Հայկական գիտահետազոտական հանգույց
Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonComercial 3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) **license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format
Adapt — remix, transform, and build upon the material

20
U-33 1860

595

ԹՈՒՐԻ ՔԱՐԹ

ԵՒ

ԹՈՒՐԻ ՎՐԻՍՏՈՍԵԱՑ

Ի ՏՓԽԻՍ

Ի ՏՊԱՐՐԱՆԻ ՆԵՐՍԻՍԵԱՆ ՀԱՅՑԻՑ
ՀՈՓԵՒՈՐ ԴՊՐՈՑԻ.

1860

20
Մ-33

ԲԱՐԻ ՄԱՐԴ

ԵՒ

ԲԱՐԻ ԿՐԻՍՏՈՆԵԱՅ

ՅՕՐԻՆԵԱՑ

ՏԻՐ ՄԱՏԹԷՈՍ ԱՐՔԻԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՆԱԽԻՆ ՊԱՏՐԻԱՐՔ ԿՊՕՂՈՅ ԵՒ ԱՅԺՄ ԿԱԹՈՒՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԵՑՅՆ ՀԱՅՈՑ ԵՒ ԱՄՊԵՏ ՈՐՈՑ ՀՐԱՄԱՆԱՒ ՏՊԱԳՐԻ ԵՐԿՐՈՐԴ ԱՆԳԱՄ

ՅԱՌԱՋՆՈՐԴՈՒԹԵԱՆ ԹԻՒԻՆ ՀԱՑՈՑ ՎՐԱՍՏԱՆԻ ԵՒ ԻՄԻՐԻԹԻ ԲԱՐՁՐ ՍՐԲԱԶԱՆ ՍԱՐԳԻՍ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ ԵՒ ԱՄՊԵՏԻ·

Ի ՏՓԽԻՍ·

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ՆԵՐՍԻՍԵԱՆ ՀՈՊԵԻՈՐ ԴՊՐՈՑԻ ՀԱՑՈՑ ԸՆԾԱՑԵԼՈՑ ՅԱՋՆՈՒԱԿԱՆ ԳԻՈՐԴԱՑ ԱՐԾՐՈՒՆԻՈՑ·

—1860—

ГОС. П. ОБЩЕСТВ. АРМ. С. Б. Р.
ФОНД
СОВЕТСКИЙ ФОНД
им. А. МАСИНЯНА
Ц. ЭЧМИАДЗИНСКОГО ПАТРИАРХАТА

78331-Կ-2
4152
38
1286-87

ՆԱԽԱՏԱՌԻՑ

Մարդկային բնութեան բնական բերմանց բաղձալին յաւէտ է սահման զանուն բարի և համբաւել բարեսէր և բարեգործ։

Ոչատի ոչ ոք ի մարդկանէ հաճի զանուն ինչ չարաբերութեան և չարագործութեան բերել յանձին և վատահամբաւել։ Խոկ եթէ ընդունելոյն ոք չար գործով եւթը, տէս՝ ոխտակ ջանահնար լինի և դուն դարձեալ արդարանալ ծածկելով և ժխտելով զչարութեան եւթը յայտնելոյ։

Իսայց եթանէ է այնմ, որ ոչ միայն առաքինի վարուք բարեաճաճել բարեպաշտան հանդիսացուցանէ զանձն եւթը, այլև կարողանայ շնորհեան Աստուծոյ որոշել և ընտրել զանհատատա և զանպատուր բարին ի հատատուն և ի յաւիտենական բարոյն, զանհպատուն մերժել՝ և ի յաւիտենականն սիրատարել, զխարուսիկն և զապերջանիկն արհամարհել՝ և ի ձշմարտան և յերջանիկն ընտրել, և այս խոկ է ճանաչել և սիրել զԱստուած ինքնաբուն բարութեանն և մերժել արհամարհել զկենցաղս զայս զանպատուրն վայելչութեան, և մի՛ բնաւ անմտանալ և կապել ի սէր յողդողդ մեծութեան և անհատատա հարստութեան երբեմն անվնան այն մեծատուն, որ մեռաւ պարծանօք ասէր. ,,Ա՛նձն՝ ունիս բազում բարութեանս համբարել ամաց բազմաց, հանգի՛ր, կե՛ր, արբ, և ուրախ լեր,,։ Որոյ յիմարութեանն յանդիմանէ ,,աս գիտաս հասանել մինչև յիշատակութեամբ. ,,Ա՛նխիտ՝ ,,յայսմ գիշերի զոգիդ ի քէն ի բաց պահանջեցեն, խոկ զոր ,,պատրաստացեր, ո՛ւմ լինիցի,,։ Ղ։։ Ժ։ .19. 20։

Խոկ նորա կոչին և անուանին սիրապէս իմաստուն, ոչ այնքան առաջի մարդկան որքան առաջի Աստուծոյ։ Ա. կոր. Ա. 25. Գ. 19։ Որք քրիստոնէական ուղղափառ հաւատոյ կրկնաձիր և անսպառ լուսով ճանաչեն զգիտութիւն և զյաւիտենական բարին զԱստուած, և հատատուն յուսով ակնկալեալ լինին անսկիզբ առ ի ժառանգել և ի վայելել զհանգերձեալ զերանելի բարիս երկնից աքքայութեան. և անվեզ կատարեալ աստուածասիրութեամբ հետեւին առ ի ստանալ և արդիւնաւորել զբարի-

պաշտաման և զոհ արիւնական գործս աստուածահաճոյս, քան այնմ՝
,,խնամասէն ասա զնա և փրկեսցէ զոգիդ քո, և պահեսցէ զնա
,, բոլորով սրտիւ խնամով,,: Սոդ. ՃԺԿ. 34. Ընդ. 125: ,,Եւ
,, սրդ՝ ի ձեզ ուրախ եմ, բայց կամիմ զձեզ խնամասուն լինել
,, ի բարիս՝ և անմեղս ի չարիս,,: Հռոմ. Ի.Զ. 19: ,,Ո՞վ եղեւ
,, խնամասէն և հանճարեղ ի ձեզ, որպէսզի ի բաւականէ գնասցէ
,, զգործս իւր ի հնազանդութեան,,: Յհ: Գ. 15:
Ա. կորն. Գ. 10:

Ահա այսուհետ սկզբանէն ևրկնաձեր և ամենակեցոյց խնամատուութեամբ
ինքնաբուխն և ճշմարիտ բարւոյն հայտնող և արժանաւոր փառաւոր
լինելով՝ անշուշտ բարի մարդ և բարի քրիստոնեայ ակներեւ
անուանիւք: Ասան սրոյ զայս լուսաշաւիղ հանապազորդ կալեալ
անուն այս փոքր ինչ գլուխ վասակի մէջ առաքինութեամբ
առաւելածայնեն սուրբ գրոց, որք ուղղին զմիտս ուղղափառս հա-
ւատացելոց առ ի անմոլար և ուղիղ ընթացել ի հանապազիս՝
սր տանի ի կեանս յաւիտենական և ի յաւերժական փառս-
գութիւն երանութեան բարեպաշտեան և վայելչութեան վասաց ևրկ-
նից աքթայութեան. քսա այնմ. ,,Ալ գու հաստատուն կաց՝
,, յոր ուսար, և հաւատացեալ եղեր, գիտես ուսօք ուսար,
,, զի ի մանկութենէ զգիր սրբոց գիտես, որ կարող են խնա-
,, տուն արնել գքեզ ի փրկութիւն ի ձեռն հաւատոյն, որ
,, ի Քրիստոս Յիսուս: Ամենայն գիրք աստուածաշունչք և
,, օգտակարք ի վարդապետութիւն ևն՝ և յանգիմանութիւն և
,, յուղղութիւն և ի խրատ արդարութեան, զի կատարեալ իցէ
,, մարդն Աստուծոյ յամենայն գործս բարութեան հատուցեալ,,:
Ի. Տիմ. Գ. 14. 17:

Ընդ այսպէս մանկին առանց հոգւոյ անխնդրան անշուրթ և անգ-
գօրծ է, եւս և անտղային կարողութիւն մարդոյ է խիզ անբա-
ւական ի ակտանել և ի նիւաստ գլուխ ևնչ՝ առանց սրտաբուխ
յուսոյ, այսպէս առանց աստուածատպարգև հոգւոյ խնամատուութեան՝
ամենայն միաբնակութիւն մարմնաւոր գիտութեանք՝ թէպէտ գմարդուկ
խնամասուն պտղի և հմուտ ընտիան և բարոյական խնամատուեան,
բայց անզօր են յառաջդիմել և հատուցանել ի մի ըզքնն վախ-
ճան յաւերժական կեանսն: Ահա, առ այս գրեմուս-
ցանէ գմիտս հաւատացելոց Եբրայեցն Պաւղոս առ ի առաքել և
ահեղականէ յանձինս իւրեանց գայս մեզն հոգեւոր խնամատու-
թեան և գաստուածային գիտութեան յաւէն յորգորանօք. ,,Ընդ
,, գազաթեամբ վասն ձեր ապրիմ առնել և խնդրատուս մատու-
,, ցանել, զի ինձ ոչ ինչ դիտութեան համար եթէ ոչ ամենայն խնամ-
,, տութեամբ և հոգւով հանճարեալ, դեռ ձեզ արժանի Տիառն
,, ամենայն հաճութեամբ, յամենայն գործս բարութեան պտղա-
,, բերբ և ամենայնիւք գիտութեամբն Աստուծոյ,,: Կող. Ա. 19. 10:

Ուրեմն ընտիան գիտութիւնք առնեն զմարդիկ զգօնաթիս և
հանճարեղ, և բարոյականն կարող ի միայն առաքինորդել մարդ-
կային մտաց և կամաց ի խոհեմութիւն, յարդարութիւն, յա-
րեւութիւն, և ի բարեխառնութիւն, և առնել զմարդիկ առա-
քինի և բարի յաշխարհի, բայց չեն կարող լինել միջոց ժա-
ռանգելոյ զկատարեալն վերութիւն և զյաւիտենականն անմահ
հինդանութիւն յաբգայութեան երկնից: Ալ զայս ամենայն
յամօզի վերին խնամատուութենն, որ և կոչի Աստուածաբաշխական
առաքինութիւն, որք են, Հաւատք, Յոյս և Սէր, ըստ այնմ.
,, Հաւատաք ձեր մի՛ եկեսն խնամատուեամբ մարդկան, այլ զո-
,, րութեամբ Աստուծոյ,,: ,,Զխնամատուութեան խոսիմ ընդ կա-
,, տարեալս, զխնամատուութեան ոչ զաշխարհս այսորիկ զկատարեա-
,, լեացս. այլ խոսիմք զԱստուծոյ խնամատուութենն ծածուկ խոր-
,, հրդով, զոր յառաջ քան զյաւիտեանս սահմանեաց Աստուած
,, ի փառս մեր,,: Ա. կորն. Բ. 5. 7: ,,Միսիթարեսցին սիրտք
,, նոցա սերովիկացեալք սիրով և յամենայն միաբանութեան լրումն
,, խնամատուեան ի գիտութիւն խորհրդոյն Աստուծոյ Հօր ի Քրիս-
,, տոս Յիսուս, յորում ամենայն գանձք խնամատուեան և գի-
,, տութեան ծածկեալ կան,,: Կող. Բ. 2. 3, ,,Ապա մի ոք
,, ի ձէնջ եկեսցէ նուաղեալ խնամատուենէ՝ ընդդիմացեալ Աստու-
,, ծոյ, որ տայն յամենայնի առատապէս՝ և ոչ նախատէ, և տացի
,, նմա,,: Յհ: Ա. 5: Ա. կորն. Ա. 30: Ահա այսորիկ են գրեա-
տուր պարգևք Աստուծոյ, և գերագոյն գիտութիւն աստուած-
ատոյց գրեալ ի մարգարէս: ,,Եւ եղեցին ամենեքեան ուս-
,, տեալք Աստուծոյ,,: Յհ. Զ. 45:

Վասն սրոյ ըստ խնամենն փոյթ կալայ առաւել գհետ ընթա-
նալ լուսաշաւիղ և ուղիղ շաւղաց աստուածայնեն սուրբ գրոց,
և գուն ուրեք՝ յարտաբերն գրոց և պատմութեանց բերել յաժա-
րեցայ վկայութիւնս և ապացոյցս ըստ վայելչութեանն: Ալ՝
ցանկալի յաւէտ պարզ գրատուս շարադրութեամբ սիտանել և
աւարտել զայս. բայց մերթևիսկ հատարակութեան ոչ լինէր
այնքան հասկանալի, վասն սրոյ աշխարհիկ բարբառով շարադրե-
ցաք զոր սիտանին, և շնորհեսցէ սուրբ Հոգւոյն վերջ ամենայ
աշխատասիրեալ աւարտեցաք: Զոյսն ահա երկու սպրեւնք ապե-
կոչ գրչին մերոյ՝ նուիրեալք մեզ ուղղափառ սուրբ Եկեղեցւոյ
ձշմարտասէր և բարեսէր սրդւոյ սերելեաց մերոց ի Տէր: Սա
յաւէտ ամենեցուն բարեմիտ ընթերցողաց շրմամբ մերով յիշե-
ցուցանէ զառաքելոյն Պօղոսի գիտութիւն պարզ և մեկին, եթէ
,, Զամենայն ինչ փորձեցէք, զբարին ընկալարուք, յամենայն
,, չարեաց ի բաց կացէք,,: Ա. Թես. Ե. 21:

ՅԱՂՈՒԹ

ՄԱՐԴԿԱՅԻՆ ԲՆԱԿԱՆ ԻՐԱՒՈՒՆՔԵԱՆ

ԳԼՈՒԽ Ա.

Առաքինական բարւոյ սահմանակալ Աստուածոյ, վասնորոյ իրենց բնութեանը մէջ փիլիսոփայական բարութեան տրամադրութիւն ունին և ընդունակութիւն բարին խորհելու և գործելու և առաքինի ըլլալու։

Ըսելհետև կը հաւատանք, որ Տէր Աստուած մեր՝ ամենաբարի արարիչ է երկնի և երկրի։ Սաղ. ճԺ։1։ Մաթ. ԺԹ։17։ Ղուկ. Ժ։19։ «Տէր իմ տէր, տուիր պարգեւաց ինքնաբուխ բարի, ամենից տիրող հաստատեալ, միայն արարիչ ընդհաս չունիս»։ Նոյեմ. Գ։Գ։ Վասնորոյ ամենայն արարածք նորա են բարի, ըստ այնմ «Ամենայն արարածք Աստուծոյ բարի են, և չիք ինչ ընդ խոտան»։ Ա։ Տիմ. Դ։4։ Իսկ մարդն է արարած Աստուծոյ, ապա ուրեմն մարդն է բարի ըստ այնմ «Օրհնեա հաստատեայ զմարդն յանեղծուածս, և ի պատկերը իւրոյ բարերարութեան արար զնա»։ Իմաստ. Ը։23։

Այս ուղիղ դրութենեամբ ինեղծանել աղանդաւորներուն չարաչար մոլութիւնը, որք կը բարբանջեին հաստատ աստուածային միութեանն և բարերար ստեղծագործութեանն առթիվ թէ՝ երկու են արարիչ աստեղծուածոց, մինն է բարիներուն արարիչ, և միւսն չարերուն։

«Մարդ բարի՛ ի բարի գանձուց սրտի իւրոյ հանէ զբարիս, «և մարդ չար՛ ի չար գանձուց սրտի իւրոյ հանէ զչարիս»։

Մաթ. ԺԲ. 35։

«Ո՞վ եղեւ խնամատար և հանճարեղ ի ձեզ. յուցցէ ի բարւոք «գնացից զդրօճս իւր հեզութեամբ խնամատարութեանն։ Ապա ևթէ «նախանձ և գառնութիւն ունիցիք ի սիրտս «ձեր. մի պարծիք սուտ առնել զճշմարտութիւնն»։ Յակ. Գ։13։14։ «Օրէնք որ զլինելն ետուն, և զբարւոքսն զոլ շնորհէ»։

Գրիգոր Աստուածաբան ի ճառ Յայտնութեան Տեառն։

Այս մեկնութեամբ պատմիչն հետեւողն եղան և իրենց
յարատեւ հեղինակ ալ անուանեցան Արեւմտեան և Անդ-
այս երկուքին պատմագրութիւնը, և սակայն մին-
րութիւնը Սուրբ Յովհան Ոսկեբերան՝ ըստ ամենայնի
կը հետքէ և կը մեկնէ. Տե՛ս Ե. որ կը բանդագու-
շէին ասելով թէ՝ որ բարի է, բարի արարչին է ստեղծ-
ուած, իսկ եթէ չար է, չար արարչին է ստեղծուած:

Հերետիկոսական էր այս մեկնութիւնը, և կատպաշ-
տութեան խորհուրդներ և անաստուածութեան ցնոր-
մունք, ինչպէս կրնանայ այն չարագոյն կռապիր Մե-
հրընեբսէհին կոչուիլն մոգպետներուն դրած առձեռն
Թշուառ հաւակին մէջ մեկնութեան մոռք հնարուած
կռապաշտական չաղակրատութիւնը, որ գրեցին մեր
Յոյց սուրբ Հայրապետներուն, որոց պարագլուխ էր
Յովհէփ սուրբ Հայրապետն Աղբարատու: Ահա այս
գրոց մէջ երկու արարիչ կը դնեն երկնից խօսական ցնո-
բիւն բաբանելով, մեկուն անունը կռատան Որմիզդ,
այս է Լրեան բարիներուն արարիչը, և միւսին անունը
կռատան Ահրիմն, այս է Լրեան չարերուն արարիչը: «Ա-
,, մենայն բարիք՝ որ յերկինից և այսր լինին՝ Որմիզդի
,, են, և ամենայն վշաք՝ որ անտի և այսր գոյանին՝ զայն
,, Ահրիմն արար: Այնպէս յերկինս որ ինչ բարիք է՝
,, զայն Որմիզդն արար, և այն է բարի՝ զայն Ահ-
,, արար ,,: Եղիշէ. 42:

Ասոնց որոց մէջ սուրբ Հայրապետները, որք ժող-
վուած էին քրիստոնեական Հնմարտութիւնը հաստա-
տուն պահելու, և Հայոց սուրբ Եկեղեցին
պաշտպանելու համար երբեք ախորեան քաջամարտիկ
ընդդէմ կռաւոր բռնաւորութեան Պարսից անագորոյն
գրոհին, անոնց գիւաշունչ գրութիւնը. պատասխանի
գրելու արիացան, քաջացան սուրբ Հոգւոյն Յուսոյ
զօրութեամբը և ազգս ընդհալ խօսքերով ամէն մէկ
մոլորեալ զրպարտութիւնը մերժեցին, և ճշմարտ
հերքեցին անոնց կռաւոր Հաստատութեամբ բարեաց
արարիչ անուանած Որմիզդը, և չարեաց արարիչ կար-

ծած Ահրիմն՝ օրինակաւ և դրելով այսպէս: ,, Տէր մեր
,, անդր թողեք զնեմարտութեան բարբանջմունդ: Ինչ
,, աշխարհի երկու դեհապետք ոչ լինին, և ոչ միայ-
,, բարեաց երկու աստուածք: եթէ ժպրհացին և լի-
,, նեցին երկու թագաւորք միոյ աշխարհն
,, եղծանել և թագաւորութիւնքն խանդարին: . . . .
,, Ընդ արդար դատաւորաց վնաս առնուն մահս չար,
,, երբ ոչ եթէ բարի Աստուծոյ դատաւորք նգեն բա-
,, նիգոյն, և չարին չարագոյն: զի բազում անդամ կ՚
,, զի՛ն բարի մարդկանէ չարք լինին, և յիւոյ՛ն չա-
,, բագունից անտի՝ կատարեալգոյն բարիք ,,: Եղիշէ:
երես. 55—62:

Անդ՝ թողունք ըստ ամենայնի եղծուած հնթանո-
ստական խառնարանալար շաղախ քննութիւնը, և միր քրիս-
տոնեական ճշմարիտ հաւատոյ լուսով տեսանենք մար-
գոյն բնականապէս բարի ըլլալը. թող բարբանջին
Մանիքեացիք, եթէ մարդիկներէն ամենք բնութեամբ
բարի են, և ամենք բնութեամբ չար: Այսպիսի մոլո-
րութիւնները կ՚եղծեն միրս Եկեղեցի Կաղջոյ սուրբ Ե-
պիսկոպոսն Նապրեանդոյ, իւր ոգեշունչ վարդապետու-
թեանցը մէջ գրելով. «Ի բարեբար արարչէն չար ինչ
,, չէք եղեալ. և չէք ինչ չար, որ բնութեամբ չար էիք,
,, և ոչ է արարիչ չարաց երից, այլ բարեաց ,,: Ե-
անդանօր կը գրէ. «Արդ բնութիւն բարեաց ցան-
,, կացուկ է, և ոչ չարեաց ,,: Եղիշէ. 10—61:

Պատճէն այն միր առաջին մեծ և գլխաւոր մեղ
հաւատոյ, որ հաստատուն հիմն է ուղղափառ խոստո-
վանութեան միրոյ, կարի լման կը յանդիմանէ և կա-
տարեալ կռապաշտներուն զանազան մոլորութիւնը, որք
տեսակ տեսակ բազում աստուածներ կը հնարեին և կը
պաշտէին. այլև կը հերքէ կը մերժէ մոլորեալ Մա-
նիքեցիներուն չարագոյն ազանդը, որք երկու աստուած
ի՛ընդունէին. մին արարիչ բարիներուն, և միւսն արա-
րիչ չարերուն: Անոնց համար հաւատոյ հանդանակին
սիմբոլը՝ սահմանեցին հոգեշունչ երկեք հարիւր տասն

եւ ում սրբազան Հայրապետք Աւիճիոյ տիեզերական առըք ժողովին մէջ այս խոստովանութիւնը։ «Հաւատամք ի մի Աստուած ի Հայրն ամենակալ յարարիչն երկնի և երկրի երևելեաց և աներևութիից»։

Տեսաք ուղղափառ խոստովանութիւնը առաջնածայնին անձառելի միութեանը վերայ, որ ևնդին առաջնածայնին հօրութիւնն է միայն արարիչ ամին հանիւթոյն, ինչպես առըք գրքին ալ կը վկայէ. «Ասըծ խորհեցաւ Տէր Աստուած մըր տէր մի է»։ Բ. Օրէն. Զ. 4։ «Տէր աստուածդ Աստուած խորհելի ոչ նահա ի քրմելից, դու ես միայն ամենայն Թագաւորութիւն տիեզերաց. «դու արարեր զերկին և զերկիր»։ Ներայ. Լէ. 16։ «Հայ են յաւիտենական կեանք. զի ծանիցեն զքիզ «միայն ճշմարիտ Աստուած և զոր առաքեցեր զՅիսուս «Քրիստոս»։ Յով. ԺԷ. 3։ «Այլ մի է Աստուած Հայր, «յորմէ ամենայն, և մեք ի նա, և մի տէր Յիսուս «Քրիստոս, որով ամենայն և մեք նովաւ»։ Ա. Կորն. Ը. 16։ «Մի է քնութիւն աստուածութեանն և անվախճան իշխութեանն, մի արարչութիւն է, և մի բարերարութիւն, մի տէրութիւն և մի զօրութիւն»։ Յաճախ. Ծաա. Բ։

Թէպէտ առաջնածայնին անձինք կը պատուազանին անուանով, որ կը խոստովանինք Հայր, Որդի և Հոգի սուրբ, բայց առաջնածայնին երեք անձինք մի են, «Երեք են «որ վկայեն յերկինս՝ Հայր, Բան և Հոգին սուրբ և «երեքին մի են»։ Ա. Յով. Ե. 7։ «Երեք անձինք... «մի խոստովանիմք, մի հաւատամք, մի Աստուածութիւն»։ Գր. Լուս. Ա Գէտ։ «Խոստովանիմք համապատ և անեղ «զաստուածութիւնն զերրորդութիւնն՝ յերից անձնաւորութիւնս բաժանեալ, և ի մի քնութիւն և ի մի Աստուածութիւն միաւորեալ»։ Ներ. Շնորհ. ի Թէոդ. առ Մոնոսէլ կայսր։ «Միաւորութիւնն երրորդութեանն երկրպագեալ, և երրորդութիւնն ի միաւորութիւնն զլեալ»։ Գր. Աստուածաբ. Յակոբ հայրապետ Ծաա. Բ. Աստուս։

Այս այս անժխտելի վկայութեամբ և ճշմարտութեամբ եղծանեցաւ մերժեցաւ թէ կաթոլիկութեան բազմաստուածութիւնը և թէ Մանիքեցւոց մոլորութիւնը. զի ամենայն արարածք ի միոյ ամենակալող և ամենաբարի Աստուծէն գոյացեալ և ստեղծեալ են, և ամենքը բարի են քնութեամբ։ Չայց չարը ոչ այլ ինչ է, եթէ ոչ միայն պակասութիւն բարւոյն։ Ուստի երբոր մարդս իրեն անճնիշխան կամքը կը գործածէ և կամ կը պակասի բարի գործելէն և կը հակի կը շատանայ չարագործութեան, այն ժամանակը կ'ըլլայ քնութեամբ բարի մարդը՝ չար գործով մեղաւոր և չար մարդ։ «Ապա ի պտղոյ նոցա ծանիջիք զնոսա»։ Մատ. Է. 20։

Տես սրբազան Պօղոս առաքեալը իր անձին վերայ խօսելով յայտնի կ'ընէ մարդոյս քնութեամբ բարի ըլլալը, որովհետեւ կ'ըսէ, այն չար գործը՝ որ մեզ կ'ըլլայ, ես որ կը գործեմ, ոչ գիտեմ, քնական բարութեանս հակառակ ըլլալով չեմ գիտեր չեմ ճանաչեր, վասն զի քնականապէս քնութեանս մէջը չկայ չարը սիրել և բարին առել, անանկ է նէ չէ թէ բարին, որ կը կամիմ՝ զանի կը գործեմ, այլ չարը՝ որ կ'առեմ նէ, զայն կը գործեմ, իմին քնականս յարմար է բարին խորհիլ և գործել, գիւրաւ պիտի յաջողիմ բարին գործելու։ Այսպէս է նէ մարմնաւոր բազմանքներուս խոնարհելով՝ և կամք տալով չար գործելու կը հետեւեմ, իսկ բարութեան չհետեւիլը քնութեանս հակառակ է, որովհետեւ բարի ստեղծուած եմ, Աստուծոյ բարերարութեանը հարկ է ինձ ցանկալ։ «Ոչ զոր գործեմ զայն ոչ գիտեմ. ոչ եթէ զոր կամիմն զայն առնեմ, «այլ զոր ատեանն զայն գործեմ... Այլ արդ ոչ եթէ «ես գործեմ զայն՝ այլ քնակեալ յիս մեղքն, գիտեմ «զի ոչ քնակեալ է յիս, այսինքն ի մարմնի իմում, «բարի ինչ, զի կամքն առաջի կան ինձ, և առնել «զբարին ոչ։ Ոչ ի ոչ եթէ՝ զոր կամիմ զբարին առնեմ, այլ զոր ոչն կամիմ զչարն, զայն գործեմ»։ Հռոմ. Է. 15—19։

Պաթքէն այս խօսքերով և անժխտելի վկայութիւնը տալով յայտնի կ՚ընէր, որ ամենակարող աստուծոյ անձնիշխանական ազատութիւնը մարդկան օժիտ պարգեւ առած է, անխնայելի անմահ և բռնական հոգիով զարդարելով, որ և այս անձնիշխանական ազատ կամաց տէր ըլլալնիս յայտնի ապացոյց մըն է մեզի, որ մեր բռնական անմահ հոգին պատկեր Աստուծոյ է· ըստ այնմ՝ «Եւ արար Աստուած զմարդն՝ ի պատկեր ինքեան» Ծննդ· Ա· 27· Աստ հասկնալ տալըն Դիոնեսիոս Արեոպագացին ալ կը վկայէ· «Ի բաց բարձ՝ ի մէնջ զանձնիշխանականն և ոչ պատկեր եղիցուք (Աստուծոյ)»։ Յաղագս Աստուածային Անուանդրութեան·

Արդիկ ամենայն զգուշութեամբ ընդվզնելին կատարելու համար այս անձնիշխանական ազատ կամք իրենց վերայ պիտի բլլան, մանաւանդ մեռաւոր խոհականութեամբ բաբտոն ու չարին, լաւին ու վատին ընտրութիւն պիտի ունենան, բարին և օգտակարը սիրելով և ընդունելով, իսկ չարը և վնասակարը ատելով և մերժելով· Ահա ասոր համար է որ աստուծ դիրքը բարւոյն ու չարին, ճշմարտութեան և սուտին, օգտակարին և վնասակարին ընտրութիւնը մարդոյ անձնիշխան կամացը կը յանձնէ, ինչպէս գրուած է· «Ահա՝ ես եմ դնեմ առաջի երեսաց ձերոց զօրհնութիւն և զանիծս, և ընտրեա՛ զկեանս, զի կեցցես դու և զաւակ քո»։ Ե· Օրէ· Լ· 19·

Յետ սրտին Նաւայ նոր խոստացեալ ժողովուրդներուն այս ազատ անձնիշխանութեան կամաց ընտրութիւնը կը պահանջէր ըսելով՝ «Ընտրեցէք այսօր թէ զո՞ պաշտեցէք, զաստուածս հարցն ձերոց՝ որք յորս կոյս գետոյն եին, թէ զաստուածս Ամորհացւոցն, յորոց դուք բնակեալ եք յերկրի նոցա, այլ ես և տուն իմ պաշտեմք զտէր՝ զի աստուած է»։ Յեսու· Ի·Դ· 15· Եւ Աբրաք ալ կը պըղծ՝ «Աստուած՝ ի ծնե՛ հաստատեաց զմարդն, և ետ ի ձեռն ի խորհուրդ իւրում՝ ի ձեռն խոհեմութեան

«իւրոց· · · Հակադրեաց քեզ զջուր և զհուր, առ որ «կամիս մեռանիլ զձեռն քո· Ընտրեալ մարդոյ կեանք և «մահ, բարի և չար· որ հաճոյացեալ նմա, տացի նմա»։ Ժե· 14—17—18·

Տես բարեմիտ ընթերցող, Յեսուս փրկիչն մեր ամենիներէն իրեն փրկարար ընծաներուն հաղորդ կ՚ընէր, որոնք որ իրենց հոգեւոր բարեմասնութիւնը և երկնից արքայութեան լուսաշատիլ ճանապարհը իրենց անձնիշխան կամքնիններն ընտրելեն, աստ հասնիլ կը հրամայէր· «Եթէ ոք կամի զկնի իմ գալ, ուրացցի զանձն իւր· «Եթէ ոք կամի զկնի իմ գալ, առցէ զխաչ իւր և եկեսցէ զկնի իմ»։ Ա՛ա· Ժ·Զ· 24·

Ասանկ ալ այն պատանին՝ որ կը խնդրէր երկնից արքայութեան յաւիտենական կեանքը ժառանգելու և կատարեալ սուրբ ըլլալ՝ կ՚ըսէր Յեսուս՝ «Արդ՝ «պիտ բարի զի՞նչ գործեցից, զի ընդունիցիմ զկեանս յաւիտենական»։ Եւ թէ «Իբր իւր պահեցի»։ Յեսուս ալ իրեն ազատ կամքին յանձնից ըսելով՝ «Եթէ կամիս կատարեալ լինել, երթ վաճառեա զինչ «քո և տուր աղքատաց, և առնիցես գանձս յերկինս»։ Ա՛ա· Ժ·Թ· 16—20—21·

Նայի մէկը գալիքնիերը վարխեցնելը և կնճռատարնելը, որ իրենց մեռած փրկութեան շնորհք առնելու առաջին վառոց ըստ Յեսուս Քրիստոսի անձնիշխան կամաց չէին ընծայել և չընդունեցին· Բոլոր որ իրենց հոգեկրօն կամակատարութեան և չարաչար մոլորութեան մէջ յամառելով անպէտ մնացած կ՚ին ու կը մնային· վասնորոյ Յեսուս Քրիստոսեն յանդիմանեցաւ· «Կեցցէ՛ «ծառդ, զերեսս երկնի և երկրի գիտեաք փոքանել· իսկ «զժամանակս զայս զնաւթդ ոչ փորձեք, ընդէր և յանձնդ իսկ ոչ ընտրեք զարժանն»։ Ղ—ի· Ժ·Բ· 56· «Եւ դուք ոչ կամիք գալ առ ես· զի կենդանի առնիցէք· · · Եւ ահա յանդ տեղ քան զՅովնան և զՍողոմոն աւելի է· և ոչ ընդունիք զնա»։ Յո·Ե· 41—43·

Այսպէս յայտնի կ՚ըլլայ որ Աստուծոյ արարչին և նախախնամութեան շնորհքները անշուշտ մեզմէ

կը պահանջէ մեր անձնիշխան աղատ կամքը իւրն մարդասիրական կամացը հետեւիլ, անոր երանաւէտ բարեթեթիւնները ձեռնաչէլ և զրան մտաք մեր հոգւոյ վերին թեւնները և երկնից աքթայութեան ժառանգութիւնը խնդրել. չմոլորելով ուղղափառ հաւատոյ ճշմարտութենէն, և չմոռնալով առաքելական բարեգործութիւնները։

Այս տեսլ յիշենք առաջադրեալն այն առածը «Ոչ յաչ դոյել արար զքեզ առանց քո, ոչ վերկեսցէ զքեզ առանց քո»։ Այս ճշմարտութիւնը արքային Պօղոս առաքեալը իւրն վերայով յայտնի կ՚ընէ, որ Աստուած իւրն նախաժամանակ շնորհելը ի քարոզութեան ուխտարանի և ի պաշտաքելութեան կոչելս հաստիս է, և ինքն ալ իւրն անձնիշխան կամքը այն ձրիական շնորհքին հնազանդելով ամդարձ և ընդունայն չէ հաներ Աստուծոյ ձրիական շնորհքը, այլ վաստակելով աշխատելով և ճգնելով այն աստուածային շնորհացը համեմատ՝ Աստուծոյ հաճելի գործ և արդիւնք ունենալէ. «Շնորհօք Աստուծոյ եմ, ըմ՚ինչ և իցեմ, և շնորհք նորա որ ինձ ընդունայն լինչ ոչ եղեւ»։ Ա. Կոր. ԺԵ. 10։ Աստուծոյ արտաքին և ներքին շնորհքներուն վերայով բան կարելի անպիտութիւն տալ ամենուն քաժանմունքովը։ «Խորհրդածութիւնք» անուանեալ գրքուկնուս մէջ, ամբ, կարդա։

Որպէս Աստուծոյ ձրիական և գործադիր շնորհքները մեզի կը պարտաւորեն մեր աղատ կամքը հնազանդիլ առաքինական գործով և հետեւիլ մեր վերին թեւանը և յաւիտենական երկնային փառաց ժառանգութեանը. ինչպէս հետեւեալ վկայութիւններնիս կը հաստատեն. «Պատրաստ արարէք զճանապարհս տեառն, և ուղիղ արարէք զշաւիղս նորա»։ Մատ. Գ. 1։ «Ընթերց զքեզ ընդ բարի լոյս, եկեսցէ առ ինձ և արբցէ. որ հաւատայ յինձ՝ որպէս ասէն գիրք, գետք յորովայնէ նորա բղխեսցեն ջուր կենդանութեան. զայս ասէր վասն Հոգւոյն զոր ընդունելոց էին, որ հաւատային ի նա»։ Յովհ. Է. 37։

Այս այս գրոց հաւաստիս քարոզից մեզի բազմաթիւ այլապատմիս առթը Աղբիդոս Աստուածային մեր այսպէս։ «Ո՞ւ անձնիշխան կամս ստացան՝ ի տեառնէ երկնաւոր զջրութիւնդն և երկրաւորքս որդիք մարդկան, զի հաղորդ լեցին բարեաց կամացդ ազատչին, խորհիլ, միշտ զբաղին, և առնել՝ ի կամաց մատց ըստ բարի կամացն Աստուծոյ, զի շահեսցին զոդտակարն անճանց»։

Այս վկայութիւններէն յայտնի կ՚ըլլայ, որ մարդս իւրն անձնիշխան կամքը Աստուծոյ բարեթեթ կամացը հետեւելով և առաքինական գործք և արդիւնք ունենալով, ոչ միայն այս աշխարհի մէջ Աստուծոյ հաճելի կեանք ունեցած կ՚ըլլայ, այլ հարկաւ Աստուծոյ արդարութենէն երկնից աքթայութեան մէջ յաւիտենական երանութիւն վաստակած և պատրաստական վարձատ հաստատուն պիտի ընդունի։ Այս այս երջանիկ ընտրութիւնը և բարեմասնութիւնը հակառակ՝ երբոր մարդս անձնիշխան կամքը մոլորեալ ու մոլի ըլլայ, կամակորութեամբ հակառակելով աստուածային բարեթեթ կամացը, և չարաճճութեամբ վրդովելով մոլութեան ու անիրաւութեան գործերուն մէջ շաղախեալ և անգիտակ մնայ, հարկաւ աստուածային շնորհքներէն զրկուելով՝ աստուածային արդարութենէն յաւիտենական պատիժով պիտի դատապարտուի, ասոր համար գրուած է։ «Ոկ որովհետեւ զայս ասեմս ունիք սիրելիք՝ սքանչացեք զանձինս մեր յամենայն պղծութենէ մարմնոյ և հոգւոյ, գործ, կատարեալ զսրբութիւն ակնէն Աստուծոյ»։ Ա. Կոր. Է. 1։ «Որ ամբարշտեալքդն է ամբարշտեսցի և որ պղտիզանալքդն է պղտիզասցի, և որ արդարանալքդն է արդարասցի, և որ սրբեալքդն է սրբեսցի։ Ահա գամ վաղվաղակի՝ և վարձք իմ ընդ իս, հատուցանել իւրաքանչիւր ըստ գործոց իւրոց»։ Յայտ. ԻԲ. 11-12։

Այսպէսն ոչխար առաւել ազատ և ազատեալ վիճակի և հպատակութեան մէջ կենալ կ՚ըլլայ մարդս, երբոր չարաճճութեան ու մոլութեան դաղափարներէն յաչխատասէր ըլլալով՝ իւրն

հոգւոյն դլխաւոր ղօրութիւնը և մտաց կարողութիւնը կը խանդարէ, ալ այնուհետեւ ձգնարկա և բարի ընտրութիւն ընելը անկարելի ու անհասկնալի կը մնայ, և հետեւաբար կամքն ալ անծնդհատ մեղանչմանը ստիպուած կը մնայ, և կամակոր հոգեկործոյս սրտպատիներուս մէջ կ՚հաստատուի, և անխիղճ մեղսութիւններուս և չարագործութիւններուս հետեւելը կը հաճախի։ Այսպիսով աստուածապարդեւ բնական կառավարութիւնը և հոգւոյն սիրական վարքը ու պատիժը կը կորընչանայ, և առանց ուղիղ կանոնի բանականութեան և սահմանի մնալով՝ անթան կենդանիներուն պէս ի՛նքն իւրմով իրեն ղեկավարութեան բաղձանքը հետեւիլ և անոնցմով բնկիլ, ժամանակաւորին անցաւորին և մարմնաւորին խաբուիլ, չարախնամութիւնը մշտնջենաւորը և հոգեւորը կորնչուցանել։ Այսհետեւ համար է որ կ՚ըսէ Պաւղոս մարգարէն։ ,, Արդ ՚ի պատուի էք՝ և ոչ խնայաւ, հաւատացեալ անառակ անթանից և նմանեցաւ նոցա ,, Սաղ. ԽՀ. 11։

Որ մեզ մարդոյս մտաց ղեկուցութեան ղօրութիւնը, որ մեզ բարւոյն և չարին առաջադրեալ ընտրութիւնը, հաւատացեալ անմիտ և անթան անասնոց, Այսու հետեւ սուրբ Աբբահս շնորհալին կը գրէ։ ,, Ոգեկ ,, ըմբռնեալք ՚ի չարէն, ՚ի մտաց ևս անկանին,, Մեկ. Մաթ. Գ. 2։

Ահագինս վիճակաւոյն առանձին բանականութեան ուղղել կոչնոյը կարնդունողք կամակոր մտաւորութիւնը անթան կենդանեաց կարգը կը դասէ։ Այսոքիսի մէկ օր մը ցերեկ ժամանակ մարդկան բաղմութեան մէջ ձեռքը վառած լապտեր մը առած՝ ապին անդին կը շրջէր, երբոր հարցուցին իրեն թէ ինչ կը փնտռէս, ըսաւ այս ցերեկ ժամանակ լապտերով կը շրջիս, պատասխանեց, կը խրնդրեմ մարդ բանական. ըսին՝ մարդկան այսքան բաղմութիւնը չեն տեսներ, մի թէ առանձ մարդ չէ՞ն. պատասխանեց, այո՛ մարդ են և մարդոյ կերպարանք ունին, բայց մտօք և գործով անթան անասուններուն նմանութիւնը ունին։

Ասիտաւել երեք սկզբունք կը դնէ մարդկային գործոց պատճառ, որք են զգայութիւն, խնդագիտութիւն և կամք. և առնոյմէ յուսալ կատարի մարդկային գործոց պատճառը։ Այնչա խնդագիտութիւնը նոր ՚ի նորոյ գտնելութիւն է. ինչ որ խնդագիտութիւնս կ՚ընդունի՝ զգայութիւններէն կ՚ընդունի և արտաքին գտնելութիւնը կ՚առնէ, և խնդագիտութիւնս շատ անգամ զգայական բաղձանաց և հաճութեանը կը խորհուրդ՝ և թելադիր կ՚ըլլայ կամքին. և կամքն ալ աղատութեամբը կ՚ակնի գործել զգայական բաղձանաց ախորժելի երեւցածը։

Այսպէս էնգաս Ծախահոյզ մերոց Ադամայ և Եւայի մեղանչելը, վասն զի սատանայն նախ զգայական բաղձանացը հաճելի ցուցուց այն արգելեալ պտուղը։ ապա հետեւանեցոյց զգայական բաղձանքը խնդագիտութեանը՝ մերձենալոյ այն ծառին և ուտելոյ անոր պտուղին։ ապա և աղատ կամքը թելադրութեամբ խաղարուած խնդագիտութենէն ու նախանձոյն մեր մարդկութեան այն ծառին և առաջ պտուղին ուտելոյ պէս և նախահայրն մեր Ադամ. վասնորոյ կը գրէ սուրբ գիրքը։ ,,Եւ եհաս կինն, զի բարի էր ծառն ՚ի կերակուր, և հաճոյ աչաց հայելոյ, և գեղեցիկ ՚ի տեսանել, և էառ ՚ի պտղոյ նորա և եկեր, և ետ առն ,,նմա, և էառ ՚ի պտղոյ նորա և եկեր,, Ծննդ. Գ. 6։

Ահա զգայութեան միջոցաւ խաբեց խաղարեց շնորհեց սատանայն նախահօր մեր և նախամօր խնդագիտութիւնը, և շնորհուած խնդագիտութիւնովը բռնադատեալ թելադրեց անոնց աղատ կամքը՝ ուտելու Սատուծոյ արգելած պտուղը։ և ասով եղան Սատուծոյ անժխտելի պատուիրանացը անհնազանդ և պղտուածային դատապարտութեանը։ Կորուսին սկզբնական արդարութեան պատիւը և անկան պատուիրանազանցութեան և անհնազանդութեան մեղաց մէջ։ Խնդագիտութեան և անհնազանդութեան մեղաց մէջ։ Խնդագիտութեան բնական լոյսը աղօտեցին զգայական բաղձանաց հետեւելով, և ասով անթան կենդանիներուն

նմանեցան, որք միայն զգայութեան կը ծառայեն և չունին խոհականութեան դատումն և ընտրութիւն բարւոյն և չարին։

Այս ապացոյցներով յայտնի եղաւ, որ մարդս երեք իրեն զգայութեանցը առջեւը բաւական առարկաներ ունենայ՝ բայց գաղափարները կատարեալ իրեն մտաց խոհականութեանը, և խոհականութիւնը անաղօտ լուսաւորելու դատումներ ընելով՝ բայց միտքերուն կատարեալ իրեն աղատ կամացը՝ հետեւիլ նոյն բայց առարկաներուն։

Զոր օրինակ առջի դիքին մէջ կը կարդանք, որ Նաբուզոդոնոսոր արքայն հզօր զօրութեամբ բռնացեր էր Իսրայելացւոց աղգին վրայ և խրախճանքով իրեն մեծամեծ թագաւորական վաստկութեան վրայ նայելով՝ շատ մը կը հպարտանար. մինչեւ անգամ ուզեց որ իրեն պատկերը աստուածացուսին. և Բաբելոնի դաշտին մէջ ամէն ազգաց և աղանց պաշտել տայ իրեն հպատակ եղողներուն երկրպագութիւն ընել տալով իրեն ոսկիէ շինած պատկերին, և ով որ չի պաշտե այն իրեն նորահնար կառմելութիւնը և երկրպագութիւն չընէ այն ոսկեղէն պատկերին, պատրաստուած մեծ հնոց մը կար. որ տասիկ բորբոքուած վառուած էր, որուն մէջ ձգելու և խոշտանգելու մտիկը զարձնելու ուժգին հրամանն հանած էր, և մանաւանդ կը զգուշացնէր, որ երբ հրաւիրանաց երգերը լսէիք՝ սրնգի՝ թմբկի՝ քնարի և տաւղի մէկ բերան հնչելը լսեն՝ ամէն ազգ ու ազնիք իրեն հպատակները մէկէն ի մէկ գան իրեն այն ոսկիէ շինուած պատկերը պաշտեն երկրպագութիւն ընելով։ Ինչպես գրուած է Դանիէլի մարգարէութեան մէջ։

„Դու քաջ կարդայր զօրութեամբ՝ և տեր, ձեզ տէր
„ազգ՝ և ազնիք և լեզուք։ Յորժամ լսիցէք զձայն
„փողոյ՝ սրնգի թմբկի և քնարի՝ տաւղի և եղջիւր ամենա-
„նոցին և ամենայն ազգաց արուեստականաց, անկա-
„նիջիք և երկրպագանիջիք պատկերին՝ զոր կանգնեաց
„Նաբուզոդոնոսոր արքայ։ Դու որ ոչ անկանիս և երկիր-

„պագանիցես՝ ի նմին ժամու ընկեցցի ի հնոց հրոյն
„բորբոքելոյ։

Այն անգ դտնուեցան երեք անձինք աստուածապաշտք Սադրաք, Միսաք և Աբեդնագով. որ բաղդով և իրենց անձէն և զօրութենէն առաւել հաւատացող աստուածասէր էին և հնազանդ ըստ ամենայնի աստուածային հին օրինաց և պաշտպանող։ Այնոք երբ որ յանձնառու չեղան ընաւ այն Նաբուզոդոնոսորայ ոսկեղէն պատկերին երկրպագութիւն ընելու և պաշտելու, ահաւասիկ Քաղդեացիները մատնելու Նաբուզոդոնոսորին անագորոյն բռնութեանը, չարախօսելով՝ որ այս երեք անձինքը չեն հնազանդիր հրամանիդ ով արքայ, և այս ոսկեղէն պատկերիդ ոչ երկրպագութիւն կ՚ընեն և ոչ ալ կը պաշտեն։ Այն ալ առջեւը կանչեց առնք ու հարցուց. առդի իրաւ է դաք Սադրաք, Միսաք և Աբեդնագով, իմ ոսկեղէն պատկերիս չէք երկրպագաներ և չէք պաշտեր. դիտելիք որ երբ չէք հնազանդիր իմ հրամանիս և չէք պաշտեր երկրպագանելով պատկերիս՝ պիտի իյնաք հնոցին բորբոքած կրակին մէջ, և ձեր Աստուածը ով է որ կարող պիտի ըլլայ զձեզ իմ ձեռքէս ազատելու։

Հիմա քննենք իմացիր կատարել Նաբուզոդոնոսորին այս ամենաչատերի չարութիւնը, տես՝ որքան չարագոյն է մտացը խորհուրդը, ամենաչար է գործը, և եւս աւելի չարագոյն է նաեւ բարբանջմանց խօսքերը, վասն զի խորհեցաւ նոր ոսկեղէն կուռք մը շինելով՝ նոր տեսակ կռապաշտութիւն հնարել, ահա չարագոյն խորհուրդ չարախաւսութեան մտաց, կանդնեց Բաբելոնի դաշտին մէջ այն ոսկեղէն պատկերը, կոչուած մեծ դաշտին մէջ այն ոսկեղէն պատկերը, որուն երկրպագութիւն ընել առաւ, ու զանի պաշտել բռնի ամենուն հրամայեց. և ով որ իրեն հնազանդ չըլլայ՝ հնոցին բորբոքեալ կրակին մէջ ձգելու բռնութիւնն բանեցուց։ Ահա չարագոյն կռապաշտութիւն և բարբարոսութիւն. և ոչ միայն այս չարագոյն խորհրդովքը և ամենաչար գործքերովը բռնակալացաւ,

այլև առաւել եւս ամենասքանչելագոյն դիւաշունչ խօսքերը խօսեցաւ, ուրանալով առաւաձայնն ամենահնար և ամենդաբաւական կարողութիւնը՝ ըմբռնել այն երկնք առաւաձային ծագաշար մանկանց։ ,, Պիղ է Աստուած որ վրկեսցէ զձեզ ՚ի ձեռաց լմնց ,, ։ Գ. 15։

Որոնչ ըմբռնք այս չարաչար մոլորութեանց խորխորատին մէջ չարաչար գահավիժեալ անձը, այլ եւս զգօնութեան նոր ոգեով մը պիտի զգաստանայ իրեն խորագոյն ոգեկորոյս թմրութենէն. արդեօք այս չար Կառավարութեան վրայ պիտի աւետուի՝ բարի ըլլալու նշոյլ մը, այս մոլորեալը կառավարութեան մէջ՝ վերստին պիտի աւանձնայ յանկարծ առաւաձապաշտութեան զգացմունք։

Այո՛, կարելի և հնարաւոր եղաւ արժանահայց աղօթիւք այն երկնք մանկանեբուն, վասն զի երբոր առնք ձգտեցան այն առաւելի բորբոքած հնոցին մէջը, իրենց հաւատքը և յոյսը հաստատուն ունենալով Աստուծոյ ամենակարողութեանը վրայ, այն նօթնապատիկ վառարանեալ և բորբոքեալ հնոցին առաւելի բացերուն պլոկ լափող գօրութիւնը իրենց հանդարտ և զգաստ հոգին ոտնակոխ ընել չկրցաւ։ Ասոր պատճառը՝ վասն զի երկնք մանկանեբուն մէջ Աստուծոյ ներկայութիւնը և ոչ իսկ խանձուածքին անունը հանդերձ, մանաւանդ յաւուր հրեշտակ մը իջուց Աստուած անունց իրենց հնոցին մէջ, որ զանոնք սիրուն և ընկերանալ անոնց։ Եւ անոնք այս առաւաձային խնամքներէն քաջալերեալ և զօրացեալ աղօթքի կանգնեցան նոյն հնոցին մէջ, և Աստուծոյ փառքը տալով երկու քան կը խնդրէին. մէկ մը իրենց փրկութիւնը, և մէկի՛ալ իրենց ջնջումին կատարել Նաբուգոդոնոսորին պարծի գալը. ինչպէս գրուած է։ ,, Եւ երկնքին ,,նոքա՝ Սադրաք՝ Միսաք և Աբեդնագով անկան ՚ի մէջ ,, հնոցին կապեալք։ Եւ գնային ՚ի մէջ հրոյն օրհնելին ,, և գովելին զանձն Աստուած։ Ազարիա Աղարիա և եկաց ,, յաղօթս այսպէս. երաց զբերան իւր ՚ի մէջ հրոյն՝ ,, և ասէ ։ Օրհնեալ ես տէր Աստուած հարցն մերոց

,, օրհնեալ և փառաւորեալ է անուն քո յաւիտեան ։ ,, ,, ։ Մի յամօթ առներ զմեզ, այլ արա ընդ մեզ ,, ըստ հեզութեան քումմ և ըստ բազում ողորմութեան ,, քումմ ։ Եւ փրկեա զմեզ վասն սքանչելեաց քոց, և ,, տուր փառս անուան քումմ Տ՚ր ։ Եւ յամօթ լցին ,, ամենեքեան՝ որք ցուցանեն չարիս ծառայից քոց, և ,, անաչեսցին յամենայն բռնութենէ իւրեանց, և զօ- ,, րութիւն նոցա խորտակեսցի ։ Եւ ծանիցեն զի դու ,, ես տէր Աստուած միայն, և փառաւորեալ ՚ի վերայ ,, ամենայն երկրի ,, ։ Գ. 23—42—45։

Այս աղօթքին ընդունելի եղաւ առաջի Աստուծոյ, վասնորոյ Նաբուգոդոնոսոր արքայն ուշաբերման գայ- վեցաւ, անոնց աղօթքին ձայնը հնոցին մէջէն առնելով դնաց մեռեալ աքանչելիքը տեսնելու համար։ Երբ երկնք անձինքը տեսաւ որ չորս հոգի են, և այն չորրորդին ահարկութիւնը տեսնելով՝ իրեն քովը եղած նախարարներուն ըսաւ. չէ՞ որ մենք երեք անձինք ձգեցինք այս հրոյն մէջը, հիմակ չորս կը տեսնանք, և առանց այն մեր բորբոքած հուրը բնաւ ջնաս մը չէ տուած։ Երբ որ այս առաւաձային աքանչելի հրաշքը հնոցին մէջը յայտնուած, և այն երկնք մանկանեքը անվնաս վրկուած տեսաւ իրեն աչաց զգայութիւնովը, նոյնժամայն նոր ջնի հրաշալի բարի առարկայ առաւաձապաշտութեան եղաւ իրեն աչաց զգայութեան առջևը. և այսոր հրաշալի գաղափարը Նաբուգոդոնոսորայ իմացականութիւնը առանձալով՝ իսկոյն կառավարութեան խաւարը մերժեցաւ անկից. նոր զգաստութեան և սրբութեան լուսաւոր զգացմունք մը ունեցաւ. անուշ թելադրեց իրեն կառավարութեան թիւրեալ և հակասիրաւեալ կարգը, հեռւեցնել և պաշտելու առաւաձգիտութեան բարեվախճան չքնաղութիւնը։ Նոյն հառաջ գրուած է, մեռեալ Նաբուգոդոնոսոր բորբոքեալ հնոցին գրանը քով, ու ըսաւ Աբեդնագին Միսաքին և Ազարիային, ՈՂ բարձրելոյն Աստուծոյ ծառաները, ելէք ու եկէք հնոցէդ դուրս։ Եւ երբոր տեսաւ անոնք ամենքը առաւել

ուբախ գուարթ և անվատանդ այն զայրացեալ բորբոքեալ հնոցին հրոյն մէջէն դուրս ելած, իրեն չար խորհուրդ-նելէն, գործելէն ու բռնաւորութենէն դարձի դալը և բարւոյ դառնալը յայտնի ըլլուս առաջէն ամենայն բաղմութեան և առաջի հրոյ մանկանց. վասն զի երեսի վայ-լինաց երկպառակութիւն ըլլաւ Տեառն Աստուծոյ ընելով, օրհնեալ Աբդեբաթ, Մհառաթ և Աբեդ-նագովն, որ և առաքեց իրեն հրեշտակը և փրկեց իրեն ծառաները, որ յուսացած եին իրեն, էնկայ անանկ մէկ Աստուած մ'ալ որ կարող ըլլայ առանկ փրկութիւն մը ընելու:

Տեսաք մի, յոռի չարտչար կամքովը կ'ըսեր թէ, "Պիտ է առաւած՝ որ փրկեսցէ զձեզ 'ի ձեռաց իմոց,, Բայց երբ որ առը աչաց գործութիւնը առաւածա-առութեան գաղափար առաւ իրեն ներքին լինցականա-թեանը, խոյն զգաստացաւ արթնցաւ, և թխրեալ ու կռանիլ կամքը ուղից 'ի բարեհաճութեան առա-ջաւածպաշտութեան, Աստուծոյ նայն ազատ կամքը սկսաւ առաջի ամենեցուն քարոզել, "Օ՛ն չ'կայ այլ Աստ-,,ուած որ կարող լիցի այնպէս փրկել,,:

Յասկացա՞ք մի արդեօք այս օրինակովը որ մարդս բնութեամբ չար չէ, այլ բարի առնչուած Աստուծոյ, բայց երբեմն գործական չար բաղձանաց գաղափարներով կը շինուի և կ'այլայլի և կ'աղաւաղուի լինցականութեան գործութիւնը ուղիղ և ճշմարիտ դառնալ ընելէն, և կամքին Աստուածութեան կուտայ գործութեանը տեսած ու բռնած առարկային համեմատ գործելու. որով կ'ըլ-լայ բնութեամբ բարի մարդը՝ իրեն չար գործքովը չար մարդ: Բայց երբ գործութեան տեսած ու բռնած ա-ռարկայն բարի և աստուածահաճոյ ըլլայ՝ հարկաւ լինա-ցականութեանը տուած գաղափարն բարի և Աստուծոյ հաճելի եղած կ'ըլլայ, և կամքն ալ կը շարժի և կ'տուի-պաւ լինցականութեանը բարեյաջող թեւադրութենէն հարկաւ բարի և աստուածահաճոյ գործքերու և պաշտօն-ներու մէջ դանուիլ, որով կ'ըլլայ մարդս բարի և արդար:

4152
38
1886-87

Տեսաք որ մարդս շատ պիտի զգուշանայ իրեն գործ-ութիւնները ամէն մէկ մտածութեամբ և չարագործութիւն մը-նելուցիչ առարկաներէն սաստ պահելու, և շատ աղո-թիւք պիտի խնդրեմք Աստուծոյ, որ իրեն խոստացած երկիւղն պատուարէ մէջ զգայութիւնները արգելելով չար առիթներէն, ինչպէս Յովհաննէն "Խոստով ,,խոստովանիմ,, աղօթքին իններորդ տունին մէջ կը խնդրէր. "Ամենակալ Տէր դիր պահապան աչաց իմոց՝ ,,զերկիւղ քո սուրբ ոչ ևս հայիլ յարտս, և ականջ-,,ջաց իմոց՝ ոչ ախորժել լսել զգանս չարութեան, և ,,բերանոյ իմոյ՝ ոչ խօսիլ զստութիւն, և սրտի իմոյ՝ ,,ոչ խորհիլ զչարութիւն, և ձեռաց իմոց՝ ոչ գործել ,,զանիրաւութիւն, և ոտից իմոց՝ ոչ գնալ 'ի ճանա-,,պարհս ոչ օրհնութեան, այլ ուղղեա զշարժումն սոցա ,,լինիլ միշտ ըստ պատուիրանաց քոց յամենայնի,,:

Բայց սուրբ Աւետարանը կարգա՝ որ մեր տէր Յի-սուս Քրիստոս մեր բերանին խօսուածութեան չար ա-ռարկայն խափան մերժելու համար և լինցականութե-նիս խաւարութեան և աւերութեան գաղափարներէն ազատ պահելու համար, մանաւանդ կամքերնիս եղբայրսիրու-թեան գործով զարգարելու համար պատուիրեց իրեն անուանած գատաստանին ահեղ առեներն երկիւղը տալով: "Ամենայն որ բարկանայ եղբօր իւրում առանց պատճառու՝ ,,պարտաւոր լինի գատաստանի. և որ ասիցէ ցեղբայր ,,իւր յիմար՝ պարտաւոր լինի առնին. և որ ասիցէ ցեղ-,,բայր իւր մոռս՝ պարտաւոր լինի 'ի գեհենն հրոյն,, Մատ. Ե. 22:

Տեսաք մի, բանախօսութեան խօսքերը բերա-նին չար առարկայ ըլլալով՝ լինցականութեանը այս-լինքն մտացը խաւարութեան և կռապի չար գաղափարներ կուտայ, և լինցականութիւնը շինելով չար գաղա-փարներէն՝ կամքը կը թեւադրէ կը շարժէ զանազան վնաս-լինդրութիւններու, ատելի մարդասպանութիւն, սին-հաւատի գործքերու ձեռնամուխ ըլլալ: Այսպէս համարձ է որ Պօղոս առաքեալը կը գրէ Տիմոթէոս հաւատարիմ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ
Гос. Библиотека
ՀՍՍՀ-Арм.ССР

աշակերտին, որ քրիստոնեայներըը համոզէ զգալ շատ-
յանէ, որպէս զի մկրտիկաւ հետ բանակռուա թիւն
չընեն, մկրտիկ վար չը պարտին ու չանգռանին։ «Օ այս
»յուշ արարջիք վկայութիւն եդեալ առաջի Աստուծոյ,
»մի բանակռիւ լինել յաչխատ պէտս ի կռծանութիւն լսո-
»ղաց»։ Ր. Տիմ. Բ. 14։

Այլ և յիշէ այս տեղս մեր վրկչին Յիսուսի այն
ամենաբարի զգուշութիւնը որ կատարէ մեր աչքին, որպէս
զի չըլլայ որ աչաց տեսութիւնը շնութեան առիթը
առարկայ ունենալով՝ իմացականութիւնը խանգարէ ու
պղտորէ, անով կամքն ալ համոզուելով անխիղճ և ան-
պատկառ Աստուծոյ և ի մարդկանէ չարաչար գործոց
գործիք շնութեան։ Այսը համար է որ չարախատակատ
գործոյն ըստ ամենայնի չարագործութիւնը կ'արգիլէ։
«Ուստիք զն ատացաւ ամի շնար։ Բայց ես ասեմ ձեզ.
»Թէ ամենայն որ հայի ի կին մարդ առ ի ցանկանալոյ
»նմա, անդէն շնացաւ ընդ նմա ի սրտի իւրում»։
Մտթ. Ե. 27—28։

Յիշէ վերատին աերտնական խրատը զգուշութեան.
նըը մնըրեալք խարէական մեկնութիւններով առըը
գրքին միտքը իրը թէ բացատրելով՝ հատատոյ չնութ-
տութիւնը կը խանգարեն և մեր լսողութեանը չար
առարկայ մը կ'ըլլան. որ և մեր իմացականութեան ուղ-
ղափառ հաւատոյ չնորհութիւնը կ'այլայլեն. և կ'սխալ
կանքներնիս պահանել ի գործոյ չնարիւթ հաւատոյ և
մնըրիլ ի մէջ թերահաւատութեան. վասնորոյ կը
հրամայէ։ «Ջգոյշ լերուք ի սուտ մարգարէիցն, որ
»գան առ ձեզ հանդերձիւք ոչխարաց, և ի ներքոյ են
»գայլք յափշտակողք»։ Մտթ. Է. 15։

Ամանկ ոտանաւորաւին խորհուրդներն և չարահնար
պատգամներն ըղձալիս քրիստոնեայներըը ազատ մնալու
համար պատուիրից ամենաչնութիւնի վարդապետ տէր
Աստուած մեր Յիսուս Քրիստոս։ «Այնժամ եթէ
»ոք ասիցէ ձեզ եթէ ահաւասիկ է քրիստոս՝ կամ
»ահաւասիկ, մի հաւատայցէք։ Ոչ ի յարիցեն սուտ քրիս-

»տոս և սուտ մարգարէք, և տացեն նշանս և արուեստս
»առ ի մոլորեցուցանել եթէ հնար լինիցէ և զընտ-
»րեալսն։ Բայց դու զգոյշ լերուր՝ ահաւասիկ յա-
»ռաջագոյն ասացի ձեզ զամենայնն»։ Մրկ. Ի.Գ. 21—25։

Սորը դիրքերէն պիտի իմանանք, որ անտանկ տրտ-
ըըշտութեան խօսքերը և թերահաւատութեան վարդա-
պետութիւնները և մոլորաշատիլ չարահնար դիրքերը
չէ թէ միայն բարոյական վարքերնուս մահաբեր ժանտ-
ախտ մին է, այլև անշուշտ ճշմարիտ հաւատոյ սրբա-
զան կրօնիդ խստատ մերժողէ ի սրտէ։ Սորը համար է
որ առաքեալը Պօղոս առաքելը Տիմոթէոս
սիրելի աշակերտին։ «Այլ ի պղծոյ և ի նոտաի խօսից
»մերժելոջիր. զի առաւել յառաջ գայցեն յամրարըը-
»տութիւնս. և բանք նոցա իբրեւ զբաղցկեղ ճարակ
»գտանեն»։ Ր. Տիմ. Բ. 16—17։

Այս յայտնի կը տեսնանք ու կը լսենք ճարտարա-
հիւս և վսեմ ոճով գրուած այնպէս դիրքեր, որ ոչ
միայն բարոյականը կը խանգարեն ընթերցողներուն, այլ
միանգամայն կը քանդեն խստատ. վերջ ու վար կ'ընեն
հաւատոյ ճշմարտութեան հիմը, առանց քրիստոնէու-
թեան սէրը կը խանգարեն, և յաւերժութիւն կը վտ-
ռանկեն, մանաւանդ քրիստոնեայ մը հաւատոյ լուսա-
շաւիղ ճառագայթներն կը խոտորեն, և մոլորութեան խոր-
խորատին մէջ կը գահավիժեն։ Սորը համար է որ սրբա-
զան առաքելոյ ժամանակը արդէնուած էին այնպիսի
մոլորական գրուածներըը, և ընդդէմ քրիստոնէական
ճշմարտութեան և բարեպաշտութեան եղած դիրքերը
կ'այլեկին. ինչպէս գրուած է, «Այս բազումք ի կռապաշ-
»տութիւն բերկրին զդերան, այլեկին առաջի ամենեցուն,
»և հանդարտացան զվինս նոցա և գտանեն արժանի
»բիւրս հինգ։ Այս այսպիս բանն Աստուծոյ ասէ և
»զօրանայր»։ Գործ. ԺԹ. 19—20։

Աստուածպաշտութեան և բարոյականութեան կատա-
րեալ ընտրեալը քաջագէտ լրատուութիւն ունին թուղ-
թերու անանկ գրուածներու համար, որոնք որ ուղիղ

աստուածպաշտութեան սրբազան կրօնքը խանդավառելով եղծելով դիւրախաբ միաքները կը յափշտակեն, և բարի վարքերը թիւրելու և բազմապատիկ մեղքերու մէջ համարձակ լըքանալու կը թելադրեն, և աստուածպաշտութեան ու բարեպաշտութեան լուսաշաւիղ ճանապարհէն կը մոլորեցունեն, ինչպէս այս հարիւրապետը նեւթեին վրայով լուսաւոր կը բոլորէը ժամանակակիցն անբասիլ դրեանց Հնդկաստան Ալիսըն Անտանի կոչուած կապոյտ իր Հոլոհանին մէջ ըսելով՝ ,,Մեզ մինչ ,,ժամանակին հասած եղեալներս, որ անտանձ ազա- ,,տութեամբ կը խորհինք կը դրնեն և կը ապրիլեն. և ,,ազատ ընթերցութեամբ վերծանութեան ելլելու. Մինչ ,,խայտառակ անառքը և անբասիլ գրքեր են աստիք, ,,որոնց անունը միայն երկիւղ և ամօթ կը բերէ ,,մարդուս. Ազգասէր պետք շատ են այդ գիր- ,,քերուն մէջ անհեղութեան հակառակ. քանի հայ- ,,հոյութեանը աստուածութեան դէմ, և ընչաքաղ ծաղ- ,,բածութեանը կը պատնէշ աստղ մէջ ցուցած նոյն ,,աստուածութեան դէմ. լինալ այնպէս կը թուի թէ ,,մեր այս մարդասէր Անտանը այն անբասիլ գրեանց ,,վաճառուելուն ու առնուելուն մէջ առաւել գերա- ,,զանց դանուելուս համար զմիւս քաղաքներուն գնակից- ,,ները. և գրեթէ հաստատակաց անկրօնութեանը վա- ,,ճառականի շահատան մը եղած այս քաղաքը. աստ ,,շատ սուղ թանկագին կը գնեն կառնեն քաղաքացի ,,անձի մը բարի վարքը ապականելու մերժելի և հեղ- ,,քելի արհեստը: Վասն, որ ահա հանդարտակեցուցիչ ,,աստղ մէջ. երբոր վարձով կը տանուանք, որ առ մեզ ,,դիմի վայելուչ եղած ակնածութիւնը վերցուած է. և ,,ինչու չըլլայ, երբոր այն աստիճանը հասանք, որ աս- ,,Աստուած անգամ ակնածութիւն չի կայ: Բառական ,,չեն հանդիսիր միայն իրենց անձը մոլորեցունելը, այլ ,,և ուրիշներուն բարոյականը եղծելու և մոլորեցունելու ,,կը ջանան: Վասն կը վաստան յայտնի երեւան հա- ,,նելու անդամակութեան առնել և արհամարհելի

,,անարատները, պատկառանոց առնելու ամօթ համա- ,,րելը ըստ ամենայնի խլել, և ծաղրել արհամարհել ,,յանդգնութեամբ սիրելիներն օրէնքները և սահմա- ,,նադրութիւնները: Վասն այդ անթիւ դրեանց ,,մոհաւելի պատճառները, որոնք անհաճոյ կը տպագրեն ,,և կը վաճառեն ու կը կարդացուին. ասոնց այն ,,ահմանը այն վնասակը՝ որուն մէջ այսօր այս աստա- ,,բաղդ կղզիս կը գտնուի այդ գիրքերուն պատճառաւ,,

Վասն այսուհետև չեզոքմանալ, ընդվզիլ հարցափորձ ընելնիք, ըսելնիք ինչու համար այս մարդը կամ այն մարդը յաստաղ բարի էին, կատարեալ ուղղախոհ քրիստոնեայ էին, չերմեռանդ բարեպաշտութիւն ունէին. և հիմա բարեպաշտական աստուածահաճոյ գործերէն զատ- ցան և մոլորեցան: Վասն այսպէս եղաւ, որ լոյսը Թիւրիմացութեան և չարութեան, գիշերութեան և մոլորութեան առաքինութիւն ունեցան. կամ մոլորեցաւ լոյս և կամ խաղաղիչ բարի վարուց գիրքերը կարդալով, և կամ մոլորութեան կամ մոլորութեան խրատները խօսքեր ըսելով ատկէց անկէց՝ լսողացախտութիւններուն չար գաղափարները տուած են. անկէց ալ կախերկրին հանդիսաւոր է չորաշունչ գործերու մէջ գիշխիլ և զանազան մոլորութեանց մէջ գահավիժիլ:

Վասն չար ժամանակներուն համար, և գայթակղութեան առաջ մարդկանց համար և անոնց մոլորական վարդապետութեանը համար սրբազան Պօղոս առաքեալը մարգարէութեամբ կը դրէր Տիմոթէոս սիրելի աշակերտին ,,Օ այս գիտացիր՝ եթէ յաւուրս յետինս անկեալ ,,ժամանակք չարք, վասն եղեալին մարդկի անձնասէրք ար- ,,ծաթասէրք նպարաւք ամբարտաւանք հայհոյչք՝ ան- ,,հաւանք ծնողաց, անշնորհք անուրբք, անսուտիք ,,անողոմք բանսարկուք անժուժք, վիսք անբարեսէրք, ,,մատնիչք յանդգնուք, ամբարհաւաճք, ցանկասիրք ,,պարանոս աստուածպաշտութեան և՛ի զօրութենէ անոյ ,,նորա ապացեալ լեցին, և խորշեսջիր՝ ի նոցանէ: Վասն

,,’ի նոցանէ են՝ որ մնանեն տանէ ’ի տուն, և դ’երեն
,,զևանայս շեղջակատարեալ մեղք վարձուէ ’ի պէս պէս
,,ցանկութեանս, և յամենայն ժամ ուսանին և երբէք
,,’ի գիտութեան ճշմարտութեան ոչ հասանեն։ Այլ
,,որպէս Յանէն և Յամբրէս հակառակ կացին Մով-
,,սէսի, նոյնպէս և սոքա հակառակ կան ճշմարտու-
,,թեան, մարդք ապականեալք մտօք՝ անպիտանք ’ի հա-
,,ւատս։ Այլ ոչ երբէք դայցեն յառաջ ’ի լաւ անդր։
,,քանզի անմտութիւն նոցա յայտնի լեզի ամենեցուն,
,,որպէս և նոցայն էր եղև,,։ Բ. Տիմ. Գ. 1—9։

Պարտ համարիմ որ երբ կը մտանաս ուղղափառ ազգաց տէրը Եկեղեցւոյ մէջ, տեսութեանդ առջեւը միշտ ունենաս հրաշալարդ և վիրկարար անօրինութիւններուն և մարգասիրական յայտնութեան կենդանագործը պատկերները, նաև և երանելի տէրերուն, որ գործով և քարոզութիւններով առաջնորդ եղան մարդկանց, քրիստոնէական ճշմարտութեանը և բարի վարուց լուսաշաւիղ ճանապարհին մէջ բարեբար ընթանալու. տեսողական կարողութիւնդ միտանոյ նայ ’ի նորոյ սարսափանօք չքմեղանգութեան հաւատոյ և արդութեան վարուց։ Այս պատկերաց յարգութիւն տալուն վասին ,,Հանդիսարան ուղղափառութեան Հայոց Եկեղեցւոյ,, բառաց գլխին մէջը ճշմարտապէս ըսուած կարդա՛, որուն մէջ ընդարձակ գրած եմ, (տես երես 451) և այս տեսութեան ատեն բարի առարկանօքով միտքերնուս խնդացականութիւնը միանայ առաքելական ճշմարտութեան և բարեպաշտութեան գաղափարին։ Այնպես տէրը Եկեղեցւոյ մէջ կը կարդացուի տէրը Աստուած առաքելական և մարգարէական ընթերցուածները, նաև և աղջամիտ քարոզիչներուն ատուածաբանութիւնները, որոնցմով լուսական կարողութիւնիս միանայ աղջամիտ ատուածաբանութեան և կատարեալ բարեպաշտութեան նմանիլ, և այն նիւթերուն ճանաչութեան գաղափարները կատարյ խնդացական զգուշութեան մտաց, և անոր ներգործութիւնը կը համոզուի կամքը

կատարեալ ջերմեռանդութիւն ունենալ աստուածպաշտութեան մէջ՝ և անոյշութեամբ վարը ստանալ։ Պատայս բարի միջոցներով կ’ըլլանք Քարի Արդ և Քարի Երկնաւոր, և առաքինի և կատարեալ հաւատով և բարի գործով յաւիտենական երջանիկ կենաց արժանանալու։

ԳԼՈՒԽ Ը.

Գիտեմ որ երանութիւնը ունենալը երջանկացող բարեմիտ անձինք յիշելու այս տեղս այն աստուածային երկուանձիսութիւնը՝ որ մարդկանց համար եղած է, Նախ՝ երբ ,,Աիրոջ մարդոյ հաստատեալ է ’ի խնամս չարչին ’ի մանկութենէ իւրմէ,,։ Ծննդ. Ը. 11։ Նորերկրորդ՝ երբ ,,Ձիւք ոք բարի, բայց միայն Աստուած,,։ Ղուկ. ԺԸ. 19։ Այս երկրորդ վկայութիւնը թողունք յետագայ դլխոյն մէջ խօսելու։

Արդ՝ առաջին վկայութիւնը Աստուծոյ՝ յայտնի կ’ընէ, որ մարդկէ իրենց ազատ կամքով զգայական մարմնաւոր բաղձանքներուն վոյլի և ջանք կ’ունենան յառաջ տանելու, միտքերնուս խնդացական կարողութիւնը շատ կը խանգարի այսպիսի զգայութիւններուն առած զգալի չար գաղափարներուն և կամքին ալ երկյութութիւն կատարելու։ Եթէ ասոր վարձը կ’ուզես իմանալ՝ անշուշտ մահկանացու վրայ նայէ, երբոր կը տեսնան իրենց աչքերնուն հաճելի բան մը, իսկոյն ձեռք կը զարնեն զանի բռնելու և խլացնելու։ Ինչպէս կ’ըսեմ կրակին վրայնուն կարմրութիւնը, նմանապէս կ’ունենան և վոյլի՝ իսկոյն ձեռքերնին մօտեցնելու և կրակը բռնելու. նոյնպէս երբ կը տեսնան ատաղանի մը կամ լճի մը ջուրին ծածանիլը, իսկոյն կը յաչեցուին աչքերնուն առած իրենց բաղձալի երեւցած պատ-

չարին մէջ ներառնելու, և կամ նոյն չարութիւնը խաղալու։ Աստ հասնելէ որ անխնայելի մեղադրանքները որ եհաս ծնողաց մեր Եսայի Թոզ չէին խաթար մեզի ու իրեն։ Այսու ըլլայ մեղադրանք առնել զգայութեան բաղձանաց հեռանալու կ'ըլլան՝ չունենալով ըստ ամենայնի կատարելութիւն մեր ընկերական ընթացքին. չունին բնաւ զգայութիւն հեռանալու իրենց վերատակաւ առիթներէն, միայն իրենց հաճելի եղելոյն բաներուն կը խոթուին։ Աստ այս ալեայց անմոռնալիութիւնը օրինակ բերելով Պօղոս առաքեալը՝ իրաւ կուտայ հաւատացեալներուն, որ աղայական դիւրաթաթախ մտաց պէս չըլլայ որ իրենց հոգեւոր վաստակը չը ճանչնան և վերատակաւ չար բաներու ձեռնամուխ չըլլան։ «Չղբաղեք մի լինիք տղայք մտօք, «այլ ի չարիս տղայացարուք»։ Ա. Կոր. ԺԴ. 20։

Յիշենք այս տեղս այն մանկան խաղալի գիպուածը որ անդգուշութենէ ծնողացն հանդիպեցաւ։ Այս անմեղկ մանուկը օր մը վերատակ կը շրջէր իրենց տանը պատկերին մէջ, կը տեսնար որ գեղեցիկ վայրեան թիթեռնիկները կը թռչէին ծաղկիներուն վրայ, իրեն ալ շատ հաճելի երեւցան, վաղորդայն հետեւեցաւ անոնցմէ բռնելու. բայց անոնց հետը կար մեղրանալ ալ, որ ծաղկիներուն հիւթը կը ծծէին, թիթեռնիկները բռնելով մեղրաւ՝ալ բռնեց, շրջուշկով իրեն տղայութեան թեւերը, վաղորդայն մեղուն խայծ չըլլալ խայթէ ալ ըմբռնելն ալ ձեռքը. և տատիկ ցաւէն ակատ լալ ու գոչել, և ծնողքը հասան դէպ իրեն ձեռքին։ Ա՛ն այնու հետեւ արքան ալեղ կերեւնալ իրեն աչ թէ վերատակաւ մեղանիքը, այլ և անվնաս գալիկի թիթեռնիկները անպակ կ'ասէր և չէր ուզեր տեսնալ։

Ա՛հա այս մանկական բնաւորութեան նմանն դիւրաւ կը հաւատայ արտասուին զգայութեան բաղձանքներուն մնալ դայն մնաց կատարելութիւնը շատով մը զգայութենէն առած գալափարին և զգայուներին վերայով, ուղիղ դատմանք պրշտամ չընդելով չը զատելով էորը բարիին, այլ մէկին ի մէկ հաճութիւն և հաւանութիւն կուտայ

դգայական բաղձանքը կատարելու իրեն տատ կանքը։ Աստ հասնելէ վերջ ըստ Աստուած։ «Մինաք մարդոյ «հաստատեալ է ի նմանէ քանել իւրմէ»։

Ա՛յսպիսի մտածութեամբ անդգուշանալ և մարմնաւոր ցանկութեանց բաղձանքներէն, այսինքն պատկառանք, ընդհատանք, զազատարձակութենէ, արգելուանք, արկրամանքներէն, զվերատակաւ և ամէն տեսակ մեղեհան կերպարանքներուն դարձքերէն հեռացնելու համար կը համոզէ Պօղոս սրբազան առաքեալը ամէն մէկ քրիստոնեայներուն, համեմատ առաջադրելոյն վերոյ ասելով։ «Արդեսպ «նմանիք մի տանիք ի ցանկութիւնս»։ Հռոմ. Ը. 13։

Ա՛յս թէ որ մարդս զայլ արթուն ըլլայ մտօք և չերազուի իրեն արտաքին զգայութեանը ատացած ընդհանրական բաղձանքներուն, և չը հետեւի չըլլալու տատ կանքը գործով ալ կատարելու՝ իրեն բնական բարութիւնը նսեմացնելու մէկ կամ խանդարումի մը չըլլալը, այլ կը մնայ Աստուծմէ իրեն ընծայուած բնական բարեվիճակին մէջ։ Այսուհետեւ ամէն մէկ եակ՝ որ ունի գալ եակութիւն՝ հարկաւ քալի է, ինչպէս վերնասիլոյ առածն եւս կը վկայէ։ «Ներ թիւն եակին նը «գոն է, որդ մարդիկ ունին գալ և եակութիւն. ու «բայն մարդիկ ըստ եակութեան իւրեանց քալի են»։ Պետրոս և Պօղոս առաքեալն ալ կը վկայէ։ «Ա՛մենայն «արարածք Աստուծոյ քալի են»։ Ա. Տիմ. Դ. 4։

Թոզ այս տեղս մարդաբերները ալեան և վայ կարդան մնըրամիա մեղաշատին և պղծատարձ մարդկանց վրայ, ինչպէս Եսայի մարգարէն Իսրայէլեան ազգին վրայ վայ կուտայ. որոնք որ Աստուծոյ անհնազանդ գտնուեցան և կատարելութեան հետեւելով բարկացուցին Աստուած և իրենց բարեվիճակը կորուսին իրենց ամենատած դարշելի մեղքերուն, «Ա՛յդ ազգի մեղաւոր, ժո «ղովուրդ՝ որ լի է մեղօք, սերմն ժանտ, որդիք անօրէնք. «Թողին զտէր՝ բարկացուցին զսուրբն Իսրայէլի. օտարա «ցան և յետս կացին»։ Եսայ. Ա. 4։ «Ա՛յդ անօրինին, «քալիք ըստ գործոց իւրոց անցցեն ընդ նա»։ Ա՛ռ. Գ. 11։

Նէս և այն մարդարէն վայ կատայ սրբեցուԹիւն և պեղատԹիւն սիրողներուն։ ,,Այլ այնոցիկ որք յառնեն ,,ընդ առաւօտս՝ և զՀետ լինին ցբքեայն. որք երեկո- ,,նատն ՚ի նմին. զի գինին անդէն խակ զնոսին այրէ ։ ,,փալով և Թմբկաւ և քնարաւ և երդովք զգինին ,,ըմպեն, և ՚ի գործս տեառն ոչ հային. և գործս ձե- ,,ռաց նորա ոչ առնուն ՚ի միտ ,,։ Ես. ե. 11—12։

Այսանկ ալ Երեմիա մարգարէն կ՚ողբայ, այն դեռ- ԹԻան, առաքԹիան և խաբեպատԹիան հետեւող չա- բաղործ ժողովուրդը՝ որ առաւօտուց պաշտաԹիան հա- ւատքը խախտեցուցին իրենց կառպաշտաԹիան չարիքները- նէն շատցունելով, ըստ այնմ ։ ,,Ո՛տայր զգլուխս իմ ,,՚ի ջուր. և զաչս իմ յաղբիւր արտասուաց. և լայր ,,զժողովուրդս այս։։։Ո՛տայր ինձ յանապատի գոյն ,,օթևանս՝ և Թողուի զժողովուրդ իմ. և գնայի ՚ի ,,դոցանէ, զի ամենեքին շինականք առ հասարակ ժողով ,,արհամարհողք։ Եւ լարեցին զլեզուս իւրեանց իբրեւ ,,զաղեղն ստուԹեան. և ոչ հաւատովք զօրացան ՚ի վե- ,,րայ երկրի. զի ՚ի չարեաց ՚ի չարս ելին։։։ իւրա- ,,քանչիւր զբարեկամ իւր այպանեն. և զՀշմարտու- ,,Թիւն լաւ ոչ խօսեցան, ուսան լեզուք նոցա խօսիլ ,,զստուԹիւն. զլինցին և ոչ դադարեցան ,,։ Երեմ. Թ. 1—3—5։

Այդ՝ էն որ Այտուած կը հրամայէ Եղեկիէլ մար- գարէին, որ ողբայ առաքինական դպատնաբարոյուԹեանը այն իշխանին Իսրայէլի՝ որ անիրաւեցաւ և չարացաւ որդւովք և զաւակօք իւրովք. այնքան Այտուծոյ ան- հաճոյ եղաւ որ անունը անգամ Այտուած չէ կամեցաւ յիշեցնել ։ ,,Եւ դու որդի մարդոյ ողբա առ ՚ի վերայ ,,իշխանին Իսրայէլի, և ասասցես, զի՞ է զի եղև մայր ,,քո ՚ի մէջ առիւծուց՝ բազմացայց զկորիւնս նոցա։ Եւ ,,զարգացաւ և կորիւն մի ՚ի կորեանց նորա առնլա- ,,գաւ, և ուսաւ յափշտակել զյափշտակութիւն, և ,,եղև մարդակուծ։։ Եզեկ. ԺԹ. 1—3 ։

Ահա այս մարգարէներուն պես էր որ ԳաւԹի մար-

գարէն ալ կը նայէր անդադար և անդուտակաս մեղաւոր- ներուն, չարագործներուն և անզուԹ՝ և անօրէն՝ ամ- բարտաւան մարդկանց վրայ. ու կը սրտմէր Ամարտա- ւէր սրտամաշ հառաչանօք զիաՀլալ անոնց կորստական վիճակը դատապարտուԹեան և անոնց բնական բարու- ԹեանՀատուածային շնորհքներուն կորուստը ։ ,,Տրտմու- ,,Թիւն կալաւ զիս ՚ի մեղաւորաց և այք Թողին զօրէնս ,,քո։ Ա՛տակք ջուրց լէզին յաչաց իմոց, զի ոչ պահեցին ,,զօրէնս քո։ Ձայիկ յանապատին և մաշիմ, զի զղա- ,,տաւորանս քո ոչ պահեցին ,,։ Սաղ. ՃԺԸ. 53-136-158։

Այդ՝ ես կը սասանիմ գրելու և գիտեմ որ այս տեղս բարեպաշտ և մեծահաւատ ընԹերցողներուն քա- ՀԹար սրտերին սաստիկ տարտակ մը անշուշտ պիտի ղգան, վասն զի կը բռնադատիմ յիշելու այն մեր վերհչեն Յիսուսի Քրիստոսի սուրբ հրէշտակաց և մարդկան արտասուալից լալը Երուսաղէմի մէջ բնակած անօրէն մարդկիներուն վրայ, որ և Յիսուսի Քրիստոսի մար- դասիրուԹեան անօրինական խորհուրդը պատրաստուած հոգեւոր վրկուԹեան ընծայքը և աստուածային Հշմար- տուԹեան լոյսը մերժեցին և սրբացան իրենց կամապաշ- տուԹեանլիքը և չարագործուԹեանլիքը մուրք կուրացած ըլլալով. ինչպես կը գրէ սրբազան Պաւղոս առեւտ- րականէ ։ ,,Եւ եղեւ երբեմն մերձեցաւ՝ առեւտալ զքաղաքն ,,եւսեբ՚ի վերայ նորա և ասէ. եԹէ դիտիցիր դու գոնէ ,,յաւուրս քո այսմիկ զխաղաղութիւն քո, բայց այժմ ,,ծածկեցաւ երեսաց քոց ,,։ Պ. ՚ի Ղուկ. ԺԹ. 41։

Տեսնք պօղոս առաքեալին խղճը վախաքը որ Յիսուսի Քրիստոսի հետը ոչ ազատելէ և արտասուակից ըլլալ հա- մար յաւուրն որուն յաջորդաբար կ՚արտասուէ և կ՚ող- բայ Յիսուսի Քրիստոսի խաչին շնորհքներուն Հշմար- տուԹեանհրաժարումներուն՝ որկրամոլուԹիւն, զեղխուԹիւն սի- րողներուն, և անասնոԹ լերը աշխարհասէրներուն ան- վախձան դատապարտուԹեանց և յաւիտենական կո- րուստներուն վրայ. ըստ այնմ ։ ,,Ոչայց ասէր լալով խոկ ,,ասեմ զքրիստեամեաց խաչին Քրիստոսի, որոց կատա-

,, բանն կորուստ է, որոց Աստուած որոշեցին է և փառք
,, աճեմն Քրիստոսէ, որք զերկրաւորս և եթ խորհին,,
Փիլ. Գ. 18։

Յերեսի արտաստել է սատնկ չար մարդկանց վարք, որ իրենց բնական բարեբեխտնին անգամ կ'ապականեն և կը խանդարեն դնելով միաբնտուն մէջ չար դաղափարները, և այնուհետեւ իրենց արտաքին զգացումներնուն չար յօժարութիւնը և վատթար բաղձանքը կը չանան ազատ կամքով հանդիսական գործելու համար, առանձներեն հարկաւ կըպակաի Աչնարիա լսողը հաւատոյ և ուղղափառութեան, ինչպէս կը գրէ Պօղոս առաքեալը։ ,, Արդք ազատանալ մնաք՝ անպիտանք
,, ի հաւատս ,, Ռ. Տիմ. Գ. 8։

Սատնկ չար մարդկի, որ իրենց բնութեանը սեպհականած բարիքը կը խափանեն, և բնական մտաց լսողները անգամ կը խանգարեցնեն իրենց չարախտավատ յօժարութեանցը հետեւելով և զգայական բաղձանքներնին կատարելով՝ կը նմանին սատկիկ ճկոյ լեցված աչքի մը, որ իրեն պայծառ տեսութիւնը, սուր նկատումը բոլորովին խափանած կ'ունենայ, ալ այնուհետեւ հեռաւոր բաները տեսնելու նկատելու և որոշելու կարողութիւն չունենար, և ոչ մերձաւոր եղածներն անգամ։ Թէպէտ բնականապէս այս վատացեալ աչքը ունէր պատեհութիւն, կը նկատէր կ'որոշէր սպիտակը սեւէն, կարմիրը կանաչէն, բայց այդ ոլորմելի տեսութիւնը սատկիկ ճկոյ պաշարուած խաւարեցաւ և մթագնեցաւ։ Սյսպէս ալ մարդս Թէպէտ բարի է բնականապէս, բայց չար կ'լլայ, երբոր անոր առջեւը կ'ելլան չար զգայմանքներնու մղելիան և խաւարասէրը մտաց խորհուրդները, չատնաը Սատուծոյ օրինաց լոյսը, հաւատոյ ճշմարտութիւնը՝ չէ կարող յիշելու հանդիսանալ վատացած ալքայատեսութեան յաւիտենական երանութիւնը, և ոչ ալ կը տեսնայ իրեն առջեւը եղած յաւիտենական կորստեան խորխորատը։ Սյսն ալ անկից Սատուծոյ շնորհայ և ճշմարտութեան լոյսը ոլորելած է իրեն

չար դործերուն պատճառաւ։ ըստ այնմ՝ ,, Սիրեցին
,, մարդիկ գաստար առաւել քան զլոյս, զի էին գործք
,, նրեանց չարս։ Ով ամենայն որ զչար գործէ՝
,, ատէայ զլոյս, և ոչ գայ առ լոյսն, զի մի յանդի-
,, մանեսցին գործք նորա,, Յովհ. Գ. 19—20։

Ով արմանք պիտի ունենաս հիմակ եպիտի ըսես մտօքդ՝ լինչպէս կ'ըլլայ, որ բնական լուսով մտաց զարդարուած մարդ մը լոյսը մերժէ ու չընդունի, լինքնիրեն խաւարի մէջ մնալը ախորժի։ Սրեղի մէկ բնական օրինակ մը տամ նախ և յառաջ. և ապա դու ինքնիրմէդ պիտի համոզուիս այս խօսքս ընդունելու։ Ով որ օրինակ մարդու մը աչք երբ բժիտերը յաւտա կ'ըլլայ՝ հարկաւ արեւուն և ճրագի լոյսերը կ'սատ և կը մերժէ ըստ ամենայնի, և կը սիրէ խաւարի մէջ մնալը, մանաւանդ վարշամանուալ կը վարագուրէ աչքը՝ որ բնաւ չընդունի լուսոյ շառաւիղը անդամ։ Սյս այս մարմնաւոր օրինակս խնայիր հոգեւորը։ Սյսն ալ չարագործներուն խղճմտանաց աչքը չընդունիր, կը մերժէ աստուածային օրինից ներքուն լինանալի լոյսը. ապա որոնք որ Սատուծոյ մտաւոր են, հաւատով և բարի գործով, հարկաւ անոնք ունին Սատուծոյ օրինաց և շնորհայ լոյսը։ ,, Սատիք
,, առ տէր և առէք զլոյս։ Սաղ. ԼԴ. 5։ Լոյս ծագիցես,
,, արդարոց, ուղղոց սրտից եղիցէ ուրախութիւն,, Սաղ.
ՂԶ. 11։ Լոյս որոնք Թերահաւատութեամբ և չարադործութեամբ հեռացած են Սատուծոյ օրէնքներեն և շնորհքներեն՝ անշուշտ մերժած են այն խնամալի և աստուածային լոյսը և կորստեան խաւարի մէջ կը կրաթաղուին։ ,, Սհաւասիկ այք հեռի որ որորին զանձինս իւրեանց ի քէն, կորեցեն. ատատիեցուս զամենեսեան,
,, այք ապստամբ եղեն ի քէն։ Սաղ. ՀԲ. 20։ Շ ջնջես
,, զանց զարմն, երբեք կոյրք, և երբեք զչացուս խաղխաղեսցին, և գլորեսցին ի միջօրեի երբեք ի հա-
,, տարակ գիշերի։ Յոբ. ԺԲ. 10։ Սյս եմ լոյս աշխարհի, որ գայ զկնի իմ, ընդ խաւար մի գնասցէ,
,, այլ ընկալցի զլոյսն կենաց ,, Յովհ. Ը. 12։

Աբդ՝ այս տեղս հարկ է մեզի բաւիլ խորհրդածու-
թիւն ընել և վճռանալ, եթէ Աստուած չուզեր, որ
մարդիկ՝ որ ինքն բաւիլ ստեղծեր է և յատուկ սէր և
խնամք քրեր է անոնց, յաւիտենական դատապարտու-
թեան կրծուտին մատնուելն իրենց չարագործութիւնովը.
որովհետեւ կը դրէ. «Ո՛վ մեռք մարդոյ հատատեալ է
»ի խնամս չարին »ի մանկութենէ իւրմէ »· վասնորոյ
իրեն անչափ մարդասիրութիւնովը կը գթայ և կ՚ողորմի
և կը կամի ամենուն ողջմութիւն ընելու, և ամենուն
ստանալը և ժառանգելը իրեն շնորհաց անաղօտ լոյսը
և յաւիտենական վառած վայելչութիւնը և երանու-
թիւնը։ Աստ հասար է որ մարգարէներուն և առա-
քեալներուն բերնովը կը խոստանայ և ամէն մեղաւորնե-
րու վերկութեան յոյս կուտայ, որպէս թէ ինքը պատ-
րաստ է ներելու, և մեր գործին և ապաշխարութեանը
կ՚սպասէ։ «Ընօրէնն եթէ գարձցի յամենայն անօրէ-
»նութենէ իւրոց զոր արար, և պահեսցէ զամենայն
»պատուիրանս իմ, և արասցէ զարդարութիւն և զո-
»զմութիւն. կեցուլ կեցցէ, և մի մեռցի. ամենայն
»մեղք նորա զոր գործեալ էցէ, և ամենայն անիրաւու-
»թիւնք իւր՝ զոր անիրաւիրեալ էցէ՝ մի յիշեսցին, այլ
»արդարութեամբն իւրով՝ զոր արար, կեցցէ։ Արդեօք
»կամելո՞ կամիցեմ զմահ անօրինին ասէ տէր տէր,
»որպէս դառնալ նորա ՚ի չար ճանապարհէն և կեալ։
»Եզեկ. ԺԸ. 21—23։ Լուացարուք սրբեցարուք, ընկեր-
»ցիք գործոց ձերոց յանձանց ձերոց առաջի աչաց իմոց. դա-
»դարեցէք ՚ի չարեաց ձերոց։ Ուսարուք գործել դա-
»ծել. խնդրեցէք զիրաւանս. վերկեցէք զընչեալն. դատ
»արարէք որբոյն, և տուք գերաւանս այրւոյն... եթէ
»լցեն մեղք ձեր իբրեւ զձանձախարիճ՝ իբրեւ զձիւն
»ոպիտակ արասցեն. և եթէ լցեն իբրեւ զորդան կարմիր՝
»որպէս գասք սուրբ արասցեն։ Եսայի. Ա. 16—18,
»Ձդիտեցեր զի քաղցրութիւնն Աստուծոյ զքեզ կա-
»պաշխարութիւն ածէ. Հռոմ. Բ. 4։ Ոչ յամեցուցէ
»տէր զաւետիսն՝ որպէս զոմանք համարին, այլ

»երկայնամիտ լինի առ ձեզ, քանզի ոչ կամի եթէ որ
»կորիցէ, այլ ամենեցուն հասանել յապաշխարութիւն»։
Ա. Պետր. Գ. 9։

Աստ մարգարէական և առաքելական յստակիւ խոս-
քերուն ըստ ամենայնի կատարելութիւն և հաստատու-
թիւն կուտայ ամենազօրիկ Տէրը Յիսուս Քրիստոս,
յայտնելով մեզի Հօր Աստուծոյ մարդասիրական և բա-
րերարու կամքը և մեզմէ պահանջելով գործունեայ կեն-
դանի և կատարեալ հաւատք՝ ասէ «Այս են կամք Հօր
»իմոյ զի ամենայն որ տեսանէ զՈրդի և հաւատայ ՚ի
»նա, ընկալցի զկեանն յաւիտենական. և ես յարուցից
»զնա յաւուրն յետնում»։ Յովհ. Զ. 40։

Տեսանք մի որ քրիստոնէական սուրբ և կենդանի հա-
ւատքով ՚ի չար գործոց հրաժարելով զղջմամբ սրտի և
առաքինի գործով բարեպաշտութեան զարդարուելով՝ յաւի-
տենական կենաց ժառանգ պիտի ըլլանք։ Ինչ կ՚ըսես
ալ, պիտի է մեզի, կամ արժան կ՚որ հոգեշունչ մար-
գարէական և առաքելական մանաւանդ քրիստոսական
անժխտելի խօսքերուն ըստ ամենայնի հակառակ ձայնե-
րուն ականջ դնել և անոնց հետեւիլ իբրեւ մտախոհ.
այլ եւս չարաչար մոլորութիւն չենք ու ըլլար, երբոր
աստուածայնշունչ ամենաչքնաղ ուսմունքը խոստանալը ժրա-
ժտելով լաւ եւս ասել է մոռնալով, մարդկային խաբուսիկ
խօսքերուն հաւատալ և սրտի մտօք անոնց անձնատուր
ըլլալ և անոնց հաճելի ըլլալու փոյթ և ջան ունե-
նալ, եթէ խօսքով եթէ գործով և եթէ արարողու-
թեամբ։ Այնպէս այս տեղս մարգարէական և առաքե-
լական ասոկալէ վճիռներըն՝ մարդահաճոյներուն համար
արուած. «Աստուած ցրուեսցէ զսակեր մարդահաճոյից։
»Մանչեսցեն և յամօթ լիցին. զի Աստուած անար-
»գեաց զնոսա։ Պսղ. ԾԲ. 6։ Աբդ մարդկան հաճոյ
»լինիցիմ, եթէ Աստուծոյ. կամ խնդրեցեմ մարդկան
»հաճոյ լինել. եթէ տակաւին մարդկան հաճոյ լինէի,
»ապա Քրիստոսի ծառայ ոչ էի»։ Գաղ. Ա. 10։

Այսչ մեկին, այս մարդկային ձայներըը որ կ՚լըսես,

բաղդատակ աւետարանական առաւելագոյն խոտոմանքը-
ներուն հետը, ըսի և մի՛ շխոթիր: Պապականները կը
քաջալերեն մեկ կողմէն «Թէ որ քրիստոնեայները Հռո-
մայու Պապին հնազանդ և հպատակ չըլլան, և անոր
հետը հոգեւոր հաղորդակցութենէն չունենան՝ փրկու-
թիւն չունենան պիտի, և արքայութեան փառաց ար-
ժանի չեն, կորուստ են»: Մեկալ կողմէն ալ նորա-
ղանդ և կամ բողբոջական անուանով քարոզիչներ, ասոնք
ալ օրինակ առնելով պապականաց դրութիւնը՝ համար-
ձակ կը քարոզեն որ «Թէ քրիստոնեայները մեր ժո-
ղովքին վարձուած անձնատուր անդամ չըլլան, և թէ
մեր վարդապետութեանը չհնազանդին՝ փրկութիւն չու-
նին կորուստ են»:

Հիմակ այս խօսքերը բաղդատեք Յիսուսի Քրիստոսի
փրկչին մերոյ ամենազօր վճիռներուն հետը: «Ումն
»ամէն ասեմ ձեզ, ըր որ հաւատայ չիս, ընդունի
»զկնան յաւիտենական: Յհ. Ջ. 47: Ումն են յաւի-
»տենական կեանք, զի ծանիցեն զքեզ միայն ճշմարիտ
»Աստուած, և զոր առաքեցեր զՅիսուս Քրիստոս»:
Ումն. ԺԷ. 3: Բաղդատեցէք սրտիկ աւետարանական
ամենաճշմարիտ խօսքերը՝ մարդկային նորահնար մուա-
ղած խօսքերուն հետը, թէ որ մարդահաճոյ ըլլալ կու-
զես՝ հարկաւ մարդկային ժողովը պիտի ճանչնաս, և
անոնց հանդուրժած պիտի ըլլաս. սիրելի ուղղափառ աղ-
գդ անդամ բաժնուելով և քրիստոնէական ամբիծ և
ճշմարիտ հաւատով հաստատուած սուրբ եկեղեցիդ ալ
պիտի անարգես ու հալածես: Թող զգաստանան որոշեն
բաժանեն իրենց ուղղափառ ազգային եկեղեցիեն, և թող
հալածեն նախահաւատեան խօսքերով զմեզ, որ մեր վրայ ալ
հատարուի և մեզի ալ սնոտիականուի այն երանութիւնը
Յիսուսի Քրիստոսի եթէ՝ «Երանի ե ձեզ յորժամ նա-
»խատիցեն զձեզ մարդիկ, և յորժամ որոշեցեն և նա-
»խատիցեն զձեզ և հանիցեն անուն ձեր զնէնջ վասն որ-
»դւոյ մարդոյ, ուրախ լերկեք յաւուր յայնմիկ և ցնծացէք,
»զի վարձք ձեր բազում են յերկինս»: Ղ. Ե. 22:

Դիտէք բարեմիտ ընթերցողք. Հայոց եկեղեցին թէ-
պէտ կը համերէ քրիստոնական երանութեան մխիթա-
րութիւնովը, բայց կը ցաւի Աստուծոյ շնորհքներուն
դէմ մեղանչողներուն վրայ, վասն զի համոզուած է Հայոց
եկեղեցին Պօղոս առաքեալէն որ կ՚ըսէ: «Աստուած՝
»զձեզ անարգէ, ոչ զմարդ անարգէ, այլ զԱստուած՝
»որ և ետ զՀոգին իւր սուրբ ի ձեզ»: Ա. Թես. Դ. 8:

Դիտէք մի Հայոց եկեղեցւոյն մեծ յանդգնութիւնը ի՞նչ է,
բնաւ չհանդուրժեր չի վաստակաւոր ուրիշ քրիստոնեայ աղ-
գերը, այլ կը սիրէ ամենքը, և կը գոլէ և ամենուն
համար աղօթք ալ կ՚ընէ բարձրաձայն աղաղակելով:
«Աստ ամենայն անձանց քրիստոնէից և տանց հաւա-
»տացելոց, զհոգ աղաչեսցուք»: Ի ժամս: Նա ոչ ալ
ասավ բառական կ՚ըլլայ, այլ ամէն քրիստոնեայ ազգե-
րուն սուրբ սրտով Աստուծոյ հաճելի եղած աղօթքնին
ընդունելով՝ անոնց բարեմաղթութիւնը իրեն նպաստ
կ՚առնէ Աստուծմէ խնդիրքներ ընելու ժամանակը. ինչ-
պէս դրած է յերդս արեւագալին: «Յարեւելից մինչեւ
»ի մուտս արեւու ընդ ամենայն տեղիս քրիստոնեայ-
»Թեան. ուր և կարգան զանուն տեառն սրբութեամբ՝
»տէր աղօթիւք նոցա և բարեխօսութեամբ մեզ ողոր-
»մեսցի»: Ի ժամս:

Պ՚ուզեմ այս տեղս ուսանիլ, որ ի՞նչու համար Հայոց
եկեղեցին ուրիշներուն պէս հրաւական խորութիւն և
բծախնդրութիւն ի բանս հաւատոյ չըներ մխս քրիս-
տոնեայ ազգերուն վրայով բանակռուութեամբ դատա-
ւոր նստելով ամենուն վրայ, իրեն հնազանդ և հետե-
ւող ըլլալները արքայութեան ժառանգ համարելով,
և չհետեւող քրիստոնեայ ազգերը դժոխքին մատնելով:
Պատն զի քանի մը պատճառներով համոզուած է Պօղոս
առաքեալին, որ քրիստոնեայները պիտի ըլլան խնամա-
տուութիւնով, հեզութիւնով, և երկայնմտութիւնով
մեկզմեկ սիրելով՝ և խաղաղութեան սուրբ Հոգին միա-
բանաւոր: Ինչու որ ամենքս մեկ մարմին ենք և ունինք
մեզի գլուխ կենդանարար Յիսուս Քրիստոսը, և ամենքս

Աստուծոյ սուրբ Հոգին ընդհատած, և անոնք
մեր հոգին նորոգուած ու զարդարուած է, մեկ է Հայր
Աստուածնիս, և նոյն լինքն է մեր լանանոլ և բարերար
տէրը, մեկ է հաւատքնիս, և մեկ է յոյսերնիս, մեկ է
մկրտութիւննիս. ըստ այնմ՝ ,,Ամենայն խոնարհու-
,,թեամբ և հեզութեամբ և երկայնամտութեամբ՝ անասել
,,միմեանց սիրով, փութալ պահել զմիաբանութիւն
,,հոգւոյն, յօդիւ խաղաղութեան, մի մարմին՝ և մի հոգի
,,որպէս և կոչեցայք ՚ի մի յոյս կոչման ձերոյ: Մի տէր,
,,մի հաւատ, մի մկրտութիւն, մի Աստուած և Հայր
,,ամենեցուն, որ ՚ի վերայ ամենայնի, և ընդ ամենեսին
,,և յամենեսին ՚ի մեզ,, Եփես. Դ. 2—3—4—5—6:
Գործ. Ա. 22: Ասոր համար է որ Պետրոս առաքեալը
քրիստոնեայ ազգերը չորշելով չի զատելով, ամենը
մեկ պատուով և արժանութիւնով հաւատարակիւր բանե-
լով կը գրէ: ,,Այլ դուք ազգ ես ընտիր, քահանայա-
,,ցեալ թիւն, քահանայութիւն, ազգ սուրբ, ժողովուրդ
,,անվհատան, որպէս զի զձեզ առաքինութիւնս նուի-
,,րեցէք այնմ, որ զձեզ ՚ի խաւարէ կոչեաց լուր սքան-
,,չելի լոյսն,,: Ա. Պետ. Բ. 9:

Երկրորդ՝ Հայոց եկեղեցին համոզուած է աւետա-
բանական ճշմարտութենէն, որ ամեն ուղղափառ քրիս-
տոնեաները թէ և ազգաւ լեզուաւ որոշուած և բաժ-
նուած ըլլան, Յիսուս Քրիստոսի հետ միացեալ են
իրարու մեկ անդամ և մեկ մարմին: Ինչպէս նոյն լինքն
տէրը Յիսուս Քրիստոսը օրինակաւ ալ յայտնեց՝ լինք-
լինքը որթի նմանցնելով. և ամեն ճշմարիտ հաւատա-
ցեալները իրեն հետ միացած ուռի ոլինակներով ըսաւ:
,,Ես եմ որթ և դուք ուռ, որ հաստատեալ է յիս՝
,,և ես ՚ի նոսա, նա բերէ պտուղ յոյժ. զի առանց իմ
,,ոչինչ կարէք առնել,,: Յհ. ԺԵ. 5: Այս նմանու-
թիւնով յայտնի ըսաւ մեր տէր Յիսուսը՝ որ ճշմարիտ
ուղղափառ քրիստոնեայներն իրեն հետ միացած են. և
Պօղոս առաքեալը առաւել յայտնի կը գրէ: ,,Ոչ
,,գիտէք եթէ մարմինք ձեր անդամք են Քրիստոսի:

,,Այլ դուք մարմին Քրիստոսի էք, և անդամք անդա-
,,մից նորա: Օ՛ն անդամք եմք մարմնոյ նորա, ՚ի մարմ-
,,նոյ նորա և յոսկերաց նորա,,: Ա. Կորնթ. Զ. 15:
Ժէ. 27: Եփես. Ե. 30:

Այս աւետարանական և առաքելական ճշմարիտ խոս-
քերուն հակառակ չէ՞ մի խորհուրդով բանէնին:
,,Մեր ժողովքին անդամ ելեղեցիները վերկու թիւն չունին՝
,,կարեստ են,,: Որ նորալուր հակառակ սուրբ Աս-
տուածայնի դրութիւն ամենասխալ: Որ բարեմիտ ընթեր-
ցող, քանի՞ Քրիստոս կայ, քանի՞ ընդհանրական կեն-
դանարար գլուխ ունի Եկեղեցին Քրիստոսի, մեկ ան-
դամ մը կամ մեկ մարմին մը քանի՞ գլուխ կրնայ ունե-
նալ: Այս տեղը Պօղոս առաքեալն զարմանալի հար-
ցումը պարտաւորեցայ յիշելու և կրկնելու. մի թէ
Քրիստոս բաժնուա՞ծ է զանազան ազգերու: ,,Լաւ արդ
,,բաժանեաւ լինչ լցէ Քրիստոս,,: Ա. Կորնթ. Ա. 13:
Որովհետեւ Պատարակաւ հաւատացեալները կ՚ըսեն: ,,Քրիս-
,,տոս մեր մէջն է, և ապրքայութեան բանալիները մեր
,,ձեռքն են. մեզի անդամ եղողները միայն երկինքը
,,տրքայութիւնը մտնալու կարող կ՚ըլլան,,: Ու բուղ-
քական քարոզիչներն ալ կ՚ըսեն: ,,Քրիստոս մեր մէջն
,,է, Քրիստոսով կը խօսինք Աստուածը կը քարոզենք,
,,Աստուածնի շնորհութիւնը մեզի միայն յայտնուած
,,է. ուստի մեր ժողովքին անդամ ելեղեցիները՝ վերկու-
,,թիւն չունին և ապրքայութեան ժառանգ չեն,,:

Ինչ կ՚ըսեք հիմա. այս խօսքերը ըստ ամենայնի
հակառակ չե՞ն Քրիստոսի տեառն մերոյ վերկարագ-
քին և ամենակեցոյց շնորհքներուն, որ բնաւ ազգ լեզու
չորոշելով՝ ամեն ուղղափառ և շնորհքով հաւատացեալ-
ները իրեն սեպհական ոչխարները ճանչնալով, և ինք-
լինքը ամենուն վրայ մի միայն հովիւ քաջ անուանելով
կը վճռէ: ,,Ես եմ հովիւն քաջ, և ճանաչեմ զիմս,
,,և ճանաչեմ յիմոցն: Որպէս գիտէ զիս հայր. գիտեմ
,,և ես զհայր. և զանձն իմ դնեմ ՚ի վերայ ոչխարաց:
,,Ունիմք եւ այլ ոչխարք, որ ոչ են յայսմ գաւթէ, և

,, և ղէնի իմ դան, և ես տամ նոցա զկեանսն յաւի-
,, տենական և մի կորիցեն յաւիտեան ,, : Յհ. ժ.
14—15—27: Ի՞նչ ըսենք. Քրիստոս կ'ըսէ ես պիտի
տամ յաւիտենական կեանքը. ըսել է որ՝ իմ փրկու-
թեան շնորհքները պիտի դառնաք երկնից աքթայու-
թեան յաւիտենական կեանքը և երանութիւն փառքը.
Բայց երկու կողմն ևս՝ ձայները լռինչ ազդեցութիւն
կուտան պարզամիտներուն: Այս համոզումը կը ջանան
ընելու, որ իրենց ժողովքներնուն անդամ չեղողը իրենց
հետ հազիւ որ հաղորդակցութիւն չունի՝ փրկութիւն չունի
և չէ կարող երկնից աքթայութեան վրայ յուսալու:

Տէս բարեմիտ ընթերցող, ասոնց միտքը ամէն քրիս-
տոնեայ ազգերէն ժողովուրդ դողնալ և սասանել չէ միայն
այլ Քրիստոսի փրկչին մերոյ կամաւոր չարչարանաց
արդեամբը՝ ընդհանուր քրիստոնէից վրայ ունեցած ընդ-
հանուր հոգեւոր հովուութեան իշխանութեանը արատա-
նութիւնը տեսնելու կարծիք կուտան ամենուն:
Բայց երբոր կը կարդաս առջի Ա. Եռատրանին այս տեղը՝
պիտի ըսես որ, սասանիլը հարկաւոր չէ՝ Քրիստոսի
խոստացած տէր Աստուած փրկիչնիս կան-
խաւ տեսնելով և պիտանալով՝ յայտնի զգուշացաց ուզել
և ձշմարիտ հաւատով միայն իրեն ձշմարտութեանը
հետեւող քրիստոնեայները: ,, Այնժամ թէ ոք ասիցէ
,, ձեզ՝ ահաւասիկ աստ է քրիստոս կամ անդ, մի՛
,, հաւատայցէք: Բայց դուք զդուշ լերուք՝ յառաջա-
,, գոյն ասացի ձեզ ամենայն ,, : Մտթ. ԻԴ. 23:
Մարկ. ԺԳ. 23:

Այս տեղս յիշել Պօղոս առաքելոյն մարգարէութիւնը,
և ըսէ մտօքդ որ հարկաւ այն երանելւոյն մարգարէու-
թիւնն ալ պիտի կատարուի. և ահա մեկ տեսակին ալ
սկզբնաւորութիւնը եղաւ վերջապահներդ դարին. արդ՝
տեսնանք մէը պիտի վախճան առնէ այն արքայական աթո-
ռը որ մարգարէութիւնը, որ յայտնեց Տիմոթէոս սի-
րելի աշակերտին: ,, Բանըզ եկեսցէ ժամանակ ըզ ոչ
,, տուողութեան վարդապետութեանն ոչ անասցեն, այլ

,, ըստ իւրաքանչիւր ցանկութեանց կուտեսցեն իւրեանց
,, վարդապետս՝ ըստ մարմնաջելոյ լսելեաց իւրեանց ,, :
Բ. Տիմ. Դ. 3—4:

Այսպէս տեսանը ես ըստ վկայութեան Աստուծոյ՝
,, Միաք մարդոյ հաստատեալ է՝ ի նմանի լինին՝
,, մանկութենէ իւրմէ ,, : Այսոյհետեւ մարդիկ դիւրաւ կը
խաբուին՝ եթէ աչաց տեսողական և եթէ ականջաց լսո-
ղական կարողութիւնները՝ չընտրելով ներքին հոգեւոր
և բարեխոհեմ ուշադրութեամբ չարը բարւոյն՝ ստուր
ձշմարիտին՝ անիրաւութիւնը արդարութենէն չին որո-
շեր, այլ միայն զգալի աղեցութեանց հետեւելով՝
մտախոհ կ'ըլլան և կամքերնին ալ կուտան թերահա-
ւատութեան և չար ու վատ գործերու. ասով կ'ըլլան
չար մարդ կամ չար քրիստոնեայ: Իսկ բարի մարդն և
բարի քրիստոնեայն՝ պիտի խորհի հետեւեալ գայթակ-
ղեցուիչ և մոլորեցուիչ խօսքերէն և խարդախամիտ
խորհրդատու մարդկունքներէն, երեն մտայր առջեւէն մեր-
ժելով մոլորական և մոլեկան խորհուրդները լուսով
հնատուութեան Յիսուսի Քրիստոսի, և միքին խնդա-
կան զօրութիւնը արթուն և զգաստութեան պահելով:
Այսոր համար կը նկատէ Շնորհալի տուրք Ա. արդապետ-
նիս Յիսուսի Քրիստոսի հնատուութեան շնորհքը աղո-
թիւք հայցելով: ,, Հնատուութիւն հոգ Յիսուս տուր
,, մեզ հնատուութիւն զգաստս խորհիլ և խօսիլ և գոր-
,, ծել առաջի քո յամենայն ժամ. ի չար խորհրդոց՝
,, ի բանից և ի գործոց փրկեա զմեզ ,, :

Երբոր Պօղոս սրբազան առաքեալը նմանցաւ, որ հա-
մայնքի քրիստոնեայներուն մէջ նկեր մտեր են անանկ
մարդիկներ, որոնք պատրուակ դրբոցին ի'երեւցընեն
ինքզինքնին քարոզիչ աստուածային և առաքելական պաշ-
տօնեայ, բայց ի ներքուստ չար խորհուրդ ունին քրիս-
տոնեայներուն մէջ հերձուածողութիւն, երկպառակու-
թիւն և բաժանումն ձգելու, նպատակ վարդապետու-
թիւններով գայթակղեցնելու տալու անմեղ պարզա-
միտներուն, և անոնք երկնից հետեւող ժողովուրդ սեպ-

հանելու համար. անանկները դիտցիք որ Յիսուսի Հրեաստան ծառայ չեն, այլ իրենց կառոյցը կը ծառայեն, և անուշիկ խօսքերով և օրհնութիւններով պարզամիտները կը խաբեն, վասնորոյ յորդորանօք գրեց նոյն առըր առաքեալը այս թուղթը։ ,,Ընշխեմ զձեզ եղբայրք, ,, դիտել զայնպիսիսն՝ որ հերձուածս և գայթակղութիւնս ,, առնիցեն արտաքոյ վարդապետութեանն՝ զոր դուքն ,, ուսայք, և խորշեցարուք ի նոցանէ։ Ո՛ի այնպիսիքն ,, տեառն մերոյ Հրիստոսի ոչ ծառայեն, այլ իւրեանց ,, որովայնի. և քաղցրաբանութեամբ և օրհնութեամբ ,, պատրեն զսիրտս անմեղաց ,,։ Հռոմ. ԺԶ. 17—18։ Ահա այս տուն խրատը գրելու վախճանական պատճառը այս է, որ ի՛ըսէ. Թէպէտ մի հատ ինչ գրեցի քեզի նեայք, ես ձեր վրայ ուրախ եմ. բայց կը կամիմ որ դուք խնամատար ըլլաք՝ բարին ընտրելու և չարին հեռի մնալու, որով անշուշտ պիտի անուանիք բարի մարդ և բարի քրիստոնեայ։ ,,Ահա արդ՝ ի՛ձեզ ուրախ եմ, բայց ,, կամիմ զձեզ խնամատուն լինել ի՛ բարիս՝ և անմեղս ,, ի՛ չարիս,,։ Ղուկ. Ժ. 19։

Գիտէք որ առանկ կամակոր մոլորեալները երբ կը տեսնան ուղղասիրտ բարի քրիստոնեայներուն առատաձեռնութիւնը և բարեպաշտական ապրուելութիւնները և գործերը, ծաղր ընելով աւելորդապաշտութիւն կ՚անուանեն. ինչպէս բողոքական քարոզիչներուն գրուածներէն և խօսքերէն կ՚իմանաք ու կը լսենք։ Այսանկ մոլի ցնորական խօսքերէն յայտնի կ՚երեւայ իրենց թերահաւատութիւնը և չարաչար մոլորութիւնը և հակառակ քրիստոնէական բարեպաշտութեան ունեցած խորհուրդնին։

Այսը օրինակը կը կարդանք սուրբ Աւետարանին մէջ Յուդային ըրած չար խորհրդածութիւնը այն Մարիամ անուն ջերմեռանդ կնոջ ըրած բարեպաշտութեանը վրայով, որ աղնիւ և մեծագին նարդոս օծեց Յիսուսի փրկչին մերոյ առատաձայն երկրպագելէ ետքը, և Յիսուս ալ ընդունեց այն կնոջը բարեպաշտական ջերմեռանդութիւնը, բայց Յուդային չարայօժար արծաթասէր կամքին աւելորդապաշտութիւն և վատնումն իւղին հանդուրեցաւ վասնորոյ համարձակեցաւ ըսելու։ ,,Ընդ,, դի՛ր ոչ իւղդ այդ վաճառեցաւ երեք հարիւր դենարի ,, և տուաւ աղքատաց ,,։ Ընանկ առաջարկութիւն մը ըրաւ այն բազմութեանը մէջ որ Յիսուսի աշակերտներէն ունէք Յուդայի արծաթասէրը որուն չարութիւնը չգիտնալով՝ ձայնակից եղան անոր ու ըսին, ինչպէս գրուած է։ ,,Իրրև տեսին աշակերտքն բարկացան՝ և ,, ասեն. ընդէ՞ր է կորուստ այդ իւղոյդ ,,։ Մտթ. Ի. Զ. 8։

Տեսաք, որ չարը իր որոգին չարութիւնը ծածկելով շատ ալ կը թելադրէ իրեն հետ ձայնակից խորհրդակից ընելու։ Թէպէտ Յուդան՝ Յիսուսի երկրպագելը տեսնելով ծանրագին իւղով օծուիլը աւելորդապաշտութեան դործ մը և իւղին մեծագին արժողութեանը կորուստ համարեցաւ, բայց տեր Յիսուս գովեց ընդունեց այն կնոջը չերմեռանդ և բարեպաշտական գործը և արարողութիւնը ըսելով։ ,,Ո՛ւր աշխատ առնէք զկինդ, գործ մի բարի ,, գործեաց դա ինձ ,,։ Մտթ. Ի. Զ. 8. 10։ Յհ. ԺԲ. 5։

Թէպէտ հիմակ ալ բողոքական քարոզիչները արհամարհեն բարի քրիստոնեայներուն ըրած չերմեռանդութիւնը և կրօնական բարեպաշտութիւնը, որոնք որ Աստուծոյ և Աստուածայնոց կը մատուցանեն։ Բայց Աստուած բնաւ չարհամարհեր չերմեռանդ սիրով իրեն ամենաչնչին մեծութեանը հաւատացեալներուն նուիրուած արտաքին բարեպաշտական գործերը և արարողութիւնները, թէ և սուրբ գիրքերու մէջ Մարդարէից և Աստուածաբնակ հրամայուած ալ չըլլայ, Աստուած սիրաբուն մէջ դանուած աստուածասիրութեան բարեխոհրդակցութիւնները նայելով ընդունի այնպիսին չերմեռանդութիւնը՝ որ թէ բանիւ և թէ գործով եղած ըլլայ,

Այս տեղ այն իւղերը կանանց արարողութիւնը օրինակ ընելէ մեզ, որն որ կը վաճառէին ի գործ դնել Յիսուսի փրկարար մարմնոյ վրայ, ինչպէս սուրբ Աւետարանը կը պատմէ, Յիսուսի ննջեցեալը յա-

բուն Թեան աւետարանը խոստումնքը, որ յառաջագոյն քարոզած էր։ ,,Ապաշխարեցէք և որդի մկրտիցի ի Յիսուս ,,Քրիստոս, և թողցին ձեզ մեղքքն, և կընկալջիք ,,զպարգեւս Հոգւոյն Սրբոյ։ Գործ. Բ. 38։ Ա. յԱ. ընդհանրապէս սահմանի ջերմեռանդութեամբ յաւիտենական անմահ կենդանութեան տէր Յիսուս Քրիստոսը երբեմն մեռեալ օծելու համար խունկ և օծելիք պատրաստեցին՝ չյիշելով անոր ննջեցեալն անմահութիւնը ինչպէս կը գրէ աւետարանիչն Մարկոս. ,,Եւ երբեմն ետանց շաբաթին Մարիամ Magdաղենացի, ,,և Մարիամ Յակոբայ, և Սողովմէ՝ գնդան պատրաս- ,,տեցին խունկս զի եկեսցեն և օծցեն զնա,, Ժ. Ջ. 1։

Իւղաբեր կանանց ահիւ և երկիւղիւ քրիստոսասիրութիւնը և արարողութիւնը աւելորդ պաշտօն մը անշնորհակալ երեւնար, որովհետեւ կենդանին և անմահին ընդ հնձանութեամբ մահու գրաւել և մեռեալ համարեցան. ինչպէս հրեշտակն ալ կը զգուշացնէր առնոյ միաքը ըսելով. ,,Ո՞ւ լինդրէք զկենդանին ընդ մեռ- ,,եալս,, Գ. Ժ. Ի. 5։ Նայե մկրտիչ ջուրեն հաճելի եղաւ Յիսուսի Քրիստոսի վերչինն մեղոյ այս իւղաբեր կանանց բարեպաշտական արարողութիւնը, որ մինչեւ անգամ առաքեալ յարութեան աւետաւմբ առին հրեշտակներէն, և Յիսուսի մեռոնաին աշակերտացն աւանդեցին, որով և ամէն հաւատացեալներուն և մանաւանդ Յիսուսը տեսնելու ու անոր երանաւէտ ոտքերը համբուրելին։ Մտ. ԻԸ. 9։ Գ. Ժ. Ի. 9։

Տեսանք որ բարեպաշտ սրտէ բղխած ջերմեռանդութեան գործ մը կամ արարողութիւն մը, որ առ Աստուած և առ Աստուածայինն կը վերաբերի, Աստուծոյ հաճելի է, և ոչ թէ աւելորդապաշտութիւն, ինչպէս վերոյիշեալ վկայութիւնները հաստատեցին։

ԳԼՈՒԽ Գ.

Ա.ՊԱՏՐԻՆ հարկ կը համարիմ ինձ այս տեղ առաքեալական ճշմարտութեան անաղօտ և պայծառ լուսով քննել և ի մանուկ թէ՝ բողոքական քարոզիչ անաւանելիները, որոնք աւետարանին Քրիստոսի քարոզչից ելք ի լուսոյ և առաքելական պաշտօնեայ կը ճեւանան, և այս մեծ անուանով կը պարծենան, և ի՛ուղեն ամէն քրիստոնեայ աղգերուն մէջէն լրենց ժողովուրդ և հետեւողներ ունենալ, արդեօք աւրբ Աւետարանին համեմատ գործք և վարք ունի՞ն և առաքելական է վարած պաշտօնին, համեմատելով քննենք այս տեղս։

Աւրբ Աւետարանէն կը տեսնենք, որ մեր տէր Յիսուսը կը հրամայէ երեն աշակերտներուն և առաքեալներուն թէ՝ քնաւ և չունենան աշխարհասիրութիւն՝ խոպան մերժելով և հեռանալով աշխարհային փառքերէն և մեծութիւններէն, որոշուած ըլլան աշխարհականներէն կուսակրօնութեան հրեշտակային վիճակի մէջ գտնուելով, ըստ այնմ։ ,,Զթէ ոք գայ առ իս՝ և ոչ ,,ատեայ զհայր իւր և զմայր և զկին և զորդիս և զեղ- ,,բարս և զքոյրս, նաեւ զանձն իւր, ոչ կարէ իմ աշա- ,,կերտ լինել,, Ղ. ԺԴ. 26։ Մտ. ԺԹ. 22։ Աւսր հանուր պետրոս առաքեալը ամէն աշակերտներուն և առաքեալներուն կոչմանէ խոստովանեցաւ ըսելով. ,,Ահա մեք թողաք զամենայն, և եկաք զքէն քո,, Մրկ. Ժ. 28։ Ղ. ԺԸ. 28։

Ահա այս երանելի առաքեալները Քրիստոսի՝ կամաւ յամենայնի հրաժարեալ ըստ հրամանի տեառն Յիսուսի՝ միայն կը պարապէին և կը ծառայէին Աւետարանի ծառայութեան և առաքելական մեծամեծ պաշտամանի, կուսակրօնութեան վիճակին մէջ լրենց անձը աղքայութեան սիրով, և հնազանդելով հրամանին Քրիստոսի բարձրեալ նեղբինի ըրած էին, ըստ այնմ։ ,,Զե- ,,ն նեղբինեք՝ որ զանձինս իւրեանց աղաբին նեղբինիս ,,վասն աղքայութեան երկնից,, Մտ. ԺԹ. 12։

Ա. յԼ այնուհետեւ չեմք լսած և չեմք կարդացած ոչ առըք գըքին մէջ և ոչ ալ եկեղեցական պատմութեանց մէջ, որ առաքեալներէն մէկը ունեցած կլլի կամ որդիք և կամ թոռունք, և կամ այս որ առաքելոյն կլինը մեռած և նորէն կլլի մը առած։ Ալեւմն մէկը որ կ'ըսէ. Եա Աստուածոյ քարոզիչ եմ, և առաքելական պաշտօն ունիմ, և կանուխը չհրաժարիլը կլին ունենալէն և որդիս յաջողցանելէն, և եթէ կլինը մեռանի՝ վերջապես կ'ամուսնանայ ընդ այլում օրհնիմ։ վերջապես առանց կնոջ չըկարելը և չըկամիլը մեղ, այնպիսին ոչ Աստուածոյ քարոզիչ է, և ոչ ալ առաքելական պաշտօնեայ։ ինչպես որ կը տեսնուի քաղքենական քարոզիչներըը, որ Աստուածոյ քարոզիչ եմք կ'ըսեն և առաքելական պաշտօն ունիմք, բայց չեն ընդունիր կատարելութիւնը և չեն յանձնառու ըլլար իրենց անձանցը վրայ Քրիստոսի այն անժխտելի հրամանը ցուցանել պարծիլ։ Ինանկ է նէ եկիր, համձակէ, ըսէ, որ առանք անուանով միայն Աստուածոյ քարոզիչ են և դարերն առաքելական պաշտօնայ կը ձեռնադրեն բայց սրտովին և կամքովին իրենց մարմնական և զգայական բաղձանքներուն կը ծառայեն, հակառակ աստուածական և առաքելական ծառայութեան։ Յիշենք այս տեղ մեր առջեւ Յիսուսի Քրիստոսի բացատական հրամանը. ,,Ոչ ոք կարէ երկուց տերանց ,,ծառայել,, Մտթ. Զ. 24։

Ասանկներուն համար չէ որ Պօղոս առաքեալը գրեց հռոմայեցի քրիստոնեայներուն, որ առանկներէն զգուշանան. և պատուիրեց որ խարդախելու և խաբելու համար Աստուածոյ քարոզութեան և առաքելական պաշտօնի անուն առնուն վրանին, բայց վարքերնին և գործերնին բնաւ համեմատ չէ Աստուածոյ և առաքելական պաշտօնի։ ,,Օչ այնպիսիքն տեսան մեռար Քրիստոսի ոչ ծա- ,,ռայեն, այլ իւրեանց որովայնի, և քաղցրաբանութիւն և օրհ- ,,նութեամբ պատրեն զսիրտս անմեղաց,, Հռոմ. Ժ. 18։

Ա. յս կատարելութեան վերակին մէջ բաւիւ վարքով իրենց կեանքներուն ընթացքը սրբութեամբ չաշակերտները

երկնից սրբարանին մէջ որչափ մեծ վատաց պարտիք ընդունին և որքան համարձակութիւն առնեն կ'ուզեն խնամել։ Բանց Յովհաննու առաքեալին Յայտնութեան սրբոց գրքէն կարդամ, սրտի աչք այսպես գրած է, ,,Եւ լսեայ ձէն երկնից՝ որպես ձէն ջուրց բազմաց՝ ,,և ձայն որոտման մեծի. և լսեայ երգիչ ձէնն գուսա- ,,նաց, զի հարկանէին զքնարս իւրեանց։ Եւ երգ- ,,կէին զերգս նորա առաջի աթոռոյն... և ոչ ոք կարէ ,,գիտել զերգս նոցա՝ բայց միայն հարիւր քառասուն ,,և չորս հազարքն, որք գնեալ էին յերկրէ։ Սոքա ,,են՝ որք ընդ կանոյս ոչ խառնակեցան, և են կուսանք. ,,սոքա զկնի գառնին՝ որ և երթիցէ. սոքա ընտրեցան ,,ի մարդկանէ առաջի Աստուծոյ և գառնին,, Յայտ. ԺԴ. 2—3—4։

Տեսանք որ սրբազան առաքելոյ և աշակերտաց խրատներէն Յիսուս Քրիստոսի վերկէնին՝ որ ամէն բանէ հրաժարելու, այսինքն՝ հօրէ՝ մօրէ՝ կնոջէ՝ որդիներէ՝ եղբայրներէ և քրոջմէ և անձնական մարմնաւոր բաղձանքներէ, և առանկով իրեն առնէին երթան, և ոչ որ այս աշխարհային վարմունքներուն և զբաղմունքներուն մտնէր նորա ծառայութիւնը չը թղթեր, և ամէն մէկը իրեն նեղութեան և հանգրստութեան խաչը չառնէր, և իր ետեւէն չերթար՝ նմանը աշակերտ չի կրնար ըլլալ։ Գ Թագ. ԺԹ. 26—27։ Մտթ. ԺԹ. 22։

Այս հրամանը կատարելով ամէն առաքեալները, պետրոս առաքեալն ալ անոնց բերնէն լսեցից Տէր, ահա մենք թողացինք ամենքը և քեզի հետեւեցանք։ Մտթ. Ժ. 28։ Գ Թագ. ԺԹ. 28—29։

Իհարկ բազմաթիւ այս խօսքերս Յայտնութեան մէջէն լսած խօսքերուդ հետը. մի պիտի լլլան այն Աստուածոյ պատուիրեալ Յիսուսի Քրիստոսի հետեւելը. ահա սուրբ գիրքը բացայայտ ըսաւ. ,,Սոքա են, որք ընդ ,,կանայս ոչ խառնակեցան, և են կուսանք. սոքա զկնի ,,երթան գառնին՝ ուր և երթիցէ. սոքա ընտրեցան ,,ի մարդկանէ առաջի Աստուծոյ և գառնին,, Իհարկ

ալեկ համոզմունքը մի, որ աւետարանի քարոզիչ լլլոդները և առաքելական պաշտօնի մէջ գտնուողները հարկաւ կատարելագոյն պիտի ունենան ամէն բանէ հրաժարելով, Ա. յս տեղս մէկ ձեռնարկութիւն մը կայ. ամենքն՝ որք են առջի Աւետարանի քարոզիչ՝ և առաքելական պաշտօն և չեն կատարեր, հակառակ հրամանին Քրիստոսի են բանիք և դրամք ունին: Ա.րդ՝ նորադարձ անուանելոցները քարոզիչները կը պարծենան, որ Աւետարանի քարոզիչ են և առաքելական պաշտօն ունին, բայց բնաւ չեն հրաժարիր յաշխարհէն և կը մերժեն կատարելագործութեան վճռակը. ապա ուրեմն վարդ և դրամ նոցա են քան ամենայնի հակառակ և անհամեմատ հրամանաց և կամաց աեառն Յիսուսի Քրիստոսի:

Գիտեմ, որ մօտիդ կը խորհի հիմակ անշուշտ, ինչպէս Պօղոս առաքեալն ժամանակը կարելութեան եկեղեցին կ'ընէին, եթէ կատարելագործութեան վճռակը գիտնէր, այն երկնից արքայութեան մէջ պատրաստուած մեծամեծ վարձաց և երանութեան չատուկ պարգև ունի. բայց երկրի վրայ աւետարանական քարոզութեան և առաքելական պաշտամանն ինչ օգուտ և ինչ նպատակ ունի: Ա.սոր Պօղոս արբազան առաքեալը անոնց տարակարծութիւնը լուծելով կը գրէ: ,,Ա.յլ կամիմ զձեզ անհոգ ,,լինել. ան որ անկինն է՝ հոգայ զաեառնէ, թէ ,,որպէս հաճոյ լինի աեառն. և որ կանամբինն է՝ հոգայ ,,զաշխարհիս, թէ որպէս հաճոյ լինի կնոջ իւրում,,: Ա. Կորնթ. Է. 32—33:

Աւելորդ կը համարիմ երանելի այս արբազան առաքեալը թէ աւետարանականները աշխարհի գործոնէութենէ անհոգ, և մանաւանդ ջարդարիութենէ ազատ չեն ըլլար. որով միայն ազատ և անգործ առաքեալներուն պաշտամունքներուն ծառայելու կարելանան: Ա.սոր հաստատութիւնն մեր տակը Քրիստոս կատարելագործութիւնը տահմանց առաւել Աւետարանի քարոզիչներուն և առաքելական պաշտօն վարողներուն համար, որ անդադար

մօտ ծառայեն իրենց հոգևոր պաշտամանն, և երկնից մէջ ալ իրենց կատարելագործութեան և հոգևոր վաստակներուն վարձատրութիւն ընդունին:

Աւելորդ ինչ ըսենք. այս առջի դիրքերը չէ՞ն կարդացեր այն նորադարձ քաղաքական անուանակ պատրաստ ընդ ծով և ընդ ցամաք, ընդ քաղաքս և ընդ գիւղս ծանրութեան քարոզիչները: Ա.յն կը կարդան՝ բայց ուշադրութեան պէտ ալ կը մեկնեն առջի դիրքը. անոր մէջ պարտականաց ամենապարզ միտքը մեկի կը ձգեն իրենց կամքին յարմար մեկնութիւններ տալով: Ինչպէս երբ բուն իսկ աւետարանական ճշմարտութիւնը ճանաչեր և Յիսուսի Քրիստոսի խնամատարութեան լուսոյն լուսաւորեալ ուղղափառները կը հարցանեն. այս ինչ ընթացք է, այս ինչ վարք է, որ ձեր վրայ տեսնէք. ամէնքդ մեկմեկ աշխարհական հարստահարչական կենցաղավարութիւն ունիք. աշխարհի վայելչութենէն բնաւ հեռացած չէք. անկէն մնալ չէք ուզեր. ապահով անվնաս ծանրագին վարձքով զերկնիցս առնելոց մէջ բնակիլ կը խնդրէք. այո է ըսէ առաքելութեան պաշտօնին և աւետարանական քարոզութեան ընթացքը. այո է ըսէ ձեր հոգևոր ծառայութեան վճռակը:

Գիտէք որ՝ երբեմն ալ ընթերցողք. ի՞նչ պատասխանէ կատան այս կատարելագործութիւնը մերժողները. Յիսուն Պօղոս առաքեալն զրած թուղթը կը յիշեցնեն, և իրենց հեռանալնուն անդամ աշխարհաբար գոց ընել առած են և կ'ըսեն. Պօղոս առաքեալը կը գրէ: ,,Ա.ստուածաբեմ է խօսքս. թէ որ մէկը եպիսկոպոսութեան կը ցանկայ՝ բարի գործ կը ցանկայ: Բայց պարտ է եպիսկոպոսն անարատ լլլալ, մէկ կնոջ այր և այլն: ,,Ա.ստուածաբեմ է բանս. եթէ որ եպիսկոպոսութեան ,,ցանկայ՝ բարւոյ գործոյ ցանկայ: Պարտ է եպիսկո- ,,պոսին անարատ լինել, մեյ կնոջ այր և այլն: Ա. Տիմ. Գ. 1—2:

Կը տեսնամ ասոր վերծանութիւնը ի՞նչ ալեկ կ'ընեն. և իրենց խնդութեանը առջեւ ի՞նչպէս հատուա-

առն կը նկատարերին այս խօսքին զգալիքը։ «Մինչ
»կնոջ այր»։ Բնաւ չեն ուզեր խնդալ, եթէ կա-
տակերգ պաշտօնեան Բելտասար և կատակերգու Թեան
ջնջագալ երանելին Պօղոս կատակերգու Թեան վրայով
լինչ պատճառ այն ժամանակը երբ մը այս Թագուհը
այն իրեն սիրելի աշակերտին Տիմոթեոսի, որ առ հաս
նէ կատակերգ պաշտօնեայ Բելտասար։ Մեծ այս երա-
նելին Պօղոս այս մասին Բելտասար հրամանը մեծ ի բա-
հանալ գրեց, որ իրեն անձին վրայ կատակերգու Թեան
շնորհը կը վայելէր։ վասնորոյ կ'ըսէր։ «Կամիմ եմ
»աստուծոյ մարգ լինել իբրեւ զիս»։ Ա. Կորն. Ժ. 7։
Եւ կամ եմ մէկ տեղ մը հասնիմ առջեւ ա-
րանին կը խօսէր, և միւս տեղը հակառակ Ս. Հոգւոյն
կը գնէր. ոչ թէ. այլ միշտ առջեւ Ս. Հոգւոյն
կը պարծնար, և առջեւ Ս. Հոգւոյն հասնիմ կը
բարպէր, վասնորոյ իրաւունք կ'ըսէր։ «Յայտնի ձեզ
»եղբայր զ Ս. Հոգւոյն՝ որ աւետարանեցաւ յինէն»։
Գաղ. Ա. 11։

Ուրեմն Ս. Հոգւոյն քարոզած կատակերգու Թեան
հասնիմ առիթեցաւ այն ատենները երբ առաքեալը
սրամիտ Տիմոթեոս աշակերտը անշուշտ պիտի գրած էր
լրեն, և նոյն գրին պատասխանն էր։ «Զիմ ոչ եկիս
»հագուստ Թեան գանիպ՝ զոր ոչ պարծոյ գանիպ։ Պարա
»կ եկախտպոսին անոտրատ լինել, միոյ հնոջ այր և այլոյ»։
Ըսուած գրած պիտի լրէր Տիմոթեոս՝ որ նորհա-
տառ հատատպետներուն մէջէն գանիպացուներ կան, յո-
ժարելիքն ունին եկախտպատական գործերու մէջ
գտնուելու, այդպէս խնամածու ըլլալ հատատպելու
ներուն, մանաւանդ քրիստոնէական կրօնքի Թեան ա-
առիթ ըլլալով՝ անոնց վրայ հոգեւորական հակել և
հոգալ, որ է գործ եկախտպատոց։ Այսպէս Պօղոս
առաքեալը որ ատոնց գաղձանքը գիտէր է, բայց այս հա-
տատպետները ոչդէն նոր են, միշտ երկրին կատակերգու-
Թեան գեռ հատատատած չէ, ամենք ի հեմատատու-
Թենէ եկեալ են, և քան սովորական իւրեանց ունին

բազմաձեւութիւն, և կամ մէկը ձգելով և այլ մը
առած կ'երեւին՝ և կամ մեռանելով ոչ ոքին մին
րըստին անուանացած կ'երեւին, նոյնպէս և ի հրէից գար-
ձողներ ոտնկին երկնից մէջը սովորութիւն արձակելու
անեցած կ'ինկերկին, և զայլ կին առնելու։ Գաղ. Ե. 7։
Եւ կամ կը գտնուէր մէջերնին որ կ'ինր մեռած ըլլալ
լալ վերսան անուանացած ըլլալին. ասոնց բոլորը կա-
տակերգու Թեան վէճերուն քան առնոյնի հակառակ էր։
Նոյն Պօղոս առաքեալը կամեցաւ, որ նորհատառա
երեսատանէն մէջէն այս եկեղեցատառու Թեան գանիպող-
ներուն գոնէ ժամանակին յարմար ուժամանակայ և
ոչ մշտնջենատար անօրէնատու Թեան մը բնէ, որ հակառակ
ըլլալ ասոր Ս. Հոգւոյն, այլ մեզմառ համարտ և
կատակերգու Թեան վէճերուն, և ապագայ վտանգով սրբա-
գան առաքեալը նորոգնական օրէնք մը հաստատացնէր, իրր
Թէ եկեղեցւոյ հոգեւոր պաշտօնեաները անպատճառ
կին մը առնեն, այլ միայն ժամանակին յարմար ժա-
կայ և անարատ ըլլալու պատուէրը մը կատարէ, և ոչ
Թէ բազմակ հրամանի մը։ Ինչպէս ընդհանուր կը գիտ
Ասկերերան Ձառ ժ։ Ա. ատոնոյ կը պատուիրէ, «Պարտ է
»եպիսկոպոսին անարատ լինել, միոյ հնոջ այր»։

Ասկից չի հետեւիր, որ եկեղեցականները անպատճառ
կին պիտի առնեն, այլ կը հետեւի որ բազմակին եղող
ները անարատ չեն և ժամ ժամալու Թեան չեն առնուիր,
և եկեղեցին կինը ձգելով՝ և այլ կին առնողներուն ալ նոյնպէս
են, և եւս կինը մեռած և վերստին ինդգտածը նոյն-
պէս չի առնուիր ժամ ժամալու Թեան և չառնի։ Յայտնի է
որ՝ Թէպէտ նոյն առիթներուն մէջ ալ ըլլայ եկեղեցին
և կարող եկեղեցականներու, և ցանկացող ալ պառակ
եկեղեցական ըլլալ՝ հրամանն չի տար առաքեալը եկեղ-
կոպոս ընելու և այդպէս եկեղեցացին։

Հետևեալ տեսակը մի՝ բազմակնութեան քարոզիչները առա-
լական պաշտօն առնելիք էլլան, Ս. Հոգւոյն քարոզիչ
նոյնիքներն, բայց Ս. Հոգւոյն հրամանին և առաքեալ-
կան պաշտօնի արժանաւորութեան համեմատ ոչ կա-

սակրաւորութիւն և ոչ ժուժկալութիւն ունին, այլ կանայք են իբրեւ զաշխարհական, և ոչ հրաժարին ի կանանց խրախճանց, թէ և մեռանիցեն, և շատախօսք զայլ կիւն ածելոյ կը հետեւին։

Անշուշտ սուբբ վիքթորը կարդանք կ՚ըսեն և կը խրատեն ըսելով. պէտք է սուբբ վիքթորը քննել «Բննեցէք զգիրս», Յհ. ե. 39։ Բայց ինչո՞ւ իրենք իրենց համար չեն քններ սուբբ վիքթոր. կարծեմ որ անշուշտ աշխարհասիրութեան հոգիով կը քննեն՝ և չեն խմանար. թէ որ սուբբ հոգիով քննէին՝ ասոր պես ալ ևս շատ իրենց հատատոյ հոգեւոր թերութիւնները և մոլորութիւնք ընդդատքնին կ՚ուղղէին։

Ի՞նչ կ՚ըսես սիրելի ընթերցող, այն յայտնի ապերասանութիւնը Պօղոս առաքեալին Վեհմաս անուն աշակերտին չե՞ն ալ կարդացեր, որուն համար դանիատ կ՚ընէ նոյն սրբազան առաքեալը դրելով Տիմոթէոս աշակերտին, կ՚ըսէ. շատ լինի գալ քու ինձ ունելդ. վասն զի Վեհմաս լինի թողուց և աշխարհը սիրեց ու գնաց ի Թեսաղոնիկէ։ «Փութացիր գալ առ ինձ վաղվաղակի. «զի Վեհմաս եթող զիս, և սիրեաց զաշխարհ և գնաց «ի Թեսաղոնիկէ»։ Ա. Տիմ. Դ. 9։ Ի՞նչ ըսել կ՚ուզէ երանելի առաքեալը. մի՞ կը այն Վեհմաս. իրեն սիրելի աշակերտն էր. այնչափ կը սիրէր, որ Պօղոս առաքեալին հատատարապատում պաշտօնակից կը ըսէր. անոր համար կը գրէր Կողոսացւոց եկեղեցւոյն։ «Ողջոյն տայ «ձեզ Պօղոս բժիշկ և սիրելի, և Վեհմաս»։ Կող. Դ. 14։ Նոյ փիլեմոն անուն իրեն գործակիցն ալ կը գրէր։ «Ողջոյն տայ ձեզ . . . և Պօղոս և Վեհմաս «գործակից իմ»։ փիլեմ. Ա. 24։

Տեսաք մի Վեհմաս ոմն էր եղեր. Պօղոս առաքեալին աշակերտը, առաքեալ Թեան գործակից և Ուսուցանողին պաշտօնեայ. բայց սիրեց աշխարհը, աշխարհասէր եղաւ. ըսել է որ՝ աշխարհականի վարք առաջ վառն կը «սիրեաց զաշխարհս» ըսելով՝ կ՚ենթադրենք երանելին Պօղոս իրեն Վեհմաս աշակերտին յառաջագոյն սիրելի Ուսուցչոյ կառավարութիւն ունենալը. բայց յետոյ աշխարհի սիրով անոր մոլորիլը որ յանկարծ Թեան հետեւիլը։

Արդեօ աշխարհի սիրոյ սահմանը, որ կատարելապէս ուսուցանէին Յովհաննէս գրելով այսպէս. «Մի՛ սիրէք զաշխարհս, ոչ ի նմա սակս։ զի ամենայն «որ ինչ յաշխարհի է՝ ցանկութիւն է մարմնոյ. և «ցանկութիւն է աչաց և ամբարտաւանութիւն առ «հնոցա. որ ոչ է առ ի Հօրէ՝ այլ յաշխարհէ աստի»։ Ա. Յհ. Բ. 16։

Տեսաք սղալին Վեհմաը, որ երբ աշխարհի չարաչարզիկ սիրոյն հետեւեցաւ՝ Թողուց իր վարդապետը, հրաժարեցաւ իր հոգեւոր պաշտօնէն և մերժեց իրեն հետեւելն և գնաց, ուր. ի Թեսաղոնիկէ, որ այն ժամանակը բազմաշխատ հարուստ քաղաքներուն մէկն էր, ըսել կ՚ուզէ որ Թողուց իրեն առաքելութեան հոգեւոր պաշտօնը, և աշխարհասիրութեան ոգւով յափշտակեցաւ և հետեւեցաւ վաճառաշահութեան. վասն զի աշխարհասիրութիւնը վարելու կարճ տուաւ մերժելով հոգեւորական կենցաղավարութիւնը։

Արդ այս առաքելական դանգատը Վեհմասին համար արդէն լսելով՝ պէտք է ալ այսուհետեւ կամաւ կամաւ դադրանալ և ժխտել մերժել կառավարութիւնը, որ հարկաւորապէս պարտք է, և հարկ ի վերայ կայ Ուսուցանողին քարոզչաց և առաքելական պաշտօնակալաց։ Այս սրբազան առաքեալը այն իրեն պատուիրովը առաւել անոնցմէ անարատութիւն և ժուժկալութիւն կը պահանջէ, որոնք եպիսկոպոսութեան բարձր աստիճանին կը ցանկային. վասնորոյ այն պատուիրը չըստուա անոնց վերաբերութիւն և չարչարանքի Թեան պահանջել. այլ ընդհանուր ըսելէն ետքը մի եղաւ աշխարհասէր, կանանչի անժուժկալ անպաժանութեան, այսինքն՝ այն պատուիրը՝ ոչ է «Ընդ եպիսկոպոսութեան ցանկալ, բարւոյ գործոյ ցանկ կայ։ Պարտ է եպիսկոպոսին անարատ լինել. միայ «կնոջ այր»։ և այլն։ Բայց որուշեց մերժեց՝ ըստ հեթանոսական սովորութեան բազմակին եղջիւրները, և կամ

քան հրեից լինը ձգող և զայլ կին առնողները, և թէ կինը մեռած և տրէշ մը առնողները, որ առանք բոլորը հաւատարմօտ Թեան ժամկալեն հեռակաց կեն։ Այսպէս ալ ոչ ի պատճառ ունք ոչ ի պատճառ ունիք Թողելու սրբազան առաքելոց, և ոչ ի վատ երեսեան մանաւանդ թէ նոյնիսկ պատուական Թեանց, որ առաքելոյ և անոնց ժառանգակից դասերուն մէջ սրինաւորի նախահայր նկատուին կին կին և կառնէ չեն հրաժարուիր։ Այսպէս ալ առ քրիստոս հաստատ պահած և առաքելական ձեռնադրութեամբ պատուիրակ հաստատուած առաքելական պաշտօն ունցող, և Ս. Հաւատոյն քարոզիչ եպիսկոպոսունքս քնարան Թեանը և կըշռելու մէջ՝ կամ ընտանի ի կարգ աշխարհի չը մնած հաւատքն լուսել, և կամ հրաժարիլ կամաւ առնցած կնոջմէն հանգամանք Թեամբ մը մեռնելու հաստատուած կրօնաւորութեան վճռակին, Ալպէս նր պետրոս սրբազան առաքեալը և մեր նախահայրերը, որ երկուքը ալ կանոն անուն։ Մաթ. ԺԹ. 27։ Ա. Պետ. ե. 1։ Փիլիպ. Ա. 1։

Այսպէս կը պահուի առաքելոտաբեր մեծ հայրապետին և լուսաւորչին մեր սուրբ Գրիգորիս, որ երբ ծնողաց անդորդ անօրէնութեամբ, այն ժամանակը Կեսարիայի կողմն հաւատացեալ քրիստոնեի մը դուստր Ասխէտ անուն, որ Խոսրով կոչուած պարսիկ ազնուականի մը հետ ամուսնացած էր, և Կեսարիայէն Աղուաստան փոխադրուելու ատեն, ինքն ալ ամուսնոյն հետ գացած էր։ Յանձնառու կ'ըլլայ այն երջանիկ ժամանակը կամ ընտրութեամբ։ Երբոր Ս. Գրիգոր Գրիգորի հայրը նենդութեամբ և խորհրդաւորութեամբ Ս. Հրեշտակապետին մէջ մեռած գտնուած հայր Տրդատայ սրբոյն մեզմէ։ Խորովմէն հոգեւորական Թեան մէջ քաջ հռչակաւոր խոյ Հայոց նախնարարութեան մեծ ժամանակ և շատ մը սրբազնական գործք Հրեշտակապետին մէջ խնդրանքն կրնայ, նաեւ Խոսրով, որ Ս. Գրիգորի բոլոր առնը բնաջինջ ընելն, ուսկից երբոր այն հոգեւորական հրամանին պատճառ Թիւնը կ'ըլլայ, Ս. Գրիգոր և

Գրիգորիս անուն միայն երկու որդիքը ձեռամբ սպանուած կանանց պատճառին։ առաջինը ի Պարսկաստան, իսկ երկրորդը որ Հայաստանեայց Լուսաւորիչ նախահամհանուեր էր աստուածային անօրինութեանէն, պատճառ տարաբաղդ ի Կեսարիա վերադարձած Սոփիա անուն բարեպաշտ քրիստոնեայ կինը։ ուր մերձակ տալով՝ անուանը դրին ըստ վերին ազդեցութեան Գրիգորիս, որ Թարգմանի արձանն կամ հակառակ և այն տեղը երանելին Գրիգոր քրիստոնէական հաստատ կառուցելու Թեան և ուսման մէջ իր զարդանալ մեծնալ հնարհին Աստուծոյ։ և երբ ի չափ կատարելութեան հասակի ժամանեց՝ Գաւիթ անուն հաստատակամ բարեպաշտ մէկը անոր հոգեւոր և մարմնաւոր օգնական բարեմտութեանը առնուելով՝ վիճակացոյց, տալով կին երեն Մարիամ անուն հոգեւոր և բարեպաշտութեան գաւառը։ Երկար տարուան մէջ առացան երկու որդիք, միոյն անունը Արդանիս և միւսոյն Գրիգորիս, և անմիջապէս առքը Տրդին հնարհիւը հաստատուն ելան դնելով՝ մեկմեկ մեկնեցան միաձայնութեամբ։ Մարիամ երեն մեկ տարեկան որդին Գրիգորիսը հետը առած դնաց կուսանաց վանքը մը, և անոնց հետը միայն հոգեւորութեան կը պարապէին։ Մնաց որդին Արդանիս անուն՝ յանձնեց անոր յատկացեալ կաթնատաւ քրիստոնեայ բարեպաշտուհւոյն խնամքը։

Իսկ սուրբն Գրիգոր գնաց Տարօն Թագաւորին քովը բնաւ ծանկելով նր որդի ըլլալը Անակայ, և ուզեց անոր ծառայել երեն հայրենական պատուոյ Թեանը համար ըստ նոր հնդրդական բանից Խորենացւոյն Գիրք Բ. Հայց սուրբ Տրդին Աստուած զանել ընդարձակ և կանչած էր զսրբոյ աղխս Լուսաւորիչ քրիստոնէական հաստատ ըլլալու աստուածային քարոզութեամբ։

Այնպէս և սրբազան Հայրապետներէն անունք, որ նախ միաբանակ անուանացեալ էին, երբոր Աստուած կանչեց անունը նոր ըլլալ ազդեցութեամբ՝ ի քարոզել Թեան սուրբ Ս. Հաւատոյն՝ ի պաշտօն առաքելութեան յատկանան և սիմեոնաստութեան, կամաւ և ուխտով հրաժարեցան երեից

հինգմին ամենայն հաճութեամբ, որպէս և գանուեցան հանանման կատակերգն վկայեն։

Այսոր նման էր մեծն Խոսրով Գրիգորը նաբեկացւոյն հայրը, որ Այնձեւացեաց գաւառէն էր։ Այս երանելին իբրեն մանկութեան ժամանակին ուսումնասէր ըլլալով՝ Հելլենական՝ այսինքն Յունաց դպրութեանց մէջ ալ քաջահմուտ գտաւ։ և երբ հասաւ կատարելութեան, Նահապետական վանքին ժամանակին առաջնորդը մեծանուն Այնաթիա վարդապետը սէր տալով այս բազմագէտ հոգեզգօն Այնձին՝ կամեցաւ վեհապետացուցանել լրան եղբօրը պարկեշտասուն և բարեպաշտուհի դուստրը տալով, և՝ ի միջոցի չորից ամաց երիս որդիք ունեցաւ, մինն Յովհաննէս անուն և միւսն Գրիգոր։ Հայր եղէ լինքն մեծն Խոսրով և եղէ կինն ցանկացեալ աստուածային շնորհից միայն հոգեւորական կեանք վարելու։ Ուստի Խոսրով առաւ իբրեն երիս որդիքը Յովհաննէս և Գրիգոր, դնաց՝ ի վանս Նարեկայ առ վերոյիշեալ մեծանուն և շնորհաշնորհ գիտնական Այնանիա վարդապետն։ Եւ քիչ ժամանակի մէջ հանդուցաւ՝ ի Քրիստոս բարեպաշտուհի կինն Խոսրովու, և լինքն Խոսրով ձգնողական վարուք կրօնաւորեցաւ անդ։ և ինչ քանի մնաց ընտրեցին զնա եպիսկոպոս իբրեն հայրենի գաւառին Այնձեւացեաց։

Յամացաւ հնոյն, որ շատերը այս օրինակ պիտի գտնուին մեր նախնի սուրբ հարցին, թէ որ բարեմտութեամբ չհանճրանան ազգային ընդարձակ գրուած ստուգապատում պատմագրութիւնները կարդալէն։

Այս սիրելի՛ ընթերցող, գիտցիր որ բողոքական քարոզիչները քաջ գիտեն, որ այսպէս է. բայց կամաց կը մեղանչեն, աշխարհասէր ոգիով կը հերքեն կռապաշտութեան վնասակար։ Յորոշ այս տեղս յիշեն կենսագրին մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի սոսկալի վհիւք։ „Ոչ պարտ որ „դիտիցէ զիւան տեառն նորոյ՝ և ոչ պատրաստեսցէ ըստ „կամաց նորա, արըցէ գան բազում„ Գ. Թես. Ժ. 47։

Այնանկ է նէ այդ առաքելական պաշտօնը և Աստուածնախանձ քարոզութեան անունը՝ որ իրենց վրայ են առեր ու

պարծենալով կը սլաքարկեն քաղաքէ քաղաք, գիւղէ գիւղ, դիւրաւ իրենց ժողովրդ որսալու համար, և մարդիկներէն պատուելի անուանք փառասիրելու համար։ Յովհ. Ե. 18։ Սուրբ հոգին չնորհուած չէ իրենց, այլ ինքնիրեննուն իրենց վրայ համարած են այսպիսի պաշտօնը և մարդիկներէն հաճութեամբ ընդունիլ Աստուածնախանձ իբրեւ քարոզիչ Աւետարանին և առաքելական պաշտօն ունեցող։ Ուրեմն պիտի հետեւցնենս որ ասոնց պաշտօնը և համարմունքը համեմատ սուրբ գրոց չէ բնաւ։

Սակայն ամենեւին չէ զարմանանք այս բողոքական քարոզչներուն, աւետարանական և առաքելական անժխտելի պատգամութեանը և կանոնադրութեանը հակառակ՝ կրօնակրօնութիւնը խափան մերժելով և ժխտելով ուրանալուն վրայով։ Որովհետեւ Յ ուսեր առաջին հիմնական նորաշնորհից՝ պարկեշտութեան և ողջախոհութեան վրայ առատաձեռնահաճոյ առաքինութիւնը բոլորովին մերժեց, և անամօթ լերդ չարախնամութիւն հետապնդութիւն և անժուժկալութիւն քարոզեց։ Որ այս ոչ միայն աստուածային օրինաց հակառակ է, այլ և ընդդէմ է մարդկային բնական ամօթխածութեան և պարկեշտութեան, որոնցմէ երկու սոսկալի բարբանջմունքը թող յայտնուի այս տեղ, որ իմացուի թէ որպիսի չարաչար մոլորութեան և մոլութեան մէջ կամակոր գահավիժուած էր Յ ուսեր։

„Նախ անեղական Աստուծոյ և անպատկառ՝ ի մարդիանոն ընդոն մոլութիւն և մոլորութիւն քարոզելով կ՚ըսէր։ „Հաւնք և պատուիկ կանայքն առաւել հաճոյք են Աս„տուծոյ քան ղէտաւանան՝ որ առնեն զուխտ միանձնու„թեան՝ ի կրօնի, և թէ՝ կին սակաւատեսիլ թէպէտ և „չապօրինաւոր ևս յանկուցոյ, մարթի պարծիլ եթէ „գործ իւր հաճոյ էցի Աստուծոյ, քանզի պատճառ բերէ՝ „որ գլխաւորն գործ է ձեռին Աստուծոյ, և զի նոյն իսկ „առատաձեռնութեան բանիւք „Ընծեցէք և բազմացարուք „իրաւացուցանեն զսուղնաւորութիւն նորա„։ ՚ի Ճառէ յաղագս ամուսնութեան։ Հատ. 3։

Նա երկրորդն յայժ քաոմնելն և սարսափելն. վասն զի այս Լուտերը առաւել լրեն վաղաշուտ կրնալը ծառայելով՝ Թէպէտ կռօտաւրօնութեան ուխտաւոր քահանայ էր, բայց ուխտադրուժ ըլլալով՝ կռօտանաց վանքէ մը լրեն կլեր ըրած Կատարինէն Պօրէն։ Ա.յս եղաւ չար օրինակ և այլոց կրօնաւորաց, վասնզոյ ըստ չարախորհուրդ Թելադրութեան Լուտերի յամի տեառն 1525՝ կրօնաւորներէն լինը անձինք որոց գլխ էր Լէօնարդոս Ապսպերգեան, վերստիւաղ Կատարինէ Պօրէնին, վանքը դարձին տաղ ուրբաթ օրը, որ ամէն քրիստոնեայ աղգաց մէջ Յիսուսի Քրիստոսի համաւրը և վրկարար չարչարանաց և խաչելութեան յիշատակութիւնը կ՚ըլլայ, և նոյն կռօտանաց վանքէն լինը մնանձնուհի յաղիշակերին և լրենց կին ըրին։

Ա.յս լինը կրօնաւորաց ըրած տակալի լրութիւնը հատարակութեանը մէջ տասակի վզոլութիւն և գայթակղութիւն պատճառեց. ամէնքը սկսան նախատել։ Ա.յն առ Լուտեր Հաս մի խօսեցաւ հատարակութեան զգացմանը Հակառակ, ինչպէս կը պատմէ Նատալիս Ա.լեքսանդր. պատմ. Դար. 6։ Իբր ներքագ այն չարաչար մոլեգնութեան լինը անձանց վրայ այսպէս խօսելով՝ ,, Ա.յն նախատեսցին զՔեզ, այլ ես տեառ Քեզ, եղբա՛ր դո՛ր տեարտատ ունիք երջանիկ և բարեբասախիք, որպիսի սերն Քրիստոս եղէ՛ ի վերայ երկրի, յորժամ տար հարեալ կապեաց յիշխանին աշխարհի մահտանիք իւրով զգին և զգարդ նորա. և առ տարան ընդ իւր ի շուք յաղթականին. զնոյն օրինակ և դուք ,, նահատակեալ վրկեցէք զՔոդիս զՔիստոցդ այդոցիկ ,, կռօտանաց ի խիստ բանտէ բռնատոր մարդկան։ Ա.ս ,, այս և յայժ վայելչագոյնս գործեցէք զայդ ի Տ՚ատկին ,, առաքս. ըստ որում՝ և լինքնին սերն ի նմին ժամանակի ,, առ զառարն և ապատաց զՔոդիսն ի կապարանէ խաւարին բանտի։ ՈՒլ առաւել ընդդեմ՝ ձեռնարկութիւն և չարաչար բազդատութիւն։

Օ՚ռնիքլեանոս Լուտերի չարաչար ախտակրութիւնը

ունեցաւ, ըստ որում՝ անոր աշակերտներէն էր, վասնզի քահանայ էր, աշխարհականի վիճակ մնաւ ուտմնոսցաւ։

Ա.յսանկ հետզհետէ Լուտերի աշակերտները մերժելին ատտւածահաճոյ ժուժկալութեան և ողջախոհութեան վարուց մաքրութիւնը, և հետեւեցան չարաչար տգիտանք մարմնաւոր ցանկութեան և աշխարհասիրութեան, Ա.յն քան մոլութեան և լրբութեան մէջ զանատեցան, մինչեւ բարեպաշտ ժողովրդոց առջեւը անարգ և անտանելի ընալնին բանի տեղ չէին դներ, ինչպէս լրբութեամբ կ՚ըսեր Օ՚ինքլեանոս։ ,, Օ՚տաղ ցանկութեան մարմնոյն, ,, որ ընդ մեզ մնար տասսիկ եղ, ժխտել չկարենք, որով ,, և անտանելի գտաք մեք առաջն եկեղեցոյ ,,

Գիտէք բարեմիտ ընթերցողներ, այս բաղքական քաղաքներէն հակառակ առետրատնտեսական աշխատութեան լրենց մարմնասիրութիւնը և աշխարհասիրութիւնը յառաջ տանելու համար, Պօղոս առաքելոյն՝ Տ՚ողին տրբէն յայտնուած տեսութիւնը վկայութիւն կը բերեն, որ կը գրէ այսպէս։ ,, Ա.յլ Տ՚ողին տրբէն յայտնապէս ասէ. ,, Թէ ի ժամանակս յետնում քակեցոյն ոմանք ի հաւատոյն, և հպատակեսին ցոյս մոլորութեան, և ի վարդապետութիւնս դիւաց, կեղծաւորութեամբ՝ ստախօսաց, ,, խարեալք խրնանց խղճին մատց, որ արդելուցուն ,, յամուսնանալոյ, և ուտիցեն ի կերակուրս՝ զոր Աստուած ,, հաստատեաց ի վայելել հաւատացելոց, և ճշդ գիտելոց ,, լինն ի ճշմարտութենէ վերայ ,, Ա. Տիմ. Գ. 1-2-3-4-5։

Ընդ է որ տեղը Տ՚ողին Աստուած՝ որ կանխագիտէ ամէնուն ապագայ եղելութեանց, յայտնի ըստ Պօղոս առաքելոյն, եթէ ապագայ ժամանակներուն մէջը պիտի երեւան ելլան հաւատացեալներէն անանկ մոլորեալներ և մոլորեցուցիչներ՝ որ քրիստոնէական ուղղափառ հաւատքը և ճշմարիտ վարդապետութիւնը պիտի ձգեն, ու հետեւելու են ստոնանոյական չար ոգւոյն մոլորութեան, քաղցրելով տեսակ խաբէական վարդապետութիւններով հակառակ աւետարանական և առաքելական ճշմարտութեան։

և այս մեղրեղէց վարդապետութիւնը կ'անուանէին վարդապետութիւն դիւական։ ,,Եւ հայեցեալ յայսոսիկ մեղրեալսն, և՝ վարդապետութիւնս դիւաց ,,։

Այլ ևս սուրբ Հոգին յայտնեց առաքելոյն, որ առանկներըն իրենց խշմանութը կուրացուցած են իրենց մեղրութեանը. ինչպէս աչք մը թէ որ խարեու, անշուշտ կույր կ'ըլլայ. վասնորոյ ասէ։ ,,Ակնծառութեամբ ստացանք, խարեալք իւրեանց խղճիւն մեռաց ,,։

Ահա այս սուրբ Հոգիին յայտնուած մեղրեցուցիչները կեղծաւոր ստացան մտախոհ և անխիղճ հակառակողները աւետարանական և առաքելական քարոզութեանց՝ այժմ կը տեսնուին և յայտնի կը լսուի հանդէպ քարոզելնին, և իրենց հետեւող ստանալու համար շատ ստակ ալ կուտան, և իրենց նորահնար մեղրեալ վարդապետութէ շարադրուած գիրքերնին ամէն տեղ տարածուելու համար գրավաճառներ և քարոզիչներ հետած են լեցուն անմախանքով, և այն գիրքերը շատերուն ձեռ տալով, և շատերն ալ սակ սակ ստանալով։

Այսանկներ առաքելոց ժամանակն ալ եղեալ վայ էին, ասոր համար Պօղոս առաքեալը նախազգուշացուց եկեղեցւոյն երէցներուն խրատ կուտայ, որ անոնցմէն զգուշանան ալ ևս ան էնան, և զգուշացուն ամբողջին իրենց յանձնուած ժողովուրդը, որ չխաբուին և անոնց չհետեւին. և մանաւանդ իրենց տուած աւետարանական Ճշմարիտ քարոզութիւնը չմոռնան, վասնորոյ կ'ըսէր։ ,,Ո՛զգուշ կացէք անձանց և ամենայն հօտիդ, յորում ,,զձեզ Հոգին սուրբ եհատոյց՝ հովուել զԺողովուրդ ,,աստուծոյ զոր ապրեցոյց արեամբ իւրով։ Վասնզի գիտեմ ,,այս՝ եթէ յետ իմոյ մեկնելոյ՝ գայցեն գայլք ,,յափշտակողք ի ձեզ, որ ոչ խնայեսցեն հօտին։ Եւ ,,ի ձեզնէ յարիցեն արք՝ ոլք խօսեցին թիւրս ձգել ,,զաշակերտան զինի իւրեանց. վասն այսորիկ արթուն ,,կացէք և յիշեցէք, զի գիշեր և ցորեկ մի դադրեի ,,ոչ զդաստիարակ արտասուօք խրատել զմի մի իւրաքանչիւր ,,։ Գործ. Ի. 28—29—30—31։

Այսանկ ալ Պետրոս առաքեալը այս օրինակ զգուշութիւն կը գրէ Ճշմարիտ հաւատացեալներուն, խաբեական վարդապետութիւն ունեցող մեղրեցուցիչներուն, և անոնց հետեւող մեղրեալներուն համար։ ,,Եղեն ,,և սուտ մարգարէք ի ժողովրդեանն՝ որպէս և այժմ ,,ի ձեզ լինիցին սուտ վարդապետք, որ ապրդեալ մա,,ծանեն հերձուածս կորստեան, և զտէրն զնեալ ,,զնոսա, ուրացեալ՝ առնեն ի վերայ անձանց զարա,,դահան կորուստ։ Եւ բազումք անկեալ երթիցեն ,,զհետ նոցա անառակութեանց. վասնորոյ Ճշմարտու,,թեանն Ճանապարհ հայհոյիցի։ Եւ ագահութեամբ ,,մատոյճին բանիւք առնիցեն զձեզ վաստանդի, որոց ,,դատաստանն ի բնէ ոչ դատարկանայ, և կորուստն ,,նոցա ոչ նիրհեսցէ ,,։ Բ. Պետրոս. Բ. 1—2—3։

Եթանկ թէ սանկ սուրբ Հոգիով խօսուած խրատները մեղք ալ ազդեին, որ սանկ նորատնդներու կեղծաւորութիւը և մեղրական քարոզիչներուն զգուշանալը, և պարզամիտ ժողովուրդները զգուշացնելնէ, և սուրբ Հոգւոյն նպատակը շհոգհիւը անոնց կորստական խորհուրդին մէջը չինանալը։

Բայց տես մեկ անգամ բողբոջական քարոզիչները իրենց որովայնամոլ մարմնասիրութիւնը և աշխարհասիրութիւնը ծածկելու, և աւետարանական կուսակրօնութեան վրձակը և պահեցողութեան օրենքը համարձակ մերժելու համար, ինչպէս ծուռ մեկնելով Պօղոս առաքելոյն Հոգւոյն սուրբին յայտնուած մեղրեցուցիչներուն վարդապետութիւնը՝ ուղղափառ քրիստոնեից վրայ կը ջոջեն, և անոնց կուսակրօնութեան քրիստոսապրելը վրձակը և պահեցողութեան աստուածաստահման օրենքը պահելնին մեղրութիւն կը համարեն այս վերոյիշեալ խօսքերով։ ,,Այր արգելուցանեն յամուսնանալոյ, և մերկեցուցանեն ի կերակրոց, զոր Աստուած հաստատեաց ի վայելել հաւատացելոց ,,։ Թող ե որ անհաստատ մեղրեալները սխալ արգելնն ամուսնանալէն և կերակուրներէն սխալ հրաժարեցուննն։

Ահա այս խօսքերը քաղաքական քարոզիչները կը բերեն, աղաչանաց քրիստոնեայներուն վրայ կը շղթեն, որոնք որ կառավարութեան վճռակը և պահեցողութեան օրէնքը հաստատ կը պահեն սուրբ Եւետարանէն և առաքելական աւանդութենէն համոզուած ըլլալով։ Որովհետեւ համոզմամբ կ'ըսեն որ՝ ահա մենք քաղաքականքս պարարտ կերակուրներէն հրաժարելը չենք պահեր, և կառավարութեան վճռակը չենք ընդունիր, այլ միայն մեր վարդապետութիւնը սխալ չէ, այլ Հոգւոյն սրբոյ յայտնած մնայրութիւնը անոնք ունին՝ որոնք կառավարութիւն և պահեցողութիւն կը քարոզեն։

Ո՞ չարաչար և կամակոր մնայրութիւն. ահա այս է հակառակ սուրբ գրոց մնայրեցուցիչ և խարդախ մեկնութիւն՝ որ կառան քաղաքական քարոզիչները։ Այսն ղեկ պօղոս առաքեալն սուրբ Հոգիէն եղած յայտնութիւնը չէ թէ կառավարութիւնը և օրինաւոր ամուսնութիւնը կը մերժէ. և կամ աստուածադիր պահոց օրէնքը կը լուծէ, այլ յայտնի կ'ըսէ, որ անանկ մնայրեցուցիչ ուղղադաւորները սխալ յայտնելն. որոնք մեզի քրիստոնէական անուն սխալ ունենան. բայց Պետրոս սխալելն հնարած ուղղադը սորվելով, որով և աւետարանական ձշմարտութիւնը ուրանալով, այս աստուածայական մնայրութիւնը սխալ քարոզեն, որպէս թէ պետքը չէ օրինաւոր սուրբ ամուսնութեան լուծին տակը հնազանդիլ, այլ կանայք հաստատուն պարտ է ըլլալ անխախտ մերձաւորութեամբ. Այսն ղեկ Պետրոս սխալելն մարդկային բարեկամութիւնը հաստատ պահելու կարծելով առանկ մեղացաւին օրէնքը մը հաստատեց, վասնորոյ այս օրինակ խեղաթիւրը և անհեթեթ վէճ մը բերաւ։ Բաբեկամաց ամենայն ինչ հաստատուն։ Այս կարճ խօսքով հաստատեց որ մարդկային բարեկամութեան մէջ մի և նոյն կալուածները, դրամները, առները, հանդերձները, մանաւանդ կանայք հաստատապէս ամենուն ըլլան (տես Թուոց. 573. Այսբ Խմաոտ 113)։ Ասոր այս հնարած ծուռ օրինադրութիւնը ընդունելի չեղաւ. որով-

հետեւ քաղաքական բարեկարգութեան և օրինաւոր ամուսնութեան կը հակառակի. և մէկ ալ՝ սոյն այս Պետրոսի մնայրեալ մտօք այս երկրորդ աղանդն ալ հնարեց հաստատելով, որ հոգեւորականութիւն կ'ըլլայ, այսինքն երբ հոգին մարմինէն կ'անջատի, ասիկ մարմինը մէջ կը մնայ կամ մարդոյ և կամ անասնոյ։ Այսոր հաստատ սուտակ կը քարոզէ մեզի կերակուրներէն հրաժարիլ, ուստի և պղծութիւն կը համարէ Թռչնոյ ձկանց և ամէն տեսակ կենդանիներուն միսէն ուտելը։ Այսբ. Խմաոտ. 117։ Այս տեսակ մնայրութեանց վրայով կը գրէ Նշանիկ Պողոսի սուրբ վարդապետիս Գիրք Գ։

Ահա այս Պետրոսի սխալեսոիկին կրկին մնայրութեան հետեւեցան քրիստոնեայներէն ոմանք և եղան երեւելի աղանդաւորք, որոնք կ'անուանուին Ասմոնեանք, Նբամեանք, Մանիքեցիք, Նոկրատեանք և այլն։ Այսոնք էին, որ օրինաւոր ամուսնութիւնը խափան կը մերժէին քարոզելով հաստատակաց լինել կանանց, եւս և կարգելին մեզի կերակուրներէն, հոգեւորականաց աղանդը ընդունելով։ Այսոր հաւատը կը գրէ սուրբ Եպիփանիոս աստուածաղեաց Հայրապետ Փիլադելփիացիներուն գրած Թուղթին մէջ, նոյնպէս և սուրբ վարդապետին մեր Նշանիկ Պողոս. և սուրբ Յովհան սարկաւագապետ Ձոն ժԲ։

Թէ որ քաղաքական քարոզիչները սուրբ Հոգւով գրած և քարոզած բաները, չսիրեն հաստատել այն գիրքերուն մնայրութիւնը ուղղափառ քրիստոնեայներուն վրայ ջնջել, որ է արգիլել օրինաւոր սուրբ ամուսնութենէն և հրաժարեցնել աստուածահաճոյ պահեցողութենէն։ Այսն ղեկ Ներսիսեան Եկեղեցին կ'ընդունի աւետարանական կառավարութեան հրեշտակային վճռակը, որուն վրայով վերը բացայայտ տեսնուեցաւ, եւս և սուրբ պահոց ամուսնութեան խորհրդոյն աստուածադիր օրէնք ըսելը խորհուրդ եկեղեցւոյ կը ձանաչէ. և այս երկրին աստուածահաճոյ և բարի վճռակ ըլլալուն Պօղոս առաքեալը կը վկայէ. «Օ՛ն եթէ ամուսնանայցես, ոչ մեղաս, և եթէ ամուսնանայցէ կոյս, ոչ մեղաս...

,, խակ որ հաստատակամ է ՚ի սրտի իւրում և վճռեալ ինչ
,, ածէ ի գոյ նմա, ունի իշխանութիւն ՚ի վերայ կամաց
,, իւրոց, և զայն ընտրեաց ՚ի սրտի իւրում, պահել
,, զկոյսն իւր բարւոք առնէ ,, Ա՛. Կորն. Է. 28—37։
Եւ այս առանձ մեջ յայտնի կ՚երևի կուսակրօնութեան
վճռակին գերաշխարհիկ կենաց երջանկութեան հանդիսը,
որով կուսակրօնը առատաձայնն կամաց հաճութեանը
ազատավոյժ ծառայութիւն կ՚ընէ, և միշտ արհնութիւն
մատոյց կ՚ունենայ իր հոգևոր պաշտօնին մեջ, ըստ այմ։
,, Օն որ առնկինն է, հոգայ զտառն, թէ որպէս հաճոյ
,, լինի տեառն,, Ա՛ստր վերայով ընդարձակ կը գրէ Յակո-
բեան ՚ի Ճառին կուսութեան, Գլ. 14։

Այլ աշխարհականները՝ որ օրինօք Աստուծոյ և սուրբ
պատկեր առնանալ են, աշխարհի հոգերով միշտ զբաղ-
ած կ՚լլան, վասն զի ընտանեկան ապրուստ և կենակ-
ցութեան հարկաւորը պատրաստելու համար հանապազ
կ՚աշխատին և կը տառապին, որ չըլլայ թէ առնանական
սերը առնթով մը պակսի և առելութիւնը տեղի գտնայ,
ըստ այմ՝ ,, Եւ որ կանանչին է հոգայ զաշխարհի՝ թէ
,, որպէս հաճոյ լինի կնոջ իւրում ,, Ա՛. Տիմ. Ե. 32-33։
Յուսին նախ՝ բարի է աստուածահաճոյ կուսութեան
վճռակը պահել, և երկրորդ՝ օրինաւոր առնանութեան
արգելք մը չի տալու է, բայց շար և մեծ մեղսութիւն է
կուսութեան վճռակը մերժել և չընդունիլ, ինչպէս
բողոքական քարոզիչները այս քրիստոսադիր վճռակը չեն
ընդունիր, և մեկ ալ հոգևորոյս մեղսութիւն է պա-
ճագրաս վերնոտիայն հնարած ազանդին հետևելով և
վերոյիշեալ հերձուածողներուն պես՝ ,, Ա՛մենայն ինչ
,, հատարակաց ,, համարելով և կանոյք ալ հատարակաց է
ըսելով՝ օրինաւոր սուրբ առնանութեան վճռակը արգել-
լելը, ուրկից շնութիւն և պոռնկութիւն կը հետևին։

Ա՛յս այս մեղսութենէ ազատ մնալու համար և Աս-
տուծոյ հրամանը՝ որ է ,, Աճեցէք և բազմացարուք ,,
անխափան կատարելու համար Պօղոս առաքեալը կը գրէ։
,, Բնաբուք է մարդոյ ՚ի կին մերձ չմերձենալ ,,

,, վասն պոռնկութեան իւրաքանչիւրք զկին կին կալցի,
,, և իւրաքանչիւր կին զկիր այր կալցի ,, Ա՛. Կոր. Է. 1-2։
Նոյ տեսանելու, Պօղոս սրբազան առաքեալը ինչպէս գեղե-
ցիկ կը բաղդատէ կուսութեան վճռակը առնանութեան
հետ, ժուժկալութիւնը անժուժկալութեան հետ, վեր-
քագոյն ,, Բնաբուք է մարդոյ ՚ի կին մերձ չմերձենալ ,,
ըսելով՝ երկու կերպ խնամոց կատարյ մեղք. մեկը՝ որ
չնութենէ, պոռնկութենէ կը հրաժարեցունէ, և երկ-
րորդ՝ կուսական վճռակը յարգել և ընդունել մեր միտքը
կը համոզէ ժուժկալութեան սիրով։

Ա՛րդ՝ գանք այն երկրորդ մեղսութեանը վերայ խոսիլ,
որ կերակրութենէն կը հրաժարեցունէ. ,, Եւ մերկնիցեն
,, ՚ի կերակրոց, զոր Աստուած հատատեաց ՚ի վայել
,, հաւատացելոց ,, Ա՛յս աղանդը վերը լսեցանք, որ
պլեթագրաս վերնոտիայն հնարած հոգեփոխութեան
աղանդեն յառաջ եկած է, որվհետև կ՚ըսէր թէ՝ հո-
գին որ կ՚երևան մեռած մարդկներեն, ամեն տեսակ
կենդանիներուն կը մտնան, և անոնցմէ ալ վերջապէս
երկրով՝ նոր ծնած տղայոց կուգան. սասանիլ կ՚ըլլայ
հոգեփոխութիւն. վասնորոյ կը հետևցունէր թէ՝ ուրեմն
կենդանիները որ տեսակէն ալ ըլլան՝ մեռցունել և ու-
տել մեղք է, ուստի կը հրաժարեցունէր կենդանեաց
միսը ուտելեն, մինչև անգամ քրիստոնեական շնորհք
առնողներեն ոմանք սեռասրանական և սուրբ գրոց
չընթացութիւնը մերժելեն, կուզային երեսց խաչնա-
նոց աչքը՝ հետևելով սատանայական բազմասեռակ
մոլորութեանց, և և յայտեցան պլեթագրաեան աղանդեն
հոգեփոխութեան մոլորութիւնը ընդունելով, վասնորոյ
կը սովրեցունեին կենդանեաց միսը չուտել։ Ա՛յս սանոյ
վերայ կատարեցաւ Պօղոս առաքելեան ՚ոգեն սուրբեն
յայտնութիւնը. ,, Եւ մերկնիցեն ՚ի կերակրոց ,,

Քողոքական քարոզիչները այս խոսքը սուրբ ուղղափառ
եկեղեցւոյն վերայ դարձունելով պահեցողութեան
աստուածադիր օրէնքը կ՚ոչնչացնեն, և ըստ կամաց մեկ
նելով այս պարբերութիւնը. ,, Եւ մերկնիցեն ՚ի կերակրոց ,,

Ինառ չեն կամիր Պետ ազգերան աղանդալը մոլորեալ-
ներուն չարաչար դրութիւնը ուղղափառ սուրբ եկեղեցւոյ
ընդունած պահեցողութենէն զանազանելու, և մանաւանդ
չեն ուզեր մոլորութիւնը բարեպաշտութենէն որոշելու,
վասնորոյ կը ջանան միշտ ջերմեռանդ հաւատացեալները
դատապարտելու, և մանաւանդ պահեցողութեան առա-
ւածադիր օրէնքը խափան և համարձակ մերժելու համար:

Վասեմ բարեմիտ ընթերցող, հիմայ պիտի ըսես, որ
այս բոլոքական քարոզիչները սուրբ գիրք կը կարդանք
և սուրբ գիրքով կը խօսինք կ'ըսեն, չէն ալ լմնանար սուրբ
գիրքէն, որ առաւաւածադիր օրէնք է պահեցողութիւնը, և
առաւաւածահաճոյ բարեպաշտութիւն. չէն ալ գիտեր,
որ գրուած է Ննդեկոյ գրքին մէջը այս պահեցողութեան
առաւաւածային պատուէրը, որ նախասահմանած մարդուն սրբու-
ուած է Աստուծմէ, հրամայելով որ Երուսաղէմ մէջ
գտնուած ամէն ծառերուն պտուղներէն ուտել, բայց ոչ
այն ծառին պտուղէն՝ որ կը կոչուի ծառ գիտութեան
բարւոյ և չարի: «Եւ պատուիրեաց տէր Աստուած Ադա-
մայ՝ և ասէ. յամենայն ծառոց որք են ի Դրախտիդ,
ուտելով կերիցես, բայց ի ծառոյն գիտութեան բարւոյ
և չարի մի ուտիցէք»: Ննդ. Ր. 16. Հինայ մարդ-
կութեանս անհրաժեշտ պարտք չէ մի Աստուծոյ պահե-
ցողութեան պատուէրին հնազանդիլ՝ որ է օրէնադրու-
թիւն առաջին:

Չէն մի կարդացեր Նոյ նահապետին աստուածահաճոյ
առաքինութեանը համար սուրբ գրքին տուած վկայու-
թիւնը: «Նոյ եղեւ շնորհս առաջի տեառն Աստուծոյ...
Նոյ այր արդար կատարեալ յազգի անդ իւրում, և
հաճոյ եղեւ Նոյ Աստուծոյ»: Ննդ. Զ. 8—9: Լսել
է որ Նոյ նահապետ այն ժամանակի ամբարիշտ մարդ-
կանց մէջ իրեն աստուածպաշտութեան կատարելա-
գործութիւնը մօրինակ պահել և անով Աստուծոյ հաճելի
եղաւ. վասնորոյ Ջհենեմին պատուհասին իւր ընտանե-
ները փրկուեցաւ:

Մարդ ինչ որ այն ազատութիւն և ամբարիշտ մարդկանց

չարագործութիւնը, որ նմանութիւն՝ այսինքն միշտ վատթար
իրենք իրենց սովորութիւն ըլլած ամբարշտութիւնը չա-
ռաջ տանելու կը ցանկայեին: Ննդեկոյ գրքին մէջէն այս-
քան ի յիմանալիք: «Աստուած ոչ խորհեր ի սրտի իւրում
զնոմանայն ոչ խորհեր ի չարիս զամենայն աւուրս»: Զ. 5: Նոյ
Յիսուս Քրիստոս յայտնի ըրաւ այն ամբարիշտներուն
չարագործութիւնը, որ է որկրամոլութիւն, արբեցո-
ւթիւն և անժուժկալութիւն. և ասոնցմով հետեւաբար
անեցած չնութիւն և պոռնկութիւն: «Ոչ որպէս էին
յաւուրսն որ յառաջ քան զջրհեղեղն. ուտէին և ըմպէ-
ին, կանայս առնէին և արանց լինէին»: Մատ. Ի. 38:
Աստ յայտնի եղաւ որ Նոյ նահապետ Աստուծոյ հա-
ճելի հանդիսացաւ ոչ միայն անժուժկալութենէ հեռի մնալով:

Պարտական չեն մի գիտեր այս բոլոքական քարոզիչ-
ները, որ Աստուծմէ ամպատանութիւնը և օտարանալը չարա-
պոյն նշան մի է պահեցողութիւն չունենալը և մարմնա-
պաշտութեան հետեւիլը. ինչպէս գրուած է խորայեցւոյն
ժողովրդին համար, որոնք Աստուծոյ և Աստուածպե-
դիմ ապստամբելուն և հակառակելուն, մանաւանդ մեր-
ժելով աստուածպաշտութեան կրօնասիրութիւնը՝ կա-
պաշտութեան հետեւելուն. ասոնք ալ ոչնան յայտնել
իրենց վրայ ամբարշտութեան նշան իրենց ոչ կրամոլա-
ւթիւնը և մարմնապաշտութիւնը. ըստ այնմ՝ «Եւ
նստաւ ժողովուրդն յուտել և յըմպել և յարեան
ի խաղալ»: Եւէց. ԼՒ. 6: Ա. Կորն. Ժ. 7:

Չէն յիշեր արդեօք այս բարեպաշտութեան պահեց-
ողութիւնը մերժողները այն Հնութեացւոց ապաշնարհ-
ութիւնը, որ նոյն իրենց մէջը պահեցողութիւն և պահօք
ապաշնարհութիւն քարոզուելուն համար՝ Աստուծոյ հա-
ճելի եղան, ինչպէս գրուած է: «Եւ հաւատացին արք
Նինուէացիք յԱստուած, և քարոզեցին պահս»:
Յովն. Գ. 5:

Չէն մի կարդացեր որ Աստուծոյ հաճելի ծառայու-
թիւն մըն է պարապատացոյց կերակուրներէ հրաժարիլը,

արկրանալ թիւնը մերժելով՝ պահեցողը թիւն ընելը, ինչպէս ասոր դէմքը կը յիշեցնէ Դանիէլ մարգարէին և երեք մանկանցն Ընտանեաց Ասիայէլի և Ազարիայի առաւել ահաճոյ ծառայ թիւնը, որոնք չեսոյ անտա- նեցան Խաղտասար, Անդրոք, Ասիք և Աբեդնագով։ Ոչ ոք այս երանելիները Նաթա գողնոսը ազքային ապստրամ պաշտօնա կերակուրներէն հրաժարելոյն և չոր- ժարկոյն քնաւ այն պարարտ կերակուրներն ուտելը, այլ երեք տարիի չափ ընդհէնն միայն ուտելով, և ջուր միայն խմելով պահեցողութիւն կքնէին։ Ասոնք ամէն անոնց ոչ միայն մարմնաւոր դէպքերու թիւն և զօրեղ թիւն ընորհեց, այլ և երկնային իմաստութիւն և հոգի մարգարէութեան, և ասոնց վրայ յայտնեց իւրն ամէ- նակարող զօրութիւնը. վասնորոյ Նաբեքոնոսոր բոլո- քեալ հնոցին սաստիկ բոցերը այս երանելիներուն չէին մերձենար այրելու. այլ իբրև ցողացին հոգի անոնց կ'երեւային. ասոնց համար գրուած է՝ ,, Նա առնէր Ա- ,, ղաւաղ զընթերիս նոցա և զդիւն ընակեալ նոցա, և տայր ,, նոցա ունդս չորեցուց մանկանց (այսինքն պարարտ կե- ,, րակուրները և դիւնն իւրն համար կը պահէր և ընդհէնն միայն կաւար անոնց) Նա և նոցա Ընտրեաց խնա- ,, ութիւն և հանճար յամենայն դպրութեան՝ և խնա- ,, ութեան, և Դանիէլ խելամուտ էր ամենայն տես- ,, լեան, և երազոց ... Նա խօսեցաւ ընդ նոսա արքայն ,, և ոչ գտան յամենայնի նմանն Դանիէլի և Ընտանեայ, ,, և Անասիէլի և Ազարիայ, և կային առաջի թագաւորին. ,, Նա յամենայն բան խնդրուածոց և գիտութեան, զոր ,, հանդերձ՝ ի նոսանէ թագաւորն զնոսա աստնապատիկ ,, առաւել քան զամենայն դէտս և զմոգս, որք էին ՝ի ,, թագաւորութեան նորա» Դան. Ա. 16—17—19—20։

« Նա արար ՝ի մէջ հնոցին էրեւոյ զհովիտն, որ զօրադին ,, ընկեաց՝ և ոչ մարձենայր ամենեւին հաւն ՝ի նոսա, ոչ ,, արամեցուցանէր և ոչ նեղէր զնոսա ,, Դան. Գ. 50։

Այս աստուածահաճոյ պահեցողութեան ապացոյցները հին Կտակարանին մէջէն յայտնուցան. բայց նոր Կտա-

կարանէն ալ, այսինքն սուրբ Աւետարանէն և առաքե- լական կանոնական Թուղթերէն շատ վկայութիւններ առնենք, որոնցմէ պարզ և բացայայտ գրուածները առ- առնօր յիշենք։

Ոչ որ Յիսուս Քրիստոս ինքնին հեղինակ եղաւ պա- հեցողութեան քառասուն օրս և քառասուն գիշեր ծո- մապահութիւն ընելով, ինչպէս գրուած է՝ « Նա պա- ,, հեալ զքառասուն օրս և զքառասուն գիշեր, ապա ,, քաղցեաւ ,, Մատ. Դ. 2։

Ոչ որ Յովհաննու Մկրտչին համար գրուած է՝ « Ել ,, ուտէր և ոչ ըմպէր ,, Նոյնպէս՝ « Կերակուր նորա ,, էր մարախ, և մեղր վայրենի ,, Մատ. ԺԱ. 18. Գ. 4։

Աղօթք և պահք հալածիչ է դիւական թելադրու- թեանց և մոլութեանց և մոլորութեանց, և հաղորդող առատաձեռն բազմաւորակ շնորհաց, ըստ այնմ՝ « Այս ,, ազգ ոչ իւիք ելանէ եթէ ոչ աղօթիւք և պահօք։ ,, Մատ. ԺԻ. 21. Ընդ որ Պետրոս գուսան փանուելէ- ,, ար ոչ մեկնէր ՝ի տաճարէն, այլ պահօք և աղօթիւք ,, պաշտէր զԳայդ և զգերեզ, և սա ՝ի նմին ժամու յա- ,, րուցեալ գհանապազ զառաւսն ,, Գ. Թ. Ե. 36։

Ովքն մի գիտեր որ պահեցողութեան վարձք առատ Հայր Աստուած է՝ « Այլ դու յորժամ պահիցես, ,, օծ զգլուխ քո՝ և լուա զերեսս քո. զի մի երեւեսցես ,, մարդկան լերկս զպահս, այլ Հօր քումմ ՝ի ծածուկ. ,, և Հայրն քո որ տեսանէ ՝ի ծածուկ, հատուսցէ քեզ ,, յայտնապէս ,, Մատ. Զ. 17։

Ովքն մի կարդացեր ըսնկք որքազան առաքելոյն Պօ- ղոսի Թուղթերը, որ պահեցողութիւնը մերժողներուն և բազմախորհրդական պարարտացուցիչ կերակուրներով յղու- ցողներուն և որովայնամոլներուն համար կը գրէ՝ « Օ՛ի ,, այնպիսիքն տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի ոչ ,, ծառայեն, այլ իւրեանց որովայնի ,, Հռոմ. ԺԶ. 18։ Ասոնք ուրիշ ջանք մը չունին, բայց միայն պահեցողու- թիւնը և ժուժկալութիւնը տեսնել՝ ատել և խմել. և ասոր ընդունայն կը համարին Քրիստոսի սկզբնական

խաչին ղօրութիւնը. առանձինութեան վախճանը յաւիտեան-
կան կորուստը պիտի ըլլայ ինչպէս Պօղոս առաքեալը.
«Այլ որդ լալով իսկ առեմ թշնամեաց խաչին Քրիս-
տոսի, որոց կառաւարածն կորուստ է, որոց Աստուած
որովայն իւրեանց է»։ Փիլիպ. Գ. 18—19։

Ուրեմն հարկ է քրիստոնէից, որ օրինադրեալ և սահ-
մանեալ պահոց օրերը սիրով և ջերմեռանդութեամբ
պահեն և հրաժարին պատրաստացուցիչ կերակուրներէն,
որ Քրիստոսի ընդհօքը և հաւատոյ կօրութեամբը արի-
անոյ հոգիներն և Աստուծոյ հաճելի լլան. «Օ՛ի լաւ
է ընդհօք հաստատել զսիրտս և ոչ կերակրովք, որովք
չէին օգտեցան՝ որք այնպիսին գնացին»։ Եբէր. ԺԳ. 9։

Կարելի է որ ըսեն, թէ մեզմէ հրաժարիլը մեծ պահե-
ցողութիւն է և ոչ թէ կերակուրներէ հրաժարիլը։ Այս
մասին Պօղոս առաքեալը Եբրայեցւոց եկեղեցւոյն Յա-
կոբ նահապետին եղբայր Յուդան օրինակ կուտայ. որ երբ
իր որովայնին յաղթելու կարող չեղաւ, սրին մեղքե-
րուն ալ յաղթել չկրցաւ. ուստի և առաքն Աստուծոյ
անուանեցաւ. «Մի՛ որ պոռնիկ և պիղծ երբեւ գՅուդա,
որ ընդ միոյ կերակրոյ զանդրանկութիւնն վաճառեաց»։
Եբէր. ԺՒ. 16. Հռոմ. Թ. 13։

Զրկեայ որ Յիսուսի վերկեցին մերոյ վարխեցինեբուն
համար խօսածը իրենց որովայնամոլութեանը վրայ առ-
նելով՝ պահեցողութեան օրինքը հանրածանօթ մերժելու
պատճառ բռնեն, «Ո՛չ, որ ինչ մտանէ ընդ բերան
պղծէ զմարդ, այլ որ ինչ ելանէ՛ի բերանոյ՝ այն պղծէ
զմարդ»։ Մտթ. ԺԵ. 11։

Ասոր գիտնան որ վարխեցինները Մովսիսական օրէն-
քին դէմ ձերոց ատանդութիւն մը ունէին, այսինքն՝
ամեն տեսակ կերակուրներուն սկիզբը և մէջ տեղը ան-
միջապէս ձեռքերնին պիտի լուային, ու այնուհետեւ
սկսէին կերակուր ուտել։ Սակայն Քրիստոսի աշա-
կերտները ձերոց այս անօգուտ և ունայն ատանդութիւնը
չպահելով, ձեռքերնին չլուացած հաց կ՚ուտէին, ինչ-
պէս նոյն վարխեցինները կ՚ըսէին, «Ընդէ՞ր աշակերտքն

«քո անցանեն զաւանդութիւնս ծերոցն, զի ոչ լուա-
«նան զձեռս՝ յորժամ ճաշ ուտեն»։ Մտթ. ԺԵ. 2։
Ահա Յիսուս ծերոց այս ընդունայն ատանդութիւնը
մերժելով, այս խօսքը ըսաւ, չկրնալ պահեցողութեան
օրինքը մերժելու մասին։ Նոյնպէս չըլլայ որ Պօղոս առա-
քեալն խորհրդական օրինքին համար գրածը առաւաւտեան
հանգոյ պահեցողութեան օրինքին յարմարցնելով՝ բա-
նսարկու միաբերը գայթակղեցնեն, ինչպէս գրուած է.
«Ոչ ուտեն, զայն՝ որ ոչն ուտէ մի անպատուեսցէ, և
«որ ոչն ուտէ, զայն որ ուտէն մի դատեսցի, քանզի
«Աստուած զնա ընկալաւ»։ Հռոմ. ԺԴ. 3։

Առաքեալն այս խօսքը հրկտելնէ և հեթանոս-
ներէ դարձող քրիստոնեայներուն ուղղակի խրատ մըն
է, որովհետեւ հրկտանները խորհրդական օրինք ունէին, որ
հասարակաբար, ամեն տեղ մըթուած և մսբրութիւնը
չորշուած միս չէին ուտեր, և այս խորհութիւնը քրիս-
տոնեութեան մէջ ալ պահել կ՚ուզէին. իսկ հեթա-
նոսութենէ եկած քրիստոնեայները բնաւ առանկ խըղ-
ճութիւն մը չունէին, անխտիր և անորոշ կ՚ուտէին, անոր
համար առանց և հրէութենէ դարձողներուն մէջ մեծ
վիճաբանութիւն և կռիւ կ՚ըլլար։ Առանց ընդունայն վէ-
ճի դադրեցնելու և քրիստոնէական խաղաղութիւնը
հաստատելու համար սրբազան Պօղոս առաքեալը դրեց
«Ոչ ուտէն, զայն՝ որ ոչն ուտէ՝ մի անպատուեսցէ, և
«որ ոչն ուտէ, զայն՝ որ ուտէն մի դատեսցի, քանզի
«Աստուած ընկալաւ զնա»։ Այն առաքեալը ասոր ա-
ռաջ բացատրած կը գրէ Կորնթացւոց եկեղեցւոյն.
«Այլ կերակուր զմեզ առաջի Աստուծոյ ոչ կացու-
«ցանէ, ոչ եթէ չուտեմք՝ պակասիմք ինչ, և ոչ եթէ
«ուտեմք՝ առատանամք ինչ... վասնզի եթէ կերակուր
«գայթակղեցուցանէ զեղբայրն իմ, ոչ կերայց մէս յա-
«ւիտեան, զի մի զեղբայրն իմ գայթակղեցուցից»։ Ա.
Կորնթ. Ը. 8—13։ Անոնց ինչ որ՝ ի սպանդանոցի
վաճառի, կերայք, և մի խորհիք լերս խրով, եթէ որ կուչ զձեզ
«զի տեառն է երկիր լերս խրով, եթէ որ կուչ զձեզ

,, յանհաւատից և կամիցիք երթալ, զամենայն ինչ՝ որ
,, առաջի դնիցի, կերայք և ըմպեցք վասն խղճի մտաց ,,
Ա.Կոր. Ժ. 25—26—27։

Ահա այս աւետարանական և առաքելական չքմարտու-
թիւնները ամենուն բացայայտ հասկանալի են, և ամեն
ուղղափառ քրիստոնեայներդ այն չքմարտութեանցը քաջ
վերահասու ըլլալով՝ իրենց բարեպաշտութիւնը ան-
ձնին Աստուծոյ կը նուիրեն, սահմանուած պահոց օ-
րերը ջերմեռանդութեամբ կը պահեն, և աւետարանական
և առաքելական աւանդութիւնները սրտիվ գիտեն,
որ պահքը աղօթքին հետ Աստուծոյ հաճելի է։

Վասն, հիմայ պիտի ըսես սիրելի ընթերցող, քա-
ղաքական քարոզիչները, որոնք միշտ սուրբ գիրք կը կար-
դանք կ'ըսեն, և սուրբ գիրքով կը խօսինք, ապրնօք չե՞ն
մի կարդար կուսակրօնութեան երանելի վիճակին և աս-
տուածահաճոյ պահեցողութեան վրայով վերոյգրեալ
միքը ի շահ բերուած վկայութիւնները։ Այո՛ կը
կարդան, բայց ուղղամտին պէս և իրենց մտքով գրա-
գիրները հասատատելու համար կ'այլայլեն սուրբ գիրքե-
րուն ուղիղ միտքը, ինչպէս պիտի տեսնուի այս յե-
տագայ գլխոյն մէջ։

ԳԼՈՒԽ Գ.

Տես բարեմիտ ընթերցող, այս քաղաքական քա-
րոզիչները միշտ իրենց չարափառ և մոլար մտօք մերժե-
լու չընդունելու գրութիւնին հաստատելու համար,
սուրբ գիրքերուն մէջ յայտնի գրուած վկայութիւնե-
րուն ուղղափառ միտքը անդամ կ'այլայլեն ծուռ և մո-
լորական մեկնութեան տալով, զոր օրինակ ամենօրհնեալ
սուրբ կուսին Աստուածածնոյ մշտնջենաւոր կուսու-
թիւնը վճռատելու համար սուրբ Աւետարանին մէջ

գրուած այս խօսքերը՝ ,, Եւ ոչ գիտէր զնա, մինչեւ
,, ծնաւ զորդին իւր զանդրանիկ ,,։ Ծուռ մեկնութեան
տալով չեն ուզեր ուղղափառ և բարեպաշտ քրիստո-
նեայներուն պէս խոստովանիլ մշտնջենաւոր կուսու-
թիւնը սուրբ կուսին Աստուածածնին։ Այս ինչ-բան
միայն ժամանակական կը մեկնեն, և չեն ուզեր ուղիղ
մտօք իմանալ և ճանաչել, որ սուրբ գիրքերուն մէջ
շատ տեղ ինչ-ը յարաձգականի և մշտնջենաւորի զո-
րութիւն ունի։ որպէս յայտնի ունինք տեսանել աս-
տանօր սուրբ գիրքերուն բերուած այս յետագայ վկայու-
թիւններուն մէջ գրուածները։ ,, Եւ ագռաւն և անդ-
,, րկեն ոչ դարձաւ, մինչեւ ցամաքել ջրոյն յերկրէ ,,։
Ծննդ. Ը. 7։ Այս տեղ ինչ-ի՞ ցոյց չեղաւ որ ագռաւը,
որ Նոյ նահապետը տապանին դուրս հանեց, յետոյ
վերադարձ ըրաւ եկաւ տապանին մէջ, այլ յայտնի
անդրադարձ մնալը կը յայտնէ։

Աստր պէս ալ կը կարդանք։ ,, Եւ Աղքատդ դատեր
Աստուածդ, ոչ եղիւ որդի մինչեւ ցօր մահուան քոյ ,,։
Ա. Թագ. Բ. 23։ Այս ինչ-ով ալ չենթացուիր որ
Աղքատին Աստուծին աղջկանը որդի եղաւ մեռնելէն
վերջը. այլ կ'իմացուի որ ընաւ չեղաւ որդի անոր։

Գրուած է. ,, Աստ աչը ցաչը լմ, նեստ ընդ աջմէ
,, լմնիմ, մինչեւ եդից զթշնամիս քո պատառանդան ոտից
,, քոց ,,։ Սաղ. ճժ. 1։ Այս տուն մարգարէութիւնը
Պօղոս առաքեալը Յիսուսի Քրիստոսի վերայով կը մեկ-
նէ, որ կատարեց լրեն վերկացած անօրէնութիւնը
յաղթելով սատանայի հոգեկորոյս բռնութիւնը, և
հանգարձաւ յերկինս և նստաւ ընդ աջմէ յաւիտենական
փառաց Հօր Աստուծոյ, երբեւ մշտնջենաւոր էակից և
փառակից նորին։ Եբր. Ա. 13։ Մարկ. ԺԶ. 19։

Հիմայ տեսանք որ այն վերոյգրեալ Աղաղնին ինչ-ը
մշտնջենաւոր է, և ոչ թէ ատժամանակեայ։ Նոյնպէս ալ
գրուած է. ,, Արպէս զի աչք ծառայի ի ձեռս տիրանոյ
,, իւրեանց. որպէս աչք աղախնոյ ի ձեռն տիկնոջ իւրոյ,
,, այնպէս են աչք մեր առ քէզ տէր Աստուած մեր,

,, մինչեւ ազգամացիս ՚ի վերայ մեր ,, ՃԻՐ. 2. Ա. յո առեղ կարեւո հետեւցանել որ, Աստուած մինչեւ իրեն ծառայներուն ազգովի, անանց ամենուն աչքը յայտներեն Աստուծոյ առաքելարարեւ ազգութեան հետքին կը կարօտեին, իսկ ազգութեան թիւնը առնելեն վերջը, ալ չկիսեն կարօտեին, որովհետեւ (մինչեւ ազգամացիս ՚ի վերայ մեր) կայ հազար անշուշտ պիտի ըսես որ այն ինչե՞ն մրշ առնչեցուածքի տեղ դրուած է, եւ ոչ ժամանակաւորի ՍՂ. ԻԳ. 12.

Արդարեւ առաջ Աբեսաղոմը դրուած է, որ Յիսուս կը խոստանայ իրեն սիրելի աշակերտներուն հետեւորդ չհետանալ եւ անոնց հետ մնալ, ,, Ես ահաւասիկ հոս ,, ընդ ձեզ եմ զամենայն աւուրս մինչեւ ՚ի կատարած ,, աշխարհի ,, ՄԱՓ. ԻԸ. 20. Ա. յո ինչե՞ով կրնայ չէ, որ կատարած աշխարհի ըլլալեն վերջը պիտի Յիսուս իրեն առաքեալներեն բաժնուի, այլ յաւիտեան հետեւորդ ընտրուած է Յիսուսին առաքեալներուն հետը ըլլալը, եւ՝ աշխարհի մէջ և եւ՝ արքայութեան մէջ.

Աբրահամ բազմութեան քարոզչելը եւ՝ որ ձշմարիտ եւ աղաչիտ աւետը գրոց հետեւողը ըլլալին, մնալ մնօք հետեւակ աւետը գրոց մեկնութիւնն չհասկցին այն աւետը Աբեսաղոմին մէջը դրած ինչե՞ բառին որ վերջը յիշելնք, այլ ուղիղ մնօք այն ինչե՞ն՝ այն աւետը գրոց մէջ յաւիտենական և մշտնջենաւոր երեւցած ինչե՞ն-ներու հետը բազդատելով, անշուշտ իրենք ալ պիտի հասնէին ու խոստացուելոց եկին ամենեցունեակ աւետը կատարին Աստուածամարդի մշտնջենաւոր կատարութիւնը. Ինչպէս որ ամէն ուղղափառ ազգ քրիստոնէից կը խոստանին ամենեցունեակ Աբրահամ աւետը կատարին աստուածադաստիարակ թիւնը և մշտնջենաւոր կատարութիւնը.

Ահա աւետ հասնելու մեր առաքելական և ուղղափառ աւետը եհեղեցին կերպ, ,, Երթա՛ք քարոզեցէք ասելով ,, ՚ի բեզ առանձին Աստուածածին, յաղթութիւն անուանելոյ ,, նահատակ, ծնունդ անարատ, կատարութիւն կիսա ծնող ,, գեան Քրիստոս անապական ,,

Վախճանք, այս քարոզչութեանը չէ թէ միայն ինչե՞ բառին վերայ մնալով մեկնութիւն կատարեն, այլ և անդրանիկ բառին վերայով ալ չարաչար քարոզչութիւն ընելով և հակառակ աւետը գրոց մեկնութիւն տալով պայթակղութիւն կատարեն: Ասոնք զի աւետարանչէը գրած է: ,, Մինչեւ ծնաւ զորդին իւր զանդրանիկ ,, ՄԱՏ. Ա. 25: Գ-է. Բ. 7. Ա. յո անդրանիկ բառին վերայով հոգեւորապէս պիտի քարոզչութիւն ընենք և ոչ մարմնաւորապէս. միայն զի հոգեւոր է աւետը Աբեսաղոմին ամեն մէկ խօսքերը և ոչ մարմնաւոր. վասնզի հոգեւորապէս քննելու կը պարտաւորուինք, ինչպէս Պօղոս առաքեալն ալ կը խրատէ մեզի, ,, Այլ ,, դասեւտութեամբ Հոգեւոր Հասկնալուն, ,, Ա. կորն. Բ. 13. Որ օրինակ, թէ որ մարմնաւոր անդրանկութեան խնդրոյն Յիսուսի վրայ հասկնալու համար դրուած անդրանկութիւնը, պիտի հասկնանք հոգեւոր անդրանկութիւնը Եգիպտոսի անդրանիկներուն հետ, որ առաջնոյն Եգիպտոսի մէջ մարդկան և անասնոց անդրանիկներուն մեռնելուն պատճառ եղաւ, Ա. թագ. ԺԲ. 10: Ա. որ պէս ալ Երուսաղէմ անդրանիկ կոչուեր, Յիսուսի հոգեւոր Երուսաղէմին ալ անդրանիկ կոչուելու համար: Բայց Երուսաղէմ մէկ տարածութեան վրայ հաստատուած էր, և Յիսուսի եղբայրներուն հետ վաճառուց իրեն անդրանկութեան իրաւունքը իրեն կրնար եղբայրը Յակոբայ: Ծննդ. ԻԵ. 31: Երուսաղէմ և Յակոբ հոգեւորապէս երկուքն ալ անդրանիկ կոչուելու համար, Ա. Յովհ. Գ. 3: բուռ այսմ: ,, Աստուած անդրանիկ իմ ,, Ծննդ. ԽԲ. 3: Իսկ այս անդրանկութեան վաճառքին և իրաւունքին մեջ ժառանգ Աստուած: Սակայն զի անօրինութեան առաջի Աստուծոյ անկատարութիւն և չհետադարձութիւն ընկալ հօրը Յակոբ հոգեւորապէս. վասնզորոյ հայրը Աստուածն անդրանկութեան օրհնութիւնը և բարեմիտութիւնը առաւ Յակոբ անկ ոչ, որ իր իրեն միշտ սիրելի և հետադարձ: առաջ անդրանկութեան վայելչ օրհնութիւնը առաւ անոր առանկ ըսելով: ,, Ընդեակ առնեցեալ Յակոբէ ,, ոչ եհեակ առնեցեալ նահանգելոյ, ոչ եհեակ իմ մնացեալ

,,աւա՛ ես զարմիր,,։ Ովան. խթ. 1։

Ահա այս ամենը մարմնաւոր և բնական անդրանկութիւն մը յայտնեցին մեզի, որ ըսել է. ալ որ յառաջնածին որդի է ծնողացը՝ կանուանի անդրանիկ միւս յետագայ ծնածներուն նայելով։

Բայց այս վերոյիշեալ օրինակներուն պէս չէ՛ և բնաւ չի յարմարիր Յիսուսի Քրիստոսի վերչինն մերոյ անդրանիկ անուանելը. որովհետեւ անօրինութեամբ և նեղդատութեամբ սուրբ Հոգւոյն էր անոր կուսական սքանչելի սուրբ ծնունդը։ ,,Որ՛ի նմանէ ծնեալ է՝ ի Հոգւոյն սրբոյ է։ Մատ. Ա. 20։ Հոգին սուրբ եկեսցէ ,,՛ի քեզ, և զօրութիւն Բարձրելոյն հովանի լինիցի ՛ի ,,վերայ քո,,։ Ղուկ. Ա. 35։ Որովհետեւ առաւածային և խորհրդաւոր անդրանկութիւնի պիտի ձանաչուէր Յիսուսի Քրիստոսի անդրանիկ անուանելը։

Ուրդ՝ սուրբ գիրքը մեզի յայտնի կը բացատրէ այս անդրանիկ բառին խորհրդաւոր նշանակութիւնը, որ շատ աղէ՛ ձանուանի Յիսուս Քրիստոսը միածին։ ,,Ցեսուէ ,,զխաւս նորա, զխաւս իբրեւ զմիածնի։ Օ առաւած ,,աչ ոք եաես երբէք՝ բայց միածին Որդի, որ է՛ի ծոց ,,Հօր, նա պատմեաց մեզ,,։ Յես. Ա. 14—18։ Ա. Կաթո. Դ. 9։ Որովհետեւ ըսել է որ Յիսուս Քրիստոս միածին որդի հօր Աստուծոյ՝ սուրբ Կուսէն մարմնանալով, կուսական հրաշալի ծննդեամբ ծնանելով, անուանեցաւ անդրանիկ որդի սուրբ Կուսին։ ,,Եւ ծնաւ ,,զորդին իւր զանդրանիկ,,։ Որ մի և նոյն միածին բառին նշանակութիւնը ունի։

Աստ հանար սուրբ գրոց հետեւելով՝ կը զրէ Հնոտհալնին մեր այսպէս։ ,,Եակ զի՞նչ անդրանիկն ասել ,,լինի։ աչ երբեւ զաւաչին գտեալ՝ վերչինն ծնեալ ,,ըստ հաստատակաց սովորութեան մարդկան։ զի զայս ,,լսեալ միածինն անուն,,։ ՛ի Մեկ. Մատ. Գալ. Ա։

Որովհետեւ այս անդ անդրանիկ բառը սուրբ գրոց հետեւելով՝ միածին բառին նշանակութիւնը ունեցաւ։ ըսել է որ անդրանիկ գրուելով՝ միածին պիտի լինանայ։

որ պիտի չծնանէնայ ուրիշ եղբայր կամ քոյր։ այլ մի միայն որդի՝ պարզ ըսինք մեկ հատիկ զաւակ։ ինչպէս որ Յիսուս՝ միածին և անդրանիկ որդի էր հօր Աստուծոյ համագոյ աստուածութեամբն, նոյն ինքն եզաւ մարդկութեամբն միածին և անդրանիկ որդի ամենեցանեաց սուրբ կուսին Աստուածածնի։ Այսոր համար կը զրէ սուրբ Գրիգոր Նարեկացի։ ,,Մի որդի՛ հօրն միայնոյ, և միածին անդ,,րանիկ Աստուածամայրն Տիրածին կուսին,,։ Նարեկ. Լ. 5։ Այսոր մեզի կը գրէ Գրիգոր Աիւեռացին եպաշնելի վարդապետան մեր։ ,,Օ որդեութեանն պատիւ, զոր ,,անդրանկին հօր՝ անդրանկին մեր լինելովն՝ մեզ սեպ,,հականեաց,,։ ՛ի Մեկ. Նարայ։

Այլ եւս խորհրդաւոր նշանակութիւն ունի այս անդրանիկ բառը. որ ըսել է նմանը չ յառաջ պատահած և չ ետոյ։ Այս օրինակ անդրանիկ ըլլալը Յիսուսի՝ մարդեղութեանէն Դաւթի կը յայտնէը սուրբ Հոգին։ ,,Ես կարգացեալ առ իս, հայր իմ ես դու և այլն։ Ես ,,անդրանիկ արարից զնա, և բարձր քան զամենայն ,,թագաւորս երկրի,,։ Սաղմ. Ձե. 24—25։

Այո՛, Յիսուս Քրիստոս բնական որդի ըլլալով հօր Աստուծոյ, ձշմարտապէս հօր Աստուծոյ անունը տալով շատ անգամ յայտնի կ՛ընէր, որ այս Սաղմոսը իրեն համար գրուած էր, ինչպէս ,,Պատմեցից զհրամանաւ Տեառն՝ տէր ասէ ինձ։ Որդի իմ ես դու, ,,ես այսօր ծնայ ՛ի քէն։ Հայր իմ եթէ հնար իցէ և այլն,,։ Մատ. ԻԱ. 25—27։ Ի Ջ. 42։ ,,Պատուեսցեմ զհայր իմ։ ,,Ես և հայր իմ մի եմք։ Յայտնիկ վասն աստուածեան ,,հայր իմ, ասէր,,։ Յով. Ը. 4։ Ժ. 30։ ԺԵ. 8։

Որովհետեւ ,,Ես անդրանիկ արարից զնա,, մարդարէութիւնը իսկ և իսկ Քրիստոսի վերայ էր. որ անդրանիկ եղաւ մի միայն ըլլալով. որուն բնական և իսկական նմանը ոչ երբէք եղաւ, ոչ յառաջ և ոչ յետոյ։ Այս մարդաբանութեան խորհրդական մտացը հետեւելով՝ Ալեքսանդրիա վարդապետը կը գրէ ՛ի մեկնութեան հայրիս Հռոմի. Գ. 18։ ,,Անդրանիկ է այն՝ որ ոչ յառաջ

,,քան զնա աչ սր լինի. և աչ չհասոյ սղջք եղեն նմանդնա,,։
Պօղոս առաքեալ այս վկայիշխոյ մնոզպարտ թեան
մասնքը քաղաքին բազմասրիկալ Հրիստոսի վերայ, ու
անդրադնիլ բառով անոր անհնաւն դերազոյն ակնա թիւնը
և իշխանա թիւնը յայտնելով կը դրէ ։ ,,Հանդէ ցո
,,երբեք ասոց ՚ի հրեշտակաց, որպի իմ են դո՝ ես
,,այսօր ծնայ զքեզ, և դարձեալ թէ ես եղէց նմա ՚ի
,,հայր, և նա եղեալ ինձ յորդի։ Ա՛յլ յորժամ մե-
,,ռանգաւ մուծանէ զանդրանիկն յաշխարհ՝ ասէ. երե-
,,կրպագեն նմա ամենայն հրեշտակք Աստուծոյ ։
Եբր. Ա. 5—6։

Տեսանեն, զի Յիսուս Հրիստոս աչ միայն հօր Աս-
տուծոյ է միածին անդրանիկ որպէ էակաւն, այլ և սրբոյ
Աստուծոյ դերընտիր։ Այս սուրբ գրոց համեմատ սքան-
չելագոյս ասստուածարանելով կը գրէ սուրբ Պետրոս
Առաքեալ։ ,,Աստուածարանելով մարդ եղեալ Քրիս-
,,տոս Յիսուս, անդրանիկ ըստ Մարմնաւորին, քան զա-
,,մենայն Թագաւորս երկրի ։՝՝ Պետ. Ա. 5 ։

Ապաքեն բաւեւիս քննեցցուք, թէ որ բոլոր քրիս-
տոնէից սղջափառ մասք կարդային սուրբ գիրքը,
Հոգին սուրբ ի՛ստացողիցն անոց ալ և ի՛ստացանէր
անդրանիկ բառին խորհրդական զնշանա թիւնները,
կ՚իմանային անոնք ալ և կը քարոզէին խոստովանելով
նոս, որ սակը Յիսուս Հրիստոս է անդրանիկ, այսինքն՝
առաջին և գլուխ և հրամայող ՚ի մէջ նախատահմանեալ
և ընտրեալ սրբոց արքայա թեան երկինից ժառանգա-
ւորաց։ Ինչպես Պօղոս առաքեալ կը քարոզէ այս խոր-
հրդական անդրանկա թիւնը Յիսուսի այսպէս ։ ,,Ո՛վ
,,սրբոց յառաջագոյն ձանաչէր, յառաջագոյն և հրա-
,,մայեաց կերպարանակից լինել պատկերի որդւոյն իւրոյ.
,,զի եղիցի նա անդրանիկ ՚ի մէջ եղբարց բազմաց ։
Հռոմ. Ը. 29 ։ Կող. Ա. 15 ։

Այս և Յիսուս Հրիստոս է անդրանիկ ՚ի մեռելոց,
այսինքն՝ առաջին և հեղինակ և պատճառ յարութեան
ամենայն մեռելոց, որ պիտի յարութիւն առնեն անմահ
կենդանա թեամբ հոգւով և մարմնով ՚ի վերջին աւուրն
դատաստանի. և այս հաւատոյ յոյսը հաստատուն ու-
նէին Յիսուսի Հրիստոսի լինքնագոր և աստուածագոր յա-
րութեան ընծայհան. սոսը համար կը գրէ Պօղոս առա-
քեալը։ ,,Այս նա է գլուխ մարմնոյ եկեղեցւոյ որ է սկիզբն,
,,անդրանիկ ՚ի մեռելոց, զի եղիցի լինքն յամենայնի
,,յառաջացեալ ։ Կող. Ա. 18։ Տես։ Ա. Կոր. Ժե. 20։

Ա՛յս տեսակ խորհրդական անգ ծանակա թիւնը Յիսուսի
վերկնին մերոյ խոստովանելով կը քարոզէ առաքեալն
սուրբ եկեղեցինս ։ ,,Ո՛ւ արձակեալքս մեծաւ սուրբ
,,խոստովանութեամբ յարութեան սեռոն մերոյ և
,,վերկնին Յիսուսի Հրիստոսի, որ եղեւ պատճառ և անդ-
,,րանիկ ամենայն ննջեցելոց ։՝՝ ՚ի Յոան ։

Այդ՝ սուրբ գիրքերուն վկայութիւններով հաստա-
տեցաւ անդրանիկ բառին զանազան խորհրդական նշա-
նակութիւնները. ուրեմն սրբազան սեռոտքանչն Աստ-
ուած զրած՝ ,,Մինչեւ Ցնոս զորդին իմ զանդրանիկ ,,.
Թէ որ սուրբ Հոգին քննենք, և բազդատենք սուրբ
գրոց վկայութեանցը հետ, պիտի չկրնանանք որ Յիսուս
Հրիստոս անդրանիկ որպէ եղաւ սուրբ Կուսին՝ և վերջը
սուրբ Այսն ունեցաւ այլ եւս որդիներ բնականապէս.
և այս սեռոտք մտքերուն մասց հետեւելով, չբռնանանք
պիտի ամենեքեանս սրբոց Կուսին վճռնջինաւոր կա-
տարութիւնը, այլ ուղղափառ մնոք պիտի գտանինք զնա
Աստուածածնին և միշտ կոյս ։

Գիտեմ, բոլոքական քարոզիչները պիտի առարկեն.
ինչպես որ կը լսենք, սուրբ Աստուածածնին՝ հետեւեալ
դրուածները վկայութիւն բերելով կը պնդեն, որ Յի-
սուս իրեն բնական եղբայրները և քոյրերը ունեցաւ. վասն
զի գրուած է ։ ,,Մինչեւ նա ընդ ժողովրդեան խօսէր,
,,ահա մայր նորա և եղբարք նորա կային արտաքոյ՝ և
,,կամէին խօսել ընդ նմա ։՝՝ Մատ. Ժ. 46—47։

Ա՛ր. Գ. 31—32։ Գ ո՛ր. Ը. 19—20։ Եւ թէ՝ «Ամա տասի է այս խնամատարեալն և զօրութիւն ի» ,,սա է հիւանդն որդի. ի մայր սորա կոչի Արիամ, ,,և եղբարք սորա Յակոբոս՝ և Յովսէս՝ և Սիմոն՝ և ,,Յուդաս, և քոյրք սորա ամենեքեան առ մեզ են. ,,արդ ուստի է նմա այս»։ Աստ. Ժ. 54։ Ա՛ր. Զ. 3։ Գ ո՛ր. Գ. 16։ Ա.յս եղբարք և քոյրք Յիսուսի անուանեալքն չեն Յիսուսի հաւատացեալ կամ հաւատացեալ եղբարք, այլ մերձաւոր ազգականք։ Զի որ օրինակ Ա.բրահամ նահապետը որդի էր Նաքորայ, և Գ ոլա որդի էր Ա.ռանայ. և այս Ա.ռանը եղբայր ըլլալով Ա.բրահամու՝ անոր եղբայր անուանեցաւ Գ ոլա, որպէս գրէ. «Եւ լսեցաւ ըստ Ա.բրահամ թէ դերի վարեցաւ եղ» ,,բայր իւր Գ ոլա . . . և գ ոլա զեղբայր իւր և զա» ,,ւրեանն առացուածս իւր դարձոյց»։ Ծննդ. Ժ. 14 —16։ Ա.հա ասոր պէս ալ Յակոբ նահապետին մայրը՝ Լ ոբանին քոյրը Բեթուէլեան ըլլալով, Լ ոբան իրեն եղբայր անուանեց Յակոբ նահապետը. «Զի՞ ասէ Լ ա» ,,բան ցՅակոբ. զի եղբայր իմ ես դու, և ծառա» ,,յեսցես ինձ ձրի»։ Ծննդ. Իթ. 15։

Այս տուրքը դիրքը մեզի կը տպրեցնէ որ աղգային և ազգականը միմեանց եղբա՛ր կանուանին։ «Ա.րք եղ» ,,բարք եք, ընդէ՞ր զրկէք զմիմեանս»։ Եղ. Բ. 13։ ,,Գործ. Ե. 26։ Արդարև յարուցից ձեզ առ Ա.տուած» ,,ձեր եղբարց ձերոց իբրեւ զիս, նմա լուիջիք»։ Բ. Օրէն. ,,ԺԸ. 15։ Գործ. Ե. 37։ Պատմիցէ զանուն քո եղբարց ,,իմոց»։ Սաղ. ԽԱ. 22։ Զի ոչխարք խնդրեսցեն ես իսկ ,,լինքն ընդել լինել՝ ի Բերխատաէ վասն եղբարց իմոց ,,և ազգականաց ըստ մարմնոյ»։ Հռոմ. Թ. 3։ Այս ուրեմն տուրքը դիրքերուն հնդկնակութեանը համար սը հետեւին, անշուշտ պիտի հաստատեն բաղքական քարոզիչները ալ ուղղափառ և բարեպաշտ քրիստոնեաներուն պէս. որ Յիսուսի Բերխատաի եղբա՛ր և *որ* կոչուածները Արիամ տուրքը կուտին և սրբոյն Յովհաննու մերձաւոր ազգական էին. որովհետեւ Արիամ Կղեոպասի

քառածը. որ մեռա Մարիամ կը կոչուի տուրքը Ա.հատարանին մէջ, Պատուածոյին մօրաքեռ դուստրն էր. ըսել է որ՝ մօտաւոր ազգականն էր տուրքը կուսին. ինչպէս կը դրէ տուրքը Ա.հատարանիչը, «Եւ կային առ խա» ,,չին Յիսուսի մայր նորա և քոյր մօր նորա Արիամ ,,Կղեոպասի»։ Յով. Ժ. 25. այսինքն կին Կղեոպասի. Ա.յս Կղեոպասին, որն որ եղբայր էր Յովսէփ առաքեալհօր, և Արիամին զաւակներն են՝ Ս. Յակոբ եօթանասունեներէն մէկը և Երուսաղէմի առաջին եպիսկոպոսը, որ ընդհանրապէս եղբայր տեառն կ՚անուանուի. ասոր անուանով երբեմն կը կոչուէր Արիամ իւր մայրը՝ Արիամ Յակոբեայ։ Աստ. ԻԲ. 56. Ր. Յուստոս կամ Յովսէփ և կամ Բարսաբայ եօթանասունեներէն մէկը, որ երկրորդ եպիսկոպոս եղաւ Երուսաղէմի. Գ. Սիմոն Կանանացի կամ Շիմաւն նախանձայոյզ կոչուած երիսատասանեներէն մէկը, որ Երուսաղէմի երրորդ եպիսկոպոս եղաւ. Դ. Յուդա կամ Թադէոս կամ Յուդա Յակոբեան. այսինքն եղբայր արդարոյն Յակոբայ երիսատասանեներէն մէկը։ Ուստի այս չորք հոգի տուրքը Պատուածոյին մօրաքրոջը զաւակները, և հոգի Յովսէփ աստուածահօր մերձաւոր ազգական, այսինքն հեղօրօրգիքը ըլլալով՝ եղբայր կ՚անուանէին Յիսուսի, Սաղոմին ալ ասոնց քոյր ըլլալով որ էր կին Զեբեդեայ և մայր Յովհաննու սրբազան Ա.հատարանչի և մեծ առաքելոյն Յակոբայ. Աստ. Ի. 20. քոյր կը համարուէր։

Ա.րդ հիմայ այս տեղս կը հարցանենք քաղքենական քարոզիչներուն, որ այս յիշեալ ամէն ազգական մերձաւորները Արիամու սրբոյ կուսին՝ արդեօք չե՞ն միհամարուիր և կամ չեն մի՛ կոչուիր Յիսուսի Բերխատաի եղբայրք և քոյրք ըստ տուրքը ղոյ. նոյնպէս և Յովհաննու Մկրտչի մայրը Եղիսաբեթ ալ տուրքը կուսին Պատուածոյին ազգական էին մի. «Եւ ահա Եղիսաբեթ զա» ,,դական քո»։ Գ ո՛ր. Ա. 36։ Որեմն այս պէս քոյր Յիսուսի արժան էր անուանիլ ըստ տուրքը ղոյ, ահա տուրքը Ա.հատարանին այս յայտնի եղած ազգականները

մեր միաբը հանդագած էն, որ այն դրատած Յիսուսի Քրիստոսի եղբայրը և քոյր անուանեալները իրեն մերձաւոր ազգականները էին, ինչպես վերը յիշեցինք· Աստ· ԺԲ· 46—47· ԺԹ· 54· Մարկ· Գ· 31· Ջ· 3· Գ՚ե՚Ը· 19· Գ· 16· Նաև Յիսուս Քրիստոս իրեն Աշխատարանացան քարոզելու հնազանդությունը և հոգեկեցոյց պատգէներըը կատարումները իրեն մայր եղբայր և քոյր անուանեց· «Օ՚նոր առնեմ ղեռն հօր իմոյ որ յերկինս է, նա է իմ եղբայր՝ և քոյր՝ և մայր» Աստ· ԺԲ· 50·

Արեմ կարելի՞ է որ չհիշեք այս տեղ շնորհական պրպտելու· որով կ՚անուանենք որդիք հօր Աստուծոյ և եղբարք Քրիստոսի· «Նոյն ինքն Հոգին վկայէ հոգւոյս մերում, եթէ եմք որդիք Աստուծոյ և եթէ որդիք, ապա և ժառանգք Աստուծոյ՝ և ժառանգակից Քրիստոսի»· Հռոմ· Ը· 16· Գաղ· Գ· 5· Ա· Յհ· Գ· 1—2·

Արդ՝ այս վերոյդրեալ վկայութիւններով իմացուցինք քաղաքական քարոզիչներուն· որ Յիսուսի Քրիստոսի եղբարք և քոյրք կը կոչուին իրեն մերձաւոր ազգականները և շնորհական որդիք հօր Աստուծոյ· նաև և իրեն սեպհականած քարոզի ղրաքերն և բնակակիցները անպատեղբայր Յիսուսի կանուանին սուրբ Աստուածածնի մէջ, ինչպես ինքն Յիսուս Թէպետ ծնաւ՝ ի Բեթղեհէմ, և անաւ՝ ի Նազարէթ, բայց բնակեցաւ՝ ի Գալիլեայ՝ կոչեցաւ Գալիլեացի· ընթերցիր· Աստ· ԻԱ· 11· ԻՋ· 69· Յհ· Ը· 41—52· Եւ այս Գալիլեացի բնակակիցներն ալ Յիսուսի եղբարք կանուանէին համաբերակ իրեն քարոզական եղբայրութեան, վասնորոյ զրաքերն այս Գալիլեացիներուն համար, որ յամառեալ կը մնային իրենց անհաւատութեան մէջ իրենց սուրբ կանոնաշարութեանը, և չէին հաւատար Յիսուսի յայտնի հրաշագործութեանն և պանծալի աստուածային պրծքերին «Եւ ասեն ցնա եղբարքն նորա, դնա՛ասա, և երթ՚ի Հրեաստան և՝ բերքն իսկ չէին հաւատացեալ՚ի նա»· Յհ· Ը·

5—5· Ինչպես Գալիլեացիք անհաւատութեանը պատմելով ըսաւ Յիսուս· «Ոչ է մարգարէ անարգ, «բայց եթէ՚ի գաւառի իւրում, և յազգատոհմի և «՚ի տան իւրում»· Մարկ· Ջ· 4·

Պատճառն այս աննման անժխտելի անկիւթիւնը սուրբ գիրքին առնելով պիտի հաստատէին քաղաքական քարոզիչները, և այսուհետեւ զգալով և առաւել ջանասիրութեամբ պիտի խոստովանէին աննենգանական սուրբ կուսին Մարիամայ աստուածածնութիւնը, և ընդհանուր հաւատքին հետեւէին ու հետեւցանէին միաժամանակը ծնակալ մնալու Աստուածածնին չարաչարանաց, որ առանձին կը բարբառինք· սուրբ կոյս Աստուածածնին Յիսուս Քրիստոսը ծնաւ հաւատքեամբ, բայց յետոյ ուրիշ որդիներ ունեցաւ՚ի Յովսէփայ, կըսեր·

Այս չարաչար մնըրեալն երեւեցաւ չորրորդ դարուն մէջ· (առ Տիեզ· պատ· Ր· Հատ· երես 582)· Եւ այսօրուան օրս այս մնըրտութիւնը կը լսենք քաղաքական քարոզիչներուն բերնին ալ քարոզուած, վասնորոյ աստուածամայրութեան հետ յընդհանրացնելով հաւատքիս հիմնական և ուրացանել հաւատն իրենց հետեւողներուն·

Այսանկ սեղանաւորը գիտեմ, բարեմիտ ընթերցողներըը խորհրդածութեան կընան և իրաւունք ունին ըսելու, որ այս քաղաքական քարոզիչներըը աստուածայնական եմք կընան և սուրբ գիրքը կը կարդան ու կը քննեն, ինչպէ՞ հասկնալու սուրբ գիրքին չեն քարոզեր և չեն հաստատեր քնաւ սուրբ գրոց լուսաշաւիղ ճանապարհը անխոտոր ընթանալու· այս տարակուսութիւնը կը լուծանի սրբազան պօղոս առաքեալը այսպէս գրելով· «Յամենայն «ժամ ասացին և երթիք՚ի գիտութեան Աստուածոյ «Թէ ոչ հասանին»· Յիրաւի կը կարգան, բայց ոչ սուրբ Հոգիով կը քննեն, այլ շատ անգամ զանազան ազանդաւորութեանց տուած մեկնութեանցը հետեւելով, սուրբ Հոգին Աստուծոյ չեն ունենար իրենց առաջնորդ և ապրիչ՝ ուղիղ և ճշմարիտ իմանալու և քարոզելու·

«Հոգին Աշխարհաստեղծութեան առաջնորդեսցէ ձեզ ամենայն
»Աշխարհաստեղծութեամբ»: Յով. Ա. 13: Այս առթիւ Հո-
գւոյն Նեղբին աղեղցութիւնը Աշխարհաստեղծութեան քարոզե-
լով կ'ըսէ Պօղոս առաքեալը. «Ձէ ոք կարէ ասել՝ տէր
»Յիսուս, եթէ ոչ Հոգւովն սրբով» Ա. Կոր. ԺԲ. 3:

Իսկ այս առթիւ Հոգւոյն Աստուծոյ շնորհաց աղեղ-
ցութիւնը ներշնչութիւնը անանկ միաբերան ու սրտե-
րուն մէջ բնաւ ներգործութիւն չունենար, որմէ մոլո-
րութեան և մոլութեան կամակոր ընդդունակ, և մարդ-
կային հնարած աղանդաւոր ուսմանց խաբեաց են, որ
յայտնի Աշխարհաստեղծիչը կը սատնեն և յայտնի սուտ Աստուծ
կը Աշխարհաստեղծանեն: Մինչեւ մոլորեցուցանէ՝ եթէ հնար
»ինչ իցէ և ընտրեալսն»: Մտթ. ԻԴ. 24:

Այսու համար երանելին Պօղոս սրբազան առաքեալը
յաստուածային խրատ կը տայ Եփեսացւոց եկեղեցւոյն. որ չըլ-
լայ թէ խաբեին աղանդաւորներէն ու մոլորեցուցիչներ-
էն՝ վտանգաւոր ըլլալով ազգայ պէս այսպէս ըսե-
լով: «Մի յայտմհետէ լինիմք տղայք խաղալք
»և տատանելք յամենայն հողմոց վարդապետութեան,
»խաբէութեամբ մարդկան. խորամանկութեամբ ի խա-
»բէութիւն մոլորութեան, այլ ճշմարտալք սիրով՝
»աճեսցուք ի նա ամենայն, որ է գլուխ Քրիստոս»:
Եփես. Դ. 14—15:

ԳԼՈՒԽ Ե.

Ա՛ր՝ եկ ինձ բարեմիտ ընթերցող, մեկ քննու-
թիւն մըն ալ ըրէ այս բողոքական քարոզիչներուն վրայով,
որ քրիստոնէական հաւատով լուսաւորուած աղեղնուն
միջէ կը մտնան կը շրջին ու կ'ըսեն, առաքելութեան պաշ-
տօն պիտի կատարեմք ձեզի սուրբ Աւետարանը քարո-
զելով: Այսոցը ինչ կը նմանի գիտէք. Քրիստոս

քրիստոսական ցոյց տուած խնամքները բժշկին ծխամաքրի
դործին կը նմանի, որ ընաւ չէր ուզեր հիւանդներուն
այցելութիւն ընել, անոնցմէ հեռու կը փախչէր: Այլ
ամեն օր, ձեռքը ծոցը գրպանը լեցուն դեղերով՝ ա-
ղաչներուն տունը կը վազեր ձիւղ դեղ պատրաստելի
քանալով. անոնց կ'ըսեր, հարկաւ այսօր ձիւղ սրբուն տա-
նիլ պէտք է. և այլոց ալ՝ տատանքս մաքրելու դեղեր
կուտար, և շատերուն կը պատահէր երկար դարման
ընելու. վերջապէս ամենուն ծխամաքրի եղեր էր: Այսոյ
պէս այս մտածմունքով բժշկիչը տեսաւ Քրիստոսի վի-
նամարդ, ծխամաքրիկ անոր վրայ ըսաւ իրեն մերձաւո-
րացը և աշակերտացը. ահա տեսէք գայ քաջարատեստ
Հարտար բժիշկն. որուն Հարտարութիւնը առաւել յայտ-
նի կ'ըլլայ առաջ անձանց վրայ՝ քան թէ ի վերայ ա-
տուր անձանց և հիւանդոյց:

Բայց սակայն օրինակի՝ այս բողոքական քարոզիչներուն
դործը ոչ թէ միայն բնական դրութեան է հակառակ,
այլ և աւետարանական և առաքելական պաշտօնի իսկ և
իսկ անհամեմատ: Այսոյ պէս Քրիստոսի վերոյ է
այս վճիռ: «Ձէ է պիտոյ բժիշկ կարողաց, այլ հիւանդաց»:
Մտթ. Թ. 12: Այնպէս է նէ՝ այս բողոքական անուան-
նալ քարոզիչները ինչ բան ունին Քրիստոսական ուղ-
ղափառ հաւատքով և վարդութեան շնորհիւ յաւիտե-
նական կենաց ժառանգաւոր քրիստոնեայ ազգերուն մէջը:
Ոչ որ մեր տէր Յիսուսը վճռեր է: «Որ հաւատայ
»և մկրտեսցի, կեցցէ»: Մրկ. Ժ. 16: Այնանկ է նէ
այս հաւատացեալներուը առանց հաւատոյ քարոզութեանը
կարօտ չեն, առաջ ոչխարաց դործանեայ հաւատք ունին:
«Ոչ ինչ է բժիշկ ողջոց»: Ածք. Ե. 17: Այլ հոգեւոր
հիւանդներուն, անհաւատներուն, կռապաշտներուն, հե-
թանոսներուն միայն քարոզելու են: Որ սոփհանելի
վարմունք հակառակ աւետարանական քարոզութեան:
Առաքեալներուն ինչ պատուիրեց Քրիստոս. «Գնա-
»եք այսուհետեւ՝ աշակերտեցէք զամենայն հեթանոսս,
»մկրտեցէք զնոսա յանուն Հօր՝ և Որդւոյ՝ և Հոգւոյն

,, արքայ ,, : Աստ. ԻԸ. 19 : Աբդ. ՀՋ. 15 : Ըսել է որ՝ առաքեալական պաշտօն ունեցողները պիտի Ս. Հոգւոյն քարոզեն քաղաքէ քաղաք, գիւղէ գիւղ հեռատես եղ- կլլնելը ընդ ծով և ընդ ցամաք անցնելով, բայց Ս. Հոգւոյն տարանը չքարոզուած անզգաստ՝ անհաւատներուն, հեթանոսներուն մէջը :

Տես, Պետրոս առաքեալը անհաւատ հրեայներուն քարոզիչ ընտրուելով՝ անոնցիկիւղ անոնց մէջը սկսաւ քարոզել : Ա՛ս աջին քարոզը եղաւ Հոգին տուրք ընդունելն հաւքը Հրեուաստանի մէջը ամէն կողմէն ժողովուած անհաւատ հրեայներուն՝ առանց սկզբնաւորութեան ընելով : ,, Ա՛րք հրեացիներայք՝ և որ բնակիք յԵրուսա- ,, ղէմ, ամենեքեան, սա ձեզ յայտնի լինի և ունկնդիր ,, դիք բանից իմոց ,, : Գործ. Բ. 14 :

Ա՛ս քարոզութիւնը արդիւնաւորեցաւ. որովհետեւ երեք հազար հոգի չափ ընդունեցին քարոզութիւնը և մկրտեցան՝ ինչպես գրուած է : ,, Ոմանց յօժարութեամբ ,, ընկալեալ զբան նորա մկրտեցան. և յաւելան յաւուրն ,, յայնմիկ որպէս երեք հազարք ,, : Գործ. Բ. 41 :

Ա՛ետեան կը կարդանք որ Սպանման առաջին որոհման մէջը, ուր տեղ Պետրոս առաքեալն և Յովհաննես առաքեալն հրաշագործութեամբ այն՝ ի ձեռ կաղ մուրացիկ մարդը Յիսուսի Քրիստոսի անունով բժշկեցին. նկատ ժողովուած էին անհաւատ հրեայները, ու անոր վրայ նայելով կը զարմանային : Ա՛ս առթիով Պետրոս առաքեալը այն կաղին բժշկութիւնը յայտնելէ մը ետքը՝ սկսաւ այն տեղը քարոզել : ,, Ա՛րք ,, Իսրայէլացիք, ընդ զարմացեալ էք ի վերայ այսորիկ ,, . ընդէր շարունակից իբրեն աչխարհս առաքեալական քա- րոզութիւնը, որուն մէջ երանին առաւ Յիսուսի Քրիս- տոսի գործ բուռ լրենց ապերախտութիւնը և ընդդէմ Աչխարհաւէր բուռ յանցանքնին : ,, Դուք զսուրբն և զարդարն ,, ուրացայք և խնդրեցիք զայր մի մարհասպառ ձեզ տալ : ,, Եւ զառաջնորդ կենացն սպանէք, զոր Աստուած յարոյց ի ,, մեռելոց, որոյ մեք վկայ եմք ,, : Գործ. Գ. 14-15 :

Նախպէտ այս առաքելութեան քարոզութեան պատ- ճառաւ՝ Պետրոս և Յովհաննէս երանելի առաքեալները հրեից քահանայապետներուն, իշխաններուն, տադա- կներուն զայրանալով՝ բռնատարպեալ եղան, բայց այն քարոզութիւնը լսող հրեայներէն հազարացին հինգ հազարի չափ : ,, Եւ բազումք ի լսողաց բանին հաւա- ,, տացին, և եղեւ թիւ մարդկան իբրեւ հազարաց հնգից ,, : Գործ. Դ. 4 :

Տեսանք առաքելութեան պաշտօնին վաստակը, նմա- նապէս Ս. Հոգւոյն քարոզութեան արդիւնքը, որ սա առա- ջել անհաւատներուն մէջը յայտնուելը է : Հոգեբանական քարոզիչները՝ սուրբ Հոգւով ընտրուած ելլէ, առաքե- լական պաշտօն ունենալէ, Ս. Հոգւոյն քարոզելէ ետքը կրնան, բայց ինչու համար անհաւատներուն մէջ չեն քարոզեր, քրիստոնեից մէջ մնալը են : Որ սոսկալի և սարսափելի խարդախութիւն : Սուրբ Հոգւոյն Աստուծոյ պաշտելն և երկրպագելն անունը տալով՝ իրենց խարդախութիւնը ծածկել ուզելն. բայց սուրբ Հոգւոյն շնորհքովը լուսաւորուած միտքերը բնաւ չեն խաբուիր, և չպիտի խաբուին. որովհետեւ Յովհաննէս սրբազան առեւտրականին համարուած են, որ գրած է : ,, Սիրելիք ,, մի ամենայն հոգւոյ հաւատայք, այլ ընտրեցէք զհո- ,, գին եթէ յԱստուծոյ իցեն, զի բազում ստուտ մարգ- ,, գարէք ելեալ են յաշխարհ ,, : Յովհ. Դ. 1 :

Կ՛ուզեն իմանալ բարի քրիստոնեայ եղբայր, եթէ սիրելի են սուրբ Հոգիով ընտրուած և Յիսուս Քրիս- տոսէն կանչուած Ս. Առաքելոցն քարոզիչ և առաքելա- կան պաշտօն ունեցողները : Ոմանք են՝ որ նախ անհա- ւատներուն, հեթանոսներուն պիտի քարոզեն, և երկ- րորդ՝ իրենց քարոզութիւնովը ստացած հաւատացեալ ժողովուրդներուն մէջը պաշտեն, այսպէս ընեն ընդ երկար՝ հաւատալով անոնք քրիստոնէական կրօնքին մէջ, և բարի վարք ուսուցանեն՝ որ ըլլան բարի քրիս- տոնեայ, ուրիշներուն քարոզութիւնովը ժողովուրդ մէջ պիտի չը համարձակին և չը յանդգնին մանալու և քա-

բողելու նորանոր վարդապետութիւններ ընելով։

Այս երկու զգուշութեան և բարեմասնութեան նշանը չունեցողները յայտնի կ՚ըլլան որ՝ սիրք Հոգիով ըն-բուած չեն, այլ խարդախութեան և վատասիրութեան չար ոգիէ սոխալուած են։ Եւ այս երկու առաքելական և աւետարանական նշաններըը կը հաստատեմ այս ան-ժխանելի վկայութիւններով. նախ՝ մեր տէր Յիսուս Քրիստոսը կը հրամայէ առաքելոց ։ ,,Երթայք, ահա ,,առաքեմ զձեզ իբրեւ զգառինս ի մէջ գայլոց ,,։ Կ՚ած։ Ժ. 3։ Որոյ մեկնութիւն պէտք չէ. վասն զի բացայայտ է որ՝ գայլ անուանով պիտի իմացուին անհաւատները։ (Տես Կոմ. Ի. 29)։ Ընդունկ է նէ՝ Քրիստոսի հրամանը առաքեալներուն այս է որ՝ սիրք հաւատքի գան անհաւատները, անոնց մէջը քրիս-տոնէութեան, և ընդունին հաւատոյ ճշմարտութիւնը, կենան անոնց մէջը, որ հաստատուին քրիստոնեա-կան կատարելութեան մէջ։ ,,Եւ ի նմին տան տղանի-,,ջիք, ուսիջիք և ըմպիջիք ի նոցանէ, զի արժանի է ,,վճարն վարձու իւրոյ, մի՛ փոխիցիք տանէ ի տուն ,,։ Կ՚ած։ Ժ. 7։

Ապա մեր տէրը Յիսուս Քրիստոս հրամայելով այս պատուէրը։ ,,Մի՛ փոխիցիք տանէ ի տուն,,։ Հոգեվերը որքան առաքեալները քաղաքէ քաղաք և տանէ տան խօսիլ մէջ քարոզելու երթալէն, վասն զի այլոց կը հրամայէ։ ,,Ահա առաքեմ ձեզ, ոչ սպառնոյիք զքաղաքս ,,իսրայէլի ։ Մտթ. Ժ. 23։ ,,Երթայք յաշխարհ ամե-,,նայն և քարոզեցէք զԱւետարանն ամենայն արարածոց ,,։ Մրկ. Ժ.Ջ. 15։ Հմմտ. Ժե. 16։ Կոլ. Ի.Բ. 21։ Այս ինչու համար կը պատուիրէ. ,,Մի՛ փոխիցիք ,,տանէ ի տուն ,,։ Երբ կը կարդանք Պօղոս առաքե-լոյն գրածը, կ՚իմանանք որ՝ Քրիստոսի պատուէրին միտքը այսպէս է. Ջուսայ թէ իրաքանչիւրոյդ սեպհականուած հաւատացեալներուն տունը ժողովը շշարունա-կելով այն տեղ ձեր հոգեւոր տնօրէնութիւնը. և ջուսայ թէ իրաքանչիւրոյդ քարոզած հաւատացեալնե-րուն

ժողովքին մէջ դնալով փոխիք ձեր վարելու հոգեւոր պաշտօնը, որով պարտաւ ժամանակ անցուցած կ՚ըլլաք. և նմանապէս կ՚ըլլաք անտանելիներուն, որ պիտի գան և տունէ՝ տուն փոխուելով՝ ձեր քարոզութիւնը նորանոր ուս-մունքներով պիտի այլայլեն. և անոնցմով պէս պէս գայ-թակղութիւններ պիտի լինայ հաւատացեալներուն մէջ։

Հիմայ բաղդատէ այս տեղը Պօղոս առաքեալին գրա-ծովը ։ ,,Կանգնէ ի նոցանէ են՝ որ մտանեն տանէ ի ,,տուն և գերեն զկնայս շեղջակուտեալս մեղօք, վա-,,րեալք ի պէս պէս ցանկութիւնս, որ յամենայն ժամ ,,ուսանին, և երբէք ի գիտութիւն ճշմարտութեան ոչ ,,հասանին ,,։ Ր. Տիմ. Գ. 6—7։ ,,Կանգէ քաղուածք ,,են անհնազանդք, զրպարտք և մատաղաքք. մանաւանդ ,,որ՝ ի թլփատութենէ անտի են։ Զոր պարտ է բռ-,,բերանել, որք զամենայն տունս կործանեն և ուսուցա-,,նեն զոր չէ արժան՝ վասն շահաքաղցութեան ։ Տիտ. Ա. 10—11։

Տես, ահա Պօղոս առաքեալը այս երեք ունեցած առաքելական երկու նշանովը լրատարած կը պարծենայ։ ,,Յորժամ կամեցաւ Աստուած՝ որ ընտրեաց զիս յորովայնէ ,,մօր իմոյ, և կոչեաց ի ձեռն շնորհից իւրոց յայտնել ,,զորդին իւր ինձ. զի աւետարանեցից զնա ի հեթա-,,նոսս ,,։ Գաղ. Ա. 15—16։ ,,Եդայ ես քարոզ և ,,առաքեալ՝ և վարդապետ հեթանոսաց ,,։ Ր. Տիմ. Ա. 11։ Եւ ոչ այս միայն նշանով բառական կ՚ըլլայ երանելին իւրեն առաքելութիւնը յայտնելու, այլ և իւրեն աւետարանա-կան և առաքելական պատուոյ նշանը՝ համեմատ գործոյն յայտնել կը փութայ. վասնորոյ կ՚ըսէ. ոչ ելայ գնացի Երուսաղէմ քաղաքը. ինչու որ՝ այն տեղը ինձմէ առաջ գացեր էին առաքեալները. և այն Երուսաղէմայ առաջնոյ եկեղեցին Քրիստոսի անունը հո-գեւոր տնտես և վարչապետ հաւատոյ. անոր համար գնացի կ՚ըսէ, Արաբիա, և վերստին դարձայ ի Դա-մասկոս։ ,,Եւ ոչ ելի Երուսաղէմ, առ որ յառա-,,ջագոյն քան զիս առաքեալքն էին. այլ գնացի Արաբիա, ,,և դարձեալ դարձայ ի Դամասկոս ,,։ Գաղ. Ա. 17։

Նայն ինքն սրբազան առաքեալն Պօղոս իբրեւ առաքելական պաշտօնին պարտք կը համարի իբրեն քարոզութիւնը հաստատացեալ ժողովրդոց միայն երթալու այլ եկեղեցին ընելու, և հաստատելու անոնց մէջը քրիստոնէական կրօնութիւնը։ Ընդ հանդէս իբրեն հետը վաստակաւոր նոյն քարոզութեանը մէջ Բառնաբաս առաքեալն ըսաւ, երթանք պալատինը եղբայրներուն մէջը ամեն մէկ քաղաքը՝ որոնց մէջ քարոզեցինք տիրոջը խօսքերը, նայանք թէ ինչպէս են։ Բառնաբաս կուզէր որ Մարկոս անուն աշակերտը, որ Յովհաննէս ալ կըսուէր, իրենց հետ դառնալ. բայց Պօղոս չուզեր քանի Բառնաբասին, որ անկէց մեզմէ զատուեցաւ Պամփիլիա երկիրն։ Գործ. ԺԳ. 13։ Կայ մենք որ հիմայ պիտի երթանք այն ժողովրդոց մէջը՝ պէտք չէ Աստուծոյն մեզի հետ գալը, որ մեր քարոզութեան դպծած մէկ չեղաւ։ Նայ մինչեւ անդամ Պօղոս առաքեալն և Բառնաբասին մէջը դժուարութիւն կամ վէճ մը եղաւ. ինչպէս գրուած է։ «Ահա հիմա առաջ ինչ ասէ Պօղոս «ցԲառնաբաս. դարձյալ և շրջնցուք զեղբայրսն ըստ «ամենայն քաղաքաց՝ յորս քարոզեցաք զբանն Տեառն՝ «թէ որպէս անկցին։ Բառնաբաս կամեր առնուլ և «զՅովհաննէս զկոչեցեալն Մարկոս, բայց Պօղոս ոչ կամէր «չէր թէ զմիկնանայն ի նոցանէ ի Պամփիլիայ, և «ոչ երթեալն ընդ նոսա ի գործն մի առնուլ ընդ նմին։ «Եւ եղեւ դժուարութիւն, մինչեւ մեկնել նոցա ի մի«մանց, Բառնաբաս առնուլ զՄարկոս՝ նաւել ի «Կիպրոս»։ Գործ. ԺԵ. 36—37—38—39։

Պիտանէ՝ որ այս երանելի առաքեալը շատ գործ ըրած էն, ուր տեղ և որ ազգաց մէջ ծագկած կը քրիստոնէական Հաւատքը և աստուածային անճառելի լոյսը ծագած տեսնած՝ ալ իրեն վերայ հարկ չէր համարիր վերադարձը այն տեղատեղը երթալու և քարոզելու։ Ինչու համար, վասն զի կըսէ. ուրիշին չնած հաստատած քրիստոնէական հաւատքին հիմնն վրայ չեմ համարձակիր ես ինձ շինելու. ուրիշին վաստակը և արդիւնքը չափազանց մարդասիրութեան մէջ։

«Ես եմ կը յիշեմ զայն մարդասիրութիւնը, «Ընդունց որ չէ պատմեր ու քարոզեր Յիսուս Քրիստոսը՝ Թող տեսնան մարգարէին անոր Աշխարհութիւնը, և անոնց որ չեն լսեր, Թող լսեն ու լմնանան. քանզի «Գործեցաք Քրիստոս. դեռ մի երբեք չայլոց հիմնի վերայ «շինեցեմ. այլ որպէս և գրեալ է, Թէ որոց ոչ պատ«մեցաւ՝ տեսան նորա տեսցեն, և որոց ոչ լուան՝ «ի միտ առցեն»։ Հռոմ. ԺԵ. 20—21։

Այս բողոքական քարոզիչներուն անիրաւ գործերին ինչ կը նմանի. գողտուկ մը օտարի մշակած աղարակին, արտին մէջ մտնալ, և հասած հունձը գարիի ըլլայ՝ և կամ ցորենի, իրեն մանգաղովը հնձել, քաղել և ժողովել, ու իրեն շտեմարանին մէջ համբարել. այս է յիրաւի առաքել անիրաւութիւն և յայտնի գողութիւն. ահա այս օրինակին պես չէ՞ մի բողոքական քարոզիչներուն վաստակիլը՝ ուրիշ ուղղափառ եկեղեցիներէն ժողովուրդ գտնալ իրենց ժողովին անդամ ընելով, իրենց ժողովարանը լեցուցանել և այլն։ Այսու հանդերձ կը զգուշանայինք Աշխարհիս քարոզիչները սրբազան առաքեալներէն՝ որ չըլլայ թէ մեկզմիկու վաստակին ու արդիւնքին մէջ մտնան, ու իրենց սեպհականելի ուրիշին արդիւնքը խրատուցանեն, ասոր համար կը դրէ Պօղոս առաքեալը Կորնթացւոց եկեղեցւոյն, որ իրեն քարոզած եկեղեցին էր. «Եւ ոչ յանգստից պարծիմք օտար վաստակօք, և կամ թէ՝ ոչ «օտար կանոնաւ՝ ի պատրաստականս ինչ պարծել»։ Ր. Կորնթ. ժ. 15—16։

Այսու համար չէր՝ որ Աւետիս Հոգեւոր ժողովրդոց սրբազան հոտը հնդեւատանեցուց և վերստանեցուց կանոնաց մէջը դրեցին համեմատ առաքելական տահմանադրութեան այսպէս։ «Մի ոք եպիսկոպոս կամ երէց «կամ սարկաւագ իշխան լեցի այսուհետեւ քաղաքի՝ ի

,, քաղաք վտանել, և եթէ յետ այր սահմանի սուրբ
,, Աւետարանիս այսպիսի ինչ դիպեսցի, կշտամբանօք ար-
,, դելոյ յանդգնութեան գործոյն, և ելանել յեկեղե-
,, ցւոյ իւրմէ դարձուցի ՚ի նոյն։ Ոչ յանդգնին ՚ի բաց
,, ելանել յեկեղեցւոց լսելոցն, մի ընկալցին յայլ ե-
,, կեղեցի, և եթէ խրատեալ ոչ դադարեսցին, պարտ է
,, հատանել զնոսա ՚ի հաղորդութենէ ,, ։ ՚ի Կանոն
Նիկիոյ տիեզերական սուրբ ժողովոյն։

Այս տեղս յիշել արժան է քաղաքական քարոզչին-
րուն զգուշանալի անհարթութիւնն, որ լրենց գործը
կամ պաշտօնը սուրբ գրոց հակառակ ըլլալը լրենք լրենց
տպած գրքովը յայտնի կ՚ընեն ու չեն զամբիկ հարկա-
նիր, մէյմը՝ որ՝ կը քարոզչին ու կը պարծենայլին թէ՝
մենք միայն պարզ Աւետարանը կ՚ընդունինք, մեկնու-
թիւն վարդապետութիւն չենք ընդունիր։ Հիմայ նորա-
հնաը վարդապետութիւններով և մեկնութիւններով
լեցուած տետրակները կը տարածեն։ շատը ձրի և շատն
ալ դիւրագին։ Այս գիրքերուն մէկուն ալ հակառակ
դրուած է, Քրիստոնէութիւն վարդապետութիւն, որ տպուած
է ՚ի Օքսֆորդ ՚ի տպարանի Կուլնէլմա Ալիֆիլտի։
Այսր մէջը սուրբ գիրքին շատ հետաքրքիր մեկնութիւն-
ներ, վարդապետութիւններ անոնցմէ մէկին թողունք,
այլ շնորհակալ ըլլանք ու գրածնին նայինք, ու մէկմ՚ալ
լրենց գրածնին լրենք չընդունելնին հասկնանք ու զգու-
շանանք և խարդախութիւնին յայտնի ըլլայ։ Նորց պա-
տասխանին կ՚ընեն այս գիրքին մէջ հարցանելով, երես 306։
,, Որո՞նք են Աւետարանիչները ,, պատասխան կուտան։
,, Չորեքն կուտին Աւետարանիչ՝ որ Քրիստոս ղրկեցուած
,, տեղւանքը Աւետարանը քարոզելու և նոր եկեղեցիներ
,, հաստատելու համար, քաղաքէ քաղաք կը պարտին ,,։
Նոյնպէս այս ձշմարտութիւնը հաստատելու համար Գործք
առաքելոցն վկայութիւն կը բերեն։ Ը։ 5—35—40
Բայց մի զարմանար սիրելի ընթերցող, յիշէ այս տեղը
Յիսուսի վերջին մերոյ առաքելոցն համար ըսած վերջը։
,, Չարն և ոչ առնեն ,, Առա։ ԻԹ։ 3։

Տեսաք քարոզչաց քրիստոնեայ առաքելութեան պաշ-
տօնին բարեհաշտ անհմանը օրինքը, ուրիշին հոգեւոր
վաստակին և արդիւնքին ձեռնամուխ չըլլալ և չը յա-
փշտակել փառասիրութեան և ագահութեան չար ոգիով։
Այսպէս յափշտակութիւն ուրիշին վաստակին և արգիւն-
քին վայրկ ոչ միայն առաքելական պաշտօն ունեցող-
ներուն, այլ և բարի քրիստոնեայներուն ալ չվայելեր,
այլ միայն մեծ և փոքր անբան կենդանիներուն դարձն է։
Ինչպէս կը գրեն բնաղինները կենդանիներուն վրայ խո-
սելով. եշամեղուն կը գինի ՚ի հեռուստ, և երբ մէջը
պարապը կը դանայ՝ խիկին կը յարձակի այն ամբիւ-
աշխատասէր մեղուներուն մեղրաբաժնին վերեմակին մէջ՝
որ անդադար վաստակօք ժողված արդիւնքնին պատրաս-
կան մեղրը կը յափշտակէ երբեմն երեսն վաստակը և ար-
դիւնքը համարելով։

Այսպէս անիրաւ յափշտակութեան կը հետեւէին Ա-
նախկային հեղձամուղ պաշտօնեայները, դպիրները և փա-
րիսեցիները, և առաջն լրենց խղճահար ժողովուրդնե-
րուն իրրեւ նախանձախնդիր Մովսիսական օրինաց երե-
ւելով՝ կը վառաւորուէին։ Քանչ եր անոնց գործը, ընդ
ծով և ընդ ցամաք պտըտիլ լրենց ժողովուրդը շատցու-
նելու համար. որով լրենց տասանորդները և նուէրք-
ները բազմապատկին, ժողովրդոց արդիւնքները ուրիշ-
ները չտանեն լրենց սեպհականելով։ Այսոնց նենգին խոր-
հրդաւորութիւնը և ագահութիւնը ծանկապէս փրկիչն մեր
Յիսուս Քրիստոս յայտնի տեսնալով՝ արհամարհելով
ըսել կուտար։ ,, Ա՛ւ ձեզ դպիրաց և փարիսեցւոց
,, կեղծաւորաց. զի չանիք ընդ ծով և ընդ ցամաք առ-
,, նել եկամուտ մի. և յորժամ լինիցի՝ առնէք զնա որդի
,, գեհենի կրկին եւս քան զձեզ ,, Մատ։ ԻԳ։ 15։

Այսպէս խորհրդաւորութիւն ընելը՝ յափշտակութեան և
նենգութեան չար հոգիով ձեռա տալը՝ ուրիշներուն բա-
րեացը ձեռնամուխ ըլլալով լրեն անպահանջ ուզելը
միշտ հակառակ է ամեն օրինքներուն, մանաւանդ քրիս-
տոնեական գրական և շնորհական օրինքներուն անդամ կը

հակառակն։ Այսը համար է ըսել՝ մեր տէր Յիսուս Քրիստոսը կը հրամայէ՝ «Ամենայն զոր ուզեսջիք կամիջիք «Թէ արասցեն ձեզ մարդիկ, այնպէս արարէք և դուք նո«ցա զի այն իսկ են օրէնքը և մարգարէքը»։ Մտթ. է. 12։

Ամանկ ներդաշնակութիւն բնաւ չատաջ պիտի չգայ անոնցմէ՝ որոնց խղճմտանքը առջեւ բարի դաղափարները կը գանուին և բարեյաջող կարգի տէր են։ Այլ անոնք կ՚ըսուին չար մարդիկ, որոնք պղծոտ և շլոթ դաղափարներու տէր ըլլալով խղճմտանքնին թմրեցնելու կանգրպտղ ղգացմունքները կ՚ունենան, որով բարին չխորհելով՝ իրենց անձնական և ղպայական բաղձանքը կատարելու կը փութան։ Ամանկներուն համար է վհատութիւն։ «Մինչ մարդոյ հաստատեալ է՝ի կանոն «չարին՝ ի մահափորձին լքմամ»։ Ամբոնն՝ ի ստեղծմանէ անտի, զի մարդն նոր ստեղծման ժամանակը դպրոցին մէջը, միաբ տալով սահմանային չարաչար խարէութեանը՝ անոր թերադրութեանը տուաւ իր կարգը։

Ուրիշ չար դաղափարներու ղգացմունք ունեցած մարդիկ միշտ խորհրդածութեան ալ չեր կ՚ըլլայ, և անոր դործին վախճանն ալ չափութեան կը նայի։ Անկը թէ որ իրեն վրայ դուբսէն բարի և մարդկանց հաճելի անուններ ունենայ, բայց երբ կը նայինք թէ անոր վախճանը չար է, մարդկանց վնաս կուտայ, միթէ այն բարի անունը անոր յանցանքը կրնայ մի ծածկել. զոր օրինակ մարդ մը ըստ բերման բազդին և ըստ վիճակին թագաւորական անուն ունենայ, այն հանարաւոր անոր չարութեան դործը կարո՞ղ մի ծածկել, երբոր ինքը նզեռնադործ և մոլի ըլլայ։

Նայի Քրիստոսը մատնող Յուդան բարի անուն ունէր, որովհետեւ Յուդայ կը անուանէր, որ դովութիւն և խոստովանութիւն կը թարդմանի, և Յակոբ նահապետին երկոտասան զաւակներուն մէկուն անունը Յուդայ էր, ինչ օդուտ այս դեղեցիկ անունին բարի նշանակութիւնը. այս մատնիչն Յուդայ առաքելական պաշտօնին բարի վիճակին մէջն էր, որ երկոտասան առաքեալներուն մէկը կը համարուէր։ բայց իրեն մտքին մէջ ունեցած չար դաղափարը արդասաւորութեան, իրեն կամքը յօժարեցոյց մատնելու իրեն Ջնորհքի վարդապետը և տէրը խաբդասութեան և նենդութեան համբուրելու։ Ինչ անոր անունը և առաքելական համբաւը կարող և բաւական եղաւ ծածկելու անոր արծաթասիրութեամբ մոլորիլը, նենդութեան համբոյրը, մատնութեան չարութիւնը։ Այնպէս է նաև, ինչ օդուտ է բարձրադոյն անուններով պարծենալ, և ընդհակառակն պարծալի անուանն դործել։ Ինչ շահ աստուածպաշտութեան Քրիստոնեայ անուն ունենալ, և աստուածոյ հրամանին չհնազանդելով, աստուածային կամաց և օրինաց դէմ հակառակ վարուիլ։ «Ով կոչէք զիս «տէր տէր և զոր ասեմ ոչ առնէք»։ Ղուկ. Զ. 46։ «Խոտանան դիտել զԱստուած, և դործով խրեանց «ուրանան. պիղծ և անհաւանք և յամենայն դործս «բարեաց անպիտանք»։ Տիտ. Ա. 16։

Այսը համար մեր տէր Յիսուս Քրիստոսը առաքեալները այս պատուէրը ըրաւ՝ չէ թէ առաքելութեան և աւետարանական Ջնորհքս լուսոյը մարդիկներէը լուսաւորելու պաշտօնը միայն ունենան, այլ և առաքելական բարի անուններն հաստատ ըլլայ դործքերնին։ «Այնպէս լուսաւորեսցէ լոյս ձեր առաջի մարդկան, «որպէս զի տեսցեն զդործս ձեր բարիս և փառաւորեսցեն զհայր ձեր որ յերկինս է»։ Մտթ. Ե. 16։

Օրինակի համար խօսինք այս տեղս. քաղաքական քաղքենիները աւետարանական քարոզիչ համարինք ըստ վիճակի հաւատոյ Աստուածոյ և քարոզութիւններն։ Որով հետեւ Ջնորհքս քարոզչներուն մէկ կանոն ալ այս պիտի ըլլայ, որ միշտ ջանան պիտի ամեն մէկ ուղղափառ աղքի երկեղեցւոյն հաւատքի ժողովուրդը մէկդիկէ բաժնելու պատճառ չըլլալ, և անոնց տէրը միաբանութիւնը քակելու առիթներուն տեղը չտալ և չքրտնել անոնց քրիստոնէական հաւատով և սիրոյն միաբանութիւնով ժողովքը

Ա՛հա այս անունը մեծ պարծանաց նշան մըն է աւետա-
րանական և առաքելական քարոզիչներուն։ Այսը համան
չէը որ՝ կը պարծենար Պօղոս առաքեալը ու կը դրէը
Կորնթացւոց եկեղեցւոյն։ ,,Ո՛վ թէ առաւել եւս պար-
,,ծեցայց վասն իշխանութեան մերոյ՝ զոր ետուեր տէր ի
,,շինել և ոչ ի քակել զձեզ,,։ Բ. Կոր. ժ. 8։ ժդ. 16։

Ապա որ հոգիով և լինչ իրաւամբ բողոքական քա-
րոզիչ անուանեալները ուղղափառ քրիստոնեայ ազգերուն
մէջ մտած՝ եկեղեցիները ցրուելու և բաժանելու և իրենց
կողմը ժողվելու սնապհականելու պաշտօն մը յատկացու-
ցած են, և կը տեսնաս որ՝ անոնց համար մեծ ձախո-
ղութիւն՝ տեղ տեղ, քաղաք քաղաք, գիղ գիղ ժողո-
վարանները կը հաստատուին, և ժողովներուն անդամները կը
գրեն ազգային եկեղեցիէն բաժնուածները իրենց թիւը
գրութիւնով. կը տեսնաս որ՝ ազգէն բաժնուած և իրեն
ազգային եկեղեցին հալածող և տեցող մարդու մը
լեցուն ամպամած կուտան, որն որ իրեն աջակցին մէջ
աշխատէր, ամէն գժուարութիւն կամ հարիւր չի-
նուն ղրկուշ կը շահէր, սանք կրկնապատիկը երիքապա-
տիկը տալով՝ իրենց նման քարոզիչ կը կարգէն, որ խոր-
գախութեամբ և նենգութեամբ երթան իրենց համազգի
հաւատացեալներուն մէջը գայթակղութիւն ձգելու ջա-
նան, որպէս զի անոնք ցրուին և բաժնին իրենց ուղ-
ղափառ եկեղեցիէն։ ,,Այլ աշխարհի գայթակղութեանց.
,,հարկ է գալ գայթակղութեանց, բայց վայ մարդոյն
,,այնմիկ՝ որոյ ձեռն գայցէ գայթակղել ,,։ Մտթ. ժԸ. 7։

Նկատ. այս ամենուն վրայ խորհրդածութիւն մը ընէ,
սանոր գործը առաքելոց գործին հետ բաղդատէ, մեկզե-
մեկ հետը պիտի գտնես, ու պիտի ըսես որ՝ սանոր
գործը սուրբ Աստուածային հակառակ է։ Բայց մի զար-
մանար, որովհետեւ մեր տէր Յիսուս ըսաւ իրեն կան-
խագիտութիւնը ։ ,,Որ ոչ ժողովէ ընդ ի, ցրուէ ,,։
Մտթ. ժԲ. 30։ Ապա ինչպէս որ ,,Հարկ է գալ գայ-
,,թակղութեան, բայց վայ մարդոյն այնմիկ, որոյ ձեռն
,,գայցէ գայթակղութիւն ,,։ Ասկէ է որ գայթակղու-

թիւնը պահու պիտի ըլլայ, բայց վայ է այն մարդուն,
որուն ձեռքովը գայթակղութիւն պիտի գայ հաւատա-
ցեալներուն, ասանկ ալ չհնարիս և ուղղափառ հաւատա-
քով և սիրով և միաբանութեամբ Քրիստոսով ժողոված
եկեղեցին հալածող քակտող և ցրուող պիտի գտնուին,
բայց անոնք չանչնալու է, որ Քրիստոսի տեառն մերոյ
մտածոյն, ինչպէս որ ինքն վճռեց։ ,,Որ ոչ է ընդ ի,
,,հակառակ իմ է. և որ ոչ ժողովէ ընդ ի, ցրուէ ,,։
Ղ ։–է ։ ժԱ. 23։

Ինչպէս այս տեղս խոստահայտելը բարեմիտ ու-
սումնական ընթերցողներուն, որ այս բողոքական քարո-
զիչները տուրբ Աստուածանչն և սրբազան առաքեալներէն
չեն հեղինակութիւն Քրիստոսի եկեղեցւոյ մէջ մըտ-
նելով՝ իրենց վարդապետութիւնը քարոզելով մոռնալով
պարզամիտներուն և անտեղեակ ժողովուրդ ստանալով և
իրենց բողոքական անունը անոնց վրայ դնելով բողոքա-
կան անուանելը ոչիեց սովորեցան, որ հիմայ կը տեսնես
կը լսես անանկներուն բերնին։ Ինչ որ հարցուներես, դու
լինչ ես. բողոքական եմ, կըսէ։ Այն յիշելը այն առաքե-
լական ժողովին վճիռը, որ Անտիոք քաղաքին մէջ հաւա-
տացեալները քրիստոնեայ անուանեցին։ Գործ. ժԱ. 26։

Այն որ սրբազան Պետրոս առաքեալը կը դրէ բոլոր
քրիստոնեայ ազգերուն, ոչ հաւատացեալները, այլ որ
իրրեւ քրիստոնեայ կը չարչարուի ձեր մէջէն՝ Թող չա-
մչնայ բնաւ, հապա այս քրիստոնեայ անունովը Թող
վառաւորի Աստուած։ Ա. Պետ. Դ. 16։ Տեսար ու
քրիստոնեայ անունը մեծ անուն է. հին հաւատացեալ
Հրէաները քրիստոնեայները այս անունով կըպարծենային,
և այս անունով հոգեւոր Հրէաներուն քաջ ախոյեան
կը կանդնեին։ Գործ. Դ. 12. Ե. 40—41։ Ոչիեց
սպրիեցան այս աստուածահաճոյ անունը մոռցանել քրիս-
տոնեայներուն, և անոնց մէջէն զատելով սրբելով՝ ու-
րիշ անուն սուրբ գիրքերէն դուրս՝ Քրիստոսի եկեղե-
ցին չհանդուցած անուններուն անոնց վրայ դնել։ Ասոնցմէ

կը լսեմ մէկ տեսակ հաւատացեալներուն քերնէն, որ պարծենալով կ'ըսեն. մենք քաղքական ենք, և մեզ կողմի հաւատացեալներն ալ կը լսենք, եթէ մենք պապական ենք: Չէ՞ որ քանի այս անուններըը եղեր են, տես քրիստոնեայներուն մէջէն՝ Քրիստոսի ամբիծ անարատ տուրքերը պահասեր է. առելութիւնը, խռովութիւնը, չարութիւնը տիրեր է. ո՞վ սերմանեց այս առելութեան չարաբոյս սերմը Քրիստոսական ազգարակին մէջը, այսինքն քրիստոնէից սրտին մէջը. Չէ՞ որ քրիստոնէից վերը կոչեցեալ Ընտանի խռովութեան և խաբեպատեան չարքային ոգին հնարեց, որով այս պապականութեան և քաղքականութեան արտաքոյ տուրք դրոց նորահնար բառերը վերի բերեցան, և ապա ասոնցմով սկսեալ առ լութեան և հոգևորոյս խռովութեան սերմն ջարդին յայտնեցաւ. ըստ այնմ՝ ,, Տէր՝ ո՞չ սերմն բարի սերմանեցեր ,, յագարակին քումմէ, որդ ուստի՞ ունիցի զսերմն. և նա ,, ասէ ցնոսա, այր թշնամի սորա ,, Մտ. ԺԳ. 27.

Այս տեղ միաբան եկաւ որ մեր հաւատգիր ուսուցիչներն եկեղեցականքն մեկ քաղաքական խորհրդածութեան մը ըրած է պօղոս առաքեալին սա խօսքին վրայով, որ ընդհանրական դատաստանի օրուան և հատուցակաց յարութեան համար կը խօսի, ,, Որպէս Ադամաւն ամեն ,, նեքին մեռանին, նոյնպէս և Քրիստոսիւ ամենեքին ,, կենդանասցին. իւրաքանչիւր յիւրում կարգի, նախ ,, Քրիստոս, ապա Քրիստոսեանք՝ ի գալստեան նորա ,, Ա. Կոր. ԺԵ 22—23.

Թէ որ կ'ըսէ. այս Քրիստոսեանք, միաւորապէս, ազնիւ և երանաւէտ բառը պապական և քաղքական բառերուն հետ բաղդատեցէք՝ շատ բացորոշ կը գտնանք անկէ: Որովհետև Քրիստոսէն ընտրեալ սրբազան առաքեալը՝ Քրիստոսի ընտրեալը զարդարած քրիստոնէական ձշմարիտ հաւատով Քրիստոսի հետ միացած իբրեւ բարոյական անգամ ձշմարիտ և կենդանաւոր և ընդհանրական դրէ խոյն Յիսուսի Քրիստոսի ուղղութեամբ և բարեպաշտ քրիստոնեայներըը ցոյց կուտայ: Գաղ. Գ. 27—28—29:

Ուրեմն պապական և քաղքական անուններըը այս վերի բան Քրիստոսեան անուններն զօրաթիւնեներէն շատ ու շատ տարբեր և ամենեւին հեռաւոր են:

Ա՛րդ վերյիշեալ բարեմիտ երիտասարդը, թէ որ պապական և քաղքական անուանով պարծենցողներըը հնարը դանան, այս Քրիստոսեանք բառը պապականի կամ քաղքականի միացնեն, և կամ պապական և քաղքական անուններըը, և միանգամայն Քրիստոսով և Քրիստոսի անուանով պարծենցողներըը խափան ալիսի համարձակութեան, և արժանի ժամանակաւոր և յաւիտենական մահ և դատապարտութեան պիտի դառնան, ինչպէս որ տարաձայն գրուածներով, տեսրակներով և քարոզներով յայտնի ըրած են, որ ըստ ամենայնի հակառակ է աւետարանական և առաքելական ձշմարտութեան: Բաց, կարդա՛: Մտթ. Ե. 1—2: Գ Տիմ. Ժ. 2. 15: Հռոմ. Ժ. 3—4: Փիլիպ. Գ. 7—8—9:

Ընդարձակ այս Քրիստոսեանք անուանին ընորհքը բարութիւնը յայտնելու և տարածելու տեղը, մանկանացուսիւսակը մարդկանց անունը և նորահնար վարդապետութիւնը կը քարոզուի և կը տարածուի, որովհետև կը պարծենան մարդիկ՝ որը Քաղքական, և որն ալ Պապական անուններով: Ո՞ւր է ձշմարիտ քրիստոնէութեան քարոզը, որն որ առաքեալներըը կը քարոզէին: ,, Արէք ,, քարոզեցէք զևաչեանն Քրիստոս,, Ա. Կոր. Ա. 23: ,, Օ՜ի ոչ եթէ զանձինս քարոզեմք, այլ զՅիսուս Քրիստոս ,, տուս տեառն, և զմեզ ծառայս ձեր վասն Քրիստոսի,, Բ. Կոր. Գ. 5:

Ուրեմն ուղղափառ բարի քրիստոնեայն քնաւ պիտի չընդունի ոչ Քաղքական անունը՝ և ոչ Պապական անունը, այլ ազատ և ձշմարիտ անուամբ Քրիստոսի պարծենալով պիտի ըսէ: ,, Օ՜ ոչ ես եմ Պաւղոսի մեր՝ զոր ,, ունիմք՝ ի Քրիստոս Յիսուս,, Գաղ. Բ. 4: Ա՛յսինքն ազատ ենք Քրիստոսի Յիսուսի անուամբ, չենք ընդա՛ նիր, չենք ծառայեր սուրբ պիրքերին և քրիստոսական ուղղափառ եկեղեցւոյն խորհրդական աստղութեանէն

զուրս եկած նորահիմար անուններուն. վասն զի՝ «Անք
»՛ի Քրիստոս Յիսուս հաւատացաք »: Ա՛Կ. Բ. 16:
«Ա՛մանորայ պարծիլք՛ի Քրիստոս Յիսուս »: Փիլ. Գ. 3:
Բայց հիմնական և ուղղափառ քրիստոնեայն՝ աստուա-
ծային սուրբ գիրքերէն, երանելի և երջանիկ առաք-
եալներէն և եկեղեցւոյ առաքելաշաւիղ կառավարիչնե-
րէն, սուրբ գիրքը ուղիղ և ամբողջ բացատրողներէն
պիտի սորվի երբեք սուրբ հաւատքին հիմնարատութիւնը,
հասնիլ Պօղոս առաքելոյն դրածին: «Հաւատք
»ձեր մի եցեն իմաստութեամբ մարդկան, այլ զօրու-
»թեամբ Աստուծոյ »: Ա՛. Կոր. Բ. 5: «Փութացարջը
»ընթիր կացուցանել զանձն քո առաջի Աստուծոյ.
»մշակ առանց ամօթոյ, և ուղիղ համառօտել զբանն
»ճշմարտութեան »: Բ. Տիմ. Բ. 15: «Ընկեցիս օրինակ
»ողջմտութեան բանիցն, զոր լինիցն լսեր հաւատովք
»և սիրով՝ որ՛ի Քրիստոս Յիսուս »: Ա՛ՏԻ. Ա. 3:
Այս հաւատոյ ճշմարտութեան գաղափարները երբ
ունենանք մեր մտոց խնայականութեանը առջեւ, Յի-
սուսի Քրիստոսի իմաստութեան անսպառ լուսովը կըլ-
լանք բարի մարդ և բարի քրիստոնեայ, և մեր կանչին
յաժառանգութիւնը կըլլայ երբեւ ծառ բարի, և այնուհե-
տեւ կը բերէ առաքելական աստուածահաճոյ պտուղները
բարի գործոց:

Պատճառն բառական հասկնալիք այս մեր խորհրդա-
ծութիւնը այն աստուածային վճռոյն վրայով, որ դըր-
ուած է՝ «Անաք մարդոյ հաստատեալ է՛ի ննջումն
»չարին՛ի մահուանէ ելոյն »: Նէ ձեռնամուխ
ըլլանք բազմանալ՝ ապաւինելով՛ի շնորհն աստուածա-
յին այն միւս բնաբանին վրայ խորհրդածելու, որն որ
ակը մեր Յիսուս Քրիստոս վճռած է՝ «Ձկը ոչ բարի,
»բայց մի Աստուած »:

Ամենայն ինքնարուն բարի միայն Աստուած
է. վասնորոյ Յիսուս վերիչն մեր ըսաւ՝ «Ձկը ոչ բարի,
»բայց մի Աստուած »: Մատ. Ժ. 16: Մարկ. Ժ. 17:
Ղուկ. Ժ. 19: Արդեօք որի՞ ըսաւ այս խօսքը Յիսուս.
այն իշխանին՝ որ գնաց մերձեցաւ իրեն՝ բովը և համոզ-
ձակեցաւ վարձելով հարցունելու թէ՝ ի՞նչ գործեմ որ
յաւիտենական կեանքը, արքայութեան փառքը ժառան-
գեմ: «Եւ եհարց զնա ոմն իշխան և ասէ. վարդապետ
»բարի՛ զի՞նչ գործեցից զի զկեանս յաւիտենական
»ժառանգեցից »: Այս իշխանը հրեից ազգէն էր. և
չէր հաւատացեալ եթէ Յիսուս Քրիստոս է որդի Աս-
տուծոյ բարձրելոյ և ինքնաբուն բարի Աստուած ճշմա-
րիտ՝ եակից Հօր և փառակից սուրբ Հոգւոյն. այլ միայն
կը համոզէր ուսուցիչ իբրեւ վարդապետ ոմն՛ի մարդ-
կանէ և մարգարէ, վասնորոյ ըսաւ՝ «Վարդապետ բարի »
Բայց Յիսուս ալ կամեցաւ որ՝ անոր քիչ խօսքով և
կամ այս բարի անուն բառին միջոցաւը իրեն որդի Աս-
տուծոյ ըլլալը փոքր ինչ յայտնէ, և անոր հաւատոյ
նշոյլ մը պարգեւէ, անոր համար ըսաւ՝ «Ո՛ւր ասես
»զիս բարի. չէք ոք բարի, բայց մի Աստուած »:
Այս հանառօտ խօսքին կ՛ենթադրուի որ՝ Յիսուս անոր
ընել կը կամի. ինչու՞ համոզ զիս բարի կ՛անուանես,
չըլլայ որ ինձմէ բարի գործքերս տեսնելով և կամ բարի
խօսքերս լսելով ըլլայ այդ բարի անուն տալդ ինծի,
ինչպես շատերը կ՛ընեն: «Ո՛ամենայն ինչ բարւոք գոր-
»ծեաց առ, զի նովքեա լսել տայ և համբոյց խօսիլ »:
Մարկ. Ը. 37: «Վարդապետ բարւոք առացիր »: Ղուկ.
Ը. 39: Թէ որ ինձմէ խօսքերուս ու գործքերուս նայե-
լով կ՛ըսես ինծի «Վարդապետ բարի » երբեք բարի
գործող և բարի խօսող մարդկանէրէն մէկը համարելով
զիս, ինձի կը կամիս բարձրացուցանել և փառաւորել
համբաւելով զիս վարդապետ բարի՝ ես չեմ ընդունիր

այդ հարցաւը. «Ո՞վ ասես զնա բարի»։ Ա. Չիտցիր դու ոչ իշխանդ ընչաքաղց, զի բարի մարդ մի կարող ինչ լայ միայն բարի գործելու և բարի խօսելու և բարի ըլլալու, բայց չէ ինքնաբուն եակաև բարի, որ ըլլայ ինքնաբուղնս աղբիւր բարութեան։ Ապա եթէ դու զնա բարի կոչանանես, մի՛ ձանաչեր զնա իբրեւ լոկ մեկ բարի մարդիկներէն, այլ հարկ է քեզի որ հաւատաս նմա, որ եմ Աստուած և որդի Աստուծոյ աղբիւր բարութեան, և չեմ բարեխոհ և բարեգործ մարդկինեն ոեն պէս միայն բարի մարդ, այլ եմ իսկական ինքնաբուն բարի։ Ապա եթէ առանկ ըստ ինքեան բարի եմ, ըստ որում Աստուած և որդի Աստուծոյ, պարտ է քեզ հաւատալ և ձանաչել զնա իբրեւ զԱստուած բարի և ոչ իբրեւ մարդ բարի, վասն զի. «Ոչիք ոք բարի, բայց մի Աստուած»։ Երբեմն մարդիկ չեն իբրեւ զԱստուած եակաև և ըստ ինքեան բարի, այլ Աստուծոյ բարերարը կամքն են ստեղծեալ, և նորին բարութեան հաղորդեալ, և գործոյ և բանիւ բարի երեւեալ բարի մարդիկ։

Ապաքեն ոմն բարեմիտ ընթերցող. տեսանը մի հանուռօտիւ, հանդիպել ուղեց մեր կենարար տէր Աստուած Յիսուս Քրիստոս այն իշխանը՝ որ երկիր էր վարձելով խրատ առնելու թէ՝ ի՞նչ գործով իրեն պիտի յաջողուի յաւիտենական կեանքը ժառանգելու. վասն զի բնաւ չէր ուղեր ըստաւորութիւն հաւատոյ՝ ապահովութեամբ մնչեալ ըլլալուն համար, իրեն նախ պէտք էր հաւատոյ չքմարտութիւնը ունենալ Քրիստոսի մարդեղութեանը և վերկացութեանը վրայով, և ապա անոր ուսուցանական խրատներուն գործադիր ըլլալով՝ առաքինի վարուք կատարեալ հաւատացեալ ըլլալ. ըստ որում Յիսուս ասանկ կը քարոզէր, «Ես եմ լոյս աշխարհի. որ ինձ կը հետեւի՝ չի պիտի գնայ, այլ ընկալի զլոյս կենաց»։ Յով. Ը. 12։ Եւ դարձ. «Ես եմ կաթ հաց՝ ով ամենայն որ ինձ գայ չի պիտի հաւատայ ի՛նձ, ընկալի զկեանս յաւիտենական»։ Մատ. Ժ. 40։ Բայց այս անձը որ կը հարցընէ Յիսուսի,

«Ո՞րդեպէտ բարի, զի՞նչ գործեցից զի կեանս յաւիտենական ժառանգեցից»։ Նմանը Քրիստոսական հաւատոյ չքմարտութիւնը, և խոստանալութեամբ հաւատոյ չէր ճանաչեր Յիսուս Քրիստոսը Աստուած և որդի Աստուծոյ, որ նոյն ինքն էր լուսոյ շնորհաց իւրոց առաքնորդող՝ ի մշանջենաւոր փառս երկնից որքայութեան իւրոյ և պարգեւիչ բարութեան յաւիտենական կենաց։ Ասանորայ ինքնին Յիսուս մարդասիրութեամբն հաճեցաւ զգացուցանել ամն իրեն աստուածային բարութիւնը նշոյլ մի հաւատոյ առաքել սորին մատ զգացմանը. ուստի ըստ անոր վճռաբար. «Ոչիք ոք բարի, բայց մի Աստուած»։ Բայց այս իշխանաւորը անձր առաջի մատ իւրոց ապահովութեան ընչաքրութեան չար գաղափարներ ունենալով՝ անկարող եղաւ ընդունելու այն պարզութիւնը՝ որ էր հաւատոյ լուսափայլութիւնը։ Այլ մեք գիտենք առբր հաւատոյ անպակաս լուսով, որ միայն ըստ ինքեան ինքնաբուն բարին՝ Աստուած է, որով ամենայն կարիք սանգծան և գոյացան, վասնորոյ կոչին բարիք։ Ա. Տիմ. Դ. 4։ Թէ որ բնաշնութեան արհեստիւ քննես՝ ամեն մէկ սանգծած կարիներուն մէջ կը գտնես զանազան օգտաւէտ բարի զօրութիւններ. արեգակն է լուսատուող ամենքեաց, և ամեն երկնային մարմիններ, լուսինը և աստղերը ունին պէս պէս օրինաւոր և օգտակար զօրութիւն. նոյնպէս և ամեն կենդանիները ունին մարդուն օգտակար պիտանաւորութիւն, որոնցմէ ոմանք արագընթացութեամբ կը ծառայեն մարդկան, կեաք բարեկամ և զօրացուցիչ կենդանութեան խորհրդով կ՚ըլլան. ոչ ապաքէն կարի անընդարար է լուին կովուց և կաճեն մսեաց, մեղուք անուշահամ մեղր կը պատրաստեն մեզի։ Տեսնես ծաղկին և ցամաքային կենդանիները և կամ թռչունները, ոմանք են անդադար զօրութեամբ՝ հարկաւոր՝ ի պէտս մարդկային կենդանութեան, և ոմանք ունին զօրութիւն բժշկական դեղերու հարկաւոր և օգտակար։ Օշը օրինակ կը պատմէ սուրբ գիրքը որ Տօբիթայ կուրացած աչքը

բացուեցաւ առողջացաւ Եհովայէլ հրեշտակին ազդեցութեամբը լրեն սրտբուն Տօբիային բռնած ձկանը վրէն հանած լեղիովը։ Տբ. Զ. 9. ԺԱ. 14։ Ըսաւ պետրոս կը տեսնանք որ՝ խախտած անդամից բժիշկները կատարեալ կուջած ձկան իւղովը լրեց ապրեցնել կը գործեն, որով շատ կը բժշկուին խախտած անդամք ոսկերաց, և ջղերը կը զօրանան։ Ետս կենդանիները կը տեսնանք որ մարդկան բարեկեցութեան և բարեաք կենցաղավարութեան ուսուցիչ կ՚ըլլան. ոմանք կ՚ուսուցանեն աշխարհի փորձութեան և խորամանկ մարդկային բռնութեան սրտպիտներէն զգուշանալ՝ արթուն խելքով պարկիլ և կենցաղավարիլ աշխարհի մէջ. ինչպէս այծեամն որ միշտ կը նկատէ լրեն գնացած ճանապարհը հետանոց, թէ որ կասկած մը ունենայ սրտպիտի մը նախքան կը փոխէ լրեն ընթացքը։ Այսչափ միջնորդը չէնչին կենդանի մըն է, բայց տես ծոյլ և պղերգ մարդիկներուն նախապատրաստութիւն խմաստութիւն կ՚ուսուցանէ լրեն գործքովը, ուստի պէտք է անխոնջ կ՚աշխատի առաքը կը ժողովէ կը պատրաստէ կը հանգարտ լրեն ձմեռուան կերակուրին պաշարը։ Որը Թոզուց բնական ճանապարհ զգացման մեղուց, որոնք բարի և օգտակար հրեշտ ծաղկանց ժողովելու կ՚աշխատասիրեն, և հետևալ կարգադրութեամբ այն ցանկալի մեղրը կը գործեն. առանց նման շատ պիտի դանուս օգտակար և բարի զօրութիւնը, եթէ մեծ և եթէ փոքր և չքոտի կենդանիներուն վրայ։ Ինչպես Սողոմոն իմաստունը ասանկ կենդանիներէն շատ բարոյական խրատներ քաղելով՝ և այս կենդանիները օրինակ տալով՝ կը խրատէ։ «Մի՛ տար քուն աչաց քոց, և մի՛ նիրհումն արտեւանաց քոց։ Ազատեա՛ իբրեւ զայծեամն ի յորջից և իբրեւ զհաւա յորդայից։ Երթ առ մրջիւնն ո՛վ վատ. և նախանձաց ընդ ճանապարհս նորա։ Նա՛ ընդ իմաստնա՛ գոյն եւս քան զնա։ Զի նորա ոչ գոյ երկրապետ, ճաշակ, և ոչ հարկադիր, և ոչ այն որ տագնապիչ, և ոչ ընդ տերամբ է։ Նա պատրաստէ յամա-

րայոյ ղեկերակուր, և բաղում համբարս դնէ ի հունձս։ Կամ երթ առ մեղուն և ուսիր՝ զինչպէս գործունեայ է, զգործ նորա որպէս պարկեշտութեամբ է, զորոյ զվաստակս թագաւորք և տնտեսք ի բժշկութիւն մատուցանեն, ցանկալի է, ամենեցուն և վաստակաւոր, զի թէպէտ և տկար է զօրութեամբ, սակայն իմաստութիւն և յարգեցաւ։» Ես. Զ. 4—5—6—7—8։ Թագաւոր ասել զանազան արհամարհութեան, բռնութեան, տանկերուն, և ծաղկիներուն բարի և օգտակար ներգործութեանց վրայով, որոնց համար ոչ միայն բաւականները կը նկատգրեն, այլ և Աստուածային դեղադրծները փոքռալ խոհ կը վկայեն։

Որդ այս տեղ մեքենայնիս բերինք և շատ մը խորհուրդ այս առնն բարեկներուն վրայ, որ առն մէկը մէկ տեսակ բարութեան զօրութիւն և ներգործութիւն ունին, և այս բարութիւններուն ներգործութիւնը տուած է Աստուած արարչին երկնի և երկրի երեւելեաց և անեւութից, որ և նա ինքն է ինքնաբուն միայն բարի և յաւիտենական ամենակալ բարութիւն, որուն նման ոչ գոյ այլ բարի։ «Զի՛ոք ոչ բարի բայց մի Աստուած,» ըսաւ սրբոյն Գրիգորի Նարեկացոյ։ «Տէր իմ տէր տուիչ պարգեւաց, ինքնաբուն բարի, ամենից տիրող հաւատարապէս, միայն արարիչ ըղնաս յոչնչից։» Գ. 1։ Ինչպէ և ի՞նչ բանի հարկաւորութեան համար այս բարի տեղծուածները յաշխէ պէտք Աստուած, և ամեն մէկուն մէկ մէկ տեսակ զօրութիւն բարութեան ընդհանուր Նա այս հարիներուն պարգեւած բարութեան ընդհանրական ներգործութիւնը կը յայտնէ տուրբ գիրքը վկայելով։ «Նա եւս Աստուած զի բարի են։» Ծն. Ա. 25։

Գիտեմ ոչ՝ ամեն տատուածպաշտները պիտի վկայեն և ամենքը պիտի խոստովանին, որ այս բարի և օգտակար և պիտանացու մարդկային կենցաղավարութեան ամեն տեղծուածները՝ Աստուած միայն մարդկան համար գոյացոյց և պատրաստեց։ Այսչ Աստուծոյ արարչագործութեան արժանի կարգը, նախ ամեն բան տեղ-

ձեց Աստուած, և այնու հետեւ կամեցաւ մարդուն տեղ-
ծանելը. «Նա ասաց Աստուած, արասցո՛ւք մարդ ըստ
»պատկերի մերում և ըստ նմանութեան. և իշխեսցեն
»ձկանց ծովու, և թռչնոց երկնից և անասնոց և ամե-
»նայն երկրի, և ամենայն սողոյ՝ որք սողին ՚ի վերայ
»երկրի»: Ծննդ. Ա. 26: Այսու յայտնի ըստաւ Աստուած,
որ այս ամենքը երկինքը և երկիր վասն անդուստ յաշխէ
գոյացեալ էակներըը մարդկային վայելչութեան և պի-
տանութեան համար կը ծառայեն, վասնորոյ ամե-
նեն վերջը արար զմարդն: Սաղ. Ը. 6—7—8:

Այժմ՝ որ բաւական ընթերցող, խորհրդածութիւնդ
բարձրացուր, խորանդ մտանէ լուսով աստուածային
շնորհաց. քանի՛ խնայիր այս ամենը Աստուած մարդուս
աշխարհիս մէջ կենցաղավարութեանը համար ստեղծեց.
իսկ մարդը ի՞նչ բանի համար և որո՞ծ ծառայելու և
պիտանացու ըլլալու համար ստեղծեց, որդեօք անբան
կենդանիներուն պէս պիտի ծնանիլ և մեռանիլ, և
միայն այս աշխարհի վայելչութիւնը, փառքը և հան-
գըստութիւնը պիտի վայելէ: Ո՛չ այդպէս է սիրելի
ընթերցող, մարդկան պատիւը և փառքը մեծ է: Սաղմ.
Ը. 6: Ա. Կոր. ԺԵ. 19: Որովհետեւ Աստուած մարդս
ստեղծեց յաւուրս երեքն անբաւ և յաւիտենական բա-
րութեանը և փառացը հաղորդ ընելու համար, վասն-
զոր շատ մեծամեծ նպատակ մարդկան վրայ ունենալը մար-
գոսիրութեամբը յայտնեց զրուցելն Աստուած: Նախ
այս խորհրդով. «Արասցո՛ւք մարդ ըստ պատկերի մե-
»րում և ըստ նմանութեան»: Ինչու մեկ ստեղծագործ-
ութիւն համար ստեղծագործութեան ժամանակը սուրբ Գր-
քոց մէջ այսպիսի խորհուրդ մը չեզած և չէ
յայտնուած, բայց միայն վասն մարդոյն:

Այդ՝ ի՞նչ պիտի նմանութիւն այս աստուածային խօս-
քերն, «Արասցո՛ւք մարդ ըստ պատկերի մերում և ըստ
»նմանութեան», այսպիսի փառք ու պատիւ չունեցող
հրեշտակները անդամ, վասն զի անոնց համար գրուած
չէ, որ հրեշտակները ըստ պատկերի և ըստ նմանութե-

Աստուծոյ ստեղծան. և կամ ըստ պատկերի Աստուծոյ
են, այլ միայն մարդոյն համար գրուած է: «Աստուած
»ստեղծ յերկիրէ զմարդն, և ըստ պատկերի իւրոյ արար
»զնա»: Ածոյ. Ժէ. 1: Այսու համար Դաւիթ մար-
գարէն կ՚ըսէ: «Փոքր ինչ նուազեցուցեր զարարեալսն զնա քան
»զհրեշտակս քո, փառօք և պատուով պսակեցեր զնա»:
Սաղ. Ը. 5: Ահա յայտնի կ՚երեւայ՝ Աստուած երկու
կերպ յատուկ փառօք պատուեց զմարդն իրեն անբաւ
բարութեանը և յաւիտենական փառացը հաղորդ ընելու
համար. վասնորոյ ըսաւ: «Արասցո՛ւք մարդ ըստ պատ-
»կերի մերում և ըստ նմանութեան»: Ինչպէս այս
աստուածային պատանքին և մարդասիրական խորհրդոյն
վերայ Ընծայարեան սուրբ հայրապետանիս խորհրդածելով,
սուրբ Հոգւոյն շնորհիւը այս տուն երգը կերգէ.
«Ձհանդուրժեալ բնութեանդ բարեյոյն ունել մեզի
»զանձառ բարին, այլ ստեղծեալ զմարդ յիւր պատ-
»կերին՝ ի վերոյսդին առաւօտեան և այլն»: Ի Շարակնոցէ:
Ուրեմն մարդոյս հոգեւոր բաղձանքը միշտ այս պիտի
ըլլայ, Աստուծոյ յաւիտենական բարութիւնը երկինքի
արքայութեան մէջ ժառանգելու՝ և անոր հաղորդ ըլլա-
լու, և Աստուած ալ պարգեւելու հաճութիւն ունի:
Այսու համար Պօղոս առաքեալը ազօթք կ՚ընէր առն
ժամանակ՝ որ հաւատացեալները աստուածային երկինքի
արքայութեան յաւիտենական և անձառ բարութեանը
հասնին, և Աստուծոյ մարդասիրական հաճութիւնը
կատարուի, «Աղօթս առնեմք վասն ձեր յամենայն ժամ,
»զի զձեզ արժանիս արասցէ կոչման ձերում Աստուած
»մեր՝ մինչեւ լցուք զամենայն հաճութիւն բարութեան
»և զգործս հաւատոյն զօրութեամբ»: Ա. Թես. Ա. 11:

Երկուսդ՝ Աստուծոյ շնորհաց և պարգեւաց պատիւը
և փառքը մարդկան՝ մէկն ալ այս եղ որ սուրբ գիրքը
կը յայտնէ, «Ձի ստեղծ անդր Աստուած զմարդն հաղ
»երկութ, և վճռեաց յերեսս նորա շունչ կենդանի, և
»եղեւ մարդն հոգի կենդանի»: Ծննդ. Բ. 7: Ըսել է
որ՝ վերջալոյ նախատեսեալ մարդոյն երեսը պատրեւեց անոր

բանական անմահ հոգին, որով եղաւ մարդն զարդարուած կենդանի անմահ հոգիով։ Ղեւտ. Ի. 11։ Ա. Կոր. Ի. 45։

Ա. յս տեղս «վիշտս յերեսս» կարդալով՝ մարդկօրէն մարմնաւորապէս վիշտն պիտի չհասկնայ, այլ մանաւանդ Աստուծոյ պարգեւին ու շնորհքին Թափանցիկ հեղումը և աքանչելի ներգործումը խմանալու է, որ՝ի ներքս մարդոյն բանական և անմահ հոգին տարբրացոյց և թափանցեց, որով ստացաւ մարդն լրեն մարմնոյն մէջ զհոգի բանական և անմահ, և այս հոգւոյն պայծառ ներգործութիւնը բոլոր մարդկային մարմնոյն մէջ տարածեցաւ, և սուրբ դիրքը՝ մարդկային մարմնոյն բոլորին տեղը պատուական մասը այսինքն երեսը առնելով կը դիտէ։ «Եւ վիշտս յերեսս նորա շունչ կենդանի, և եղեւ «մարդն հոգի կենդանի»։

Բայց, բարեմիտ ընթերցասէր, ես մեկ ծիծաղելի բան մը կարդացի բողոքական քարոզչներուն գործ և նորին սրբագրուած վերատիչաղ «Բիբլիոտեկեան վարպետութիւն» կոչուած գիրքին մէջ, որուն մէջ հարց պատասխանիկ ձեւով սուրբ դիրքին շատ հետու և անհամեմատ այս անհեթեթ և անճառելի դրութիւնը ըրած են։ «Հարց. «Երբոր Ադամ և Եւան ստեղծուեցան, չափահաս «մարդիկ էին, պատասխան. Այո կատարեալ մարդիկ «էին։ Հ. Տիրը անոնց բանական ու անմահ հոգի տուաւ։ «Պ. Հրամայես։ Եւ Աստուած ստեղծեց մարդը երկրի «հողէն, ու անոր քթին ծակերուն փչեց շունչ կենդա«նութեան, և մարդը ապրող հոգի եղաւ»։ Եւ այսպէս ուրիշ աշխարհաստ տպուած Աստուածաշունչ գիրքերնուն մէջ ալ դրուած։

Ա քթին ծակերուն փչելը ամբիծ սուրբ դիրքին դուրս վարդապետութիւն չընդունող բողոքական անուանեալ նորալանդ քարոզիչներուն հոգնելը նայեցէք. սուրբ դիրքին ծայրէն կիսրին նորաձեւ, այլակերպ և անասնոյ վարդապետութիւն ընելու սուրբ գրոց վրայ, սուրբ դիրքին սրբութիւնը այլայլելու եղեր են, սուրբ դիրքը երես կ՚ըսէ. «փչեաց յերեսս նորա»։

Երեսին վրայ քիթ սեռնալով անդային վարդապետութիւն ըսեր են։ Ա՛ր մեզ ասոնց մեծախոսութիւնը, որով կը պարծենան ասանկ պարզամիտներուն մէջը եթէ մենք սուրբ դիրքերով և սուրբ հոգիով կը խօսինք։ Սուրբ դիրքին մէջը բնաւ չենք տեսնար որ Աստուած մարդուն քթին ծակերուն փչելով՝ արժանաւոր մարդ կանչ շնորհք մը պարգեւած ըլլայ. բայց կը կարդանք, որ Աստուած կը հրամայէ երբեմն լրեն ժողովրդեան որ Աստուած քու, որ հանի զքեզ յերկրէն Եգիպտացւոց, բաց զերեսան քո և լծից զքո»։ Ասղ. Զ. 10։ Եւ Գաւթի մարգարէն Աստուծոյ շնորհաց հոգին լրեն առանալը խոստովանելով կ՚ըսէ. «Ո՛չ երես իմ բացվ և առ ինձ հոգի»։ Ասղ. ՃԻԱ. 131։ Թագ մեկմ՚ալ Եսայիին մարգարէութիւնը կարդային, տեսնային Աստուծմէ խրկուած այն հրեշտակը որ Աստուծոյ սրբութիւնը կայծակի նմանութիւնով կը հաղորդեր Եսայի մարգարէին. մի թէ այն կայծակը քթին ծակերուն տարաւ, նէթէ բերանին, նայէ՛ նչ կ՚ըսէ մարգարէն։ «Ա՛ր ձեռացոյց՝ի բերան իմ, և ասէ. «ահաւադիկ մերձեցաւ այդ՝ի շրթունս քո, և հանցէ «զանօրէնութիւնս քո, և զմեղս քո սրբեացէ՝ի քէն»։ Եսայ. Զ. 7։ Թագ մեկմ՚ալ յիշեն անվեհեր համարձակութեան այն աստուածային շնորհքը, որ ամեն Տիրը պարգեւեց Երեմիա մարգարէին, բայց ոչ քթին ծակէն ներգործեց, այլ զի՞նչ. ահա Թագ կարդան Աստուածաշունչը՝ ուր գրուած է։ «Եւ ձգեաց «տէր զձեռն իւր առ իս՝ և մերձեցոյց՝ի բերան իմ, «և ասէ ցիս. ահա եառ զբանս իմ՝ի բերան քո»։ Երեմ. Ա. 9։

Ո՛նչ կ՚ըսէք. կարելի է որ այս բողոքական քարոզիչները մեզի պատասխանեն. Ո՛նչ ցիս, կամ բերանը եղեր է, կամ քթին ծակերը...Ձգեալ զի՞նչ շաղակրատութիւն, պետք արդեօք չէաւ նոր պիտի ըլլայ, որ իրենց ըրած վարդապետութիւնովը

նորաշունդ ըլլալնին, և սուրբ դրքին հակառակ դրնլնին և
խօսնլնին յայտնի ըլլալ ամենուն, որոց աչք՝ի գլուխս են։

Սուրբ դրքին այս յայտնի ոամկաց անգամ դիւրա-
հասկնալի խօսքը որ կ՚այլայլեն և անյարմար բացատրե-
լով կը վարդապետեն. արդիօք սուրբ դրոց այն դժուա-
րիմաց և ծածկեալ միտքերը ի՞նչպէս ուղղնոնն պէս
և կամ ի՞նչպէս ծուռումուռ վարդապետութիւններուն
յարմարցնելով կը խօսին, կը քարոզեն և կը դրնն, և
շատ մը վնաստ եկեղեցւոյ գլխոց և հաւատոց թիւերով
կը լեցուննն։ Նայե Պետրոս առաքեալն ժամանակն ալ
սուրբ դրքին դժուարիմաց միտքերուն կամակոր և չա-
րախոհ մարդիկ այլ ընդ այլոց մեկնութիւն տալով՝
դպրութեան առիթ կ՚ըլլային պարզամիտներուն։
Ինոնց համար դրեց սրբազան հաւատացեալներուն Պո-
ղոս առաքեալն գրութեանցը մէջ տեղ տեղ դժուարիմաց
միտքերը յիշելով. ,, Օ՜ որ օրինակ և սիրելի եղբայրն
,, մեր Պօղոս ըստ շնորհիւ իմաստութեանն նորա Ա՜ս-
,, տուծոյ՝ գրեաց ձեզ, որպէս և յամենայն իսկ թուղթսն
,, խօսի վասն այսոցիկ, յորս գտանի ինչ ինչ դժուա-
,, րիմաց, զոր անուսումնոնն և յաղտղտեքն կամակորն,
,, որպէս և զամենայն իսկ գիրս առ իւրեանց անձանցն
,, կորուստ ,, Բ. Պետ. Գ. 10։ Ինանք ի՞նչ ըսր հոգիով
սուրբ դրքին միտքերը կը կամակորեն այն ժամանակը, ահա
հիմակ ալ նոյն հոգիով՝ այլայլելք թիւրելք և կամա-
կորելք են սուրբ դրքին միտքերը, և կը շղչին քրիստոն-
եայ ազգերուն մէջ պարզամիտները դայթակղեցնելու։

Սուրբ հոգիով կը խօսինք կը գրնինք ի՞րաւն, բայց
հոգեւորը մարմնաւոր և մարդկեղէն խորհրդածութիւնով
բացայայտ ընենք ձեւացոնելով կը թիւրեն կը ծռեն
սուրբ գրքին հոգեւոր միտքերը։ Զի՞ որ սուրբ գրքէ
մեզ կը յայտնի թէ՝ հոգեւորը հոգեւորապէս պիտի
խոնարհ և ոչ մարմնաւորապէս։ Տ՛ես, Նիկոդեմոս
հրեից իշխանը երբ Յիսուսի Բրիստոսի քովը եկաւ՝
Յիսուս անոր միտքերուն խորհրդոյն վերայնն հոգե-
ւոր ծննդեան շնորհքը քարոզեց ըսելով. ,, Եթէ ոչ ոք

,, ծնոյլ վերայնն ոչ կարէ տեսանել զարքայութիւնն
,, Աստուծոյ ,, Ա՜ր Նիկոդեմոսը միտքերուն վրիպա-
բար խորհրդոյն հոգեւոր վերայնն ծնունդը, մարմնաւոր
ծնունդ մը հասկցաւ՝ անոր համար ըսաւ. ,, Ա՞ր թէ
,, մերթ ի՞նչ լեզ անգրնն յորովայն մօր իւրոյ կրկին
,, ծնանել և ծնանիլ ,, Յիսուս ալ անոր պատասխան
տուաւ. ,, Ամէն ամէն ասեմ քեզ, եթէ ոչ ոք ծնցի
,, ՚ի ջրոյ և՚ի հոգւոյ, ոչ կարէ մտանել յարքայութիւնն
,, Աստուծոյ. Օ՚ի ծնեալն՚ի մարմնոյ մարմին է, և ծնե-
,, եալն՚ի հոգւոյ՝ հոգի է։ Դու մի զարմանար թէ
,, ասացի քեզ՝ թէ պարտ է ձեզ ծնանիլ վերայնն, Օ՚ի
,, հովիւ ուր կամի՝ ընդ է և զձայն նորա լսես, այլ ոչ
,, գիտես ուստի գայ կամ յո՞ երթայ. սոյնպէս և ամենայն
,, ծնեալն՚ի հոգւոյն ,, Յ. Գ. 3-4-5-6-7-8։ Ա՜յս
խօսքերով հանդերձ կ՚ուզէր անդ Յիսուս Բրիստոս Նի-
կոդեմոս իշխանին միտքը, որ հոգեւորը հոգեւորապէս
ակնարկ է լսանալ ու հաւատալ Աստուծոյ հոգեւոր ան-
տեսանելի շնորհքներուն, և ոչ թէ մարմնաւորապէս
հասկնալ ու քննել, մարդկային մտքի ու խելքի տակ
ձգել. էՀ՞ որ գրուած է, ,, Հոգի է Աստուած ,, Յ. Դ. 24։
Ինանկ է նէ աստուածային շնորհքները և անտեսա-
նելի խնամքները հոգեւորապէս պիտի լսանալ, որ այս
կ՚ըլլայ սուրբ Հոգիով լսանալը, խօսիլը ու քննելը։
Այս տեղս մտիկ ընենք սուրբ Հոգիով խորհրդածու-
թիւն ընող քարոզող և գրող Պօղոս առաքեալը որ կ՚ըսէ.
Աստուծոյ նեղքին կամքերը, գաղտնի հանճարեղները
և մարդասիրական խորհուրդները մարդկանցն և ոչ մեկը
կրնար գիտնալ, և կարող չէ ինքնիրեն գիտնալու, այլ
սուրբ Հոգին Աստուծոյ գիտէ և այն պիտի գիտցունէ
ամենուն, ,, Ա՞ր ոք գԱստուծոյն գիտէ, եթէ ոչ
,, Հոգին Աստուծոյ ,, Ա. Կոր. Բ. 11։ Ա՞պա սուրբ
Հոգիով խօսողը գրողը հոգեւորապէս և հաւատքով
լսանալու է աստուածային հոգեւոր խորհուրդները, և ոչ
եթէ մարդկեղէն մարմնաւորապէս լսանալով վարդապե-
տել է. հոգեւորը հոգեւորին հետ համեմատելով և

համ յարմարելով խօսելու և գրելու է։ Ահա այս է
Աշխարհի առեւտրական քարոզչութեան յայտնի նշանն,
զոր ապա՝ «Ձեւ զոր խօսիմք՝ ոչ եթէ մարդկեղէն ուս-
»մանց Աշխարհաւթեամբ բանից, այլ վարդապետու թեամբ
»Հոգւոյն ըստ հոգեւորս գհոգեւորսն համեմատեալք։
»Բանզի շնչաւոր մարդ ոչ ընդունի զ»Հոգւոյն Աստուծոյ,
»զի յիմարութիւն է նմա, և ոչ կարէ գիտել եթէ
»հոգեպէս քննելի»։ Ա. Կորն. Բ. 13—14։

Հիմնոյ հարցանենք այս Վրկիտանեական վարդապե-
տութիւնը գրոցին և նորին սրբազրողներուն թէ աս-
տուածաշունչն այս խօսքը «վչեաց յերեսս նորա» հո-
գեւորապէս պիտի իմանանք եթէ մարմնաւորապէս, այն
վչեալը աստուածայինն է, եթէ մարդկային։ Արդեւ
պիտի բանն, անշուշտ աստուածայինն կը և հոգեւոր և
ոչ մարմնաւոր կամ մարդկային։ Այսպէս լինելիս կը
հաւանձակիք և կամ ոչ հոգւեն ստիպուելոցք գրելու և
տպելս մարմնաւորապէս բացատրելով աստուածաշունչն
հոգեւոր խօսքը թէ՝ «Աստուած առեղծեց մարգը հողին,
»և անոր քթին ծակերուն վչեց շունչ կենդանութեան»։

Յարելիս ընթերցող, թէ որ ասոնք գրուած տես-
նային Աւետարանին մէջը. «վչեաց յերեսս նորա»։
փոխանակ գրուածին՝ «վչեաց ի նոսա և ասէ առէք
»զՀոգի սուրբ»։ Յովհ. Ի. 22։ Համեմատելով Յովհաննու
մէջ գրուածին հետ՝ անշուշտ պիտի ըսէին և գրէին եթէ
Վրկիտաս առաքեալներուն քթին ծակերուն վչեց ու
ըսաւ. «Առէք Հոգի սուրբ»։

Բայց եկէք միտք դարձնենք ուղղափառ և Աշխարհս
վարդապետութիւններուն, աստուածային Հոգեւոր շունչ-
քներուն տալուորութիւնը նայինք, ինչ բառերով կը
բացատրեն։ Ինչպէս մեր սուրբ եկեղեցւոյ պարծանք սուրբ
Գրիգոր Նարեկացին, այս աստուածային վչեանը վրա-
յով հոգեւորապէս խօսելով տպաւորեցուցանել զարդա-
րել և վայելեցուցանել կը գրէ։ «Որ ապաթեր գնս ի քո
»պատկեր պատճառել ի ձեռն վերին տպաւորութեան
»զհարկաս օժանդակելով։ Զարդարեցեր զանձն, վայե-

»լեցուցեր վեհանձն. մտաց ճոխացուցեր, խոհասիրաբ առն-
»ցուցեր, հանճարով հատուածեցեր, և ի շնչականացն
»սրոշեցեր, հոգւով խոնարհաբար խառնեցեր»։ Գր. Ե.
Ուր եթէ «Որ ի պատկեր աստուածութեանդ քո զարդ-
»արեցեր զմարդն առաջին»։ ի Շարակ։

Գիտեմ պիտի վկայութիւն բերեն այս տեղս Յով
հաննէսէն ասացածը։ «Եթէ տակաւին հոգի չիս շունչ
»իմ և հոգի աստուածեղէնն շուրջ զքեզնէ յանդուստ»
»Ոչ խօսեցան շրթունք իմ զանօրէնութիւն, և անձն
»իմ խորհեցաւ զանիրաւութիւն»։ Յոբ. ԻԶ. 3—4։

Ինչ ըսել ի՛ւ պիտի այս խօսքով հերանելին Յոբ բա-
ցայայտ է միտք բանին թէ որ տակաւին շունչս իմ վրայ է
և աստուածային Հոգին իմին ընդարձակութեան է ու անիմ
յանդուգն, այսինքն ընչացս (բերիս) մէջ ունիմ շնչա-
ռութիւն որ է նշան կենդանութեան։ Այս խօսքերով
ըսել չուզեր աստուածային Հոգին քթիս մէջն է և կամ
քթիս ծակերուն մէջը, այլ այս հերանելին ըսել ի՛ւ պիտի
թէ՝ որչափ իմ կեանքս չէ ապառուած և Աստուծոյ
Հոգին ինձմէ չէ հեռացած՝ իմին բերանս չի խօսիր անի-
րաւութիւն, և միտքս չի խորհիր անօրէնութիւն։

Այդ թէ որ սուրբ գիրքը այս խօսքը Հոգւոյն սրբոյ
շնորհին բարեմիտ ընթերցանութիւն ընդունելով քննեսի՝
պիտի գտնես ըստ Հարստահանից երբ խելամտութեան
կամ վախակերպութեան ձեւ մը դրծածուած, այսինքն
մտան փոխանակ բոլորի դնելով, կամ թէ մտնին հա-
մար լսօսելով՝ բոլորը իմանալ։ Որովհետեւ կենդանական
շնչառութիւնը քթին կը յայտնուի որ բոլոր մարմնոյն
մէջն է կենդանութիւնը. ասոնի բոլոր մարմնոյն տեղը
մտած այսինքն ունդունքը գրուելը է, ինչպէս գրուած է։
«Եւ ստեաւ առնոյն շարժուն ի վերայ երկրի, ըստ ա-
»նոց և անասնոց՝ և գազանաց, և առնոյն սողոն ի
»վերայ երկրի և առնոյն մարդ։ Եւ առնոյն որ ու-
»նէր շունչ կենդանի յանդուտն իւր, և առնոյն որ ինչ
»ել ի ցամաքի մեռաւ»։ Ծննդ. Ա. 21—22։

Ինչ կ՛ըսենք հոգեղէն մտաց ընթերցող սիրելիք, միթէ

Ա՛ստուած այն անբան կենդանիներուն բանական անմահ հոգի՛ չնորհած է. ոչ ապաքէն միայն մարդիկ այս աստուածային անմահ հոգիով զարդարուած են. բայց կենդանական և զգայական ոգիով մանաւորապէս չնչաւորներուն ու անբաններուն նմանութիւն մը ունին մարդիկ։ Ասոր համար կը գրէ սուրբ գիրքը։ «Արուա ամենայն »մարմին շարժուն՝ ի վերայ երկրի . . . և ամենայն սո»ղուն՝ ի վերայ երկրի, և ամենայն . . . որ ունէր շունչ »կենդանի յանգուցս իւր»։ Ա՛յս օրինակ է գրուածը եւս սուրբ գրքին մէջը։ «Օ՛ի իբրեւ զծուխ է շունչ »՝ի յանդուցս մեր»։ Խոսք. Բ. 3.

Գիտէք. առանձ արուեստագ անհետեւեր վարդապետութեանց Թէոդորներուն և Թարգմանող Թէոդորներուն խոհեմութեամբ Աստուածաշունչին պարզ մտքով մեզ ճառել և շահեցուցանելով վերջացնելով, կամ սակաւ մտօք ի՞նչ պատասխանի կուտան. հերետիկոսին մէջ չեզոքանալ, կամ այսպէս պատիք կ՛ըսեն։ Այս տեղ երկու զարմանալի բան կայ. մէկ մը որ այն սրբազան Թարգմանիչներուն, որոնք աշ Թէ միայն քաջ լեզուագէտ էին, այլ և Հոգւով սրբով լեցուած սիրտ և հոգի ունէին, որով Թարգմանելին սուրբ գիրքը, և ժողովներու մէջ քննուելուան անոնց Թարգմանութիւնները, և ընդունուելուան բոլոր քրիստոնեայ ազգերուն մէջ, և հիմնակալ ունին ամէն ուղղափառ քրիստոնեայ ազգ, անպակաս և անթերի ընտիր և հատուածուն տպագրութիւն։

Հիմայ այս բաղդատական քաղաքներուն միայն երանի, որ ուղղափառ քրիստոնեայներուն սուրբ Հոգւովն լեցուած սուրբ գիրքը ազատ ձեռքերնին ունին, պահեցուցեր իրենց վարդապետութեանը չարմար չեկած տեղ սրբը, ու այն պես սուրբ գիրքը ատեն։ Մի՛ ձգեր Թէ Հակառակ խորհրդածութիւն. կը տեսնուի որ չէ Թէ միայն Թարգմանող Թէոդորները ազատ ձեռքին, այլ և սուրբ գիրքին մէջին շատ բաները վերցուցած են։ Ասոր ապացոյց այս տեղ նշանակելիք քանի մը հատը միայն, որոնք պիտի տեսնուին պակաս ատոնց տպած Աստուածաշունչին. առջի

տպածներէն ատոնք պիտի գտնուին պակաս, իսկ 1853-ին տպածներուն մէջը պիտի չերեւնան։

Գիրքը Ա. Նեզուսայ, ամբողջ Թ. գլուխը պակաս։
Գիրքը Նեեմիայ, ժ. գլխոյն 10 համարը, և ԺԱ. գլխոյն 1 համարը պակաս։
Գիրքը Յոգիէլի, ԺԶ. գլուխը ամբողջ պակաս։
Գիրքը Տաբիթայ, ԺԴ. գլուխը ամբողջ պակաս։
Գիրքը Ա. Մակաբայեցւոց, ԺԶ. գլուխը ամբողջ պակաս։
Գիրքը Բ. Մակաբայեցւոց, Ե. գլուխը ամբողջ պակաս։
Գիրքը Յարեքայ, Ե. գլուխը ամբողջ պակաս։
Գիրքը Դանիէլի, Գ. գլխոյն (Օրհնութիւն երից մանկանց) 70 համարը պակաս։ Ընդ. Ա. գլուխը ամբողջ պակաս (Շուշանի վիրապութիւնը)։

Իսկ 1853-ին տպած Աստուածաշունչին պակսեցուցածները յայտնի տես։

Նեզուսայ Ա. և Գ. գիրքերը չկան։
Գիրքը Տաբիթայ չկայ։
Գիրքը Յոգիէլի չկայ։
Նեեմիայի վեց գլուխ պակաս։
Մակաբայեցւոց Ա. Բ. Գ. գիրքերն չկան։
Գիրքը Իմաստութեան չկայ։
Սիրաք չկայ։
Գիրքը Յարեքայ չկայ։
Գիրքը Դանիէլի երկու գլուխը պակաս։

Ասոնք երեւալով աւելի պակսեցուներու են ամենքը անշուշտ, մինչեւ որ բոլոր սուրբ գիրքը ազատ ձեռքին պիտի. և ապա Ալլեղեայի և Այրենի ունեցած անկրօնութեան դալարփարներն պիտի յայտնուին։ Ալ նոր ինչ օգուտ պիտի քաղեն սուրբ գիրքը ազատ ձեռքին, պակաս տալէն և իրենց ծուռ սխալ վարդապետութեանը յարմարցնելով Թարգմանելէն։ Ակն մը որ իրենց նպատակը և կամքը ասանդը դիւրաւ պիտի հասուցանէն, բայց պիտանիք, որ պատասխանը պիտի ըլլան և եղած են Հրեաստան տեառն մերոյ Ձեռնարկութեանը և աստուածային կատարը որ ըսաւ։ «Ա՛ի հաւատայք եթէ ես ի լուծանել զօրինս կամ զմար-

,, գաբէա, աչ եկիլ լուծանել, այլ ընալ: Ամէն ասեմ
,, ձեզ՝ մինչեւ անցցեն երկինք և երկիր յոտ մի, որ
,, նշանաթեց մի ի, աչ անցցի յօրինացն և՝ի մարգարէից՝
,, մինչեւ ամենայն եղիցի ,, Մտ. Ե. 17—18:

Սուրբ գիրքն քան պահպանելոյ ժամանակին և կամ կամակոր վարդապետութիւնին յառաջ տանելոյ համար քան եւիլցուն լուծանելոյ համարձակելու միջոցը՝ ընդ մի յիշել սուրբ Յօհաննէս աւետարանչին երկինքն լուծ Հրեաստանեայ պատգամը, թէ՝ ,, Ես Յիսուս առա-
,, քինի զհրեշտակ իմ վկայել զայս ձեզ Եկեղեցեացդ
,, ... վկայեմ և ես՝ ամենայնի՝ որ լսէ զքանս մարգա-
,, րէութեան գրոցս այսմիկ, թէ որ յաւելցէ՝ ի սա,
,, յաւելցէ Աստուած՝ ի վերայ նորա զնօքեն հարուածան՝
,, գրեալս՝ ի գիրս յայս: Եւ եթէ որ պակասեցուցէ
,, ի բանից մարգարէութեան գրոցս այսմիկ, պակասե-
,, ցուցէ և Հայրն Աստուած զբաժին նորա՝ ի ծառսն
,, կենաց՝ և՝ի քաղաքէն սրբոյ որ գրեալ է՝ի գիրս յայս ,,
Յայտ. ԻՒ. 15—18—19:

Իրենք ալ գիտնալով այս ամենը՝ կամայ ակամայ գրեր են, ինքզինքնին բարի մարդ և բարի քրիստոնեայ ձեւացնելոյ համար, նայէ՛ իրենք գրած են, ,, Սակայն քան զ
,, Աստուծոյ խօսքին վրայ քան եւիլցնող կամ անկէ քան
,, պակասցնող գոնու լինը ,, Կոռն. Հաւատոյ էջեր. 39:
Տեսաք զգուշնին իրենք չին բռներ:

Ան երկրորդ՝ սուրբ գիրքն իրենց ընտրութիւնովը ամբողջ գլխներ և այլուր մանաւանդ քանիը պակսեցնելը, մեզի յայտնի նշանակ ցոյց կուտայ իրենց հետ ըլլալին Աստուածպաշտութենէ և քրիստոնէական ողջամիտ վարդապետութենէն՝ համաձայն Պօղոս առաքելոյն բուռն մարգարէութեանը: ,, Օ այս գիտացիք,
,, եթէ յառաջս լինելոյն եկեսցեն ժամանակք չարք, ըլ
,, եղիցին մարդիկ անձնասէրք, արծաթասէրք, հպարտք,
,, ամբարտաւանք, հայհոյիչք, անհնազանդք ծնողաց, ան-
,, շնորհք, անսուրբք, աննեղբք, ... որ ունիցին զկերպ
,, պարտս աստուածպաշտութեան, և՝ի զօրութենէ

,, նմանի նորա ուրացեալ լիցին և խորշեսջիք՝ի նոցանէ:
,, Քանզի՝ի նոցանէ են որ մտանեն տանէ՝ի տուն և
,, գերեն զկանայս շեղջակուտակս մեղօք վարեալք՝ի
,, պէս պէս ցանկութիւնս, որ յամենայն ժամ ուսանին,
,, և երբեք՝ի գիտութիւն ճշմարտութեան ոչ հասանին:
,, Այլ որպէս Յանէսն և Յամբրէս հակառակ կացին
,, Մովսէսի, նոյնպէս և սոքա հակառակ կան ճշմար-
,, տութեան, մարդք ապականեալ մտօք՝ անպիտան՝ի
,, հաւատս: Այլ ոչ երբեք յառաջ դայցեն՝ի լաւ անդր,
,, քանզի անմտութիւն սոցա յայտնի լինիցի ամենեցուն, որպէս
,, և նոցայն եկեւ ,, Ա. Տիմ. Գ. 1-2-5-6-7-8-9:

Վերի մեկ նշանակ մը եւս ցոյց կուտայ այս բողոքական քարոզիչները, որ իրենք արդէն հաստատուած չեն քրիստոնէական ճշմարիտ վարդապետութեան մէջ. որովհետեւ ատոնք ամենքը միշտ կ՚ըսեն, բողոքական ենք և մեկ կրօնից ալ հետեւող պիտի ըլլան. մեկ առաքելական վարդապետութիւն ունինք կ՚ըսեն, և ամենքը աւետարանական կը ձեւանան. բայց աւա քանի՛ բաժնուած են, և ամեն մեկը մեկմեկ տեսակ քրիստոնէական վարդապետութիւն կը քարոզեն: Որովհետեւ երբոր Լուտեր և Կալվին պապական իշխանութեանը դէմ բաւական ընելով, այսինքն բողոքելով՝ Հռոմայեցւոց եկեղեցին զատուեցան, ուրիշ բողոքականութիւնը ծագեցաւ, այնուհետեւ ատեն մեկզմեկու անհամաձայն նորանոր կարծիքական վարդապետութիւններ ընելու, և մեկզմեկէ որոշուելով՝ առանձին առանձին ժողովքներ կազմելու, և իրենց մտացածին և ըստ քմայ վարդապետութիւնը քարոզելով, մեկզմեկէ բաժնուեցան, և ամեն տեղի ժողովրդները իրենց հետեւողութեան անուամբ որոշուեցան, Լուտերի վարդապետութեանը հետեւողք՝ Լուտերականք անուանուեցան, և Կալվինի հետեւողք՝ Կալվինականք, և Հռինգլեսոի հետեւողք՝ Հռինգլեսեանք: Այսպէս բազմատեսակ վարդապետութիւններով հետեւցան մեկզմեկէ, և մինչեւ հիմայ կը բաժնուին անվերջ հերձուածողութեամբ:

Ես հիմայ իմ զատծներս ու որոշակի բաժնուած տեսած կը յայտնեմ, որոնք երեսունէն աւելի վարդապետութիւններով բաժնուած ու միկզմիկ որոշուած են անուններով. 1. Ուսեբականք. 2. Արիանականք. 3. Օնինքլեանք. 4. Նպիսկոպոսականք. 5. Նրիցեանք. 6. Սաբելեանք. 7. Յովհեռանեանք (գիջանողք). 8. Լեթէ-քիւթիհեռ (լայնականք). 9. Նաժանեանք. 10. Սկիզբեանք. 11. Նտոխիեռանք (անտարբերք). 12. Նտհեքանատանք (անկախք). 13. Սօբալեան եղբարք. 14. Ընտապաթիսթք (կրկին մկրտողք). 15. Նւոնիվերսալիսթք (ընդհանրականք). 16. փիւրիթանք (մաքրականք). 17. Նունիթեռեանք (միադաւանք). 18. Կօնգրեգեյշընալք. 19. Նրմինեսեանք. 20. Սկիմոնեանք. 21. Պրոիլեեանք. 22. Նխզիլեանք. 23. Սենթաթիսթք. 24. Քոնկրեկեյշընալիսթք. 25. Ովերզէանք. 26. Քուէքեռ կամ Ֆռեմսլեօա. 27. Շուենքֆելտեանք կամ Ֆեռընպուրգ. 28. Ընդաման. 29. Սաբեռմանդեա. 30. Նւպիքիսթ. 31. Տայիոնալիսթք. (Հետեւողք մնաց նրանց). և այլն.

Տեսար արդեօք՝ Ընձպէս մկզմիկ զանազան և նոր բաներ օտարաճաշի վարդապետութիւններով բաժնուած ըլլալով՝ յայտնի կ'ընեն, որ առաքելական անմիաբանութեան հակառակ են, որ մերժող են Պօղոս առաքելոյն խրատը, որ Քհուսի Քրիստոսի եկեղեցին անուանելով կը յորդորէ ամեն քրիստոնեայներըզ, որ քանի չըննենան անմիաբանութիւն և տարաձայնութիւն վարդապետութեան քրիստոնէական հաւատոյ մէջ, ,,Ընձայեմ զձեզ եղբարք անուամբ տեառն մերոյ Յհսուսի Քրիստոսի, զի ընայն բան ունիցիք ամենեքեան, ,,և մի իցեն ի ձեզ հերձուածք, քանզի եկեք հաստատեալք ի նոյն միտս, և ի նոյն հանճար,,: Ա. Կորնթ. Ա. 10: Դարձեալ սոյն առաքեալը կը խրատէ մեզի այսպիսի օտար վարդապետութիւններէ հեռի մնալ, ոչ կարելի և ոչ միտք տալու յօժարիլ, քանզի որպէս օտարաձայն ու բաղմաեռակ են և չունին հիմնական աստուածաբանութիւն, անոր համար կը գրէ: ,,Յուսամ[ն]ս պէսպէս

,,և յօտարաձայնս մի դանդաղէք,,: Եբր. ժ. 9.

Յիշենք այս տեղ Ալեքսանդր Պատրոն Իսալոյին մասնաւորապէս այն յօդուածը, որուն մէջ նորադարձին հաւատոյ իրաւմէ ունեցած տարբերութիւնները կը հատուցանէ: Ընկեղեցին կ'ըսէ, պէտք է մէկ ըլլալ, բայց նորադարձութիւնը չէ թէ միայն բաժնուած է, հապա ամեն մէկ բաժանմունքներուն մէջ բաղմապատիկ տարիներ կը պարտադնակ է: Ըստքէն Ընդհանրական ընտանեկեղեցին Առաքելականն մնաց մի չանչ. Առաքելականն ալ Առելինականն բոլորովին անկախ է. նմանապէս ուրիշ ամեն աղանդները հատարակօրէն իրարու նմանձայն են, և մէկզմիկ բոլորովին զատուած: Ըստ ուրեմն նորադարձութիւնը ուրիշ բան չէ, եթէ ոչ քրիստոնէութիւնը ստուգիւ քարոզ ու ասրել:

Հաւատքը՝ ընդհանրական եկեղեցին ալ, պէտք է մէկ ըլլալ, բայց նորադարձութիւնը հաւատոյ միաբանութեան տեղ տարաձայնութեանց և վէճերու անսպառ ազբիւր մի բղխեցուց՝ ամեն մէկուն իրեն խելքին համեմատ գիրքերը քննելու թոյլատուութիւն ընելով, և իրեն դատմանքը բարի ու չար դործերը որոշելու և՛ գործ դնելու, ատոր համար նորադարձութեան մէջ խիստ շատ է կարծեաց տարբերութիւն, և այդչափ աղանդաւորները միմեանց հետ ամենեւին միաբան չեն: Արհնամարհանքները տանիք կամ տան և չորս աղանդներու բաժնուած են, խոսհրդապաշտները ինը: Համակերպեալ քան և չորս: Ուսերդապետ խոստովանութեան բոլորովին հակառակները վեց կամ եօթը. տանկ լմնցիր այլոց համար ալ:

Ընձմարտութիւնը կրօնքին ամենադարկատր և նեղբին հանդամանքն է, սակայն նորադարձութեան մէջ այդ բանը չգտնուիր: Ապրաձեւութիւնը Աշմարտութեան չաւաջնորդը՝ ոչ հեղինակութեան ճանապարհ, որ կը հելքէ, և ոչ սրամիտքանական հետանպատ, որ քիչերուն արուած է, և միշտ խաբող է: Ընչ որ տատուգութիւնը անանց մէջ պէտք է վնտռել: Սուրբ հոգիդ Աստուծոյ, արդարացուցման, ընորհոց, Քրիստոսի տեառն մերոյ

մարդեղութեան, և գրկեմ հաւատոյ ամեն մասանց վրայ
նորազանգները մեկ մը աս կողմը՝ մեկ մը ան կողմը հոդ-
ւոյ ակօվեալ կը ծվին։ Եւ յիրաւի հարկաւոր գիտենք աց
մէջ տարակուսած մնալը մարդկային սիրտը. անհանգիստ
ընելը աղետալի վիճակի է։

Ուրանց խորհրդոց թեան նորազանգները մոլորու-
թեան մէջ կը թափառին. այն որ չէ մէկ միւսի վրայ անց
հակառակ են, հապա լուրջ ընդունելու դէմ կը խօսին.
մոլորութիւնը միշտ հակասութեան մէջ կ'երևայ, և պրո-
թեան նման բազմատեսակ կերպարանքներու մէջ կը
մանէ։ Ընդհակառակն ճշմարտութիւնը ամեն ժամանակ
մէկ է. միշտ անայլայլութիւն մը ունի երեսին մէջ։ Ա-
ուրի վրայ իսկ սուրբ հաղորդութեան համար երևնան
և օրէն հակասութիւններ կը տեսնուին. ամեն օր ուրիշ
ուրիշ միաբեր ցոյց կուտայ. այսօր այն բանին կը հա-
կառակիը, որ ի երէկ ընդունած էր. միւս օրը կը դատ-
նար նորին ի ընդունելը, այն որ առջի օրը կը ժխտէր.
ասպա ուրեմն ճշմարտութենէ բոլորովին հեռի էր, և
առուգիւ խաբեայ մեկը, Պօղոս առաքեալն բսաձին հա-
մեմատ։ «Օ՛ն եթէ ըսը քակեցի՝ զնոյն վերստանգամ
շինեցեմ, ապա յանցաւոր զանձն իմ ես ինձէն երեւե-
ցուցանեմ»։ Գաղատացիս Բ։ Գլ։ Խդ։

Ա՛յս բաղաքականութիւնը որ եկեղ է՝ արդէն երեք
դար հղած չէ, և այսչափ տեսակ վարդապետութիւնն-
բով բաժնուած են, որոնց օր լինչ կը մտածուին. կար-
ծեմ որ քրիստոնէական ճշմարիտ վարդապետութիւնը
իրենց նորահնար և կամակոր վարդապետութիւններնուն
մէջը բոլորովին պիտի կորնչուանեն. ըստ այնմ։ «Եւ
այլն անկաւ՝ ի մէջ փշոց, եւին փուշքն և խեղդեցին
զնա, և պտուղ ոչ ետու»։ Մատթ։ Գ։ 7։ Ա՛սոր համար
ընդհանրապես ամենայն քրիստոնէից և հոգեւոր հովիւ-
ներուն խրատ կուտամ որբազան Պօղոս առաքեալը.
«Զոսպեակսութիւնս առնելոցն արտաքոյ վարդապետու-
թեանն զսր գուբն ուսայք, և խորշեցարուք՝ ի նոցանէ։
«Օ՛ն այնպիսիքն աւուրս մերում՝ ոչ ծառայեն, այլ

«իւրեանց որովայնի, և քաղցրաբանութեամբ և օրհնու-
«թեամբ պատրեն զսիրտս անմեղաց»։ Հռոմ։ Ժ։ 17-18։

Ա՛պաքէն, բաւեմիտ ընթերցող. մի զարմանար այս
բողաքականները սուրբ գիրքին միտքը ասանկ ծուռ բա-
ցատրելուն վրայով, որովհետեւ ասանկ որ չընեն՝ կարող
պիտի չըլլան իրենց բազմատեսակ վարդապետութիւնին
յարմարցնելու, նոր աղանդներ հաստատելու։ Կ'ուզես
բոլոր տպած գիրքերնին և տետրակնին կարդա՝ ամե-
նուն մէջը եւիսւ խաբեական հնարք գործածելը են. մեկը
սը՝ սուրբ գիրքին բացայայտ վկայութիւնները աշխար-
հաբառի թարգմաններ են իրենց ուզածնուն պէս, և ոչ
սուրբ գիրքին մտացը համեմատ. և երկրորդ՝ խօսածնին
պէս, բերած վկայութիւնին պէս, իրենք ալ գիտնալով
անոնց հեռի և անհամեմատ ըլլալը սուրբ գիրքին, անոր
համար միայն թուահամարները դրեր են, և այն ալ
մեկմեկէ շատ հեռու։

Ա՛յս տեղս մեկը քեզի օրինակի համար յայտնեմ՝
պօղոս առաքեալին սա խօսքը։ «Ա՛րդ՝ վասն Քրիստոսի
«պատգամաւորիմք, որպես և Աստուծոյ բարեխօսու-
«թեամբ մեզ, աղաչեմք վասն Քրիստոսի՝ հաշտեցա-
«րուք ընդ Աստուծոյ»։ Ռ։ Կորնթ։ Ե։ 20։ Ա՛յս գրաբառ
խօսքը կարող է մեկ պարզ քերականութիւն սորվող
տղայն աշխարհաբառի դարձնուներ, և այսպէս հարկաւ
պիտի դարձնուի մեզքը ջայլայլելով։ Հիմայ Քրիստոսի
կողմանէ դեսպանութիւն ի ընեմք, ինչպէս որ Աստուծոյ
կողմանէ մեր բարեխօսութեամբը, ի՛աղաչեմք Քրիստոսի
համար Աստուծոյ հետ հաշտուեցէք։ Ա՛սոր իսկ նման
բաղդութիւնը ջայլայլելով՝ բառական աշխարհաբառի
թարգմանութիւնը այս պիտի ըլլայ. Հիմայ նայէ այս
բողաքականաց Ռէֆորմէյշըն ըսած գրքե-
քին և իրենց աստուածաշունչին մէջ, մեկ քանի ուշի-
մութիւնով մը կարդա այս տուները Պօղոս առաքեալին
խօսքը աշխարհաբառի դարձուցածնին, կարդա մեկմը՝
գործնական հոլով անունը «Քրիստոսութեամբ մեզ»
Հիմա որ բայի են դարձուցեր, և այն բայն ալ Աստուծոյ

տուեր են Աստուածը մեր բարեխօսութիւնով կըսէ, առանք գրած են «Աստուած կը բարեխօսէր մեզմով»։ Ահա նոյնը կը գրեմ այս տեղ, որ ապէկ տեսնաս. «Որպէս Հրեաստան կողմանէ դեսպանութիւն կընեիք, իբրեւ թէ Աստուած կը բարեխօսէր մեզմով, կաշխատիք մեզի Հրեաստան կողմանէ հաշտուեցէք Աստուծոյ հետ»։ Հրեա. 30—8. Ինչու համար բայացուցին այն յայտնի անունը «Բարեխօսութեամբ» ոք ըսել է մեր բարեխօսութեամբ կամ մեր բարեխօսելով. որովհետեւ պիտի չընդունին սրբոց բարեխօսութիւնը, անոր համար անունը՝ բայ շինեցին, որ չըսուի, թէ սուրբերը կենդանի ըլլալով՝ աշխարհիս մէջ մեղաւորներուն համար բարեխօսութիւն կընեն իրենց սուրբ հոգիովը, մինչ եկեղեցւոյ աղօթքներուն մէջ արժանի ըլլալնին կը դատարկեն այս բարեխօսութենէն։ Հիմայ տեսաք որ՝ ինչու համար է բոլոր սուրբ գիրքերը աշխարհաբառ դարձնելին, իրենց ուզածին պէս թարգմանելու ու խօսելու համար։

«Հինգ ուրիշ օրինակ մ'ալ սուրբ Աւետարանին մէջը գրած Յիսուսի Հրեաստան այն անժխտելի խօսքը որ ըսաւ Հրէից ազգին համար, պիտի տեսնաս որ բազմաթիւ քարոզիչները բան փոխելով միտքը այլայլելու հետեւեր են, ու աշխարհաբառ աստուածաշունչներուն մէջ համարձակեր են սպկելու յամի տեառն 1853, ի Օգոստոս ի սպարանի Կալկիլիայի։

Ամեն քրիստոնեայ աղգ ու մեռք սուրբ Աւետարանին մէջ ասանկ կը կարդանք։ «Ամի համարիք եթէ ես չարախօսիմ ինչ իմեմ զձեզ Հօր։ զոյ որ չարախօսէ կայ կձեզ Մովսես յոր դուք յուսացեալ եք»։ Յով. ե. 45։

Տեսա Աւետարանին մէջ ձիշդ գրած «չարախօսել» կը կարդան, բայց այս խօսքը բազմաթիւ քարոզիչներուն աշխարհաբառ Թարգմանութեանը մէջ պիտի գտնաս ու կարդաս չարախօսութիւնը ամբաստանութեան փոխուած։ «Ամի կարծէք եթէ ես ձեզի համար ամբաստանութիւն պիտի ընեմ Հօրը, կայ մի՛ որ ձեզի համար ամբաս-

տանութիւն կընէ Մովսէս՝ որուն դուք յուսացած եք»։

Թէ որ իրենց հարցնելու ըլլաս, ինչու համար այն գրուած չարախօսութիւնը ամբաստանութեան փոխեր եք, թերեւս երկաբերն նշանակութիւնը մէկ կը համարեր, որ ըսել է դանդատ. ասոր պատասխան կուտան որ անոր համար չարախօսութիւնը ամբաստանութեան դարձուցինք որ հասարակութեան աւելի հասկնալի ըլլայ։

Բայց կը հարցնեմ հասարակութեանը, չարախօսութիւն բառը արդեօք աւելնաւն հասկնալի է դիւրաւ, թէ ամբաստանութիւնը։ Կարծեմ որ ամենքը պիտի վկայեն եթէ ամբաստանութիւն բառը դժուարաւ կը հասկըցուի աշխարհաբառ մեծ ծանօթ եղող հասարակութեանը, քան թէ չարախօսութիւնը։ Ասա ինչու համար չարախօսութիւն պարզ հասկնալի բառը ամբաստանութեան փոխեր են. ինչպես ատոնց այլայլած ու պահեցուցած Աստուածաշունչ անունով տպեալ գիրքերուն մէջը կը տեսնուի շատ տեղ չարախօսութիւնը ամբաստանութեան թարգմանուած։ Աստ. ԺՐ. 10։ Մատ. Գ. 2։ Գ Կոր. ԺԱ. 54։ Յով. ԺԱ. 29։ եւ այլն։ Ուսմնասիրեա ամբաստանելն հասկանալիկ՝ գալիք, բառերը համեմատել կամ գրուատել պիտի ըլլայ։ Իսկ չարախօսելն հասկանալիկ՝ անշուշտ կ'ըլլայ բամբասել։

Այդ՝ թէ որ այս բազբաւական քարոզիչները սուրբ Աւետարանին մէջը գրուած այն չարաճաճ եւ մոլորեալ հրէից համար Մովսեսին՝ հոգեւոր երկինքը աս հայր Աստուած չարախօսելը ուղիղ պարզ մտօք գրելու ըլլան՝ հարկաւ ուղղախառ քրիստոնեայներն պիտի ըսեն՝ որ եթէ երկինքը սուրբ հոգիները Աստուծով լմնցած ըլլալով երկրի վրայ եղող հասկացող աստուածային բարերար կանոնաց շարժուղ մարդկանց համար չարախօսութիւն կընեն առ Հայր Աստուած, ինչպես տեր Յիսուս կը վկայէ. Յով. ե. 45։ Ուրեմն հասկացեալ աստուածաբեր եւ բարեպաշտ մարդկունեաց համար ալ, որ անոնց աստուածահաճոյ եւ աստուածամերձ ըլլալնին կը ճանչնան, հաստատուն եւ վճռական թիւն անոնի երկինքը աս Աստուած բարեխօ-

սելու. ըսել է որ, եթէ երկինքը չարերուն համար
սուրբերը չարախօսութիւն կընեն, ապա ուրեմն կը բա-
րեխօսեն ալ։ Այսը վրայով մեր Հանդիսարան ուղղա-
աւանդութեան մէջը ընդարձակ գրուածք առ. երես 431։

Այս բոլոր քարոզիչներուն նորահնար վարդա-
պետութիւնը երթալով երթալով՝ քրիստոնէութեան
հիմը բոլորովին պիտի կործանէ. որովհետեւ կրնայ
գրացներուն մէջը սուրբ Աստուածածնին ընդդէմ և հա-
կառակ վարդապետութիւններ յայտնել և համարձակ գըր-
ուած։ Թէ որ ամէն մէկը ժողովելու և հաւաքելու ըն-
լանք, կարծեմ որ՝ մեծ մատեան մը պիտի ըլլայ. բայց
մենք այս տեղս այն Ռիխտենէհէն վարդապետութիւն ան-
ուանեալ գիրքերնուն մէջը հակառակ սուրբ Աստուածա-
նին Ռիբհատի՝ իրենց նորալանդ մտքը վարդապետու-
թիւններնուն մէկը յայտնի ընենք. Նայէ մեր տէր Յի-
սուսը՝ մարդկան յաւիտենական կենաց արժանի ըլլալու
համար ժողովուրդին մէջը, մկրտութեան վերկարար խորհուրդը
ցոյց տուաւ. ւանոնոյ ըսաւ։ ,,Եթէ ոք ոչ ծնցի ի
,,ջրոյ և ի հոգւոյ՝ ոչ կարէ մտանել յարքայութիւնն
,,Աստուծոյ,,։ Յհ. Գ. 4։

Ահա որ քրիստոնէական ողջառիթ և կենդանի հաւատոյ
խոստովանութիւնը և գաւանութիւնը կը պահանջէ հարկաւ
անմիջապէս մկրտութիւնը, և նոյն արբարար մկրտու-
թեան խորհուրդը հոգեւոր վերստին ծնունդ կը պարգեւէ
սուրբ Հոգւոյն ընորհաց ներգործութեամբը մկրտեց-
ւոյն հոգւոյն և սրտին, որով յաւիտենական կենաց
ժառանգաւորը կ'ըլլայ այն մկրտեալ անձը։ ,,Որ հաւա-
,,տայ և մկրտեսցի՝ կեցցէ,,։ Մրկ. ԺԶ. 16։

Ասկից ինչու քրիստոնեայները այս մկրտութեան ան-
տեսանելի հոգեւոր վերստին ծննդեան ընորհքին չհա-
ւատան և չյուսան. սուրբ Հոգւոյն ընորհիւը հոգւոց
նորոգութեան և յաւիտենական կենաց ժառանգութեան։
Այսը համար չէ որ Պետրոս առաքեալը հրեից ազգին
համարձակ և յայտնի քարոզեց։ ,,Ապրեցարո յիւրա-
,,քանչիւր ոք ի ձէնջ յանուն տեառն Յիսուսի Քրիս-

,,տոսի ի թողութիւն մեղաց, և ընկալջիք պարգեւս
,,Հոգւոյն սրբոյ,,։ Գործ. Բ. 36։ Այս հաւատալ և
յուսալ չէր որ երեք հազար հոգի անոնցմէ յօժարու-
թիւնով ընդունեցին այս Պետրոս առաքելոյն քարոզու-
թիւնը և մկրտուեցան։

Այս ուրեմն մկրտեալ քրիստոնեայները հաստատուն
յուսալ պիտի հաւատան, որ Ռիխտոսի հետ միացած
են իրենց անար բարոյական անդամներէն. և Ռիխտոսի
կամաւոր կենդանարար մահուանը շնորհքներուն և ար-
դիւնքներուն հաղորդ եղած են։ Այսը համար կը կոչէ
Պողոս սրբազան առաքեալը։ ,,Որք միանգամ՝ ի Քրիս-
,,տոս մկրտեցայք, զՔրիստոս զգեցեալ եք, չէք խոր.
,,ոչ հրեի և ոչ հեթանոսի, ոչ ծառայի և ոչ ազատի,
,,ոչ արուի և ոչ էգի, զի ամենեքին մի էք ի
,,Քրիստոս Յիսուս,,։ Գաղ. Գ. 27։ ,,Ծանեալք ընդ
,,նմին ի մկրտութեանն, որով և ընդ նմին յարեայք
,,հաւատով ազդեցութեանն որ յարոյց զնա ի մեռելոց,,։
Կող. Բ. 12։

Եկէք հիմայ այս բոլոր աւետարանական և առաքե-
լական բացայայտ ճշմարտութեանը դէմ յայտնի հա-
կառակութիւնը տեսնենք, որ բողոքական նորաշունդ քարո-
զիչները ծուռ վարդապետութեամբ կը դրեն։ Ռիխտո-
նէհէյան վարդապետութեան ըստ ած գիրքերուն մէջը հարց
պատասխանի ընելով, երես 336։ ,,Ո. Տգէտ և խաբ-
,,ուած չէ՞ն մի անոնք՝ որ կը կարծեն թէ մարմինը
,,մկրտութեան ջրով լուացուելով սրտի վոխոխութիւն
,,կ'ընէյ։ Պ. Այո տգէտ և խաբուած են անոնք, որ
,,ձեզ ալ այն օրինակին պէս մկրտութիւնը պիտի ամ-
,,բեցընէ՝ չէ թէ մարմինին ապտը մէկդի դնելով, հապա
,,բարի խղճմտանքին վկայութիւնը առ Աստուած Յի-
,,սուսի Ռիխտոսի յարութիւնովը,,։ Ա. Պետ. Գ. 21։

Ո՞նչ կ'ըսես՝ այս խօսքերը ըստ ամենայնի հակառակ
Ռիխտոսի հրամանին չէ՞ մի, որ ինքը երեն անօրինու-
թեամբը հաստատեց մկրտութեան սուրբ խորհուրդը,
զոր նա եթէ պիտի ըլլայ հարկաւ պարզ ջուր։ Ինչպէս

կը կարդայ։ Մաթ. Գ. 15. Ղուկ. Գ. 21. Յովհ. Գ. 22. Գ. 1. Հետևյալ այս կարգադրութեանցդ առթիվ պիտի հետաքրքրական քարոզներ նորընծայ նորաղայթակղութեան առիթ այս խօսքերուն հետ, եւ մէյմէն աշխարհարարութեամբ պիտի ներկայացնեմ բերած վկայութիւնները աղեկ նկատելու։ Պետրոս առաքեալին քարոզին բուն վարդապետութիւնը այս է, որ Քրիստոսի խորհուրդը սուրբ Հոգիով յայտնուած ժառանգութիւն կուտայ, և հոգեւոր սրբութիւն և նորոգութիւն կը պարգեւէ հոգւոյ և սրտից մկրտելոց, անոր համար այսպէս կ'ըսէ։ ,,Ապ և զձեզ ըստ սմին ,,օրինակի կեցուցանէ մկրտութիւն, ոչ զմարմնոյ աղտի ,,'ի բաց ընկենլով՝ այլ զբարեաբ մտացն հանդէս առ ,,Աստուած 'ի ձեռն յարութեան Յիսուսի Քրիստոսի,, Ա. Պետ. Բ. 21։

Այս երանելի առաքելոյն Պետրոսի խօսքովը պիտի նմանութիւ, որ Քրիստոս անհուսած մկրտութեան ջուրը մարմինը կը մկրտէ, բայց մկրտուիլ անձին հոգին սուրբ Երրորդութեան անունին սրբագործմամբ գօրութեամբը կը մաքրուի 'ի մեղաց և բարի ընդունակութիւններ կ'ունենայ. անոր համար մեր տէր Յիսուս հրամայեց։ ,,Ահկատեցէք զնասա յանուն Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն ,,Սրբոյ,,։ Մատ. ԻԸ. 19։ Այս մկրտութեան գօրութեանը նայելով, ոչ միայն Պետրոս առաքեալը գրեց, այլ Պօղոս առաքեալը առաւել քան ինչ բացայայտ կը գրէ։ ,,Ահ գիտէք զի որ միանգամ մկրտեցայք 'ի ,,Քրիստոս Յիսուս, 'ի մահ անդր նորա մկրտեցայք, ,,Թաղեցայք ընդ նմին մկրտութեանն 'ի մահ, զի որ- ,,պէս յարեաւ Քրիստոս 'ի մեռելոց փառաւք Հօր, ,,նոյնպէս և մեք 'ի նորոգութեան կենաց շրջեսցուք։ Օ՛չ ,,եթէ անկակից եղաք նմանութեան մահու նորա. այլ ,,և յարութեան նորա լինիցիմք ,,։ Հռոմ. Զ. 3—5։

Այս սրբարար մկրտութեան խորհրդաւոր ընութիւնը վասն մեր Տիրոջ ընդհանրին առաքելոց ուղղափառ վարդապետութեան և աւետարանական հշմարտութեան շատ

յարմար կը գտնէ, ,,Օր օրինակ եբեւեկլի ջուրն ղերեւելի ,,մարմինն լսանայ և յոտիպոէ, նմանապէս և անտես- ,,անելի Հոգին զնեբքին զսխական մարդն, այսինքն ,,զՀոգին և զմիտսն հրաշագործէ սրբէ և մաքրէ յաղ- ,,տոյ մեղաց։ Նորին պատգամ Թուխ լինէ քեզ և տէր ,,մեր Հ. առաքեաց ծնանել 'ի ջրոյ և 'ի Հոգւոյ, զի կրկին ,,ածնիցի զնոսանն որպէս 'ի մարմնական ծննդեանն, ,,զի եբեւելին և յայտնին վհայ լինելոյ անեսեւութիւն ,,և ծածկեցելոցն ,,։ 'ի Ա՛ստ. Ը. Եբէս. 417։

Բայց Պետրոս առաքելոյն այս խօսքը, որ վերը յիշեցաւ, ,,Ոչ զմարմնոյ աղտ'ի բաց ընկենլով,, յայտնի կը ցուցանէ, որ հին մովսիսական օրինաց ժամանակին հաստատուած ջուրին մաքրութիւնը պէս չէ, որ բորոտներուն և այլ տեսակ մարմնաւոր աղտաղտութիւն անեցողներուն միայն մարմինը կը մաքրէր. ինչպէս գրուած է։ Ղեւ. Ժ. 8—9։ Թուոց. Ը. 7—8—19։ Այս մարմնաւոր մաքրութիւնը ոչ միայն Պետրոս առաքեալը կը յիշէ, այլ և Պօղոս առաքեալն ալ կը գրէ։ ,,Պետպէս մկրտութեամբք՝ մարմնոյ սրբարութիւնըն. որ ,,միչեւ 'ի ժամանակս ուղղութեան 'ի վերայ կացին։ ,,. . . Օ՛ն եթէ արիւն ցուցին և ոսկրատաց՝ և մոխիր ,,երնջոյն ցանեալ՝ զպղծեալսն սրբէր առ 'ի մարմնոյ ,,սրբութիւն ,,։ Եբէր. Թ. 10—13։

Տեսանք մի ոմանք ընդհանրապէս, որ հոգիով ասուած սուրբ գիրքին միտքերը աշխարհաբարի կը դարձնեն, իրենց մտքերուն և խաբեբայ հոգիով. թէպէտ գիրքերուն մէջը նայիս՝ սուրբ գիրքին հին և նոր կտակարանին վկայութիւններուն թուահամարներովը լեցուն, բայց ըստ վարդապետութիւնին սուրբ գիրքէն բերած վկայութիւններուն շատ հեռու և անհամեմատ, Քրիստոսի անհայներուն մկրտութեան խորհրդոյն վրայ ունեցած հատուածքին և յայտնելին կը ծաղրաբանեն ու կ'անարգեն ըսելով։ Տէտ և խաբեայ չէն մի անուք, որ կը կարծեն թէ մարմինը մկրտութեան ջրով լուացուելով՝ սրտի վոխուխութիւն կ'ընէ։ Պ. Ա.ի տէտ և խաբ-

,, ուած են անոնք ,, : Ինչպէս այս խօսքերուն վերը յիշեցինք. և Պետրոս առաքելոյն խօսքովը կ՚ուզեն հաստատել իրենց զայթակղեցուցիչ մեղսալից վարդապետութիւնը : Բայց առաքելոյն գրածը առաւել կը հաստատէ Աստուածային Հրամանաւ շինուած տապանը, որուն մէջ ցոցաւը ջրհեղեղն ժամանակը ութն անձինք ապրեցան : Զեզի ալ նոյն օրինակաւ կը վերկի Մկրտութիւնը՝ չեմ մարմնոյ աղտը մաքրելով, այլ բարի միաբերնուդ հաւատոյ հաստատութիւնը և առաքինական գործերնիդ, որ առ Աստուած է նուիրուած, միջնորդութեամբ և շնորհիւ Յիսուսի Քրիստոսի յարութեանն : ,, Յաւուրս ,, Նոյ, յորս տապանն կազմէր. յոր նուաղեալք՝ այսինքն ,, սակաւք լրեալ ու ապրեցան ՚ի ջուրն : Որ և զձեզ նոյն ,, ամին օրինակի կեցուցանէ Մկրտութիւնն, ոչ զմարմնոյ ,, աղտն ՚ի բաց ընկենուլով՝ այլ զբարւոք մտացն հանդէս ,, առ Աստուած ՚ի ձեռն յարութեանն Յիսուսի Քրիստոսի ,, տուն ,, : Ա. Պետ. Գ. 20—21 :

Վերը տեսանք, քաղքենական քարոզիչներուն թարգմանածը, հիմայ բաղդատենք՝ մեր թարգմանութեանը հետ, թէ որ տեղը ՝ոգիով լեցուած ըլլային՝ նոյն այս վիճաբանելով պիտի հաստատէին Մկրտութեան արբաբար խորհուրդն ներքին հոգեւոր շնորհաց ներգործութիւնը, և ապա ՝ոգւով արբով պիտի թարգմանէին և դրէին այս խօսքը, որ ըսած առաքեալը : ,, Այլ զբարւոք մտացն ,, հանդէս առ Աստուած ՚ի ձեռն յարութեան Յիսուսի ,, Քրիստոսի ,, : Այսչ ինչպէս թարգմաներ են. ,, Հապա ,, բարի խղճմտանքին վկայութիւնը ,, : Խօսքս դադար հանդիպողին մէջէն խղճմտանքի մը վկայութիւն հաներ են. ու անանիկ թարգմաներ են. պէտք եր որ՝ ՝ոգւով արբով քննէին և իմանային որ այս երանելի առաքեալը հանդէս բառով ի՞նչ կ՚ուզեր իմացնել :

Երբոր կարդային այն արբազան առաքելոյն Ա. Պետ. Ա. Գլ. 1. համարը՝ կարող կ՚ըլլային հաստատել քառին մէջի քրիստոնէական հաւատքը նիւթաբար և տեսանելապէս,

ինչպէս դրուած է : ,, Ով հանդիպ ձերոց հաւատոցն ,, առաւել քան զոսկի կորստական պատուական է ,, : Թէ որ տեղը ՝ոգիով դրած ու քննած ըլլային՝ անոնց ալ այս ձևնարհիս տեղը հաւատոյ հանդիպումն դուրս քաշ կ՚ընէին. անոնք Յակոբոս առաքելոյն գրածն ալ կը տեսնային ըստ այնմ՝ : ,, Զխոտաջկն զի հանդիպ ձերոց ,, հաւատոցն յօրինեալ գործէ պհամբերութիւն ,, : Յակ. Ա. 3. կը տեսնային նաեւ Պօղոս առաքելոյն գրածը : ,, Հանդիսիմ պաշտամանս այսորիկ, վասն զի ,, տուած ՚ի վերայ հնազանդութեան խոստովանութեան ,, ձերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, և առատութեամբ ,, հաղորդեցե ՚ի նմա և յամենեսեան ,, : Ա. Կորն. Թ. 13 :

Զիտեմ, հոգեսէր և բարեպաշտ ընթերցող, պիտի ըսես ինծի, թէ որ տեղը ՝ոգւով արբով գրած ըլլային՝ այն Քրիստոնէական վարդապետութեան մէջը չպիտի հերքեին ու մերժեին Մկրտութեան վերկարար խորհուրդն զօրութիւնը այս հարց պատասխանին ընելով : ,, Ո՞նչ ,, պիտի ըլլայ անոնց որ վերկութեան հաւնար յոյսը Մկրտութեան վերայ կը դնեն : Պ. Ընծանք պիտի կոչուին ,, : Երե. 337 :

Հիմայ այս խօսքը բաղդատեմ Յիսուսի Քրիստոսի ըրած վճռոյն հետ : ,, Ով հաւատայ և Մկրտեսցի, կեցցէ ,, : Քաղքենական քարոզիչներդ չեմ գիտեր ի՞նչ հոգիով կը գրեն, Մկրտութեան արբաբար խորհուրդն վերայ հաւատք յոյս ունեցողները կորստեան դռները քաշ կանգնած կ՚ըսատը կը խրկեն : Բայց Յիսուս տէր մեր յաւիտենական կենաց դուռը ըլլալով՝ հաւատով Մկրտութեան մտեցողները արքայութեան յաւիտենական վառարտ արժանաւոր կը կացուցանէ : Այսչ առաքեալը ՝ոգիով Մկրտութեան ընծոյները տեսնողները և Քրիստոսով խօսողները, զրուցողները և քարոզողները Մկրտութեան վերայ հաւատք յոյս կը քարոզեն, ինչպէս երանելին Պօղոս : ,, Միով ՝ոգւով մեք ամենեքեան ՚ի մի մարմին մկրտեցաք, ,, եթէ հրեայք, եթէ հեթանոսք, եթէ ծառայք, եթէ ,, ազատք, ամենեքեան զմի ՝ոգի արբաք ,, : Ա. Կորն. Ժ. 13 :

Աստ պէտ միրառ Թեան վերկուԹիւն տալը կը յայտնէ
երջանիկ առաքեալն Պետրոս։ ,,Որ և ղՀոգի ըստ սկզն
,,որինակի կեցուցէ միրառ Թիւնն,,։ Ա. Պետ. Գ. 21։

Տեսաք մի ահա յայտնի գեղեցկութեան, որ առնոյ խօսածը,
գրածը և վարդապետածը անուանով միայն Քրիստոնեա-
կան վարդապետութեան։ Բայց երջ՝ ե հակառակ քրիստո-
նէական ճշմարտութեան, ապա սուրբ Հոգիով չէ, այլ
սուրբ Հոգւոյն հակառակ հոգիով է։ Աստ հասկնալ է որ
պօղոս առաքեալն վկայութիւնը գլխաւորապէս և հասա-
րակաբար փիլիպպեցւոց գրածը վկայութիւն բերելը են
այս խօսքերն։ ,,Հ՚Ոչ պիտի ըլլայ անանց՝ որ վերկու-
,,Թեան հասնալը իւրոց յայտը միրառ Թեան վրայ կը գնան։
,,Պ. Աստնք պիտի կորսուին,,։ փիլիպ. Գ. 4—9։

Պօղոս առաքեալը հրեից ազգին վարկածներուն հա-
մար կը գրէ այս Թուղթը, որոնք կը պարծենային Թլ-
փատութեան վրայով, և ոչ Յիսուս Քրիստոսով։

Լինայ այս վկայութիւն բերածնին այս տեղս գրած
տեսնելով՝ զարմացիր առանց խորհրդածութեան ու խա-
բեութեան ոգւով գրածնոն վրայով, առաքեալն գրածը
այսպէս է։ ,,Զգոյշ եղերուք ի շանց անոնք զգոյշ եղ-
,,ուք ի չար մշակաց անոնք, զգոյշ եղերուք ի կրճա-
,,տութենէ անոնք, զի Թլփատութիւն մեք ենք, որ
,,հոգւովը Աստուծոյ պաշտենք, և պարծիմք ի Քրիստո
,,Յիսուս, և ոչ ի մարմնին պանծացեալ ենք, Թէ-
,,պէտ և ես կրկին վստահութիւն ունիմ ի մարմնի։
,,Եթէ ոք հաւատալիք այլազգ վստահ լինել ի մարմնի,
,,առաւել ևս ե՛ս Թլփատութեամբ ութօրեայ, յազգէ
,,Իսրայէլի, ի ցեղէ բենիամինի, Եբրայեցի յԵբրայեցւոյ,
,,ըստ օրինացս փարիսեցի, ըստ նախանձայոյզին լինելոյ
,,հալածկի զեկեղեցին, ըստ արդարու Թեան օրինացն լեալ
,,անարատ։ Այլ որ ինձ ինչ շահն էր՝ զայն վնաս
,,համարիմ վասն Քրիստոսի։ Այլ և համարիմ իսկ
,,զամենայն վնաս՝ վասն առաւել գիտե Թեանն Յիսուսի
,,Քրիստոսի տեառն մերոյ, վասնորոյ զամենայնէ զրկե-
,,ցայ և համարիմ կղզիկզտան, զի զՔրիստոս շահեցայց,

,,և գտայց ի նմա ոչ ունելով զիմ ինչ արդարու-
,,Թիւն՝ որ յօրինացն առնի է՝ առնելիմ, այլ զայն
,,որ Քրիստոսի, որ Աստուծոյ արդարութիւնն է,,։
փիլիպ. Գ. 2—3—4—5—6—7—8—9։

Արդ՝ սիրելի՛ ընթերցող, այս երանելի Պօղոս առա-
քեալին խօսքին մէջը ազեկ նայէ, կը տեսնուի՞ երեւիլ
միրառ Թեան վերաբերեալ բառ մը կամ խօսք մը, միայն
կրճատութեան կամ Թլփատութեան վրայով պարծեն-
ցողներուն համար գրուած է։ Զըլլայ որ այս բողբո-
ջանքարտութիւնը Թլփատութիւն և միրառ Թիւնը մեկ
բռնած բլլան, երկուքը մեկ խորհուրդ ձանչցած բլլան։
Ի՞նչ կ՚ըսես, այո՛ ընենք, եթէ ոչ, Թէ որ անոնց
Քրիստոսի վերաբերեալ բառ մը կամ խօսք մը, միայն
ես նէ՝ հարկաւ այս պիտի ըսես. որովհետեւ անոր մէջ
գրած են։ ,,Միրառ Թիւնը Աստուծոյ եկեղեցիին մէջ
,,մնալով հանդերձ արարողութիւն է հնամենաւոր
,,առեներ, ինչպես որ հին առներ Թլփատութիւնն էր
,,այն արարողութիւնը։ Այս երկուքը մի և նոյն խոր-
,,հուրդ է տարբեր արարողութեամբ։ Հ՚Ինչպես կրնաս
,,հաստատել, Թէ միրառ Թիւնը և Թլփատութիւնը մի
,,և նոյն սահմանադրութիւնը կը տեսնուին։ Պ. Գանգէ
,,նախ՝ երկուքն ալ կը ցուցընեն որոշ փոխհատուցման մը
,,հարկաւորութիւնը,,։ 337—340։

Տես որ հին մովսիսական խորանաց օրինաց Թլփա-
տութիւնը՝ որ առաջապաշտութեան նշան մըն էր, մեկ
օրինակ կը գտանեն նոր Քրիստոսական օրինաց միրառ-
Թեան խորհուրդն հետը. նախ՝ երկուքին ալ խորհուրդ
կ՚ըսեն. սեկ նայէ, և մեկ մ՚ալ կարդա՛ վերի գրածնին։
Այս առթիս մի զարմանար, այլ ձանաչէ սուրբ Հոգւոյն
գործութիւնը, առ լոկ մարդկային դիւրաթաթախ մտաց գըր-
ած խօսքը հակառակ սուրբ գրոց կ՚ըլլայ, բայց սուրբ Հո-
գւոյն շնորհքներով գրուած խօսքը հաստատուն սուրբ գրոց
է։ Այնոր համար կը պարծենար Պօղոս առաքեալը։
,,Թանն իմ և քարոզութիւնն ոչ պատիր բանիւք իմաս-
,,տութեան, այլ ապացուցմամբ Հոգւոյն և զօրութեամբ,

,, վե հաւատաք ձեր մէ՛ կոյն խմաստութեամբ մարդկան,
,, այլ զօրութեամբ Աստուծոյ ,, Ա. Կոր. Բ. 4—5։

Թէ որ սուրբ Հոգիով գրած ըլլային՝ հարկաւ Թլփատութիւնը հաւասար կոչհուրդ չպիտի ըրէին. այլ նշան կամ նշանակ աստուածպաշտութեան, և ապրուստի կոչհուրդին համար՝ սրբարար կոչհուրդ. ուստի զի Թլփատութիւնը նշանակ մըն էր, որով սրուեցան անթլփատ ազգերն Աբրահամ և զրկեր Աբրահամու իրենց ժողովուրդ Աստուծոյ, և աստուածպաշտութեան կոչնից տէր։ Այն որ Թլփատութիւնը գլխաւոր նշան մը եղաւ Աստուծոյ այն ուխտին, որն որ Աբրահամ նահապետին հետ ըրաւ, զանիկայ հայր ազգաց բազմաց ընելու և անոր զաւակներուն աշխարհի թագաւորներ յարուցանելու, կարգած՝ Ծն. ԺԷ. 2—5—7—10։ Ա անոնց Հոգւով սրբով լուացողը և գրոյը համեմատութեամբ սուրբ գրոց Թլփատութիւնը նշան կամ նշանակ պիտի անուանէ։

Հիմայ այս բաղդատական քարոզիչները ինչ կ՚անուանեն, կոչհուրդ. և կը պարծենան որ մենք Հոգւով սրբով կը լուանք սուրբ գիրքին համեմատ։ Տես Պօղոս առաքեալ քեզմէ գրածը, ,, Նշանակ առ ըմբռնելութենն, հինէ ,, արդարութեան հաւատոյն, որ յանթլփատութենէ ,, անտի ,, Հռովմ. Դ. 11։

Պօղոս առաքեալն Հոգւով սրբով գրելուն մէկ նշանն ալ այս է, որ Աստուծոյ Աբրահամ նահապետին հետ հաստատուած ուխտին համեմատ նոյն և նմանը կը գրէ։ ,, Թլփատեցէք ձեր ամենայն արու, և թլփատեցէք ,, զնարմին անթլփատութեանդ ձերոյ և եղիցի նշանակ ,, ուխտին ընդ իս և ընդ ձեզ ,, Ծն. ԺԷ. 11։

Այս խօսքերէն ակնյայտ կը ըլլայ, որ սրբարար կոչհուրդ Աստուծոյ Աբրահամու հոգեւոր խորհուրդը Թլփատութեան մարմնաւոր նշանէն։ Այլ ինչպէս կը հաստատուի այս ընելու։ ,, Այս երկուքը մէկ խորհուրդ է տարբեր արա- ,, բաղութեամբ,, և թէ՝ ,, Կիրառութիւնը և Թլփատութիւնը մի եւ նոյն սահմանադրութիւն կը սեպուի,, Այս խօսքերը հինայ հաստատեալ Պօղոս առաքեալն այս

պրաձին հետ։ ,, Օգ՛ն Թլփատու Յիսուս ոչ թլփա- ,, տութիւն ինչ է՛ և ոչ անթլփատութիւն, այլ նոր ,, արարած ,, Գաղ. Զ. 15։

Նոր արարած ընելով՝ միրաւորեան խորհրդոյն վերջաւոր ծնունդը կը յայտնէ, որ սուրբ Հոգին կը ներդրծէ միրաւորեց սիրաբուխ և հոգիներուն Ինչպէս որ մեր տէր Յիսուս Քրիստոս կը հրամայէ վճռաբար։ ,, Եթէ ոք ոչ ծնանի ՚ի ջրոյ և ՚ի հոգւոյ, ոչ կարէ մտա- ,, նել յարքայութիւնն Աստուծոյ ,, Յհ. Գ. 5։ Այս Քրիստոսական վճռոյն հակառակ չէ՞ մի այն բաժնելն հարց պատասխանի ընելով՝ Թլփատութեան համար սուրբ գիրքին մէջ դրուածները միրաւորեան վերաբերելով, որ ըսել է, Թլփատութիւնը միրաւորեան հետ մի եւ նոյն համարելով թուանշաններով անյարմար վկայութիւններ կը ցուցանեն, ինչպէս գրած են։ ,, Ընդունակ է նէ՝ զա- ,, րոյ միրաւոր ըլլալդ քեզ կը վերկէ։ Պ. Ջէ քանզի ,, միրաւորութիւնը վերստին ծնունդ չէ ,, Քրիս. Ալբէ. Նբէս. 335։ Այս հարց պատասխանին ուժգին հատուածը սուրբ գիրքին մէջէն մարմնաւոր Թլփատութեան վրայով խօսուած ու գրուած վկայութիւններով։ Այս քեզի քրիստոնէից միաքերը շփոթող, պարզամիտ հաւատացողը գայթակղեցնող անուամբ և եթ Քրիստոնէական վարդապետութեան անուանել առաւել արժան է տալով՝ Օմիւռնիա՚ի ազարակի Պալիկարպոս Արիքիվիքի։

Ընդ՝ սուրբ Հոգիով քննողները կ՚իմանան՝ որ մարմնաւոր Թլփատութիւնը չմիաբանիր միրաւորեան հոգեւոր խորհրդոյն հետ, և Քրիստոնէական վարդապետութեանն շատ տարբեր հետաւորութիւն ունի։ Տես Պօղոս առաքեալն սուրբ Հոգիով խօսած ու վճռած քարոզութիւնը։ ,, Ահաւասիկ ես Պօղոս ասեմ ձեզ, զի ,, եթէ Թլփատիք, Քրիստոս ինչ ձեզ ոչ օգնէ ,, Գաղ. Ե. 2։ Ինչէն հարկ եղաւ Պօղոս առաքեալն այս վճիռը տալու։ Որովհետեւ հրեայներէն անանկ անձինք եկան՝ որունք հեթանոս հաւատացեալներուն մէջ մանալով՝

կը խոսվելին մոլախոսդը և կը քարոզելին որ՝ եթէ մար-
մնական օրէնքին չհնազանդիք ու չթլփատիք՝ չկրնաք
փրկուիք։ ,, Նա սկսաւ լինել ի Հրէաստան՝ ուսու-
,, ցանէին զնոսա, եթէ ոչ թլփատիք ըստ օրինացն
,, Մովսէսի՝ ոչ կարէք ապրիլ ,,։ Գործ. ԺԵ. 1։ Ընդ
որ կը ջանային՝ միացնելին թլփատութիւնը մկրտութեան
հետ անտարբերը ձանչցունել։ Այսոր հաւատքը պօղոս առա-
քեալը այն վճիռը ըրաւ. Եթէ որ թլփատիք՝ Քրիստոսի
օգնութիւնը չպիտի ունենաք. Եթէ որ թլփատիք՝ Քրիս-
տոսի փրկութիւնովը պիտի չապրիք, Եթէ որ թլփատիք՝
Քրիստոսի Աւետարանը ձեղի պիտի չօգնէ, և Քրիստոսի
շնորհքներէն բան մը շահելիք չունիք։ ,, Ահաւասիկ ես
,, պօղոս առաք ձեզ, զի եթէ թլփատիք Քրիստոս ինչ
,, ձեզ ոչ օգնէ ,,։

Տէս բարեմիտ ընթերցող, որչափ հեռաւորութիւն և
տարբերութիւն ունեցաւ մարմնաւոր թլփատութիւնը
Քրիստոսի հոգեւոր շնորհքներէն. ապ թէ թլփատու-
թիւնը այս հոգեւոր երկնապարգեւ շնորհքները կընդու-
պրծնէր հոգինելուն, նայէ՝ սկզբուն Աբրահամ շնորհքը թո-
ղութիւն սեղաց կը պարգեւէ։ ,, Սկզբանէ իւրքանչիւր
,, ոք ի ձէնջ յանուն Յիսուսի Քրիստոսի ի
,, թողութիւն մեղաց ,,։ Գործ. Բ. 38։ Սկզբուն Աբրա-
համի հոգեւոր վերսին ծնունդը Քրիստոսի կերպա-
րանակութիւնը կը ներգործէ սկզբանէն, և անոր
հաստատական շնորհքներովը կը զարդարէ։ ,, Ոչ ապա-
,, դամ ի Քրիստոս սկզբանէ, զՔրիստոս զգեցեալ
,, եք ,,։ Գաղ. Գ. 27։

Սկզբուն Աբրահամի հոգեւոր խորհուրդը՝ սկզբնաւորը
շնորհական որդի կը նկատէ հօր Աստուծոյ, և նոյնին
հաստատական որդի կը նկատէ Աբրահամ Աստուածոյ
գաւոր կընդունի։ ,, Աստուածոյ չես ծառայ, այլ որդի.
,, եթէ որդի, և ժառանգ Աստուածոյ ,,։ Գաղ. Դ. 7։

Հիմայ պիտի հասկնալու ըսելս, ուրուն սկզբունքը
վերսին ծնունդ է, և կամ՝ եթէ այս երկուքը (Թլփա-
տութիւնը և սկզբունքը) մի եւ նոյն խորհուրդ չեն

տարբեր արարողութեամբ. և թէ՝ սկզբունքը և թլփա-
տութիւնը մի եւ նոյն սահմանադրութիւնը անպատե-
լու չեն։ Ընենք այսպէս գրելով և ապացուցանելով տա-
ճառները. թլփատութիւնը բարի մարդ և բարի քրիստոնեայ չէն, որով-
հետեւ աւետարանական և բարի քրիստոնեայ պէս բարի
մարդ բղխած՝ բարի խորհրդածութիւն է։ ,, Մարդ բարի
,, ի բարի գանձուց սրտի իւրոյ բղխէ զբարի, և մարդ
,, չար ի չարէն բղխէ զչար ,,։ Ղուկ. Զ. 45։ ,, Խոյզ
,, զայս խղճիւք խոկ՝ եթէ գուցէ սրտիդ ինչ դնիցէ ի
,, հաստատութեան յայսմիկ՝ որ պաշտացաս ի միջի։
,, Հանգիր խորհիլք զբարիս՝ ոչ միայն առաջի տեառն,
,, այլ և առաջի մարդկան ,,։ Ա. Կորն. Ը. 20—21։ ,, Մի
,, եթէ աղբիւր անդրանին ի միոյ ակունք բղխեցէ քաղցր և
,, դառն։ Միթէ մարթ ի՞նչ լոկ եղբարք լիմ թզենւոյ
,, ձկթի բերել, կամ արմտի թուղ, և ոչ աղտաղտին
,, տեղւոյ ջուր քաղցր առնել ,,։ Յակ. Գ. 11—12։

Այս ուրեմն այս Քրիստոնէական վերջապէս-Լինե-
ութեամբ սպառած գրքին անունը իրաւունք ունինք
անուանելու քրիստոնէից միաքերը շնորհող և գայթակ-
ղեցուցիչ վարդապետութիւն։ Վասն, որ ալքատիս
և ուղղափառ վերծանող պիտի, պիտի ըսես հիմայ,
Թաղումնք իրաւական և ուղղադատ աստուածաբանութեան
այլ եւս քննելու այդ անպիտան գիրքերը, մանք հե-
տեւինք սրբազան Պօղոս առաքելոյն խորհրդատուին որ
մեզի օգտակար և բարի քրիստոնեայ ընելու հարկաւոր
բաղդն իրատ է։ ,, Այլ դու ով մարդ Աստուծոյ,
,, փախիր յայդցանէ, և ելիր զհետ արդարութեան, աս-
,, տուածպաշտութեան, զհաւատոյ, զսիրոյ, զհամբեր-
,, ութեան, զհեզութեան։ Նա մարտիր զբարւոք մարտն
,, հաւատոյն, և բռնա հաս զկեանսն յաւիտենականացն՝
,, յոր կոչեցար, և դաւանեցեր զբարւոք դաւանութիւնն
,, առաջի բազումք վկայից ,,։ Ա. Տիմ. Զ. 11—12։

ԳԼՈՒԽ Լ.

ԱՍԿԵՑ առաջ գրածնիս բոլորը խորհրդածութիւն մըն էր՝ որ մարդս բնականապէս չար չէ, այլ մանաւանդ բարի. որովհետեւ արարչագործեալ է յամենայնէ արարչէն, որ է ինքնաբուն բարի. Ապա մարդկիկ արտաքուստ դուրսէն ի՛ստանան իրենց չարութեան գաղափարները՝ կամ չար մարդկիներու հետ առնչութիւն ընելով, և կամ չար խօսքեր լսելով և չար գործքեր տեսնալով՝ կը հակուին ինքն ալ անանց յարմարիլ, ի՛սկայական իրեն բնութեամբ բարի ըլլալը, և այնուհետեւ ի՛ըլլայ բարի մարդը՝ չարագործ և մոլի. Օ՜ որ օրինակ, զուտ մաքուր ոսկին և կամ արծաթին բնականապէս չունի պղինձ կամ կապար խառնուրդ, և որչափ որոշուած կը մնայ իր մաքուր բնութեանը հակառակ դուրսէն նիւթերէն՝ իրեն մաքրութիւնը կը պահէ. բայց երբ ի՛ընդունի դուրսէն նիւթերուն մէկ կամ երկու տեսակին՝ հարկաւ խառնուրդ ոսկի կամ արծաթ ի՛ըլլայ, որ ըսել է թէ՝ իրեն զուտ մաքուր բնութենէն օտար՝ դուրսէն նիւթ խառնուրդ է իրեն մէջը, որ այնուհետեւ կը կարօտի այն խառնուրդ ոսկին կամ արծաթին պատուելու համար հալել և մաքրել ի բովս և ի քարայս և որշել ի խառնուրդութենէն, որով իրեն առաջին յարգը և մեծագին արժողութիւնը կը գտնայ, և որ ժանտակս ի՛ըլլայ պիտանի աղնիւ շինուածոյ Աստուածաբնաստ սակրջոյ և արծաթագործոյ։

Այսպէս ալ մեր արարիչը Աստուած Հնարիս՝ յիւրում չար դաղափարներէն որոշուած և զատուած մաքուր սիրտերը և մտքերը ի՛ընդունի և իրեն շնորհքներովը կը զարդարէ, ըստ այնմ։ «Որպէս փորձի ի բովս արծաթ «և ոսկի, նոյնպէս ընտրէ զսիրտս Աստուած»։ Առակ. ԻԷ. 3։ Ղուկաս. Գ. 5—6։ Պաղ. ԿԸ. 10։

Որպէս մենք մեր սիրտը միշտ պիտի քննենք խղճմտանաց տեսութիւնով, որ չըլլայ թէ մեր սրտին ու մտքին մէջը չար դաղափարներ՝ մոլութեան կամ մեղսոյ

հոգեկորոյս խորհուրդներ ունենանք հակառակ աստուածային Հնարատութեանը, թէ որ դտնանք՝ շուտով պիտի խոստովանինք ըստ հրամանին Աստուծոյ. «Դա եմ՝ հա «եմ նոյն, որ ջնջեմ զանօրէնութիւնս քո վասն իմ, «և զմեղս քո այլ ևս յիշեցից։ Ասա՛ քեզ յու«լսել՝ և ընդ միմեանս դատիցուք, ասա՛ դու նախ զանօ«րէնութիւնս քո՝ զի արդարասցիս»։ Եսայի. ԽԳ. 25—26։ «Դու բաղումք՝ ի հաւատացելոցն գային, և խոստովան«լինէին, և պատմէին զգործս իւրեանց»։ Գործ. Ժ. 18։ Դեռ և ապաշխարութեան զօրութիւնով պիտի մերժենք մեր սրտին մէջ դտնուած չար խորհուրդները, ու անօրէնութեան գաղափարներէն պիտի մաքրենք մեր միտքը. ասոր համար սուրբ Գիրքն կը խրատէ։ «Ո՜զդ՝ չ«լեր անձին քումմ, դադար լինիցի քան ծածուկ անօրէ«նութեան՝ ի սրտի քումմ»։ Ա. Օրէն. Ժե. 9։ Արտաքին Աստուծոյ առջեւը բարի մարդ և բարի քրիստոնեայ ըլլալու համար պիտի չընդունինք մեր սրտին ու մտքին մէջը քան անօրէնն և չար խորհուրդներու գաղափարները, որովհետեւ Աստուած միշտ մեր սիրտը և խորհուրդը կը քննէ՝ թէեւ մարդկիներէն ալ ծածուկ ըլլայ, ինչպէս գրուած է. «Ոչ քննէ զսիրտս և զերկիամտութիւնս, Աս«տուած արդար»։ Սաղ. Է. 11։ Ի՞նչ օգուտ կ՚ըլլայ մեր հոգւոյն, որ մարդկիկ մեր արտաքուստ դուրսէն երեւցած փարիսեցւութեան ու կեղծաւորութեան գործքերուն նայելով՝ արդարեւ բարի մարդ դատեն զմեզ, երբ որ ի՛ նեղքս սրտերնուս մէջը Աստուծոյ բարերար կամացը հակառակ չար խորհուրդներ ունենանք։ Ան ժամանակը չէ՞ թէ փարիսեցիներուն կեղծաւորութեան տերեւած սոսկալի վայրը մեր անձին վրայ եւս առած կ՚ըլլանք, որն որ կը կարդանք սուրբ Աւետարանին մէջ։ «Ա՛յ ձեզ «դպրաց և փարիսեցւոց կեղծաւորաց, զի նմանէք գե«ղեցիկ«ս, որ երեւին արտաքոյ մարդկան սպիտակեալ, և ի՛ներքոյ լի են ոսկերօք մեռելոց՝ և ամենայն «պղծութեամբ։ Նոյնպէս և դուք արտաքոյ երեւիք մարդկան արդարք, և ի՛ ներքոյ լի էք կեղծաւորու«

,, Թեամբ և անօրէնութեամբ ,,։ Առա. Ի. 27—28։

Յիշենք այս տեղս Կայենի սրտին մէջը ժոպռուած առելութեան չարագոյն խորհուրդը, որ ունէր իրեն եղբօրը Աբելին վասն։ Բայց շատ զգուշութիւնով կը պահէր կը ծածկէր դէպքին չէր յայտներ. անոր համար որ դարն Աբել բնաւ կասկած մը չէր ունենար Կայենին վրայով, անոր դէպքին ցուցած եղբայրական սիրոյն խաբուելովը։ Ուստի երբոր Կայէն նենգութեան ոգով ըսաւ Աբելին. եկո՛ր ելլայը, երթանք դաշտը, այնպէս կարծեց Աբել որ ըսածնէն դաշտին մէջ զբօսանք ընելու ընելը կը հրաւիրէ, և չգիտցաւ որ այս հրաւէրը դարանակալութեան և սպանութեան մ՚առաջնորդէ, վասն որոյ միամտութեամբ դնաց արդարն Աբել, բայց Կայէն այն դաշտին մէջ անագորոյն դաղանութեամբ մը յարձակեցաւ անմեղ եղբօրը Աբելին վրայ ու այն տեղը սպաննեց զանի։ Ծննդ. Գ. 8։

Յիշէ այս տեղը Պաւղոս զօրաւոր Յակոբին խորհրդածութիւնը, և առելութեան չար կիրքը, որն որ ունէր Պաւղոս քհանայն, այն ու անոր զօրացը իշխան Վռոսայեն վրայ։ Արդէպ դարձեալ ոչ ցոյց տալով Վռոսայեն, եղբայրաբար ալջունց զանի հաղորդիլ, և ծածկելով նոր առելութեան կրից սպրդուղ գաղտնութիւնը, գաղտնի ձեռքին տակը պահած սուրը մեզ անոր անակնկալ շարը, և առանց խորհրդածութեան և նենգութեամբ մեռցուց։ Խորհեցաւ Վռոսայ Յակոբ զբոսանելուն երկու տեսակ խորհրդութեան ձեւերէն, մէկը որ սիրոյ հաղորդը կը մատուցանէր, և մեկ մ՚ալ եղբայրը անհանգստել կը բաղձար։ ,, Եթէ ոչ լեցու եղբայրը ,, Ա. Թագ. Ի. 9—10։

Յիշէ Յուդայ խոկորհրդածութեան ալ խորհրդութիւնը և նենգութիւնը, որ արձանագրութեամբ մնացել՝ մատնութեան սիրտներուն անդամ անձանոթ մնացած կին, և կարձիք ալ բնաւ չունէին անոր վրայ։ Այսօրուց երբ տէր Յիսուսի բերնէն լսեցին ,, Ամէն ամէն ասեմ ձեզ, զի ,, ոմն ի ձէնջ մատնելոց է զիս ,,։ Ամենքը տրտմեցան և անոնցմէ ամէն մէկը համարձակ Յիսուսի հարցանելու պատրաստ ,, Միթէ ես իցեմ տէր, և միւսը, միթէ ե՞ս իցեմ ,, Յհ. ԺԳ. 21։ Մատ. ԻԶ. 19։ Մաա. Ի՚Զ. 20։ Մինչեւ տէր Յիսուս երբեմն արտագին Պետուած Չշմարիտ դիտէր, որ այն իրեն արձանագրածը խորհրդական և նենգաւոր աշակերտը սիտակ գինքը մատնէ և սատանային թելադրութիւնը անոր սիրտը այս չար խորհուրդին մէջն է։ ,, Պետրոս Յիսուս ի սիզքանէ, ոչ են այնոքիկ որք ըզ ,, հնազանդեան, և ոչ այն է՝ որ մատնելոցն է զնա ,, Յհ. Զ. 65։ ԺԳ. 11։ Տեսաք չար մարդկութիւնը, որոնց սիրտը սատանայի խորհրդարան մը եղած էր. ասոր համար երկրորդ օրինաց մէջ գրած կը տեսնանք ի գործ շահելն մարդկան սրտի մաքրութեան համար, ,, Ոչ գործիցէ մարդ ,, ձին քոյր, գործ լինելի բան ծածուկ անօրէնութեան ,, ի սրտի քումմ ,, Ա. Օրին. ԻԵ. 9։

Պարզէն այս գործութիւնը թէ որ քրիստոնեայները չանհնազանդ կ՚ըլլան չար, և չար օրինակ քրիստոնեայ. անոնցմէ մէկը քեզի այս տեղ օրինակ բերեմ, որ շատ փառասէր ըլլալով՝ ու իրեն յայտը իրեն հարստութեանց և ստացուածոց վրայ դնելով՝ իրեն ընդունած քրիստոնէութեան հաւատքին չշնարհաւորութիւնը իմ հեռացուց։ Ան լինքն է Սիմոն մոգը։ Պետրոս փիլիպպոս առաքեալին քարոզութեանը ունկնդիր ըլլալով՝ հաւատաց ու մկրտուեցաւ, մնաց փիլիպպոս առաքեալին, ան անոր Յիսուսի Քրիստոսի անունովը ըրած մեծամեծ հրաշքներուն դալով՝ կը զարմանար, ինչպէս գրուած է։ ,, Ա՚յլ և ինքն Սիմոն հաւատաց, և մկրտեալ կանխէր ,, առ փիլիպպոս, տեսեալ զնշանսն և զմեծամեծ զօրու- ,, թիւնս որ լինէին՝ զարմանայր ,, Գործ. Ը. 13։

Կանենք որ այս Սիմոն մոգը յաւատացեր էր իրեն հաւատալութեանը և ստացուածոց, Պետ. իրեն սրտին մէջ Պետուծոյ հակառակ ամենաչար խորհուրդ մը ստացաւ, որով Պետուծոյ շնորհաց պարգեւը առաքեալներուն

ձեռքէն ընդ.ը արծաթով սեպհականել ուզեց։ Ո՛նոր համար երբ տեսաւ որ՝ սրբազան առաքեալները ձեռք դնելով հաւատացեալներուն վրայ՝ սուրբ Հոգւոյն շնորհայ ընդունակ կ՚ընէին, ուզեց այս իշխանութիւնը առնել առաքեալներուն ձեռքէն, չէ թէ ջերմեռանդութեամբ հաւատոյ և հոգեւոր փափաքանօք, այլ առաքինութեան արծաթ և ակի վաստուցանելով ըսաւ։ ,,Տո՛ւք և ինձ զիշխանութիւնս զայս, զի յոյր վերայ դնիցեմ զձեռս, առցէ զՀոգի սուրբ,,։ Գործ. Ը. 19։ Ո՛նոր համար ատաւեց յանդիմանեց անիկայ Պետրոս առաքեալ։ ըսելով՝ ,,Ո՛րծաթ քո ընդ քեզ լեցի՛ լինի՛ ,,բառա, զի զպարգեւն Աստուծոյ համարեցար ընչիւք ,,ատանալ, ոչ գոյ մասն և վիճակ՝ ի բանիդ յայդմիկ, ,,քանզի սիրտ քո ոչ է ուղիղ առաջի Աստուծոյ,,։ Գործ. Ը. 18—19—20։ Ո՛հ այս մարդն ալ որքան մեծ Աստուծոյ հաճելի ուղեղ խորհուրդ չունենալովը՝ չար և մոլորեալ քրիստոնեայ յառաջ համարեցաւ. և յետոյ ընկերացաւ քրիստոսական վերկարար շնորհքներուն։

Ո՞վանկ կը տեսնամ Հոգւոյն սրբոյ հակառակող Ո՛նանիա անուն քրիստոնեայ մ՚ալ, որ կատարեալ սիրով և հաստատուն յուսով քրիստոնէական ճշմարտութիւնը սրտին մէջ հաստատուած չըլլալովը՝ առաքելոց սուրբ ժողովքը խաբել ուզեց։ Որովհետեւ հաւատացեալները առաքելոց ժամանակը լսենց մէջը խորհուրդ ըրին որ՝ ամենքը հաւատարակիւռ կենցաղավարութիւն մը ունենային, որպէս զի աղքատ հաւատացեալները օրըստօրէական ապրուստի համար կարօտութիւն չունենան։ Ո՛ր սուրբ հաւատացեալներէն ոմանք ունեցածնին ծախելով՝ ցեանները, որ գիւղի կամ ագարակի տէր էին, իրենց կարծրը եղբայրասիրութեան օրէնքով կը վաճառէին, և անոնց անթողջ գինը կը բերէին առաքելոց ժողովքին մէջ, որպէս զի անոնք ալ հաւատարթութիւն ընեն։

Ո՛ր Ո՛նանիա անուն քրիստոնեայն ալ Թէպէտ հաւատացեալներուն կանոնին, դնոց ծախից իրեն Սաֆիրա անուն կնոջը հետ ունեցած ագարակը, բայց

գողանի խորհուրդ մը ըրին իրենց մէջը այն ագարակին գինը կիսելու, և միայն մասը՝ այն հաստատակաց դանձանակին տալու, որ առաքելոց քովն էր։ Երբոր այս սուտ թեան խաբէութեան խորհուրդը սրտերնուն մէջը ունենալով տարին մէկ մասը առաքեալներուն տալու՝ սուրբ Հոգին յայտնեց սրբազան առաքեալներուն անոնց խարդախութիւնը։ Ո՛ստոյգ Պետրոս սրբազան առաքեալը սատակց յանդիմանեց չշմարտութիւնը առնելնուն համար։ ,,Ո՛նանիա, ընդէ՞ր եղեց սատանայ զսիրտ քո՝ ,,սուտ քեզ Հոգւոյն սրբոյ, և խորել ի գնոց դեղջն։ ,,Ո՞չ ապաքէն մինչ կայրն, քո էր, և ի վաճառելն ընդ ,,քո իշխանութեամբ էր, զի՞ե զդիւր ի սրտի քում ,,զիս զայս, ոչ սուտեցեր մարդոյ, այլ Աստուծոյ,,։ Գործ Դ. 4։ Ո՛ր յանդիմանութիւնը լսելով՝ պետքը էջը ոչ՝ խոշտանգութիւնը սրտընդոստ, զղջալու գալով՝ իր յանցանքը ճանչնար. այլ սատր հակառակը բանի տեղ չդրաւ այն յանդիմանութիւնը, իբրեւ անխօս և անլուր արձան մը ըլլալով՝ յանկարծ աստուածային վրէժխնդրութիւնը հասաւ իւր վրան, ձգեց վեռեց գետնի վրայ, և խափն մահացոյց։ Ո՛նպէս անոր Սաֆիրա կինն ալ պատժեցաւ, այս խորհրդոյն անզեղջ սրտիւ ինքն ալ մասնակից ըլլալով։ Գործ. Ե. 1-2-3-4-5-6-7-8-9-10։ Տես քրիստոնէական սուրբ հաւատքով Թէպէտ բազի քրիստոնեայ կ՚անուանուին մարդ, բայց չար խորհրդով և չարախտաւոր կամքով կ՚ըլլայ չար քրիստոնեայ։

Երբ կը տեսնամ քրիստոնեայ մը որ հոգեւորէն Թուլացած է, հոգեւոր գործքերու չհետեւիր, հոգեւոր խօսքերը և խրատները լսելու փոյթ չունի, այլ միշտ իրեն մարմնոյն խնամքը կը տանի և միայն մարմնոյն հաճելի բաղձալի եղածները կ՚ուզէ յառաջ տանիլ, հարուստ ըսած՝ այն քրիստոնեային որ մարմնաւոր է և ոչ հոգեւոր, այնպիսին չար քրիստոնեայ է և ոչ բարի, Աստուծոյ բարեբար կամացը հաճելի չէ, այլ բոլորովին հակառակ։ Ո՛նպէս կը վարէ սրբազան Պօղոս առաքեալը։ ,,Խորհուրդ մարմնոյ Թշնամի Թիւն է Աստուած, զի օրի-

,,նայն Աստուծոյ ոչ հնազանդի, նաեւ կարէ խակ ոչ։
,,Օ՛ր որ մարմնացեալ են, Աստուծոյ հաճոյ լինել ոչ կարեն,,
Հռոմ. Ը. 7—8։

Արեմ այն քրիստոնեայն կատարեալ ճշմարիտ հաւատացեալ է ըսենք, որ իրեն անձին փառքը միտ կուգէ, իրեն անձը մեծարողները իրեն պատիւ տուողները կը սիրէ իրմէ հեռու եղող հաւատացեալները ի՛նարդէ կը մերժէ կը հալածէ, իսկ եթէ հարկը պահանջէ՝ խիստ անարդական խօսքերով բանիւ կամ գրով անոնց անունը կամ լաւ եւս է ասել կը զրպարտէ։ Քրիստոսէ փրկչին մերոյ վճռովը պիտի ըսենք. այնպիսին ճշմարիտ հաւատացեալ եւ Քրիստոսի աշակերտ պիտի չըլլայ, այլ Քրիստոսի թշնամի, եւ հաւատացեալները առեղծուածներուն առելութեան չար ոգին ունեցած պիտի ըլլայ, որոնք իրենցմէ զատուողը եւ հեռացողը Քրիստոսի մօտաւորը հաւատացեալները կը բանխաեին, պռնհիկ ռամիկ եւ տգէտ եւ միւնչեւ անդամ նղովեալ ի՛անուանեին։ ,,Արեմ յիշեսանայն որ հաւատաց ՚ինա, կամ ՚ի փառս ,,բնութենէ՝ Աստ այն խաժամուժ ամբոխ՝ որ ոչ գիտէ ,,զօրինա, եւ նղովեալք են,, Յովհ. Ը. 48—49։

Տես, սիրելի՛ ընթերցող, մեր առջեւ Յիսուս Քրիստոս ինչպէս կամեցաւ որ առաքեալներուն մտքին մէջը առելութեան չար ոգին տեղ չգտնայ, վասնզոյ չուշաց որ առաքեալներուն առիթ ըլլան անոնք, որոնցմէ մեկը մին Յիսուսի անունովը դեւերը կը հալածէր, բայց առաքեալներէն հեռու կը պտըտէր, առաքեալներուն չէր ուզեր հալածել։ Ասոր անոնք ալ արգիլեցին զանի եւ կամեցան որ Յիսուս Քրիստոսէն հրաման առնեն խափանել եւ մերժել այն պաշտօնեան։ Բայց Յիսուս չտուաւ այս հրամանը, այլ ըսաւ, մի արգիլէք զանի որ մեզի հակառակ չէ, մեր կողմն է, բնաւ մեկը չկայ, որ իմին անունովս զօրութիւն դործէ եւ լնդի հակառակ խօսել անարդէ չկրնայ, ըսաւ այնտ։ Պատասխանի եւ ասաց Յոհաննէս եւ ասէ։ ,,Վարդապետ, տեսաք զմեզ որ չ-
,,նոյն քո դիւս հանէր՝ եւ զմեզ հետ չերթար եւ ար-

,,դելաք զնա, Եւ նա ասէ, մի արգելուք զնա, զի ոչ
,,ոք է, որ առնէ զօրութիւն յանուն իմ եւ կարէցէ հայ-
,,հոյել զիս։ Օ՛ր որ ոչն է ընդ մեզ հակառակ ՚ի
,,մեր կոյս է,,։ Մրկ. Թ. 37—38—39։ Ղուկ. Թ. 49։

Տեսաք մի։ Սկը անուն Յիսուսը բնաւ չուզեր որ իրեն առաքեալները եւ ամեն հաւատացեալները ունենան ատելութեան չար ոգին։ Ասոր համար է որ Պօղոս սրբազան առաքեալը Եփեսացոց եկեղեցւոյն մէջ դտնուող հաւատացեալներուն ունեցած հաւատքը կը դովէ, որովհետեւ ամեն հաւատացեալներուն հետ սէր ունէին եւ ոչ ատելութիւն, և ամեն քրիստոնեաները սուրբ անուամբ կ՚անուանէին։ Ասոր համար կ՚ըսէ, երբոր լսեցի ես ձեր հաւատքը՝ որն որ տեր Յիսուսի վրայ ունիք, և ձեր սէրը՝ որն որ ամեն հաւատացեալներուն հետ ունիք՝ չեմ դադարիր ձեզի համար դոհանալու, և զձեզ յիշելու իմ աղօթքիս մէջը։ ,,Վասն այնորիկ և ես երբեք լսայ ,,զհաւատս ձեր՝ որ ՚ի տէր Յիսուս, և զսէրն՝ որ ընդ ,,ամենայն սուրբս, ոչ դադարիմ ՚ի գոհանալոյ վասն ,,ձեր՝ յիշել զձեզ յաղօթս,, Եփես. Ա. 15—16։

Ասկայ իմացանք որ՝ հաւատքը քրիստոնէական սիրով կը յայտնուի ու կը ճշմարտի, անանկ է նէ մեկը թէ որ ըսէ, քրիստոնեայ եմ և քրիստոսական սուրբ և ուղղափառ հաւատքը ունիմ, բայց օտարազգի լեզուաւ, ծխով և արարողութիւնով ողջամիտ և ուղղափառ հաւատացեալները մերժելու, ատելու ըլլայ նէ՝ ճշմարիտ քրիստոնեայ չէ այնպիսին, թէպէտ բաւական ուղղափառութիւն ալ ունենայ ՚ի հաւատս, բայց հերձուած և բաժնուած է քրիստոսական սիրոյն մէջ։

Ասոր սրբազան առաքեալն Պօղոս որ՝ հաւատացեալներուն մէջը վոխանակ սիրոյ ատելութիւն և խռովութիւն մտեր է, որ սոսկալի հերձուածողութիւն մը կը սեպէ, և ասոր պատճառն ալ իրեն անունը եղած է. որովհետեւ հաւատացեալները մէյմէկ կողմ մէյմէկ անուն ունէ զատուեր էին, ոմանք կը պարծենային Պօղոս առաքելոյն անունովը, ոմանք Ապողոս անուն՝ Պօղոսի աշա-

ձեռքին անուռնալը, և անոնք ալ պետրոս առաքեալին անուռնալը, քիչ մնացեր էին Երեստակի անուռնալը պարծենցող հաստատակամները. բայց տակը թափուեցան լուսաւորելով միկոմիկին բաժանողները շատերը էին, զրեց ոչ սովորական նամակը Արքեպատց՝ ապաշխրել Յիսուսի Երեստակի մարդասիրական անուռնալը։ «Ընդհանր ,, ղձիդ եղբայրք անուռնալ տեսան մերոյ Յիսուսի Երեստա- ,, տակի, զի գնոյն քան ունելիք սովորեցան, և մի լսեն ,, ի ձեզ հերձուածք. քանզի եկիք հաստատակաք ի նոյն ,, միտս և ի նոյն հանճար. ապա եթե ինձ եղբայրք ի ,, քրիստոսէ սորա, թէ հակառակութիւնք են ի ձեզ, ,, Եւ արդ ասեմ ակ, եթէ իւրաքանչիւր ոք ի ձէնջ ,, ասէ՝ Ես պօղոսեան եմ, և միւսն եթէ Ես Ապողոսեան, ,, և միւսն եթէ Ես Կեփասեան, և միւսն եթէ Ես Երես- ,, տակեան։ Իսկ արդ բաժանեալ լինիք ակ Երեստակ, ,, միթէ պօղոս ի խաչ եղեալ էակ վասն ձեր, կամ յանուն ,, պօղոսի մկրտեցայք ,, Ա. Կորն. Ա. 10-11-12-13.

Նայե Մկրտիչեան հայր Գաղղիերէն պօղոս առաքեալն զրած ձշմարտութենէն տեսլատած կը զրէ որ՝ քրիստոնէութեան հաստատը ուրիշ հաստատներուն վրայ ունեցած սկզբունքը կը ձշմարտի, չի նե կըսէ վերոհիշեալ հաստատը թերի է միայն հաստատը, ուրիշ հաստատներուն սկզբով որոշուած ըլլալով։ «Ի ծոյզս դնէ ,, զհաստատ և զսկզբն միաբանական առ այլ հաստատ- ,, ցեալս, վասն զի սկզբունքն միաւորութենէ գոյանայ ,, ձշմարիտ քրիստոնէութիւն. հաստատ ուղիղ՝ թերի են ,, առ սկզբունքն, յորժամ զատուցեալ է ոք ի սկզբ ,, այլոց հաստատելոց, և չէ բաւական լինել ուղղափառ ,, ի հաստատ, և հերձնալ ի սկզբն ,, ի Մեծ. Պօղոս. Հատ. Բ. Երես. 494։

Կ՚ևանանք ուսուցչին Ս. հատարանեն որ՝ պետրոս առաքեալը երեսս առաւել սխալեցաւ հակառակ Երեստակի կանոնը խօսելով, բայց չէր այնքան մեղադրելի, որով հետեւ սրտին կատարելութիւն ընդհակառակ սուրբ Հոգւոյն ընդունէր. Առաջին սխալը եղաւ Մովսիսական կնիքը

Յիսուսի Երեստակի պայծառակերպութեան ժամանակը, որ երբ տեսաւ Երեստակի աստուածային լուսափայլ պայծառութիւնը, փառքը, ուղեց որ՝ ինքն և երեքն հետ մնայն եղանելրը Յակոբոս և Յոհաննէս սրբերուն Օրենքեայ վկայելն, ձնշեց այն տեղը մնացեալ Երեստակի աշակերտներըը և հաստատակամներըը, այլ քաջ, մի՛ տեր, բարւոք է մեզի այս տեղը մնալը։ Ապը հասնելը Մարկոս աւետարանիչը կ՚ըսէ ։ «Հասկ ոչ գիտէր, զի՞նչ խօսէր ։» Մարկ. Թ. Ե. Պատճառը զի տիկնոջ երեսին և սրբազնութեան ժառանգութիւնը միայն երեսն հասնելու և երեսն հետ այն տեղ գտնուելնուն համար կը խնդրէ վայելելու։ Բայց երբ Հոգեւոր սրբով լեցուեցաւ, իմացաւ որ այն Երեստակի սրբազնութեան փառքը ամենուն հաստատակամներուն համար պատրաստուած է, հաստատել կամչնածներըը և բարեպաշտութեամբ ընթացածներըը պիտի ժառանգեն երկինք սրբազնութեան այն վայելչութիւնը, ոչ մնասնաւորապէս Մովսիսական լեռը յայտնուած էին պէս, այլ առաքեալներ կատարեալ երանութիւնով, անոր համար երեսն յաւերժապէս սխալելը ուղեց քաջալերել։ «Եղբայր լաւ առաւել փութացէք զի քա- ,, նզի գործով հաստատուն գձեզ կոչումն և զընտ- ,, րութիւն պահեցէք, զայս արարեալ՝ ոչ երբեք յան- ,, ցանիցէք, զի այսպես առատապէս շնորհեսցի ձեզ մուտ ,, ի յաւիտենական արքայութիւն տեառն մերոյ Յիսուսի ,, Քրիստոսի ։» Բ. Պետ. Ա. 10—11։

Երկրորդ՝ պետրոս առաքեալն սխալելը այս եղանակը մեր Յիսուս Երեստակ այն գիշերը որ պիտի մատնուէր, քանզ աշակերտներուն, գոնք այս գիշեր ամենքդ ինձ մէն պիտի գայթակղիք, ա՛ ինձմէ պիտի հեռանաք։ Պետրոս առաքեալը այս տեղը յանձնառութեան ըլլալով, երեսն զօրութեանը յուսալով՝ առաքեալներէն որոշուելով զատուելով՝ և ինքզինքը ամենէն վեր բանելով պարծանքով մը ըսաւ։ «Թէպէտ և ամենեքեան գայ- ,, թակղեսցին ի քէն, սակայն ես ոչ գայթակղեցայց ։» Յիսուս ալ անոր մեծամտութեանը և մեռ եղբայրներուն

որշումելով մը ինքզինքը արդարացուցանելուն համար, իրեն վրայ գալու ուրացութեան փորձութիւնը յայտնեց։ ,,Ամեն ասեմ քեզ. զի յայսմ գիշերի մինչեւ հաւու ,,լսեսել լոկ, երկից ուրացիս զիս ,,։ Ա՛ռ. ԺԲ. 54։ Ապա այն այս պետրոս առաքեալը շատ ալեկ լաւ խոնացաւ որ մեծամտութեան խորհուրդը, անձնադով ըլլալով հայրապանալը՝ կը հեռացունէ մարդս աստուածային նըպաստարար շնորհքներէն, և չարչար կը դահավիժէ մորձութիւններու մէջ, և հոգեւորապէս կը սպանէցունէ. անոր համար իբրեւ փորձ առեալ կը պարտաւորի այս խրատը դրելու։ ,,Ամենեքեան ընդ միմեանս զխոնարհութիւն ,,զգեցէք, զի Աստուած ամբարտաւանից հակառակ կայ, տայ շնորհս խոնարհից ,,։ Ա՛. Պետ. Ե. 5։

Այսպէս է նէ՝ մէկ քրիստոնեայ մը որ առաքինի մարդ ըլլայ, իրեն թէ հոգեւորական և թէ աշխարհական փառքը ու պատիւը խնդրելու հեռու է, անոնք Քրիստոսի ձշմարիտ հետեւողը չի կրնար ըլլալ։ Որովհետեւ իրեն ուղղութեան և անմեղութեան ատենը առաջնորդող զօրացուցիչ աստուածային շնորհքը իրմէն հեռացուցած է, թէեւ Քրիստոսի ձշմարտութեանը մասնաւորապէս ծանօթ ալ եղած ըլլայ, հասարակ ձշմարտութեան լոյսը անանկին սրտին մէջը ըստ ամենայնի ներգործած չըլլալ։

Այս խօսքերուս վկայ ունիմ Յովհաննէս աւետարանիչը, որ ընդարձակ կը գրէ։ ,,Ո՛ւ այնչափ նշանս ,,արարեալ էր առաջի նոցա, և ոչ հաւատային ,,ի նա, զի լցցի բանն Եսայեայ մարգարէի՝ զոր ասացն. ,,տէր, ո՞ հաւատաց լուր մեր և բազուկ տեառն ումի ,,յայտնեցաւ։ Վասն այնորիկ ոչ կարէին հաւատալ, զի ,,միւսանգամ ասէ Եսայի, Թէ կուրացոյց զաչս նոցա, ,,և ապշեցոյց զսիրտս նոցա զի մի տեսցեն աչօք, և խոհեսցին սրտիւք, և դարձցին և բժշկեսցիմ զնոսա։ Յայսմ ,,ասաց Եսայի, զի տեսի զփառս նորա, և խօսեցաւ ,,վասն նորա։ Բայց սակայն և յիշխանացն ոմանք բա,,զումք հաւատացին ի նա, այլ վասն փարիսեցւոցն ոչ

,,յայտնէին, զի մի՝ ի ժողովոյն հանիցեն։ Սիրեցին զփառս մարդկան առաւել քան զփառս ,,Աստուծոյ ,,։ Յօհ. ԺԲ. 37—43։

Ի՞նչ ըսենք աստանկ հպարտութեան վտանգաւորութեան չար խորհուրդները ունեցողը, բարի քրիստոնեայ կրնայ մի ըլլալ։ Քրիստոսի եկեղեցին մէջ պաշտօնատարութիւն մը կրնայ մի ունենալ, առաքելական յաջորդ կրնայ մի ըսուիլ։ Ա՛յ բնաւ։ Ընդհակառակն ատիկա և հարկ է որ աշխարհային փառքերէ ու պատիւներէ աւելի բարի քրիստոնեայ որչափ կարելի է վախչի՝ որտովը, մտքովը, կամքովը մերժելով այն ամեն աշխարհի փառքերը։ Այնպէս եկեղեցականները և հոգեւոր հովիւները՝ որ արժանապէս հոգեւոր հովիւ կ՛անուանուին Քրիստոսի բանաւոր հօտին։ ասպա թէ ոչ՝ միշտ կը սխալին, ու կը մոլորին իրենց աշխարհային փառքերին ու պատիւներին։ ինչպէս հետեւեալ գլխոյն մէջ պիտի տեսնուի։

ԳԼՈՒԽ Ը։

Ա՛ՊԱՔԻՆ վերոյիշեալ մարմնաւոր փառասիրութիւնը պիտի մերժեն, մանաւանդ աշխարհական իշխանութիւն պիտի չունենան հոգեւոր հովիւ անուանուելու, աշխարհի կայսերական թագը իրենց գլուխը դնելու չէն, թէ որ այն ամենիշխանի և յաւիտենական քահանայապետին փոխանն Յեսուսի Քրիստոսի ձշմարիտ հեղինակութիւնը ունին. որով ըսուի ,,Թագաւորութիւն իմ չէ աստի ,,։ Յօհ. ԺԸ. 36։ Այսպէս Յեսուսի թագաւորութիւնը յաւիտենական և անվախճան է, ըստ այնմ, ,,Թագաւորութեան նորա վախճան ,,մի լինի ,,։ Ղուկ. Ա. 33։ Ուրեմն Քրիստոսի եկեղեցւոյ մէջ քահանայապետ հանդիսացողները, աշխարհի

ղօրք և ղօրապետ պիտի չունենան, և իրենց անհնազանդ եղբայրներուն սրով վրէժ առնելու կարողութիւն առանց կանք պիտի չունենան, ՚ի միտ բերելով Յիսուսի ապագա յանդիմանութիւնը՝ որ առաւ Պետրոս առաքելոյն, երբոր սրով վրէժ առնել ուզեց, տիրանոյշ և Հշմարտասէր Թշնամիներէն սոսկալի մահուան պիշերը։ «Յայնժամ ասէ ցնա Յիսուս. դարձո՛ զսուր ,,քո ՚ի տեղի նորա, զի ամենեքեան՝ որ առնուցուն՝ ,,սրով անկանիցին։» Մտթ. ԻՋ. 52. Զի՞ որ հոգեւոր կառավարիչներուն հոգեւոր սուրը պիտի ըլլայ քանի Աստուծոյ. ըսա այնմ։ «Առիք զսաղաւարտն վրիա- ,,թեան և զսուսերն հոգւոյն՝ որ է բանն Աստուծոյ։» Եփես. Զ. 17։ Աստ նմանը սրբազան առաքելոյ ըսա ամենայնի առելի եղած մարմնաւոր զէնք առնելը, այլ անոնց հոգեւոր սուրը և զէնքը Աստուծոյ ամենազօր և անժխտելի օրէնքները և պատուիրանները, և սուրբ Հոգւոյն շնորհքները եղան, և անոնցմով կը պարծեցան։ Ինչպէս ամենուն քեզնէն Պօղոս առաքեալը կը խօսի պարծենալով։ «Օ՛ն զնուաստութեան մերոյ ոչ է մարմ- ,,նաւոր, այլ զօրաւոր Աստուծոյ, առ ՚ի քակելոյ զա- ,,մուրս, զխորհուրդս քակուղ, և զամենայն բարձրու- ,,թիւն հպարտացեալ ՚ի վերայ գիտութեան Աստու- ,,ծոյ, և գերելով զամենայն զիտս ՚ի հնազանդութիւն ,,Քրիստոսի։» Ա. Կորն. Ժ. 4—5։

Աստ վերոյհիշեալ քրիստոսական ամենապաշտելի հայրապետները և առաքելական աստուածահաճոյ ներկայութիւնները մեզմէ և մեր ժամանակակից հոգեւորականներէն մեծ և բարձր թողի ըրած չըլլալով, կառնենք և յօժարութեամբ աշխարհային փառաց չենք, և ոչ և հոգեւորը մոլորեցուցի հնար միայնոյն և ընդունելի ներկայ հոգեւոր կառավարիչներուն մեզի, և կամ կարող ենք արդեօք հասկնալիվ ըսելու. Թէ Քրիստոսի աշա- կերտ եմ և առաքելական պաշտօն ունիմ. ո՛սկերնէ բան պետրոս առաքեալին նոտած ակռաին վրայ բացվելու ետքը, պետրոս առաքեալին հոգեւորականութիւնը և օրինաւոր յաջորդութիւնը և բարեմասնութիւնը չունենալով՝ ո՛չ

փոխան պարծանք եղած կ՚երեայ, և ո՛չ ալ արհամարհելի հիւանդութիւն։ Տէս, գալիլեները և փարիսեցիները ալ Մովսէս մարգարէին գահակալութիւնը և իշխանութիւնը ունեցան, ուստոր անոնով կը պարծենային, բայց անոր Յիսուս վրկիչն մեր անունց սրտին փառաւորութիւնը գիտնալով ըսաւ։ «Յաթոռն Մովսէսի նստան գրիչքն ,,և փարիսեցիք ևայլն։ Ամենն զոր ասացեն ձեզ ընել, ,,և զնա՛ք և ՚ի ժողովրդա և գործեցէ՛ք ՚ի հրա- ,,պարակս։ Նա կոչիլ ՚ի մարդկանէ՝ ռաբբի ռաբբի։ ,,Դուք դուք մի գոք կոչէք վարդապետ, զի մի է ձեր ,,ուսուցիչ, և ամենեքեան դուք եղբարք էք։» Մտթ. ԻԳ. 2—6—7—8։

Պետրոս առաքելոյն որ բարեմասնութիւնը կը համեմատի այժմեան պապերուն ընթացքին. Պետրոս առաքեալը համարձակութեամբ առաւ մերոյ Յիսուսի ըսելը։ «Ո՛հաւասիկ մեք թողաք զամենայն և եկաք զքե՛զ։» Մտթ. ԺԹ. 27։ Այժմեան պապերը պիտի ըսեն անշուշտ. ահաւասիկ մեք ընկալաք աշխարհային արքայական թագ, և ոսկիով զրբք և սուբ վրէժխնդրութեան, և դամբ զինուք։ Պետրոս առաքեալը ըստ հրամանին Քրիստոսի. Գործ. Թ. 3. արծաթասիրութիւն չունէր, վասնորոյ չյայտնի կը պատճենար։ «Ո՛ղծաթ և ոսկի ոչ ունիմ»։ Գործ. Գ. 6։

Իսկ միջնի դարէն սկսեալ պապերը կը պարծին իրենց անուանալ սպասաւոր սկիւռը արծաթամբ և ոսկեզօծ վաղերանոցավ։ Պետրոս առաքեալը, տես, ինչպէս կ՚անարգէ զօշաքաղութիւնը, որ է արծաթասիրութիւն և անարգէ նաև զոսկին. ասոր համար կանոնական խրատ կը գրէ երկեցնեղբեան, եկեղեցւոյն Քրիստոսի հոգեւոր հովիւներուն, որ չըլլայ թէ զօշաքաղութեան չար և մոլեկան ախորժակ ունենան։ «Ո՛ղամեցէք որ ՚ի ձեզ հօտ է Աս- ,,տուծոյ, վերակացու լինել՝ ո՛չ իբրեւ ակամայ, այլ ,,կամաւ ըստ Աստուծոյ. ո՛չ զօշաքաղութեամբ, այլ ,,յօժարութեամբ. ո՛չ իբրեւ ակռելով վիճակացն, այլ ,,լինել օրինակ հօտին։» Ա. Պետ. Ե. 2—3։

Ա.յժմեան պատկերը այս զօշաքաղութիւնը կը պատուէն ու կը պաշտպանեն այնչափ՝ մինչեւ չեն շատանար նեղութեան յատուկ գրեթէ հրատարակելով արձակ եւ ոսկի հատուածներ։ Ա.սոր ընչաւէտ ժողովուրդ գոյութակցեցան իրենցմէ, որունք որ այսօրուան օրս Ա.ղգեցի, Գաղղիոյ, Գերմանիոյ մէջ անթիւ ժողովուրդներ կը գտնուին, որունք կը վկայեն թէ այսու պատճառաւ երկու կողմանէ շրջակ անձինք սրոյ հարկաւ եղան։ Ա.սոնց ըն պատճառանները անհնարին սրով վերջ կ'առնէին քաղքաքացիներէն եւ քաղքաքացիները նոյն օրինակ է սուր սուսերի կը մաշէին պատճառն եղողները. ասոնցով երկու կողմի մէջ վտանգաւոր քրիստոնէական հշմարտութեան եւ սիրոյ՝ ոսկիէ քառութիւնները եւ սրոյ սաստիկ հարուածներ կը տեսնէին։

Տեսանք մի զօշաքաղութեան պատճառները. ասոր համար է որ՝ մեր տէր Յիսուս Քրիստոս սաստիկ պատուիրեց աշակերտաց. «Տեսէք «եւ զգուշ լերուք յամենայն պատճառէ»։ Պօղ. Ա.Թ. 15։ Նոյ Պետրոս առաքեալն ալ հոգեւոր հովիւներուն յորդոր առաւ։ «Մի՛ զօշաքաղութեամբ». ինչպէս վերը տեսար եւ կարդացիր։ Բայց հիմակուան պատճառները լսենք որ կը պատուէն կը պաշտպանեն այս զօշաքաղութիւնը։ Ա.սոր համար է՝ որ այս թ. Պիոս պապը նոր հրատարակած համառօտագրին մէջ՝ որ տպուած է (յամի 1854 փետրուար 3.4 թղթահամար)։ այն սրբազան առաքելոյն Պետրոսի աստ ու մերժած զօշաքաղութիւնը կը ծանչէ, երեք հատ կէտ դնելով միայն ի'անցնի, որ չըլլայ թէ՝ իրեն հետեւող պարզամիտ ժողովուրդը այն սրբազան առաքելոյն մերժած զօշաքաղութիւնը տեսնալով ու կարդալով՝ պարզմտութիւններն զգօնանայ եւ արհամարհայ, ու իրեն հանդիսականին ըսելու. տես, Պետրոս առաքեալը ի'ատէ ու կը մերժէ զօշաքաղութիւնը, դուք ինչո՞ւ կը սիրէք. ուրեմն հակառակ է ձեր վարքը Պետրոս առաքելոյն վարքին, սրտով եւ կամքով բաժնուած է՛ք սրբազան Պետրոս առաքելոյն կանոնական սահմանէն։

Ա.յսպէս, ով բարեմիտ ընթերցող, չէ պարտ զարմանալ այն մեղքին դարձն ինչեալ եկած պատճառն մարդկօրէն սոսկալի սխալմունքներուն եւ առեղծուածեան կիրքերուն վրայով, եւ արժան չէ այնքան աղմկիլ եւ քամահրել որունք Աշխարհս անկեղծութեամբ կը պատմեն նոյն կամ Հռովմայ եկեղեցւոյն պատմիչները, կարգա՛ի պատմութենն պապից, եւ կը զարմանաս. մանաւանդ թէ կը զարհուրիս մեղքին դարձն յետոյ եկած պապերուն անունց աշխարհային շահասիրութեամբ եւ բռնաւորութեամբ մեղք եւ գոյութակցեցուցիչ վարք ունենալուն վրայ։

Յիշէ՜ մեր տէր Յիսուս Քրիստոսի մեծ վարդապետին Հռովմայոց տուած օրինակը, աշխարհի կորստական վաճառքով լեցուած հոգեկորոյս անձանց համար։ «Խնայ «արգելալ զինոյ մարդը կըսէ իրեն ասից քայլը ուղիղ «չէ կարող առնելոյ, չկրնար եւ բնաւ ուղիղ խօսիլ եւ «չամչնար իրեն խնդրուածնդ ըսուցած խօսքերին, եւ երբ «բեզ չի պատկառիր իրեն մեղկան զգեստներ հագնիլ դուրսքերին. «այլ երբեմն պարծանք կը համարի իրեն ծառայութեան «ընթացքին մէջը սայթաքիլը գլորիլը, մանաւանդ անյարմար եւ անյարիր խօսքերուն մեկ ընդ ըլլայ չըլայ, ինքնին կը բանդագուշէ եւ իր վատ անշահ բառերուն դարձքերը իրեն ամենեւին չեն երեւիր, բայց բարի «քրիստոնեայներուն զգաստ եւ զգօն միտքերը զանի կը «ճանաչեն ու կը քննեն եւ անոր վրայ կը ծիծաղին»։

Ա.հա այսպէս չէ՞ Հռովմայոց այն պապերը, որունք վաճառախրատեան արբեցութեան եւ շահասիրութեան մէջ գինովցածի պէս են եղեր. ուստի եւ չեն ճանչեր եւ ամենեւին իրենց չերեւնար մերժիլն գործքերնին։ Ա.նոր համար է որ աղեխ Հայոց ուղղափառ մեծ մասը եւ հոգեզօն եղբայրները զըսեմլով՝ անունցմէ հեռի մնալը մեծ երջանկութիւն եւ երանութիւն կը համարին, համեմատելով պօղոս առաքելոյն խրատին, որ կը գրէ Տիմոթէոս սիրելի աշակերտին. «Խակ եթէ ոք այլ ազգ լինչ ուսու- «ցանիցէ եւ ոչ անսայցէ ողջմտութեանն բանից տեառն «մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, եւ ըստ աստուածպաշտու-

,, վարդապետութեանն, այնպիսին հպարտացեալ է, եւ
,, պղնձէ զիտէ, այլ ոսկով՝ ի ծնդիսս եւ ՚ի քանս հա-
,, կառակութեան, ուստի լինին նախանձ, հին, հայ-
,, հոյութիւն, կարծիք չարեաց, խորդախութիւնք, ապա-
,, հանելոց մտաց մարդկան՝ եւ ծառայելոց ՚ի ձշմարտու-
,, թենէ անոյ, որ շահաւէտ համարին զառատաձ-
,, պաշտութիւնն, քայց դուք մերժեսջիք յայնպիսեացն ,,
Ա. Տիմ. Զ. 3—4—5։

Հպարտութիւնը եւ փառասիրութիւնը յիրարու քովո-
տանիքեց առելն եւ մերժելն է, վասն զի Աստուծոյ խնամքը
դնելն հեռի են այնպիսիներէն, եւ առջի Հոգւոյն ըն-
դունարան պիտի չըլլան, եւ քրիստոնէական հաւատոյ
ճշմարտութեան լոյսը կարող պիտի չըլլան ընդունելու՝
քան անժխտելի վկայն Յիսուս։ ,, Ո՛վ նմին կարէք
,, դուք հաւատալ, որ փառս ՚ի միմեանց առնուք եւ զփառս
,, որ ՚ի միոյն Աստուծոյ ոչ խնդրէք ,, Յհ. Ե. 44։

Նայէ Պետրոս սրբազան առաքեալը ամեն մէկ հոգե-
ւոր իշխանութիւնը եւ փառքը հօր Աստուծոյ կատարե-
ալ Որդւոյն միացնել Յիսուսի Քրիստոսի, ուրկից առնուք
մեր փրկութիւնը ու զանազան շնորհքները ու անոյշ ու-
նինք համբերել պէս պէս փորձութեան, ու անոյշ կը
գօրանանք քրիստոնէական ուղղափառ հաւատքին մէջը.
ասոր համար կը ղրէ։ ,, Եւ Աստուած ամենայն շնոր-
,, հաց՝ որ կոչեաց զձեզ յիւր ՚ի յաւիտենական փառս
,, Քրիստոսիւ Յիսուսիւ, որում փոքր մի եղերութ չար-
,, չարաչիցք, նա կազդուրեսցէ կարողացուսցէ հաստա-
,, հիմն արասցէ, նմա իշխանութիւն եւ փառք յաւի-
,, տեանս ,, Ա. Պետ. Ե. 10—11։

Ա.յս երանելի պետրոս սրբազան առաքեալը չէ թէ
միայն լոկ բանիւ կը քարոզէր հզօրութիւն, խոնարհու-
թիւն եւ հնազանդութիւն, այլ եւ ինքնին ներն վայել
իւր յայտնէր։ Յիշէ այս տեղս բարեմիտ ընթերցող,
պետրոս առաքելոյն հեզութեան, խոնարհութեան եւ
հնազանդութեան հանդեսը։ Այսն գի երբ որ Գեթսե-
մանէի մէջ Յիսուսի առաքեալները լսեցին որ՝ Սատա-

նայի մէջ դանուողը հրեայները Աստուածը ընդունե-
ցին փիլիպպոս առաքելոյն քարոզութիւնովը եւ Քրիս-
տոսի հաւատացին, պէտք եղաւ որ այն բաղմութեանը
երկու հատ առաքելոց մէջէն խրիստոսի անունց հոգեւոր
այցելութիւն ընելու համար։ Առաքելոց ժողովը տես-
նելով պետրոս եւ Յովհաննէս առաքեալները, և անոնք
ալ գնացին։ ,, Իբրեւ լուան որ Սամարացիք առաքեալքն
,, էին, թէ եւ ՚ի Սամարիա ընկալան զբանն Աստուծոյ,
,, առաքեցին առ նոսա զՊետրոս և զՅովհաննէս ,,
Գործ. Ը։ 14։

Հոգւոյ այս տեղս խորհրդաւորութիւն մը կայ, հրամա-
յողը մի միտ է՝ եթէ հրամանակատարը, առաքողը խոր-
հողը մի միտ է՝ եթէ առաքուողը խորհուրդը։ Տարիսա
հրամայողը խրիստոսը միտ պիտի համարուի քան զհրամա-
նակատարը և խրիստոսը։ Որպէս պետրոս թէ որ հիմնա-
ւան պատերուն փառասիրութեանը և հպարտութեանը
ոդին ունենալ՝ պիտի ըսէր, ես ձեզի պիտի հրամայեմ,
դուք լնցիք կը հրամայէք ինձ ժողով, չէ որ ես ձեր
պարագլուխն եմ, և ձեր միջը ծերունին եմ։ Բայց դի-
տեր պետրոս սրբազան առաքեալը, որ ինքն միւս առա-
քեալներէն աւելնալիս առաքելութիւն շնորհած, հոգե-
ւոր իշխանութեան և միտութեան զանազանութիւն մը
չունի, այլ միայն առաքելոց գլխին գտնուելս եղաւ։
Ասոր համար հնազանդեցաւ միւս առաքեալներուն տես-
նելութիւնը, և գնաց Սամարիա Յովհաննէս առաքե-
ալն ընկերակցութեամբ։ Պետրոս միշտ կը յիշէր Յի-
սուսի Քրիստոսի խրատը։ ,, Այնենքին գոք եղբարք ես
,, . . . Եւ միտն ՚ի ձեզնէ եղիցի ձեր ապաստաւոր ։ Որ
,, բարձրացուցանէ զանձն՝ խոնարհեսցի. և որ խոնարհե-
,, ցուցանէ զանձն՝ բարձրասցի ,, Մատթ. ԻԳ. 8-11-12։

Ա.յժմեան պատերը լինչու չեն յիշեր այս Յիսուսի
Քրիստոսի սրբազան առաքելոց գլխուն տուած նա-
ւարկելու իշխանութեան սահմանադրութիւնը, որմէ
առնելը լրնոց մէջը պահելին, ու լոքունքնին օրինակ
առնելի լրնոց ապագայ օրինաւոր յաջորդներուն, և օրի-

նաւսր յաջորդներդ ամենայն երկիւղածութեամբ պա-
հեցին և կը պահեն առաքելական հեղինակութիւնը. և
ալ որ այս հեղինակութինէն իւանակը կը բաժանի՝ կըզ-
լայ հերձուածող և հերետիկոս։ Ալան զի վաստակ-
րութեամբ և կանոնապահութեամբ յայտնի կը հակա-
ռակի առաքելական սահմանադրութեան, ինչպէս սրբա-
զան առաքեալն Պետրոս ասանկներուն համար կը գրէ.
,,Լինելին և սուտ մարգարէք ի ժողովրդեանն, որպէս
,,և ՚այժմ՚ի ձեզ լինիցին սուտ վարդապետք, որ սպըր-
,,դեալք մուծանեն հերձուածս կորստեան, և զտէր ան-
,,գնեաց, զնոսա ուրացեալ՝ ածեն ի վերայ անձանց
,,զարագահան կորուստ,,։ Ր. Պետ. Բ. 1։

Նայե՛ն ջ ազաքէն ընդհանուր և առնազոր գլուխն
եկեղեցւոյ Յիսուս Քրիստոս իր անձը օրինակ տալով
հրամայեց, ,,Ուսուրուք յինէն, զի հեզ եմ և խոնարհ
,,սրտիւ,,։ Մատ. ժ. 29։ Նոյնպէս՝ ,,Ես զնացու ի մարդ-
,,կանէ ոչ առնումք,,։ Յով. ե. 41։ Զի որ Յիսուս
աշխարհային վաստակներէն, մեծութիւններէն, մինչեւ ան-
գամ թագաւորութեան անուններէն խոյս կուտար կը հե-
ռանար. ինչպէս գրած է, ,,Յիսուս իբրեւ գիտաց, եթէ
,,գալոց են յափշտակել զնա, զի արասցեն զնա թագա-
,,ւոր, գնաց դարձեալ ի լեառն միայն,,։ Յով. Զ. 15։
Այս ուրիշն հակառակ է Յիսուսի Քրիստոսի սքան-
չելի խոնարհութեանը և հեզութեանը, ամեն տեսակ
մեծամտութեան չար խորհուրդներէդ։

Իսկոյն բեր բազատաէ Հռովմայէ այժմեան պապերուն
ունեցած մեծամտութիւնը և գահասիրութիւնը, որով
Յիսուսի Քրիստոսի վերկարար արեանը հատատուած,
և անոր վերկութեան անուանը սեպհականուած եկեղե-
ցւոյն մէջ ամեն մեկ առաքելոց յաջորդներէն վեր բարձ-
րագահ նստելով, և գլխաւորութեան անուններով կ՚ուզեն
փառասիրել ի մարդիանէ, և մանաւանդ Յիսուսի Քրիս-
տոսի պես անսխալ, և ընդհանուր հրամայող ամեն հա-
ւատացեալներուն վերայ բացարձակ իշխող հանդիսանա-
լու. ալ ասկից վերառոյ հետեւողութիւն, կարգա-

ւորող հրատարակած համառօտագիրը Թերթերը. և մա-
նաւանդ Թ. Պիոս պապին այս տարուան փետրուար 3-ին
հրատարակած գրութիւնը, որուն մէջ առաջին անգա-
ծէն յայտնի կ՚ընէ իրեն անապարծութիւնը և վերադա-
րութիւնը՝ լաւ եւս ասել հանճարեղութիւնը, Որով-
հետեւ բոլոր սուրբ եկեղեցւոյն Քրիստոսի ընդհանրա-
կանութիւնը կաթուղիկէութիւնը, ալ միայն իրեն ՀռոմՀ-
մայր մանուսար եկեղեցւոյն վրայ առնելով՝ ամեն քրիս-
տոնեայ ազգերը իրեն հպատակ ընելու կը ջանայ, և ինքն
ալ ամեն ազգաց քրիստոնէից եկեղեցւոյն ընդհանրական
գլուխ, Քրիստոսի նման հանդիսանալ կ՚ուզէ, և ամե-
նուն իշխելու և հրամայելու կը համարձակի. Հիշենք որ
առաջ հօր Աստուծոյ սահմանածը մերժել է, որ այս
հօր Աստուծոյ սահմանին համար կը գրէ Պօղոս առա-
քեալը. ,,Ընդ զամենայն ինչ հնազանդ արար ՚ի նոքօք
,,ասից նորա, և զնոա եդ գլուխ ՚ի վերայ ամենայն երկը
,,եկեղեցւոյ, որ է մարմին նորա, լրումն՝ որ զամենայն
,,յամենայնի լնու,,։ Եփես. Ա. 22։ Ուր Յիսուսէ
Քրիստոսի ընդհանրական ամենազոր գլուխ ըլլալը Աստ-
ւածպարգեւեալ վկայութիւնովը հաստատելով կը վկայէ Պետ-
րոս առաքեալը. ,,Քանզի կայ խակ ՚ի գրի, Թէ ահա
,,եսասկ դնեմ ՚ի Սիոնի վեմ ընտիր՝ գլուխ անկեան
,,պատուական, և որ ՚ի նա հաւատայցէ, մի ամաչեսցէ,,։
Ա. Պետ. Բ. 6։ Նոյնպէս Ի. 6։

Պատճառը երեւէ է որ՝ Յիսուս Քրիստոս պիտի ըլլայ
միայն ընդհանրական գլուխ իւր եկեղեցւոյն. առաջին
պատճառն է այս. որովհետեւ Յիսուս Քրիստոս է
եկեղեցւոյն վերկիչը, և եկեղեցւոյն յաւէտ վերկու-
թեանը վրայ է. ասոր համար է որ կը գրէ Պօղոս առա-
քեալը. ,,Քրիստոս գլուխ է եկեղեցւոյ, և ինքն է վերկ-
,,կիչ մարմնոյ իւրոյ,,։ Եփես. Ե. 23։ Ուր երկուսէ
պատճառ է այս. որովհետեւ Քրիստոս է մի միայն գլուխ
եկեղեցւոյ. վասն զի եկեղեցին՝ այսինքն հաւատացեալք
քրիստոնեայ մարմինն և անդամք Քրիստոսի են. ըստ այնմ
,,Դուք մարմին Քրիստոսի եք՝ և անդամք անդամոյ

„նորա„: Ա. Կոր. ԺԲ. 27.

Ա.հա այս ամեն վկայաբերութիւնները Հռոմէական այժմեան պապերը մերժելով և ընաւ չհիշելով, իբրեւ հնամոլ կը համբառնեն, իբր թէ ընդհանրական գլուխ եկեղեցւոյն Քրիստոսի: Հնոյ եւ այս առեղ պիտի յիշեմ Պօղոս առաքելոյն զարմացմամբ հարցումը. մթէ Քրիստոս բաժնուա՞ծ է. քանի՞ Քրիստոս կայ: „Ակ արդ բաժանեալ լի՞նէ խոհ Քրիստոս„: Ա. Կոր. Ա. 13: Որովհետեւ մէկ մարմին եւ մէկ ամենքս Քրիստոսի, ապա միայն նոյն Յիսուս Քրիստոսը պիտի ունենանք և ճանաչենք մեղմ գլուխ, որ ամենքս մեր ընդհանրական գլխոյն հետ միացած ըլլալով՝ ըլլանք կաթուղիկէ ընդհանրական եկեղեցւոյն անդամք: Քանզի մէկ քրիստոնեայ ազգ մը չպիտի կարողանայ ըսել, որ ես միայն Հռոմայ կաթուղիկէ եկեղեցւոյ մասը: Այլ ամենայն կը համաձայնի Հռովմայեցւոց պապը ինքզինքը և իրեն ժողովքը միայն կաթուղիկէ կամ ընդհանրական եկեղեցի անուանել, ահա ամենասխալ վարդապետութիւն, մանաւանդ աւետարանական և առաքելական սահմանադրութեան հակառակ: Ասոնք ամենքն ալ ինքզինքնին և իրենց ուսմունքը ընդ ամենայնի կաթուղիկէ կամ ընդհանրական կը կոչեն, ինչպէս որ յայտնի է իրենց որ կաթուղիկէ վարդապետութեան դարձած շատ Հայեր՝ անոր մէջ հաստատուն և անշարժ մնան„:

Մեծ սիրելի ընթերցող, ամեն հաստատուելու ազգ Քրիստոսի Յիսուսի հետը ուղղակի հաստատ յարաբերութիւն ունենալով և սիրով միացած ըլլալով՝ ամեն մէկը ջո՛ հաւատքը կաթուղիկէ եկեղեցւոյ մասն, որով ամենքը կը միանան՝ Քրիստոս Յիսուս, ըսել է որ՝ այս կաթուղիկէ եկեղեցւոյն կեդրոնը Յիսուս Քրիստոս է և այս ճշմարտութիւնը կը հաստատուի Յիսուսի Քրիստոսի անժխտելի խօսքովը: „Պահեցէք յիս՝ և ես ի ձեզ, որպէս ուրն՝ ոչ կարէ պտուղ բերել յանձնէ իւրմէ, եթէ ոչ լցէ հաստատեալ յորթն, նոյնպէս և դուք՝ եթէ ոչ յիս հաստատեալ լիցէք„: Յհ. ԺԵ. 4: Ա.յս օրինակաւ Յիսուս յայտնի ըրաւ որ ինքն է ներքին ճշմարիտ. ինչպէս որթը իւրեն վրայ հաստատուած ունի ուռերը, որ պտուղ բերելու համար հարկաւոր է անոնց զօրութիւնը կուտայ պտուղ բերելու, ատանկ ալ քրիստոնեաները ողջմիտ հաւատով, անեղբայրական յուսով և կատարեալ սիրով հաստատուն միացած պիտի ըլլան Քրիստոսի հետ, որով առաքինի և բարեպարծ կը հանդիսանան:

Ուրեմն մեք ամենքս գիտնանք որ մեր ազգային խորհրդական մարմնին ունի միաւորեալ՝ ի նոյն ինքն Քրիստոս, որ է ընդհանրական և ամենազօր գլուխ անդադար կը ծորայ, մեզ որ ըսենք ընդհանրական կաթուղիկէ եկեղեցւոյ մասն ենք, ըսել է որ ամեն մէկ ազգային քրիստոնեայ ազգ՝ Քրիստոսի խորհրդական անդամ ըլլալով՝ կաթուղիկէութեան և ընդհանրականութեան շնորհքը ստանալու համար Քրիստոսէն առած են: Ա.յս պղջմիտ վարդապետութիւնը կը հաստատէ Պօղոս առաքեալ: „Բազուկը մի մարմին ունի՝ ի Քրիստոս, այլ եւ բազմաթիւքն միանգամ անդամք ունի„: Հռովմ. ԺԲ. 5:

Տեսանք մի Յիսուս Քրիստոս եղած հաստատուն կաթուղիկէութեան այսինքն ընդհանրութեան, որ ամեն աշխարհք ստացած հաստատ ճշմարտութիւնը և ամեն ազգ հաստատելոյ՝ պիտի միացեալ ըլլան Քրիստոսի

հետ, զոր ի ամենուն վերակացութեանը և չնաշխարհ հաւատոյ կատարելութեան, և ամենուն միութեանը կեդրոնը Յիսուս Քրիստոս է, ինչպէս Քրիստոսի այս ճշմարտութեան խօսքին համեմատ կը գրէ Պօղոս սրբազան առաքեալը, որ ամեն հաւատացելոց ուղղափառ հաւատքը, հաստատուն յոյսը, և կատարեալ սէրը՝ի Քրիստոս Յիսուս պիտի հաստատուն հայեցողութիւն ունենայ. վասնորոյ ասէ. «Այսեցարուք՝ի զօրագլուխն հաւատոյ և՝ի կատարիչն Յիսուս» Եբր. ժԲ. 2։

Ա. յս բնաբանին վրայով Հայր Գաբրիել Ս. Ա-ախեան՝ ուղղասեռ մեկնութեամբ և հետեւելով Ռոկեքեանի առանկ կը գրէ. «Քրիստոս է կատարիչ մեր՝ «պատարագաւ խաչին արդարացուցանելով, և վերածե-«լո՛ի կատարեալն երանութիւն յերկինս, կամ կա-«տարե՛ զմեզ յինքեան լերկրս գլուխ զանգամս, ղե եղեալ «ևկեղեցին լըսումն այնր՝ որ զամենայն յամենայնի լնու»։ Ան՛ն. Պօղոս. Գ. եբե. 321։

Իւնայ մտածէ, որ Իոգւոյն սրբոյ շնորհիւը և միութեան խորհրդով ամբիծ ուղղափառ մեղքէն ազատութիւն կը գտնանք. Իսուսիմեան աթոռէն, պապերէն, եթէ Քրիստոսէն. կամ թէ Իսուսիմեան պապերուն անուանքը մի կը միտունիք. ոչ ապաքէն Յիսուսի Քրիստոսի անուանովը, ինչպէս Պօղոս առաքեալն ալ իրեն անուանքը պարծենցողներուն սաստելով գրեց՝ «Յանուն Պօղոսի «միրեցարուք»։ Ա. կոր. Ա. 13։ Զի՞ որ ամենքս Յիսուսի Քրիստոսի անուանովը միրուած ենք ըստ Պօղոսի առաքելոյն՝ «Ամբ միանդամ՝ ի Քրիստոս միրեցարուք, զՔրիստոս զգեցեալ՝ եք, չեք կարէ. ոչ հրեայ՝ «և ոչ հեթանոսի, ոչ ծառայի՝ և ոչ ազատի, ոչ ա-«րու՛ և ոչ կին, զի ամենեքեան դուք միք եք՝ի Քրիս-«տոս Յիսուս»։ Գաղ. Գ. 27—28։

Ընդհ նայն այս սրբազան առաքելոյն ցոյց տուած քրիստոնեայներուն միութեանը ամենահաստատ և ամենահաժոլով անսխալ կեդրոնը, որ է Յիսուս Քրիստոս. նայէ մէյ՛ալ պապերուն ցոյց տուած անհիմն և սխա-

լական կեդրոնը՝ որ Իռոմայեցւոց ժողովքը պիտի ըլլայ. Այս գրութիւնը չի որ հակառակ է քրիստոսական առաքելական Հաղորդութեան և Հաւատոյ կատարելութեան՝ ուրեմն պատերուն այս գրութիւնը չկրնար ճշմարիտ ըլլալ։

Իւնայ վերջապէս կը հարցընեմ. ապաշնորհութիւնով ոբ՞ն անուանքը և ոբ՞ն շնորհիւը պիտի ընդունելի ըլլայ, և կատարեալ ապաշնորհութիւն համարուի. յոյսերնիս ոբ՞ն պիտի հաստատանք. Իռոմայեցւոց պապերէն տարածուած ներողութիւնը վասն. և անոնց անուանովը ընդունելի պիտի ըլլայ. կամ անոնք Հանդիսալիին։ Թէ որ մեկը ըսէ այս, ինքզինքը կատարեալ հերձուած պիտի ընէ Յիսուսի Քրիստոսի այն Հնմարիտ քարոզութենէն, որ ըսաւ առաքեալ յորմէ Հանդիսալիին ինքնին իրեն հաստատ աշակերտաց խօսեցաւ. «Ահ այսպէս պարտ էր «յարչանալ Քրիստոսի և յառնել՝ի մեռելոց յաւուր «երրորդի, և քարոզել յանուն նորա ապաշնորհութիւն «և թողութիւն մեղաց յամենայն ազգս, սկսեալ յԵ-«րուսաղեմ»։ Ղ՛ւկ. ԻԴ. 46—47։

Իւնայ հասկցանք որ՝ Յիսուսի Քրիստոսի անուանովը միանալիք թողութիւն մեղաց. իսկ ամեն հոգեւոր հովիւներէ միջնորդ և մատակարար կը հանդիսանան այն որքարոզը և վերկացուցիչ խորհուրդներուն, և այս հոգեւոր իշխանութիւնը Յիսուս Քրիստոս իրեն ամեն աշակերտներուն հաւատով պարգեւեց։ ՅովՀ. Ի. 22—23։

Ա՛երջապէս կը հարցընեմ քեզի, վերջին դատաստանի օրը յաղթութիւն մեռելոց պիտի ըլլայ, և այնպես կը հաւատանիք. բայց սրինն զօրութիւնովը մեռելները յարութիւն պիտի առնեն։ Թէ որ բարի և ուղղափառ քրիստոնեայ եմ՝ հարկաւ խոստովանելու ես ըսելով, Յիսուսի Քրիստոսի հրամանաւը և զօրութիւնովը. ինչպես սուրբ Աւետարանը կը վկայէ. «Եկեսցէ ժամանակ, «յորում՝ ամենեքին որք՝ի գերեզմանս կայցեն՝ լսիցեն «ձայնի նորա, (այսինքն Քրիստոսի)»։ Յոհ. Ե. 28։

Ուրեմն այս տեղը ալ պապերը բան մը չունին։ Վերջը այս տեղը ալ կը հարցունենք, ընդհանրական դատաս-

ամանը ոչ պիտի բնակ, վասն որոյ և ոչ զայս պիտի ասեմ։ Չէ որ Յիսուս Քրիստոս որդւոյն Աստուծոյ յանձնառած է, «Ոչ ելիցէ Հայր զատկէ զոր, այլ զամենայն զոր ինչ ասիցէ ինձ, առնոյ իբրև» Յհ. ԺԶ. 22։

Այս ուրեմն ուղղափառ հաւատացեալներըդ, որք են Եկեղեցի Քրիստոսի, բազմութիւն հաւատարեալն, յորոց նոյն, սկզբնէն ունին Քրիստոսի վրայ, որոյ կ'ըլլայ ինքն Յիսուս Քրիստոս միմիայն կեդրոն կամարակապ Եկեղեցւոյն, որ ընդ ամենայն աշխարհ տարածուած է և իրեն հետ միացած է, և այս տարամարդ կ'ըսուի Տիեզերական կամ Ընդհանրական, ինչու որ սրբարան առաքելոցն քարոզած ճշմարիտ ընդ ամենայն աշխարհ սփռուած տարածեցաւ։ Ասոնք այսպէս կը խոստովանին հաւատոյ հանդանակին մէջ։ «Հաւատամք ի մի միայն ընդհանրական և առաքելական եկեղեցի, ի մի մկրտութիւն, յապաշխարութիւն, ի քառասնիցն և ի հնգետասնից մեղաց, ի յարութիւն մեռելոց, ի դատաստանն յաւիտենից հոգւոց և մարմնոց, յորում քայքայեսցի երկինք և երկիր և ի կեանսն յաւիտենական»։

Հոս կարծես ես ալ կը տեսնեմ, որ Յիսուսէ Քրիստոսէ, և նաև Յիսուսի Քրիստոսի հետ միանալով՝ ամեն ուղղափառ և բարեպաշտ հաւատացեալներդ մէկ անգամ ընդունելով՝ կ'ըլլան մի միայն կամարակապ եկեղեցի, և ամենուն վրայ մի միայն լշխող և հրամայող է միայն Տէրը Յիսուս Քրիստոս, ինչպէս որ հրամայեց։ «Ընդ ձայնի իմում լսեսցեն, և եղիցին մի հօտ և մի հովիւ» Յհ. Ժ. 16։ Տեսար մի, որ բանիդ կ'ըլլայ կոր եկեղեցին Քրիստոսի կամարակապ, մի կարծիր որ Հռոմէական պապերուն մարդկային խորհրդով և ոչ Հռոմէ սրբոյն հնարած իշխանութեանդ մէջ պիտի գանուս, և ոչ թէ Հռոմէական եկեղեցին կ'ըլլայ կեդրոն հաւատոյ և կամարակապ, այլ Յիսուս Քրիստոս է ամեն ազգերէն առնուած ժողովուրդ, և անոր աստուածային շինուածքը և հոգեւոր փարախը լսելն բանալոյ հօտին, և ինքն մի միայն Հովիւ քոյ և ընդհանրական դլուխ, ասոր համար ըսաւ

«Ոմանք ոչ ասեն ինձ Հայր, առ ի եկեսցէ, և որ զայս ասէ, ոչ հանից արտաքոյ»։ Յհ. Զ. 37։

Տեսար որ ամեն ուղղափառ հաւատացեալներդ կը միանան ի Քրիստոս Յիսուս, և անով կ'ըլլան մի, սուրբ, կամարակապ եկեղեցի, ասոր համար է որ՝ Պօղոս առաքեալը կ'ըսէ, «Ընծայեցաք դուք ի միութիւն ի Քրիստոս Յիսուս»։ Գաղ. Գ. 28։ Այս այս քրիստոնական և առաքելական ճշմարտութեան քացատրութիւնը կատարյ սուրբն Խորհրդ սրբ եկեղեցւոյ Ընծեցաց։ «Այլ զի՞նչ է կամարակապ եկեղեցի, ասէ Հայրն։ Ըստ ամենայն եկեղեցիք ուղղափառաց՝ որ ընդ ամենայն են, ասէ, մի Քրիստոս յամենայն եկեղեցիս է։ որ ըստ առաքելոյն հաւատոյ ընդ, զոր և առաքելական կոչեցեք։ Ոչ զի մեք և քաժանեն ըստ անկեաց՝ այլ ոչ եթէ ըստ ժամանակաց, զի ի ծագաց մինչեւ ի ծագս երկրի, սուրբ և հաւատոյ ճշմարիտ հաւատացեալն յամենայնի ուղղափառաց՝ իւր եկեղեցի է, և ոչ որոշի զնա՝ ոչ աշխարհն, և ոչ լեզուն օտարութիւն, այլ ընդունի զայն ի միասին ամենայն սիրով»։ Ի Մ. Ժամ. երես. 78։

Հիմայ այս ճշմարտութիւնները նեռը բաղդատէ Թ. Պետ պապին Տամասոս օտարին տեսութեան մէջ գրած նեռը։ վերը առաջին երեսը կարդացիր, միւսը երեսը նեռը։ նայէ, որ մեր ուղղափառ եկեղեցին քաժնուած լալհնդար պատճառներուն կը գրկ, և երկուսուր առաքեալին շնորհքը լսելն առելութեան ոգւոյն և խաբէական դատաստակալութեանը օգնական կը կանչէ։ բայց մենք գիտենք որ՝ սուրբ Հոգին Աստուած ճշմարտութեան Հոգի է, և ճշմարտութիւն միաստուածութեան է, և ճշմարտութիւն սիրոյն օգնական կ'ըլլայ, խորտակելու խաբէական խորհուրդները մէջէն խաբէութեան և խաբէութեան հոգի ունեցողները օգնական ըլլան։ Ան անանձնները պաշտօնն է, անոնց արուած է հոգի յիմարութեան։ Ա Թես. Ա. 10։ Հռոմ. Ը. 8։ Ասոնք պիտի աչք և չի տեսնան պիտի ճշմարտութիւնը, և ունենան պիտի ականջ, բայց չլսեն, վասն

թղթակառութեան։ Այսոր տուրք և բարեպաշտ եկեղեցւոյ ձայնը, այլ մարդահաճութեամբ խարդախութեան և խաբէութեան պաշտօնեայ պիտի հանդիսանան. այս բոլորն պիտի երեւնայ, թէ որ կարգանք այն տեսարանին ցոյց տուած ներկայ երեսը, որ գրած է։

„Եւ երանի թէ բոլոր աղգերնիդ երկնաւոր շնորհացը „անառալով՝ մկրտութիւններնը ուրանալով՝ հրեութեան և „մուրհակ հոգւով՝ ի մի միայն Քրիստոսի փարախը „դառնար, ուսկից բոլորովին հեռու է. ալ որ չի մնա„բանիր այս պետրոսի տուրքն աթոռիս հետ, յորմէ առ„ածներուն կը ծաւալին դերադիծար հալածութեանը „իրաւունքը, որուն ընծայելի է ամենայն հնազանդու„թիւն և պատիւ, և որ որ բոլոր եկեղեցին. այսինքն „ամեն դիւն հաւատացեալք՝ պետք է որ գան միանան „ժողովին՝ իբրեն դերագոյն գլխաւորութեան համար։ „Ընդարձակ անհաւատալի մխիթարութիւն ինձ լսել տգղն „և բոլոր եկեղեցին մեծաւ ուրախութեամբ կը ցնծար, „Թէ որ բանդագ աղգերնիդ ի կաթուղիկէ միութիւն „դառնար։ Ուսկէց սոյդ կ'իմանաք յարգապատիւ եղ„բայր, և սիրեցեալ որդեակք, Թէ ոչ միայն չենք „կրնար մենք հաւնիլ անոնց բռնած ճամբուն՝ որ գառն „և խիստ եղանակաւ ծովը են վարուիլ ձեր աղգին հետ „ձառագոյց հետ՝ և անոնց վայլած նախատինքը չեն „ըներ, այլ և սատիկ բոլորովին կը հեգնեն զանոնք՝ „որ ոչ սիրով և քաղցրութեամբ, հապա գառնութեամբ „և խստութեամբ կը վարուին ուստեւ անոնց հետ, այլ որ՝ ի „մահաբեր հերձուածոց ի կաթուղիկէ միութիւն դարձած են։„

Ահ սարսափելի պատկերութիւն. Այսոր աղգին վրայ ինչ մկրտութիւն, ինչ անհնազանդութիւն, և ինչ անմիաբանութիւն հաւատոյ աչքերը կ, որ կը համարձակին այս Թ։ պետրոս պատը իրեն պետերուն հետ միաւորդ ցոյց տալու. մեր ուղղափառ սուրբ եկեղեցին բաժնուած հանդգնի եղբայրներնուս խռովութեան ատելութեան հոգի փչելով, թշնամութեանց չար սերմն ցանելով անոնց սրտին մէջը, կը գրէ անոնց։ „Երանի՛ թէ աղգերնիդ

„երկնաւոր շնորհացը անառալով, մկրտութիւններնը ու„րանալով, հրեութեան և մուրհակ հոգւով՝ ի մի միայն „Քրիստոսի փարախը դառնար„։

Այսմղդի եղբայրներնը. գիտէք, Այսոր եկեղեցին ինչ„էն է որ մկրտել կը ճանչնայ այժմեան պատերսն առջևը. վասն զի սուրբ Հոգւոյն շնորհիւը Յիսուս Քրիստոս միայն կը ճանաչէ ընդհանրական առաքելոյն ամենիշխան տէր և գլուխ իւր եկեղեցւոյն, և ամեն ուղղափառ հաւատացեալներուն. ինչպէս վերը գրեցինք Ա. մենք չենք կրնար հոս Պատուոյ նախատահանութիւնը ասել, այլայլել և ուրանալ։ „Օ՜նա եղ գլուխ „ի վերայ ամենայն իրիք եկեղեցւոյ, որ է մարմին նորա„ Եփես. Ա. 22։ Այսոց եկեղեցին չկրնար ուրանալ անշարժելի հաստատուն հիմն հաւատոյ Յիսուս Քրիստոսը ըստ ամենագեղ քարոզութեանն Պետրոսի առաքելոյն։ Ա. Պետ. Բ. 7։ Ան չկրնար Քրիստոսի ամենակալ զօրութիւնը մերժել և հերքել, որ միանգամայն վերին է և գլուխ ամենայն քրիստոնէից, որոնք որ իրեն քահանայական մարմին կը համարուին։ Կող. Ա. 18։ Այսոց եկեղեցին չի կրնար անանկ մկրտութիւն և խորհրդական խօսքերէն, որ այժմեան պատերսն խրոխտ խորհուրդներն կ'ընդունի։ վասն զի շատ աղէկ համոզուած է Պօղոս առաքեալէն, որ պատճառ քարոզութիւններու չկարենալնէն հառաչել կը գրէ։ „Այլ որ զՀոգի խաբեայդ, որ կամիցի „խոնարհութեամբ և կրօնիւք հրեշտակաց, զոր չեմ տե„սեալ զամահ վարել՝ տարապարտ հպարտացեալ ի „մտաց մարմնոյ իւրոյ, և ոչ ունիցի զգլուխն Քրիստոս, „ուստի ամենայն մարմինն յօդիւք և խաղալեօք տարա„բերեալ և խրատեալ՝ աճէ զաճումն Պատուոյ„։ Կող. Բ. 18—19։

Այսոց ուղղափառ սուրբ եկեղեցին իրեն հաւատքը՝ յոյսը և սէրը չկրնար բաժանել Յիսուս Քրիստոս փրկիչէն, և կամ այն սէրը որ միայն Քրիստոսի կը վայելէ բոլորովին՝ չի կրնար նուիրել Հռովմայեայ պապերուն։ Ինչպէս և կը սոսկայ Պօղոս առաքեալին նշանակէն։ որ

կը դրէ Լբպնեմացւոյ Եկեղեցւոյն, «Լմեկ ոք ոչ օրինէ
»զաեր Յիսուս, եղեալ նզովեալ, մանրանեմայ»: Ս.
Կոր. Ա.Ջ.22: Ընդդէմ հաւիցուեցաւ մեծ Ղեւոյ եկեղե-
ցւոյն բանեցաշատ Թիւնը և ժողովոդոյ բազի քրիստա-
նեայ ըլլալը, որ քրիստոսական և առաքելական աւան-
դա Թիւններէն չեն մնացած, բայց այժմեան պապերը
կը հետեւին մոլորեցուցանել, ուրանալ առաքել քրիստա-
սական և առաքելական Հնչմարիտ հեղինակա Թիւնները,
և իրենց հնազանդեցնելով՝ Քրիստոսի մեծ Թիւնն բա-
ժանել և իրենց խարդախու Թեան վարագի մէջը ձգել:
Խարդախու Թեան ձգարան ըսի, որովհետեւ Քրիստոսի
վարագը մարմնոյ ոտքերով չափի հասկընալիք, այլ
հոգեւորապէս խոնարհու Թիւն, ուրկից Յիսուսի Քրիս-
տոսի խոշհրդական վարագը մէյմը երկինք ալքայու-
Թիւն է, որ իւր քահանայ հօրը՝ ուղղափառ և բարե-
պաշտ հաւատացեալները պիտի այն տեղը ժողովի: «Երբեմն
»հովիւ ոմն հովուեսցէ զխաշինս իւր և բազկաւ իւրով
»ժողովեսցէ զառնունս, և ի ծոց իւր կրեսցէ զնոսա»:
Եսայ. Խ.11: «Ոտից արեամ ձեզ, զի բազում մի յարեւելից
»և յարեւմտից եկեսցեն՝ և բազմասցին ընդ Աբրահամու
»և ընդ Սահակայ, և ընդ Յակոբու յարքայու Թեան
»երկինց»: Մատ.Ը.11: «Ալ կոչեսցի զձեզ մերձ ա-
»քսոյ Թիւնն և ի վառս»: Ս. Թես.Բ.12: Եւ առաքեա
Կիւրեղ երկինց ալքայու Թիւնը կը նմանեցնէ գառի
աչխարհս վարագին: «Օ՞ւրդ եղեալ հաւատաւ գառի
»երկինս»: Ի Գործ Գ.չ-ջ: Ս. Հոգին այս Հնչմարիտ Թիւնը
անդադարեակ կը խոստանայ Սահմանեալ վարդապետա-
Աղոյ՝ որպէս Ամենազնեալ այս բնագանցին վարդել:
«Օ՞զոյշ լիջաք մի արհամարհիցէք զմի ի փոքրիկանց
»յայսցանէ, ասեմ ձեզ զի հրեշտակք նոցա յերկինս հա-
»նապազ առանձն զերեսս Հօր կրեն որ յերկինս է»:

Ս. այս առքն երկինց ալքայու Թիւնը Քրիստոսի վարագին
անդանդելի կը դրէ, «Ձի պարտ կոչեսցի ժամանակի
»հատարել, եթէ պատարագին և ածին ի վարագն
»Քրիստոսի՝ զմի միայն մանուկ կամ զաւանաւք զի զամ

»զմեզաւոր, որ չտանելով բնարտ Թիւն քանի և հատակ
»կատարեալ մնջմնալ կամ մաք, շրջի մնըրատան և
»կարօտ առաջնորդի և խնամակալու Թ: Օ՞չքս ձեռ-
»նարկ Թիւն մեկնի օրինաւոր հաւատի, որ ունելով
»հարիւր ոչխար, Թողու զինոսան և գնայ ի լերինս քա-
»ցի, ու լնչն ած գնացաւ, և երեսայ խնդրէ զհաւա-
»րտ պարակաւեալն կամ զմնըրեալն յոռոգաւոյ, և
»եթէ գտանիցէ, առաւել ուրախ լինի ի վերայ ննջա
»քան ի վերայ այլոց որք չկորան մնըրեալ»: Տէռո-
Նոր Ուսմ. հայոց. Ս. երես. 43:

Ս. երկրորդն է Քրիստոսի շնորհական օրհնքը և հա-
ւատոյ Հնչմարտու Թիւնը: Յհ.ժ.16: Եւ ասոր դառն ալ
առքը Ս. հաւատոյն է, որ երբ հնազանդելով առքը Ս. հա-
ւատոյն, և Քրիստոսի շնորհական օրհնքներուն պատ-
ուէրներուն, և Քրիստոսի հաւատոյ Հնչմարտու Թեանը մէջ
կը գտնուինք, Քրիստոսի փարագին մէջը եղած կ'ըլլանք,
և անկէց ալ երկինց ալքայու Թեան յաւիտենական կենաց
մէջ մնալու արժանաւոր կ'ըլլանք: Ասոր համար քրիս-
տոս տէր Յիսուս Քրիստոսը: «Ամէն ամէն ասեմ ձեզ,
»զի ես եմ դառն ոչխարաց: Ամենեքեան որ յառաջ
»քան զիս եկին՝ գողք եկին և աւազակք, այլ ոչ լսեան
»նոցա ոչխարքն: Ես եմ դառն, ընդ իս եթէ ոք մտա-
»նիցէ, կեցցէ, մտցէ՝ ելցէ, և ճարակ գտցէ»: Յհ.
ժ.7—8—9: «Ամենայն որ յառաջանէ և ոչ կայ ի վար-
»դապետու Թեանն Քրիստոսի, զԱստուած ոչ ունիցէ,
»որ կայ ի վարդապետու Թեանն, նա՝ և զՈրդի և զՀայր
»ընդունի»: Ա. Յհ. Ա. 9:

Այս այս առքը Ս. հաւատոյն հնչմարտու Թենէն դուրս
մնացողները անհնազանդու Թեամբ, անշուշտ պիտի դա-
տապարտուին: Ինչպէս կը գրէ Պօղոս առաքեալը: «Ի
»քոց հոյժ առնուլ զվրէժս յայնոցանէ, որք ոչ ճանաչեն
»զԱստուած, և որ ոչ հնազանդին Ս. հաւատոյն տեառն
»մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, որք տույժս վրէժ ի
»սատակումն յաւիտենից՝ յերեսաց Տեառն, և ի փա-
»ռաց զօրու Թեան նորա»: Ա. Թես. Ա. 8—9:

Հանդէս տեսանէր Քրիստոսի վերչինն մերոյ հոգեւոր վիճակները, որովհետեւ Յիսուս Քրիստոս Հրեայ եւ յաւիտենական հալիւ է, ապա անոր փարախին ալ պիտի ըլլայ Հրեայ եւ յաւիտենական։ Ուրեմն ոչ պիտի խոր-տակի, Հոովմայոյ այժմեան պատերազմն աշխարհիս թագաւորութիւնը պարտութեան ենթարկել Քրիստոսի Եկեղեցւոյ դէմ, որուն միտքը Քրիստոսի փարախ հաստատելու, ատոնց միջոցը Քրիստոսի Հրեայ մարտութենէն հեռացնելն էր, եւ իրենց հետեւանքները ի կատարած։ Հայոց Եկեղեցին Քրիստոսը մէկ կը ճանաչէ միութեան Աստուծոյ Եկեղեցւոյ, եւ Հոովմ քանի քանի հօտին, որ եղ գանձն իւր ի վերին աստիճան, թող այժմեան Հոովմայոյ պատերը աշխատին խորհրդական բառերով եւ ձեւերով զարդարելու անոնք, սակայն Հոովմայոյ ազգին մէկ փոքրիկ մասը իրենց պատարագութեան, եւ մանաւանդ Քրիստոսական իշխանութեան մերձակային հնազանդել չենք մտածեր կրնար։ Հայոց Հոովմայոյ ազգասիրութեան մեծ մասը միշտ արհամարհած է։ չկարենալ անոնք ձայնելուն, ու ատկէն անդին չկրնալով տեսնել Յիսուս Քրիստոսը, այս տեղ է քրիստոսեան անունէն բաղնուելուն չհետաքրքրութիւնը։ վասն զի Քրիստոսէն սորված է։ «Յայնժամ եթէ ոք ասիցէ ձեզ՝ ահաւասիկ աստ է քրիստոս, կամ անդ, մի հաւատայցէք» Մաթ. ԻԴ. 23։

Այս տեղս մեր բարեմիտ ընթերցողները առաջարկելու իրաւունք ունին ըսելով, ուչ ապաքէն նիւթական եկեղեցին ի հանուանի տուն Աստուծոյ, յարկ սրբութեան, տեղի առ Աստուած փառաբանութեան եւ երկրպագութեան, եւ մանաւանդ ուղղափառ եւ բարեպաշտ հաւատացեալներուն, եւ յաւիտենական անուանով ալ կ'ըսուի փարախ բանաւոր ոչխարացն Քրիստոսի հավատին Քրիստոսի, ինչպէս անուաներ են նախնի սուրբ հարք, Ոսկեբերան։ Քօփ. Ա. 22։ Նէ ալլք, որանցմէ և սուրբ հայրն մեր Մովսէս Խորենացի, Պատ. Գ. ԿԸ. Մարգ. Ընդդէմ. Ա. Պետ. Ջ։

Բայց այս յաւիտենական մտօք կ'ըսուի փաքաք և ոչ

խորհրդանշական, որովհետեւ ուղղափառ և բարեպաշտ հաւատացեալ քրիստոնեայ, ամեն ազգ, իրենց նիւթական եկեղեցւոյն մէջ կը ժողովին, ըստ տէրունական առաքելական սահմանադրութեան միաբան միախորհուրդ և միաբերան աղօթելու վառաբանելու և երկրպագութիւն մատուցանելու առ ամենատուրը Երրորդութիւնն, և սրբարար և արբագործ խորհուրդները կատարելու, և Աստուծոյ հաճոյացեալ առըրեան յիշատակաց արժանի ծնողական հանդիսացնելու։ Մաթ. ԺԸ. 13։ ԺԸ. 20։ Հռոմ. ԺՐ. 6։ Ա. Կորն. ԺԱ. 18։ Եբր. ԺՓ. 17։

Այս ըսելը ընդ միայն կ'ուշադրուին այժմեան Հռոմայոյ պատերը արտաքոյ առըրեան դրոց և նախնի սրբազան հարց եկեղեցւոյ ասանդութեանց քարոզելու տեարանութեամբ և քարոզիչներով, որպէս թէ Քրիստոսի փարախը միայն Հռոմայոյ դասը և եկեղեցին ճանչցած ամեն քրիստոնեայ ազգերն։ Այսով կը ջանան ամեն քրիստոնեայ ազգաց ժողովուրդները իրենց տեսակցանելու, և մանաւանդ իրենց ունեցած մանաւորը և հոգեւորը իշխանութիւնը ընդհանուր երեւցնելով, կարկատուն խօսքերով ամենայն քրիստոնէից տիրելու իրենց մի միայն գլուխ եկեղեցւոյ Քրիստոսի, ընդհանուր հաւատացեալներուն ընդհանրապէս իշխելու և հրամայելու համար։

Այլ տարօրինակ միտք մանաւանդ և նորօրինակ համարձակութիւն։ Հակառակ ոչ միայն սուրբ գրոց, այլ և առաքելական դասատանդութեան։ Զի՞նչ կ'ըսէ առաքեալը, կամ բաներնուն ձեռք չի՞տար կարդալու այս սրբազան առաքելոց վճռաբար քարոզութիւնները։ Պետրոս սրբազան առաքեալը կը քարոզէ, որ այս ընդհանուր իշխանութիւնը ամենակալ տէր Յիսուս Քրիստոսը տուն մի-այն, այսպէս՝ «Օքանն առաքեաց որդւոցն իսրայէլի առաքարանել վեսաղաղութիւն ի ձեռն Յիսուսի Քրիստոսի, սա է ամենայնի տէր» Գործ. ժ. 36։

Այսանկ ալ Պօղոս առաքեալը շատ տեղ ամեն հաւատացեալներուն վրայ Քրիստոսի ունեցած ընդհանուր իշխանութիւնը բացայայտ քարոզեր է։ «Օ՛ր ոչ դոյ

խսիրը հրեի և հեթանոսի, քանզի նոյն տէրը է ամե-
,,նեցուն, բաւական յամենայնին, որք կարդան առնու-
,,ծ. 12։ Ա՛ն վախճան աւուրց այսոցիկ խօսեցաւ
,,ընդ մեզ Աստուած, դուր եղ ժառանգ ամենայնի,,։
Եբր. Ա. 2։ ,,Եւ զամենայն լինչ հնազանդ արար ի
,,ներքոյ ոտից նորա, և զնա եդ գլուխ ի վերոյ ամե-
,,նայն իրիք եկեղեցւոյ, որ է մարմին նորա, լրումն՝ որ
,,զամենայն յամենայնի լնու,,։ Եփես. Ա. 22—23։

Ա՛յս ամենայնի աբեղայական յայտնի վկայութիւնքդ ուսա-
ուցանելոյ անժխտելի անօրէնութեանդ մտախոհ ըլլա-
լով՝ մանաւանդ նախանձի սուրբ հարց և Յունկերզանի քա-
ջասարտութեանց հետեւելով՝ չշմարտութիւնը անվհատ
և անպատրաստ դրելու կը քարեհաձի Ե. Պաբլիեն
Ա՛ռաքեան՝ ի մեհենութեան Հզօնին Պօղոսի, որպէս
զի Յիսուս Քրիստոս միայն անուն ընդհանրական լռա-
նութեան և դևասուրաթեան տիրելու հրամայելով՝ այ-
լոյքն հանդերձ, և ոչ որ կարող է այն ընդհանուր իշ-
խանութիւնը և դևասուրութիւնը իւրոյ անձին սեպհա-
կանել։ Վասնզոյ ասէ. ,,Այն ինքն Քրիստոս ի սահ-
,,մանելոյն Աստուծոյ և փրկանաք սրեան լերոյ է սեր
,,ամենայն մարդկան՝ ազատիչ ի մեղաց և ի դիրութենէ
,,աստանային, որով իրաւունք եղեն նմա զամենեսեան մեռ-
,,րնեակ Հոգւով ընդդրկել, և զամենայն յաւուրացեալս ի ը
,,արքաբար խնամել իբրեւ զծառայս հաւատարիմ, որ-
,,դարացուցանելով զնոսա և վերկելով ի կատարեան առնա,,։
Հռոմ. Ա. 360։ Ա՛յսպէս գրէ հեռ. ,,Կարզեաց Աս-
,,տուած եկեղեցւոյ գլուխ զՔրիստոս ի վերոյ ամենայնի՝
,,որք անկն և պէտք եկեղեցւոյ, առ ի նոսխանամել
,,եկեղեցւոյ զամենայն բարիս, առ ի կատարել նմա զա-
,,մենայն մատակարարութիւն որ Հզմարիտ դլեայ վայելէ,
,,ոչ պակասելով իւրք ի մի ինչ իրս, այնինքն է լուսա-
,,ւորել զեկեղեցի, պաշտպանել՝ զօրացուցանել՝ զար-
,,դարել՝ շնորհօք և վարդք, ուղղել և դասել, կամ
,,այսպէս կարգեաց զնա գլուխ ընդհանրական և ինքնիշխան
,,քան ամենայն գործոց, և աւղղոյ և ժամանակի, ծայ-

,,թագոյն կատարած, և հրամանատար միաձեռնան որում
,,այլք ամենեքեան են փոխանորդ կամ պաշտօնեայ,,։
Հռոմ. Ր. 507։

Ի՛րանն առաւել զգուշանալի է, և արտաքոյ կարգի
և կրօնի քրիստոնէութեան՝ փառասիրութիւն Թ. Պետ-
պաղին այն համառօտագիր առարկին մէջը գրած պա-
հանջմունքը արեւելեան եկեղեցիէն և ամեն քրիստոնեայ
ազգերէն առանձ գրելով. ինչպես վերնալ յիշեցինք, և
առաջ եղծումն ալ սուրբ գրոց վկայութեամբ առինք,
թող այս տեղս ալ առնուած այն անհիմն խօսքերը, որ
կը գրէ երես 7։ ,,Պարտիկնք Աստուածացս, որով մար-
,,գասիրապէս և վեհաշուք յարգարեցինք զերկինք ու ի
,,կաթուղիկէ մեծ Եկեղեցւոյ գառնութեան գառնալոյ զա-
,,նան, վեհան։ Եւ երանի՛ թէ բոլոր ազգերնիդ երկ-
,,նաւոր շնորհացը առնալով՝ մեծագործութիւններդ ուրանա-
,,լով՝ հետեւեան և մեռելեան հոգւով ի մէկ միայն
,,Քրիստոսի փառաւոր գառնալոյ, ասկից բոլորովին հե-
,,ռու է. ով որ չի ուզեր այս սուրբ Պետրոսի աթո-
,,ռոյ հետ, յորմէ առ առաքեալներն կը ժառանգեն գերա-
,,ժոյ հաղորդութեան իրաւունքը, որում ընծայեցեր է
,,առաքելոյն հնազանդութիւն և պատիւ, և առ բոլոր
,,եկեղեցին՝ այսինքն առաջ դիմել հաւատացեալք պետք
,,է որ գան, մանան ժողովին իրեն գերագոյն դատա-
,,տորութեանը համար,,։

Ա՛յդ գիտեմ հանդերձ սիրելի ընթերցող, դուն ալ
պիտի ըսես ինծի, թէ որ այս Տրաւիրանաց ձայներուն
չենք նայիր ինչ ասիալի անարգանաց ձայներ կ'առ-
նենք. հերյոտոծ և հերեթիկոս անուն կուտան մեզի։ Ես մի
պիտի սիրելի. մարմնոյն ցաւը գլուխը կ'ղգայ, մարմնոյն
անարգութիւնը գլխոյն կը վերաբերի. ան ինչ եկեղեցւոյն
գլուխ Յիսուս Քրիստոսը կ'ընդունինք. ապա մեր եկե-
ղեցւոյն նախանձումնքը և անարգութիւնը անշուշտ առ
Քրիստոս կը վերաբերի։ Յետ, Աստուածն Քրիստոս
եկեղեցւոյն հալածած ժամանակը այն հալածմունքը Յի-
սուս ինք վրան առնելով կ'ըսէր։ ,,Սաւուղ Սաւուղ

,,զի՞ հալածես զնա,,։ Գոդծ. Թ. 4։ Այսպէս ալ այն ժամանակները անանկ մէկ յարմարեցած մը շինած գլուխ եկեղեցի չէր տեսնուեր, ոչ առաքեալներէն և ոչ առաքելոց աշակերտներէն, այլ միայն Քրիստոս Յիսուս կը ճանաչէին ընդհանուր եկեղեցւոյն ամենակալ և ամենազօր գլուխ, և մի միայն հովիւ քաջ բանաւոր հօտին, վանորայ հաստատելոյ հալածուիլը, նեղուիլը, չարչարուիլը և անարգուիլը Յիսուս լսեն կ՚ընդունէին։

Ա.րգ՝ քնաւ չարտմիր և չցաւիր ,,այդ ուղղափառ եկեղեցին անանկ հնարուած հերձուածողութեան ձայներէն, որ Հռովմայոց այժմեան պապերէն եկած կ՚ըլլայ. վասն զի Յիսուսի Քրիստոսի սիրելի աշակերտներն ալ, և հրեից ազգին ճշմարիտ հաստատելիները կը լսէին անանկ ձայները, ինչպէս կը կարդանք Գործք առաքելոց սուրբ գրքին մէջը. ինչու որ երբ Պօղոս առաքեալը յայտնի քարոզել սկսաւ Յիսուսի Քրիստոսի ճշմարտութիւնը՝ բոլոր քրեցան ճշմարտութեանը հակառակողները, քահանայապետները, գրիչներն ու փարիսեցիները Առաքելոյն վրայ, որպէս կ՚ուզէին մեռցնելու վրէժխնդիր առնել, անոր համար Ղանիա քահանայապետը ժողով մը կազմեց փարիսեցիներէն, կեղծաւորներէն և գրիչներէն, և ասոնք հետը առած և Տերտուղիանոս ճարտասանոն ալ ընկերը առին՝ ու ներկայացան վեհը գառասպին առջեւը և սկսան գանգատիլ և բողոքիլ Պօղոս առաքելոյն համար, մեղադրութեամբ՝ զրպարտելով, որ մեր հրեայ ազգը կը խռովէ, և ամենուն միտքերը կ՚այլայլէ, և այս խօսքն ալ ըսին այն լերը զրպարտողները, որ այս Պօղոսը առաջնորդ եղած է նազովրեցիներուն հերձուածողութեանը։ Ա.յս խօսքով Քրիստոսի աշակերտները հերձուած բաժնուած անուանելին, լեզուի համար, վասն զի այն հրեայները որ հաստատուն Քրիստոսի, սրբազան առաքեալներուն քարոզութիւնովը սուրբ Ա.ստուածայնին շնորհքովը հետեւցան, ըստ ամենայնի բաժնուեցան հին օրինաց քահանայապետներէն և անոնց բանակակալութենէն, մանաւանդ մերժելին անոնց անպիտան

երկրի իշխանութիւնը, վասնորոյ անոնց առջեւը հերձուած անուանելոյն, ինչպէս որ ըսին Պօղոսի համար ,,Քանդեմ գայթ զայրս այս ապականիչ և խռովիչ ամենայն հրէից՝ որք են ընդ ամենայն երկրի, և առաջնորդ նազովրեցւոց հերձուածոյն,,։ Գործ. Իդ. 5։

Թէպէտ անանք հերձուած անուանեն, քանզի մեր տէր Յիսուս Քրիստոսը այն հաստատացեալները երկնի շնորհացը հաստատութեանը աշակերտ կ՚ընդունի, և երկնի հոգեւոր և յաւիտենական վերութեան ազատութեան շնորհացը հաղորդ կընել կը խոստանայ, ,,Նա առաջի Յիսուս առ հրէից, այսոյն հաստատեալս, եթէ դուք կայջիք՝ ի բանի իմում, ,,ճշմարիտ աշակերտք իմ էք, և ծանիջիք զճշմարտութիւն, ,,և ճշմարտութիւնն ազատեսցէ զձեզ,,։ Յհ. Ը. 31-32։

Ա.յս օրինակ գաղտնի մնացեր է այժմեան Թ. պիոս պապին ըզածն ալ, զինքը ճանաչողը երբեք անսխալ հրապարակ և ընդհանրական դրախ եկեղեցւոյն Քրիստոսի, ու երկնի հետագնդողները աղզափառ կ՚անուանէ, քայց ջնդունողը չճանաչողը հերձուած և հերետիկոս կը հրատարակէ, որ քան ամենայնի սուրբ Ա.ստուածայնին հակառակ է, որովհետեւ սուրբ Ա.ստուածայնին մէջը ասանկ մէկ գրութիւն մը չտանուիր Յիսուս Քրիստոսէն և սրբազան առաքեալներէն ասանկ մէկ անտեղի վարգապետութիւն մը չըլսուիր, այն որ այս այժմեան պապերէն միայն կը լսեն աղզափառ քրիստոնեայները՝ մանաւանդ Հայոց աղզափառ եկեղեցւոյն քաղկեդոնական ժողովրդը այսօրուան օրս այս ամենասխալ գաղտնի Ա.րգէն այժմեան Հռովմայոց պապերը սխալ կարծեան սուրբ ժողովներէն անգամ քանաւ չեն նկատեր՝ թէ սրանց կ՚ըսուի հերձուած և մերժելի։ Սուրբ ժողովներէն անոնց կ՚ըսէին հերձուած և մերժելի, որ քրիստոնէական սուրբ հաստատ աղզափառութեանն, աստուածարանական և առաքելական քարոզութեան և աղզափառութեան կը հակառակէին, ինչպէս մեկ քանին դնենք այս տեղ՝ որ ճանչնան հին հակառակ Հռովմայոց պապերը հերձուածները հերետիկոսները։

Ղևկիոս սինկելեական սուբբ Ժողովին մէջ հերձուած
և հերետիկոս անուանեցաւ չարաչար ամբաստանեալն Ա-
ռիոս, զոր ըսացաւ Յիսուսի Քրիստոսի համագոյ աս-
տուածութիւնը և յաւիտենական ծնունդը. վասնորոյ
չէր գաւաներ զնա որպէս Աստուծոյ հաւատար համագո-
յակից Հօր և սուբբ Հոգւոյն, այլ կը բաւականջէր Յիսուսի
Քրիստոսի համար՝ օտար մէկը և արարած մը։ Աստ-
ուծոյ համար պիղծն Արիոս և հետեւողքն նորին՝ Արիանոսականք,
հերձուած, հերետիկոս և մոլորեալ վճռեցան սինկե-
ղեական սուբբ Ժողովին մէջը և նզովիւք դատապարտեցան։

Պատկառ ալ հոգեւորան Մակեդոն՝ ըսացաւ Հո-
գւոյն սրբոյ աստուածութիւնը. չէր խոստովաներ հա-
մագոյակից Հօր և Որդւոյ զսուբբ Հոգին Աստուած. այլ
օտար աստուածային բնութենէն և ստացական և ծառայ
և պաշտօնեայ, ևայլն։ Զոր համար Կոստանդնուպօլսոյ
սինկելեական սուբբ Ժողովին մէջը նրպաւէս հերձուածող
և հերետիկոս և մոլորեալ վճռեցաւ հոգեւորան Մա-
կեդոն և հետեւողք նորին մոլորութեանն։

Պատկառ ալ Նեսաոսի սինկելեական սուբբ Ժողովին մէջ
հերձուած, հերետիկոս և մոլորեալ դատապարտեցաւ
իրաւամբ ժանտախտահոտ Նեսաոր, որ ուրացաւ զԱստուած
մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի լսկապէս որպէս Աստուծոյ և
որպէս մարդոյ ըլլալը, վասն զի չէր խոստովաներ Յիսուս
Քրիստոսը ճշմարիտ Աստուած, և որպէս Աստուծոյ, այլ
աստուածային մարմնին Յիսուսի միայն բնակարան աս-
տուածութեանն կը բաբրանջէր. վասնորոյ սուբբ կոյս
Մարիամ չէր խոստովաներ Աստուածածին՝ այլ Քրիս-
տոսածին և մարդածին, ինչպէս որ հիմակ ալ նոքաւանդ
քաղքաքականները սուտ ազանդին ընտանութիւն և պաշ-
պանութիւն ընելով՝ Աստուածածին չեն ըսեր, ամենա-
բանական սուբբ կուսին Մարիամայ հաւատոյ, սրով գալանի
Նեստորական ըլլալնին յայտնի կ'ընեն, և այս ալ բաւ-
և ուղղափառ քրիստոնեայնիս կատաղ սիրտ ըլլան խնա-
նալու և խորշելու անոնցմէ։

Այսպէս նման ըրեցաւ ամբարիշտն և պիղծն Նեսթէս։

որ վճռեցաւ յայտնի հերձուածող հերետիկոս և մոլո-
րեալ. վասն զի այս հերետիկոսապետը ուրացաւ Յիսուս
Քրիստոսի աստուածային և մարդկային երկու բնու-
թիւնը և անշլմեի միաւորութիւնը։

Ասոնցմէ և մեզ ձայնակից եղեալ սուբբ Ժողովոյ կը
հերքենք և կը մերժենք այս ամեն հերձուածները և հե-
րետիկոսները, առանդապետները և անոնց չարաչար
ազանդները և հետեւողները. և ընդունինք սուբբ և
սինկելեական Ժողովներով հաստատուած ուղղափառու-
թիւնը և անոնցմով կը հետեւինք անոնց բաբեպաշտու-
թեանը, որոնք մեզի վարդապետեցին և ուսուցին, Աս-
տուածաշունչ սուբբ գրոցք հաստատելով. ինչպէս մեր
ուղղափառ սուբբ եկեղեցւոյն բերնէն կը խօսի Գրիգորիս
Հոգեւոյ Կաթուղիկոսիս, որ յիշելով սուբբ Ժողովները
ասոնք կ'ըսէ գրելով՝ ,, Ասոնք այնպէսի և հաւասարձակա-
,, թեամբ նզովեմք զոր՝ ի նոցանէ նզովեալ հերձուա-
,, ծողսն, զԱրեայ՝ որ ոչ ասաց զՈրդի՝ ի բնութենէ Հօր,
,, զՄակեդոն՝ զի հոյհոյեաց զՀոգին սուբբ. զՊօղոս
,, Շամիշատացին և զՆեստոր՝ նոսին հերձուածոյն նորո-
,, դիչ, որ մարդ դուզնաքեայ ասացին զԱստուածն մեր,
,, և զմեր Յիսուս Քրիստոս, յարակայութեամբ և հա-
,, ճութեամբ շարժայարեալ ՝ Աստուած և ոչ անճառ և
,, սքանչելի միաւորութեամբ։ Նմանեմք և զամբարիշտն
,, Եւտիքես՝ որ զմիութիւն աստուածութեանն և մարմ-
,, նոյն շնորհմամբ դաւանէր, և ոչ յատկութեամբ ՝ի
,, հայեցողութիւն բնութեանց. ընդունինք խոկ և երգակ-
,, ցինք սուբբ և աստուածազգեաց հարցն՝ որք այսոցիկ
,, հերձուածոցս մահու չափ չգնեալ հակառակ կացին
,, և զսղղափառ հաւատս աստուածաշունչ վարդապետու-
,, թեանցն խրճանց եառան մեզ, զսբս առեալ բնակեալք,
,, և միշտ ընթերցմամբ ՝ի նոցին աշակերտուիլն փութամք
,, գտանել անմոլար ,, Ընդհան. Տեղ. Պէյս. երես. 113։

Հիմակ Թագ սուբբին այժմեան պատերը, թէ ուր
կանուանին հերձուած, հերետիկոս և մոլորեալ, անոնք
որ կը մոլորին և կը սխալին ՝ի բանս հաւատոյ, և կը

հերքեն կը մերժեն առտուամայնին և առաքելական ձըշ-
մարտութիւնը՝ յայտնի հակառակելով, և սխեղծական
սուրբ ժողովքներուն մէջ ալ պիտի քննուին, և երբոր
յամառեալ մնան նոյն ազանդին և մկրտութեանը մէջ՝
յայնժամ պիտի անուանին երեսանց հերձուած, հերե-
տիկոս և մեղսակալ։

Թողլ սովվին սրբազան առաքեալներէն Հռովմայու-
այժմեան պապերը. աշխարհային բռնութեան չար ոգին
մերժելով երևոյթէ՝ մոխիկ ընեն Պօղոս առաքեալն, որ
կը գրէ Տիտոս աշակերտին. ,,Յառնէ հերձուածողէ,
,,յետ միանգամ և երկիցս խրատելոյ հրաժարեսջիր,,։
Տիտ. Գ. 10։ Կը հարցանեմ պապերուն, և կամ այս
Թ. պիտա պապին, արդեօք այս հերձուածները պրոնք
էին, և կամ ոչ կրնան ըլլալ, մինչեւ կամ այն ժամա-
նակը պապականութիւն, մինչեւ սրբազան առաքեալները
առանկ մկ շինած քրիստոնեական վարդապետութեան կեդրոն
Հռովմայոց մէջ հաստատած ունէին, և կամ հիմա-
կուան պապերուն պես աշխարհի թագաւորութեան թագ
դնելնին դրած, զօրք և զօրապետ և սուր ի ձեռին՝ ա-
ռաքեալներէն մկկը կամ ոչ, Հռովմայոց մէջ քաղցած
հատած ու պարծենցող, թէ ես եմ ընդհանուր տիեզե-
րական եկեղեցւոյն Քրիստոսի ընդհանրական դլուխ և
աներեսուն վըսյ իշխող հրամայող և տիրող, և կամ
սրբազան առաքեալները մինչ կը քարոզէին, որ Հռովմ
է մայր հաստատ, հետեւաբար թէ հերձուած և հերե-
տիկոս են անոնք որ Հռովմայոց այսպիսի իշխանութեանը
հնազանդ չեն, և կամ չեն ընդունիր։ Վախճամ որ ան-
շուշտ պիտի լսեմ որ առանկ անոսկ վէճերը չեիսր այն
ժամանակը. ապա ոչնոց կըսեին հերձուած և կամ հե-
րետիկոս, սուրբ ժողովներուն և սրբազան առաքեալնե-
րուն մոխիկ ընենք նե՝ պիտի լսենք և ըսենք, որ անոնք
կըլլային և կանուանէին հերձուած և հերետիկոս, որ
մոլորեալ էին ի բաց հաստատ և ուղիչներն ալ կամ-
պէին մոլորեցունել, և չէին հնազանդ ուղիղ վարդապե-
տութեան առաքելոց։ Ինչպէս փարիսեցի հպատակել

նելին քրիստոնական ընտրհաց և աւետարանական ազա-
տութեանը ըստ ամենայնի հակառակ, կը պնդէին որ
Թլփատութիւնը հաստատուն, և Մովսիսական խորհուրդ
ծանրաբեռն օրէնքները պահելն ըստ այմ։ ,,Յարեան
,,ոմանք ի հերձուածոյն վարիսեցւոց հաւատացեալ, և
,,ասեն՝ թէ պարտ է թլփատել զդոսա, և պատուիրել
,,պահել զօրէնսն Մովսէսի,,։ Գործ. Ժե. Ե։ Եւ հա-
տուածներուն մէջը Պատուիրներուն պահպանելը մաս-
առաքելոց ժամանակը, ու շատերը սկսան մոլորեցնել
լու ի քրիստոնական ճշմարտութենէն հաւատոյ, որ կը
քարոզէին թէ՝ ոչ վերջին դատաստան կայ, և ոչ ալ
յարութիւն մեռելոց. ինչպէս Պօղոս առաքեալը հա-
մառօտ և ազդու քարոզութիւնով կը խրատէր զանոնք
առանկ սկսելով, ,,Ապա եթէ Քրիստոս քարոզի, եթէ
,,ի մեռելոց յարուցեալ է, ընդէր ասեն ոմանք ի ձեզնէ
,,թէ՝ յարութիւն մեռելոց չկէ։ Եթէ յարութիւն մե-
,,ռելոց չկէ, ապա և Քրիստոս չէ յարուցեալ,,։ Ա. Կորնթ.
Ժե. 12։ Ոմանք կ'ըսուէին լրական հերձուածք ի բաց
հաւատոյ և մոլորեալք. առանիններէն կ'ուսուցանէին ընդ-
դէմ և հակառակ վարդապետութեան առաքելոց և աւե-
տարանական ճշմարտութեան. առանիններէն հետու մնա-
լու համար ալաչելով կը գրէր Պօղոս առաքեալը քարո-
զած հաւատացեալներուն, ,,Աղաչեմ զձեզ եղբարք
,,զի նայեսջիք զանոսիկ՝ որ հերձուածս և գայթակղութիւնս
,,ընեն ընդ վարդապետութեանն՝ զոր դուք ու-
,,սեալք, և խորշեցարուք ի նոցանէ,,։ Հռոմ. Ժ. Ջ. 17։

Թողլ այս ալ սովվին, որ հերձուած և հերետիկոս
ոմանք կ'ըսուին. առանք պիտի անուանին հերձուած և
հերետիկոս՝ որ առաքելոց քարոզութեանը և վարդապե-
տութեանը յայտնի հակառակելով՝ գայթակղութիւն
հետուն հաստատուածներուն. ինչպէս սրբազան առաքե-
լոց ժամանակը անպատճառ առանիններ երեւեցան, որոնցմէ
հետու մնալու և հաղորդակցութիւն չընելու առաքեալ
պատուիրեր հաստատուածներուն առաքել-
ները, ,,Եթէ ոք գայցէ առ ձեզ և զվարդապետութիւնն

,, զայս ոչ ունիցի, մի՛ ընդունիցիք զնա՛ ի տուն, և մի՛
,, ողջոյն տայցէք նմա, և որ առաքէ նմա՝ ողջոյն, կցորդ
,, լեալ չարեաց գործոց նորա ,, Բ· Յովհ· Ա· 10· Այսոր
պէս և Պօղոս առաքեալն պատուէրներն ալ· Տէս· Գ·
10· Հռոմ· ԺԶ· 17·

Արդ՝ ասանկ աղանդապետները և աղանդաւորները
Քանաանին հերձուածք և հերետիկոսք և մոլորեալք,
որոնցմէ մեկ քանին հարկ կ՚ըլլայ մեզի ցոյց տալ այս տեղս
նոցիկայ դարերուս պատկերուն, որ Քանչնան հերձուած-
ները, հերետիկոսները և մոլորեալները, որպիսիք էին՝
Հելենոս և Փելեստս, Հելենեանք և Փելեսեանք, որք
ուրացան Յիսուսի Քրիստոսի վերջին դատաստանը, և
մեռելոց ընդհանրական յարութիւնը· վասնորոյ բանա-
դրութեան Պօղոս առաքեալն Ա· Տիմ· Ա· 20· և Բ· Տիմ·
Բ· 17· Կաթոլիկ Սիմոն և Սիմոնեանք, որ Աստուծոյ
Հշմարտութիւնը և ամենասարսռալի թիւնը դիւական հը-
նարքներով մերժել և մոռցունել կ՚ուզէին հաստատա-
գործներուն, որպէս զի ամենքը իրենք զերկնք՝ և իրենց
մոլորութիւնը պաշտեն· Կերինթոս և Մենանդրոս,
Կարպոկրատէոն և Մարկիոնն, որք միոյ Աստուծոյ ամե-
նակալին արդարութիւնը և բարերարութիւնը խանգա-
րելու և եղծանելու ժպրհեցան, և քրիստոսական սուրբ
հաւատոյ Հշմարտութիւնը խախտանելու և անարգելու
յանդգնեցան, և յայտնի հակառակելով աստուածաշունչ
սուրբ գրոց՝ հաւուրձակ անկրօնութիւն կը քարոզեին·

Ռեսիզիոս և Վաղենտինոս· այս հերետիկոսապետները
դառնապես անօրինելով՝ մոլեգնարար բարձրաստուածու-
թիւն հնարեցին, երեսուն յաւիտենականներ առեղծա-
բանելով երեսուն աստուածք շարժատրեցին· այս ամենը
այլևայլն հանդերձ կը գրէ սուրբն Կիւրեղ Երուսաղէմոյ
հայրապետն՝ ի Կաչառն ընծայութեան· Կ· Ջ·

Ասանկով Թող հասնցանէ այժմեան պապերը· Հանչ-
նալոս աղանդապետները և աղանդաւորները, և երբ անոնց
վարդով խօսելու և գրելու ըլլան՝ երեսաւոր կրնան ան-
ուանել զանոնք հերձուած, հերետիկոս և մոլորեալ,

մանաւանդ այս թ· պիտի պապը հանուռօտագիր տետ-
րակներ ցրուելէն յառաջ պէտք էր որ՝ մէյմը կարգալ
և սրբելը Հռովմայոյ եկեղեցւոյն մեծ վարդապետ Օգոս-
տինոսին հերձուածոց և հերետիկոսաց համար գրածը և
բուռն քննութիւնը, որուն մէջ յայտնի կ՚ըլնէ թէ՝ որո՞նց
կ՚ըսուի հերձուած և հերետիկոս· ինչպէս որ Սիմոնեան-
ներէն կ՚ակսի մինչեւ պղեղեանները կոչեալ· Օգոս·
Ծոռ· յաղագս հերձուածոց՝ առ Կուոդվուլդեոս·

Բայց կարծեմ՝ որ Օգոստինոսի, Եփիանոսի, Բար-
սղի, Դրիտպսի Նիւսացւոյն, Ալիդորիոսի Ալեքսիեցւոյն
և Վինդիսնոսի գրած ձառերը հերձուածոց և հերետի-
կոսաց համար վերստին կարդալու ըլլայ այս թ· պիտ
պապը, չպիտի համարձակի հերձուածողութեան և հե-
րետիկոսութեան սլաքները ուեռներովը Յայոց եկե-
ղեցւոյն համբերատար սիրտը վերաբերելու· ա Ընտ տղա-
,, յոց՝ եղեն վէրք նոցա, տկարացան ի նոսա լեզուք նոցա,
,, և խռովեցան ամենեքեան, որք հայէին ընդ նոսա ,,
Սաղ· ԿԹ· 8· Բայց այս ուրիշ պատճառաւ չէ, այլ իրեն
ժողովուրդ սրտալու համար, և ինքզինքնին մեծցունելու·
և Քրիստոսի վերկարաը արեամբը գնեալ բոլոր հաւա-
տացեալներուն վրայ իշխելու և տիրելու համար երբեք
նոյն ինքն Յիսուս Քրիստոս· ոմ անտանելի ժպրհու-
թիւն· որով մեծամեծ գայթակղութիւն կը պատճառի·
արդեօք այս պապերը չե՞ն մի հեղնակ ըլլար աղաղակու
քրիստոնեայներուն մէկզմէկու թշնամութեան և սոե-
լութեան աչք նայելու, համազգի հայրապետներուն,
բարք ղեղարս, բարեկամք զաբրահամ հերձուածք և հե-
րետիկոս կանչելու· Այս սոեղութեան չար ոգին չէ՞ որ
կենարարին մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի եղբայրսիրութեան
պատուէրը և հրամանը խանգարել և մերժել կուտայ·
և ով որ այս սոեղութեան չար ոգին ունի՝ հարկաւ սոե-
լութիւնը հաստատել՝ և քրիստոսական սէրը մերժել
կը նայի· ,, Պատուիրան նոր տամ ձեզ, զի սիրեսջիք
,, զմիմեանս, որպէս սիրեցի ես զձեզ, զի և դուք սիրես-
,, ջիք զմիմեանս ,, Յովհ· ԺԳ· 34·

Ինչո՞ւ համար այս Թ. Պետրոսեան առաքելական հրամանագրի եւ պատուիրանագրի ուսումնասիրութիւնը կը զանազանի ամէն քրիստոնէական օրէնքներուն. ըստ այնմ՝ «Որ ոք զամենայն օրէնսն պահեսցէ եւ մեղանչէ ի մի բանի, եղեւ ամենայն օրինացն պարտապան» Յակ. Բ. 10.

Ինչո՞ւ համար է որ՝ հեղինակ եւ օրինակ չունենալով իրեն մատչելի առջեւը Պօղոս եւ Պետրոս սրբազան առաքեալները, որոնք որ կը պատուիրեն. «Եւ մի ումեք պարտական զանազիցէք, բայց զմիմեանս սիրել, զի որ սիրէ զընկերն՝ զօրէնսն կատարէ» Հռոմ. ԺԳ. 8. «Նախ քան զամենայն՝ սէր սեթեւ ունել ընդ միմեանս» Ա. Պետ. Դ. 8.

Դիտենք բաւական ընթերցողը, թէ որ այժմեան պատերը իրենց հեղինակ ունենան Պօղոս եւ Պետրոս սրբազան առաքեալները, հարկաւ պիտի տանին անպատճառ մեքեաը սիրա, որ եպիսկոպոսի, Ա.ստուծոյ տանը մշնաւոր կը վայելէ. պիտի չունենան յանդգնութիւն, խորհուրդ բաժնութեամբ փառաց ցանկանալու՝ յանուանել ընծայել իրենց թիւը եւ ծուռ դատումներ վերյ. պիտի չըլլան Քրիստոնեայ՝ նախատելով ուրիշ աղանդաւոր քրիստոնեայներուը, որ զինենք չեն պաշտեր իրենց ՔՀրիստոս, չըլլան պիտի հարհատող եւ սպանող պատերազմի կամ լեզուաւ առանց քննութեան կշռաւորելով, հերձուած եւ հերեսիկոս անուանելով. չունենան պիտի ջոջաքաղութիւն, որ է յանկութիւն անյագ ագահի եւ սակի հատաքելու. «Օ՛ն պարտ է եպիսկոպոսն անառակ լինել, սրկաս եւ Ա.ստուծոյ տնտեսի, մի յանդուգն, մի բարկացող, մի ընչասէր, մի հարկանող, մի պղծաքաղ» Տիտ. Ա. 7.

Ա.ժմեան պատերազմն ընթացքը քան ամենայնի հակառակ է այս առաքելական բարեաց եւ ուղիղ կանոնադրութեանց. նախ, մեքեաը սրտին խաղաղութեան, քաղցրութեան եւ սիրոյ մեքեաը խորհուրդներ պիտի յառաջ գան, եւ ոչ ընչ գառնութիւն չոր կրկին, նախանձու, վատաց, տաբաժութեան եւ խռովայոյզ չարաղդիւ խորհուրդներ, որոյ Ա.ստուծոյ ձշմարտութիւնը կը խափանի, եւ այս վատ խորհուրդներուն մէջ չընտիկը Ա.ստուծոյ հետքերուն եւ ձշմարտութեան սուրբ Հոգին, այլ երկբաւոր, ընչաւոր եւ դիւական չար ոգին կը տիրէ. ըստ այնմ՝ «Ոչ կամ լսեմ ամաստան եւ հանճարել ի ձեզ, քանզի ի բազում դնացից զգործս իւր հետքերուք խնամոց, եթէ ունիցիք ի սիրտս ձեր. մի պարծիք կատակութիւն ունիցիք ի սիրտս ձեր. մի պարծիք սուտ առնել ընդ ճշմարտութիւն, ոչ է իմաստութիւնդ այդ իջեալ ի վերուստ, այլ երկրաւոր ընչաւոր եւ դիւական» Յակ. Գ. 14—15.

Հոմայ նայե այս Թ. Պետրոս պատկին պղտոր եւ վատ խորհուրդներուն պատուղը՝ որ ձաշակողները պիտի ղգան նորանոր առելութեան, խռովութեան եւ զրպարտութեան դառնութիւն մը, տես ասոր մեծ յանդգնութիւնը, որ Հոգոյ սպգին ընդհանուր մեծ մասին ետեւէ կինած է, եւ կը ջանայ որ ինքզինքը պաշտել տայ Յիսուսի Քրիստոսի պես, եւ իրեն Հռովմայէ մնանաւոր եկեղեցին կանուանէ ընդհանրութեան հատաքող եւ կաթուղիկէ առեղծական, իշխող ի վերոյ ամենայն աղգաց եկեղեցեացն Քրիստոսի, որ այս ընդհանուր առեղծական իշխանութիւնը, որ կաթուղիկոսութիւն ալ կըսվի, միայն Յիսուսի Քրիստոսի վերյ է, եւ հոգոյ Ա.ստուած նախատահմաներ է այսպես, ինչպես կը կարդանք սուրբ Ա.ստուածաշունչին, եւ առանկ համարուած պիտի ըլլան ուղղափառ եւ բարեպաշտ քրիստոնեայները. «Հոգոյ՝ հատաքել ժամ, վտառասրեա զբերդ քո, զի և սրդի քո վտառասրեսցէ զքեզ. Որպէս եռուր իշխանութիւն ի վերոյ ամենայն մարմնով» Յովհ. ԺԵ. 1—2. Ցաղ այս մասին աղեկ մը լուսաւոր մնաց աչքը նային մեր հայոգին պատկան եղբայրներուը, ինչպես որ մենք մեր ուղղափառ աչքը կը նայինք, և առեղծական ընդհանրական կաթուղիկոսութեան հատարեալ իշխանութիւնը ի վերոյ առտուածային վերնասրբ անձին Յիսուսի Քրիստոսի կը խոստովանինք, այն

ընդհանուր իշխանութիւնը կ'ըսեմ, որով պիտի դատա-
տան ընէ։ «Նէ իշխանութիւն ետ նմա դատաստան առ-
նել, և որդի մարդոյ է»։ Յհ. ե. 27։ Ա. յ ընդ-
հանուր Յիսուսի Քրիստոսի իշխանութեանը համար չէ
որ՝ Հայրն մարգարէացած էր, և Պօղոս առաքեալը ան-
կէց վկայութիւն բերելով կ'ըսէ Տէրոջմէ։ «Նէ
դարձեալ Հայրն ասէ, երկնցի արմատն Յեսսեայ, և
որ կանգնելոցն է իշխան հեթանոսաց, և՛ նա հե-
թանոսք յուսացին»։ Հռ. ժե. 12։ Հայտ. ժե. 10։
Պետրոս սրբազան առաքեալը այս ընդհանրական իշխա-
նութիւնը Յիսուսի Քրիստոսի յատկացնել ըլլալուն
համար կը գրէ բացայայտ։ «Նէ Ա՛ստուած ամենայն
շնորհաց, որ կոչեացն զձեզ յիւր յաւիտենական
փառան, Յիսուսիս Քրիստոսիս, նմա իշխանութիւն
և փառք յաւիտեանս»։ Ա. Պետ. ե. 11։ Քրիստոսի այս
վերկութեան իշխանութիւնը չէր որ՝ առաքեալներուն քա-
րոզութիւնով և սրբոց Հեթանոսաց ձշմարտութեամբը
քարոզեցաւ ամեն աշխարհի մէջ, և ամենքը կը հրաւի-
րուէին հաւատալ, յուսալ և սիրով միաւորիլ ի Քրիս-
տոս Յիսուս, որ է մի միայն հովիւ քաջ, որ իւր անձը
իւր ոչխարացը վերայ դրաւ։ Յհ. ժ. 11։ Կը հրաւի-
րուին եւս Յիսուսի Քրիստոսի ձշմարիտ և հոգեւոր
փարախը, որ է անոր աւետարանական ձշմարտութիւնը
երկրի վրայ, և երկինքը անոր ամենացանկալի փարախը,
այսինքն է ուղղափառ և բարեպաշտ հաւատացեալներուն
համար պատրաստուած ուրախութիւնը, ինչպես վերերը
ասոր վկայութիւններն կարդացիր։ Ունակ է նէ այս
քրիստոնէական ուղղափառ հաւատքին և աւետարանական
սրբաձիւթ և ձշմարիտ վարդապետութեանը փարախէն դուրս
մնացողները դատապարտութեան մէջ կրթուած են. ասոր
համար կարտ չենք ուրիշ տեղէ վկայութիւն կանդրեւու-
բանական համոզուած են մեր ուղղափառ Հայոց եկե-
ղեցւոյ բարեպաշտ և հաւատարիմ անդամները Յիսուսի
Քրիստոսի հրամանին, որ տուաւ հաւատալ ամենայն
առաքելոց և աշակերտաց Քրիստոսի, «Երթայք յաշխարհ

ամենայն, և քարոզեցէք զԱւետարանն ամենայն արա-
րածոց, որ հաւատայ և մկրտեսցի կեցցէ, և որ ոչն
հաւատայ, դատապարտեսցի»։ Մրկ. ժզ. 15—16։
Քրիստոսի փարախը թէ որ մարմնաւոր տեղով պիտի
իմանանք՝ ըլլալ պէտք է Հռովմայոյ հեռատեսութիւնը
երեւակայել, և շատ մը խօլական ցնծութիւններու մէջ
թարթափիլ ու թափառիլ։ Թէ որ սուրբ Աւետարանին
նայինք և հետեւինք, ուղղակի պիտի դանանք մարմնա-
ւոր տեղական փարախը Քրիստոսի սուրբ անօրինական
տեղեացը, այսինքն Երուսաղէմի մէջ։ Ա՛ստուծոյ Քրիս-
տոսի փարախը կրնամք անուանել Եկեղեցին մեռելը,
ուր տեղ մկրտիլը և հովիւները եկան երկրպագութիւն
մատուցին Յիսուսի։ Մտթ. Բ. 11։ Գ՚ոէ. Բ. 20։ Նէս
և սուրբ Յովն վերնատունը ուր տեղ Հոգւոյն սրբազան
առաքեալները, և իրեն հետեւողները և հաղորդութեան
խորհուրդը անոնց աւանդեց, Յհ. ԺԳ. 14—15—16։
Ուրեմն եթէ Երուսաղէմը մարմնաւոր փարախ Քրիս-
տոսի կոչենք, բնաւ չենք սխալիր, վասն զի ինքն Յիսուս
վկայեց որ պատիւ տուին Երուսաղէմի։ «Օ՚ն քաղաք է
մեծի արքային»։ Մտթ. ե. 35։ Թէ որ ատանկ վկայու-
թիւն մը Հռովմայոյ վրայ ունենայինք այժմեան պապերը,
Հռովմայոյ հողերը և քարերը պիտի պաշտել տային մեղի,
որ այն մեծ Աստուած իրենք իրենց վրայ պիտի մեկնէին։
Ո՞ր եղաւ առաքելոց և հաւատացելոց առաջին ժո-
ղովները. Երուսաղէմ։ «Նէ դուք նստարուք՚ի քաղաքիդ
Երուսաղէմ, մինչեւ զգենուցուք զօրութիւն՚ի բար-
ձանց»։ Գ՚ոէ. Ի. 49։ «Գարձան Երուսաղէմ ա-
րամբ մեծաւ»։ Նոյն. Ի. 52։
Ո՞րկէց սկսան առաքեալները աւետարանել Յիսուս
Քրիստոսը, և վկայել անոր վերկութիւնը, յարութիւնը
և համբարձումը։ «Սկսեալ Երուսաղէմէ»։ Գ՚ոէ. Ի. 47։ «Երկնչիք լինել վկայք Երուսաղէմ»։ Գործ. Ա. 8։
Թէպետ արժան է տալ պատիւ Երուսաղէմի, զի է տեղի
վերկացման անօրինութեան տառն մերոյ Յիսուսի Քրիս-
տոսի, բայց չենք համարձակիր խոստովանիլ փարախ

Քրիստոսի և հիզիրն վերստեղծման մերոյ. ապա ոչ մնաց Հռովմայոց գահը միասին Քրիստոսի և վերստեղծման հիզիրն ընդհատ։ Ասելիս ըստ ամենայնի սխալ է պատճառն այս գրուածիս, և միայն պարզամիտներըդ որոնք, և իրենց ժողովուրդ շահագուռելու համար ընտած. որակեալս առաջ դիրքերուն լուսաշաղիլ ձանապարհին դուրս ելլելով՝ գրած է Թ. Պետ պատը այն համառօտ տպիչը հանած տեսչին, երես 7. յիշելով առաջին հատ հանուռօտապիչը տեսչը։ «Դրեցինք Աստեղագետ, «որով մարգամիտապես և վստահաբար յորդորեցինք զի «բնաւ ոչ՝ ի կամ ուղիղ միտեցան դառնուցեանցը «դառնալոյ ջանան միտեան։ Եւ երանի թէ՝ բոլոր «ազգերիդ երկնաւոր հնարհացը անսայթալ՝ մնալուցեան «ներքը ուրանալով, հլուցեան և միտեցեան հոգւով «՝ի մի միայն Քրիստոսի միտքիը դառնար, ուսկից բո- «լորին հեռու է. ալ ոչ չմիաբանիր այս պետրոսի սուրբ «աթոռեն հետ, յորմէ առ ամենեսեան կը ծաւալին «դերամեծար հաղորդութեան իրաւունքը, որոմ ընծա- «յելի է ամենայն հնազանդութիւն և պատիւ և առ- «քոլոր եկեղեցին, այսինքն ամեն դիւն հաստատելէ՝ «պէտք է որ գան միանան, ժողովեն իրեն գերադոյն «գլխաւորութեանը համար»։ Այս անհիմն խօսքերուն մէջ ինչ գաղափարներ կը տեսնամ, եմ որ հասկնամ, երկու տեսակ բոմեռնելի գաղափարներ պիտի դնամ, երկուքն ալ աստուածային բարերար կամացը շատ հակառակ. միկը միասնութեան ձնշիչ, և միսը ղեկավարութեան յայտնի. որ այս երկուքն ալ մեղք են մեհացած։

Ընդհանք ձեզի փաստարկութիւն. որովհետեւ կը տեսնամ որ Հռովմայոց աթոռը անշուշտ բարձրացուցեր է, մինչեւ Քրիստոսի աստուածային հնարհացը և միասնութեան մեհացուցեր է մի ընտ, և կամ եթե հաստատեցուցեր է. եթե որ գրածին նայինք, անշուշտ պիտի ըսեմ որ՝ հաստատուցեալ բարձացուցեր է, որովհետեւ կը համարձակի այս Թ. Պետ պատը ըսելու որ «Յորմէ, այսինքն «(Հռովմայոց աթոռէն) առ ամենեսեան կը ծաւալին «դերամեծար հաղորդութեան իրաւունքը, որոմ ընծա- «յելի է ամենայն հնազանդութիւն և պատիւ»։

Նայէ՛ մեր այս խօսքը ոչըսոյն կը հակառակի Պետրոս առաքեալին քարոզութեանը. վասն զի այս երա- նելի առաքեալը մեզի ցոյց կուտայ և ամեն հաստատելոց կը ներկայացնէ մեծ և յաւիտենական Հայրապետին Յիսուսի Քրիստոսի աստուածային պատգամ և հնարհացը աթոռը. միայն անկից սկիսի ծաւալին կ՚ըսէ, ու պարգեւին ամենուն սրբութեան, հնարհացը և պատգամ սքանչելի և դերամեծար հաղորդութիւնը, և այն հնարհացը և պատգամ աթոռին առջեւը յայտնութեամբ է ամեն քրիստոնեայներուն հնազանդութիւնը։ Ասոր համար նոյն երանելի Պետրոս կը հրաւիրէ իրեն ձգնաժամ քարոզութիւնովը՝ մնայնութեամբ Հաստատուն ձգնարատութեամբ և հաստատութեամբ, և հաղորդ ըլլալու այս հնարհացը և պատգամ Աթոռին ընդհանուր։ «Ասոնցմէ՛ պատճառեցեալ «համարձակութեամբ առաջի աթոռոյ հնարհացն նորա, «զի ընկալցուք զողորմութիւն և գտցուք հնարհս ՚ի դեպ «ժամանակի օգնականութեան»։ Եբր. Դ. 16։ «Եւ «եթէ այնպիսի ունիմք քահանայապետ՝ որ նստաւ ընդ «աջմէ մեծութեան աթոռոյն յերկինս, սրբութեանցն «պաշտօնեայ, խորանին ձգնարատութեան, զոր սերն Կանդ- «նաց, և ոչ մարդ»։ Եբր. Ը. 1—2։

Արդ՝ տես այս սրբազան Պատգեցին ցոյց տուած Քրիստոսի պատգամ և հնարհացը աթոռին մեր առջեւ պատիւք և հնազանդութիւնը հաստատ, յստակ և սկզբնաւորեալ ժամանակէն պատգերն ի՛ զեն որ իրենց մարգկային խորհրդով բարձրացուցած աթոռին ընծայելիք, և այս սխալ պահանջմունքներուն համար համարձակութեամբ կը դիմեն այս պարզերութիւնը։ «Յորմէ առ ամենեսեան կը ծաւալին դերամեծար հաղորդութեան իրաւունքը, որոմ «ընծայելի է ամենայն հնազանդութիւն և պատիւ»։

Այս խօսքերը Յիսուսի Քրիստոսի սեպհականած երկնային հնարհացառաջ աթոռին պատգամ և մեծութիւնը

Հռովմայեայ աթոռին վերաբերեալ չանգուղն ջանքերէ
յառաջ եկած չէ՛ին, այլ և յայտնի վառ ապացոյց է
և չանգուղս դժուարց գահավիժման բարձրաստիճանութեան
«Եւ դու կամաւորեայդ, մի՛ մինչեւ յերկինս բարձ-
»րասցիս՝ այլ մինչեւ՛ ի դժոխս իջցես»։ Ա՛ստ. ԺԱ. 23։
«Դու ասէիր՝ ի մտի քում, երկից յերկինս՝ ի վերոյ քան
»զաստեղս երկնից՝ արկից զթագաւորութիւն իմ, նստայց՝ ի լե-
»ռինն բարձու, ի վերոյ լերանցն բարձանց հիւսիսոյ,
»երկից՝ ի վեր քան զամպս, եղեց նմանող բարձրելոյն։
»Այդ աստղիկ՝ ի դժոխս իջցես, և՝ ի հիմունս երկրի»։
Եսայ. ԺԴ. 13—14—15։

Նայեցէք, ասեմ, համարձակ սիրելիք, որքազան առա-
քեալներըդ կը քարոզեն, և ամենուն միաբը կը ջանային հա-
մոզել Յիսուսի Քրիստոսի հնազանդեցնելու և Ս. Ե-
ստարանին Ճշմարտութիւնը հպատակ ընելու։ «Ո՛վքորհուրդս
»քակեմք. և զամենայն բարձրութիւն հպարտացեալ՝ ի
»վերոյ գիտութեան Աստուծոյ, և գերեմք զամենայն
»միտս՝ ի հնազանդութիւն Քրիստոսի»։ Ր. Կորն. Ժ. 4-5։
»Նկուղեցին հնազանդ լինի Քրիստոսի»։ Եփես. Ե. 24։
»Ո՛ւ երբեմն կատարեցաւ՝ եղիւ ամենայն հնազանդելոց
»իւրոց պատճառ վերկութեան յաւիտենից և անաւանե-
»լոյս Աստուծոյ քահանայապետ յաւիտենից ըստ կար-
»գին Մելքիսեդեկիայ»։ Եբր. Ե. 9-10։ «Իրոց հրոյ առ-
»նուլ զվկայ յայնցանէ՝ որք ոչ ձանաչեն զԱստուած, և
»որ ոչ հնազանդին Աւետարանին աւետեն մերոյ Յիսուսի
»Քրիստոսի»։ Ր. Թես. Ա. 8։ Պատասխանի ետ Պետրոս
»և այլ առաքեալքն՝ և ասեն, հնազանդել պարտ է Աստու-
»ծոյ առաւել՝ քան մարդկան»։ Գործ. Ե. 26։

Հիմակ այս տեղս ալ բաղդատեցէք, սիրելի համաղգի
ընթերցողք, այս սրբազան առաքեալներուն վկայութիւնը և
Ջանքն էր ամեն հաստատակամներուն հնազանդութիւնը
ընծայել նոյնիսկ Յիսուսի Քրիստոսի, ինչու որ լսած
և տալված էին Քրիստոսէն, երբ՝ «Որ ոչ հնազանդի
»Որդւոյ, ոչ տեսցէ կեանս, այլ բարկութիւն Աս-
»տուծոյ մնայ՝ ի վերոյ նորա»։ Յովհ. Գ. 36։

Իսկ այժմեան պապերը, մանաւանդ այս Թ. Պիոս
պապը կը զրկեն իրենց Հռովմայեայ աթոռին համար «Պետ-
»ընծայելի և ամենայն հնազանդութեան և պապիս»։
Որդ՝ Հայոց ազգին մէկ փոքր մասին պարզամտութիւնը
հաճեցուցեր են իրենց հնազանդեցնելու, բայց օրհ-
նեալ է Աստուած, Հայոց ազգին մեծ ընդհանուր մասը
այս կռապաշտութեան հնազանդութենէն և մոլորական
ուսմանց ծառայութենէն ազատ մնացեր են և կը մնան շնոր-
հիւ առաքեալ Հոգւոյն. ամենքը միայն Յիսուսի Քրիս-
տոսի աւետարանական Ճշմարտութեան ըստ ամենայնի
կը հնազանդին, վասն զի համոզուած են առաքեալ Ս. Հոգ-
ւոյն և սրբազան առաքեալներուն։

Մանաւանդ Հայոց ազգը իրենց հոգեւոր հովիւնե-
րուն անխնդիր և հպատակ կը լսէր, որոնք որ քարոզեր են
և կը քարոզեն միշտ հնազանդ ընելու ամենքը Յիսուսի
Քրիստոսի և սուրբ Աւետարանին Ճշմարտութեանը։

Այս մեր հոգեւորական հնազանդութիւնը առ Աս-
տուած՝ ուսուցին մեզի սրբազան հայրապետաբար մեր եկե-
ղեցւոյ. որպէս սուրբն Գրիգոր Լուսաւորիչն մեր կը խրատէ։
«Մեք ցուցցուք՝ ի նեղութեան և յանդրդում զհաստա-
»մտութեան մերոյ առ աեր, և նա անդուլ զնոր
»պարգեւսն շնորհէ մեզ. զի զամենեցուն գնեալն կամի,
»և ժառանգաւորսն լինել անանց վառացն և մեծութեան՝
»որ՝ ի Քրիստոս Յիսուս՝ ի տեր մերոյ։ Յաճախ. Ճաա. Ջ։

Եւ սուրբն Ներսէս շնորհալին մեր կը պատուիրէ առ
դասս աշխարհական իշխանաց։ «Նմանեցիս և դուք վասն
»զի բնութեանդ ծառայ էք Աստուծոյ, ծառայեցէք
»տեառն երկիւղիւ և հնազանդութեամբ, զի մի պա-
»տուհասիցէք երբեմն զաստատութենէն՝ ի տեառնէ, այլ
»որպէս զնեալսիմ ծառայս պատիւ ընդունիցէք յերկ-
»նաւոր թագաւորէն»։ Ընդհանուր Ե. Ասքիս շնոր-
հալին յորդորէ։ «Ո՛վ որպէս յայնժամ յերկինց յերկիրս
»խոնարհեցաւ վասն անչնազանդութեան և յերկիրս կոչ-
»ցան մեզք մեր, նմանապէս և այժմ դարձեալ յերկրէ՝
»և՝ ի մահկանացու վայրկեան յերկինս երթալոյ, տախ պատ-

,, ուրեքանայն Աստուծոյ հնազանդութեան, և զանմահա-
,, կան կեանս առացուք և անցաւորքն դատաստանականն
,, ժառանգեսցուք կենդանութիւն ,, ՚ի Առ. Պետ.
Ա՛ա. Ի. Յոյժ։

Եւ այսպէս ամենայն հոգեւոր հովիւք սուրբ և ազ-
գասէր եկեղեցւոյն մեր՝ կը քարոզեն հնազանդիլ Աս-
տուծոյ և աւետարանական հնութեան Յիսուսի
Քրիստոսի վերչինն մերոյ։ Ուրանք Հայոց ազգասէր և
բարեպաշտ ազգը այս հոգեւոր և աստուածաւանդ հնա-
զանդութիւնը չկիսալեր վտանգել և դարձուցանել առ պատ-
ժառութիւն։ Սակայն հնազանդիլ և Յիսուսի Քրիս-
տոսի կչմարիտ։ Ասա. ԺԱ. 28—29։ Եւ անոր ամենա-
քաղցր Աւետարանին լուծին ծառայելու համարձակ է։
այլ այնուհետեւ հնութիւն պատիժուն ահագին դնելիք
չունի, և ծառայութիւնը վտանգու կամք չունի։ Սակայն
քրիստոսական և աւետարանական անմխիթար վիճակը
ընդունած և պահած է սրտին և մտքին մէջը, ասոնք
մեկ Տէրը, մեկ փրկիչ, և մեկ Յիսուս Քրիստոս կը
ճանաչէ։ ,, Ձէ աք կարէ երկուց տէրանց ծառայել, կամ
,, զմին սիրէ և զմիւսն ատելիցէ, կամ զմին միմոլիցէ,
,, և զմիւսն արհամարհեսցէ։ Ասա. Զ. 24։ ,, Ո՛վ որ
,, ՚ի տէր կոչեցեալ է ծառայն՝ ազատ տէրունէ է, նոյնպէս
,, և որ ազատն կոչեցեալ է, ծառայն Քրիստոսի է, զնոյ
,, գնեցայք, մի լինիք ծառայք մարդկան, խրատանէքը
,, որ՝ յոր կոչումն կոչեցաւ՝ եղբայրք, ՚ի նմին կացցէ ա-
,, ռաջի Աստուծոյ ։ Ա. Կոր. Ի. 22—23—24։

Թող վտանգելու համար տեսարանները երկիւղ-
ցուցանեն այժմեան պատիժը անձնահաճ հպարտութեամբ
իւրեանց խոստացեալը վատահանելով՝ աւետարանական և
առաքելական հնութիւնները մերժելով, բայց ազ-
գասէր Հայոց եկեղեցին անարգելով՝ լինքնասահմ հերձ-
ուած և հերետիկոս անուանուածներ հպատակելով՝
չեն կրնար Հայոց ազգասէր և բարեպաշտ ազգը խաբել,
երեսպաշտութիւնը հանդգնի պարզամիտները մանաւանդ
հպարտացնել խաբելու, մանաւանդ որ՝ իւրեանք ընդունած

և իւրեանց ժողովքը խոցուած պիտի ըլլան անշուշտ, երբ
կարդան և լիշեն Պօղոս սրբազան առաքելոյն դրածը,
որ այս պատերազմին պէս անձնապարծ խրոխտացողներուն
համար կը գրէ, ,, Եթէ համարիցի ոք լինել ինչ՝ և չիցէ,
,, զանձն իւր խաբէ ,, Գաղ. 3։

Արդ՝ Թ. Պիոս պապին դրած երեսին մէջը երկու
տեսակ վատանշան դաղափարներուն ահա մէկուն ծանօթ
եղանք, որ կը հակառակ սուրբ գրոց և առաքելական
պաշտամանն ըստ ամենայնի անվայելուչ անպատշաճութիւն։

Այլ երկրորդ դաղափարն ալ նայինք, որ կ՚ըսէ
թէ սոսկալի, հակառակ Աստուածութեան Հոգւոյն սրբոյ
ըստ որում անարատ և ուղղափառ Հայոց եկեղեցին
կանտեանի հերձուած, հերետիկոս և մոլորեալ։ Զի ա-
յնքան արդեօք Հայոյ մարդապետին յանդիմանութիւնը։
,, Ա՛խ այնոցիկ՝ որք առիցին զարն բարի և զբարին չար,
,, զյոյս դնելոցն զսոյն խաւար, և զխաւարն լոյս, զյ դնե-
,, ցեն զդառն քաղցր, և զքաղցրն դառն ,, Եսայ. Ե. 20։
Ճարտար և կամակոր զրպարտութիւնը և ընդդեմ Հո-
գւոյն սրբոյ մեղանչումն չէ՞ ան այս դատաստանը. ո՞ր ապաքէն
սուտ համար ըստ ասր Յիսուս Քրիստոսը փարիսե-
ացւոցն։ ,, Ընդունայն մեզք և հայհոյութիւնք թող-
,, ցին մարդկան, բայց զՀոգւոյ հայհոյութիւն մի՛ թողցի ,,
Ասա. ԺՒ. 31։ Ուրանք Յիսուսի համար չարաչար յան-
դգնելով կը զրպարտէին։ ,, Դայց վարիսեցիքն լսեցեալ
,, լուան ասեն. ոչ իւիք հանէ դա զդեւս՝ եթէ ոչ Բե-
,, հեղզեբուղաս իշխանաւն դիւաց ,, Ասա. ԺՒ. 24։

Ընդունիլ սոսկալի զրպարտութիւնն ընդ սրբոյն
գլխաւորները՝ որոնց խրատ առաւ սուրբ Յովհաննէս Ա՛կըռ-
ացին, երբ եկան անոր առջեւը և հարցուցին թէ՝ մեզք
լրնէ բարի գործ ընելնը. այն ալ ըստ անոնց, ,, Ա՛ի զոք
,, խոտնկեք և մի՛ զոք զրպարտեցէք ,, Ղ՚ա՛. Գ. 24։
Ասլա շատ խրատներ ունեցեր է Գաւթի մարդապետն ազո-
ղութիւն խնդրելու Աստուծմէ, որ զինքը փրկէ մարդկին-
բան զրպարտութենէն։ ,, Փրկեա՛ զիս ՚ի զրպարտու-
,, թենէ մարդկան ,, Սաղ. ՃԻԳ. 134։

Ա.րդ՝ նայէ այժմեան պատերազմն ըրած մեծ զզպարտութեանը, որով Հայոց ուղղափառ եկեղեցին անխնդիր հերետիկոս կ՚անուանեն՝ ընդհանրական ժողովներով քննուած ու վճռուած հերետիկոսներուն կարգը դասելով և ամենքը դժոխքը կը խրկեն. պատճառը խրենց կոտրծքին հնազանդութիւն չընծեծնին է. Իսկ անոնք որ զնծեծնք կը պաշտեն խրեռ անխախտ հաստատ և միմիայն դէպ ի ընդհանրական եկեղեցւոյն Հռիփսիմեի, անարգել և ուղղակի կը խրկեն երկինց արքայութիւնը։

Ա.և ինչ պէտք է Հռիփսիմեի դատաստանին պատասխանել, ահա ընդհանրական եկեղեցւոյն Հռիփսիմեի դէպ ի ձեռացեալ Հռովմայոց այժմեան պապերը կարծեցեր են ընդհանրական դատաստան ընելու, որ արքայութիւն կը խրկին, և այն ալ դժոխքը. Ի՞նչ միկը խոնարհ՝ որ արքայութեան արժանի եղած է, և թէ դժոխային է, կարող կ՚ըլլայ խոնարհիլ՝ թէ որ հարցանէ Հռովմայոց պապին, այն ալ երկու քան պիտի առաջարկէ, նախ զինքը ճանաչել միայն դէպ ի ընդհանրական եկեղեցւոյն Հռիփսիմեի և իրեն հնազանդիլ, և երկրորդ՝ իրեն ժողովը և վճիռը անխախտ իրաւասութիւն ճանաչել, ալ ուրիշ քան պէտք չէ. Ուրանք ճանաչողը կ՚երթայ արքայութիւն, և չճանաչողը դժոխք. ուրեմն միջոցաւոր միկը կը մնայ Հռիփսիմեի հրամանը։ «Ան հաւատայ և մկրտուի՝ կեցցէ»։ Մարկ. ժ.Զ. 16։ Իբ թէ՝ «Այս են յատկութեանց կեանք, «զի ճանչնան զքեզ միայն Ճշմարիտ Աստուած, և զոր «առաքեցեր զՅիսուս Քրիստոս»։ Յով. ժվ. 3։

Ուրանկ միկ ընդհանուր կանոնակը մնօք դատաստան ընելու, այսինքն՝ որը արքայութիւն, որը դժոխք խրկելու իշխանութիւնը ուրիշէ առած են, կամ՝ ուրիշէ սորվեցան։ Սորը Ա.նառարանը մեզի կը սորվեցունէ, որ այս ընդհանուր դատաստան ընելը միայն որդւոյն Աստուծոյ Յիսուսի Հռիփսիմեի վրիչեն մնայ է յատուկ սեպհականութիւն։ «Ան եթէ Հայր զոք՝ այլ զամենայն դատաստան «տան եւ Որդւոյ խրոյ, զի ամենեքեան պատուեսցեն «զՈրդի որպէս պատուեն զՀայր»։ Յով. ե. 22։

Ապաքէն պապերը Հռիփսիմեի ձայն պատիւ իրենց անձին ձգոյ սեպհականելով, կամ լաւ եւս ասել յափշտակելով՝ ոչ քննութիւն և ոչ արդարութիւն կը ճանաչեն, այլ միայն իրենց անձնական վճռք ու պատիւը կը խնդրեն, և իրենց վճռք պատիւ առնողները միայն կ՚ըլլան ուղղափառ և արքայութեան արժանի և չառնողները կը համարուին հերձուած, հերետիկոս և դժոխային։

Բայց նայէ, ոչխարի հակառակ կը գտնուս առանց անիրաւ դատաստանը ձշմարիտ անսխալ դատաւորին վրիչեն մերոյ Յիսուսի Հռիփսիմեի արդար դատաստանին որ կը հրամայէ։ «Ոչ կարեմ ես յանձնէ առնել և ոչ ինչ, «այլ որպէս լսեմ դատեմ, և դատաստանն իմ արդար է, զի ոչ խնդրեմ զկամն իմ, այլ զկամն այնորիկ որ առաքեացն զիս»։ Յով. ե. 30։

Ա.րդ՝ ի՞նչու համար Հռովմայոց պապերը անձնապանծ անսխալութիւնը ձգելով չեն կարդար և չեն ուսանիր պօղոս արքեպիսկոպոսէն։ «Ա.յսուհետեւ մի՛ յառաջ «քան զժամանակն դասիք, մինչեւ եկեսցէ Տէր, որ «լուսաւոր առնիցէ զգաղտնիս խաւարի, և յայտնիցէ «զխորհուրդս սրտից. և ապա իւրաքանչիւր գովեստիւն «եղիցի Աստուծոյ»։ Ա. Կոր. Դ. 5։ Ասանկ սուրբ գրոց հակառակ դրութեան պաշտպան, ասանկ զգայարութիւն ընծեծնողներուն կամենալով՝ ով կրնայ ըլլալ, ոչ այլ ոք, եթէ ոչ մարդահաճութիւնը ընդունող անձինք պիտի ըլլան։ Աշխարհի մէջ այս գրուածին վրայ խոշտանգուելու չընտրող պիտի ըլլայ։ «Ընդ երկիցեն «զերկիւղ, ասր ոչ էցէ երկիւղ, զի Աստուած ցրուեցէ «զոսկերս մարդահաճոյից։ Վանեցան և յամօթ լինին, «զի Աստուած անարգեաց զնոսա»։ Սաղմ. ծԻ. 7—8։

Ի՞նչ ըսենք, Անխափանեան պատուելիները սուրբ գիրքերն չեն ճանչնար մի համոզուած, և կամ խշմարտութիւնը մարդահաճութեան խոր նկատման մէջ ձգելու են, և կամ Սարդիս ընտրելու չեն մի կարգացեր, որ կը գրէ։ «Զոր է «մարդահաճութիւն, չար և կորուսիչ հոգւոց, չար է «և աշտարէն ուժով յանիրաւի, և ըստդեռաւ են յաս-

,, տուաձային դրոց, մանաւանդ թէ ընդ մեծամեծ դա-
,, տաստանաց անհնակ. քան զայն՝ Աստուած ցրուեցոյ
,, զակեաց մարդահաճոյից, և թէ տակաւին մարդկան հա-
,, ճոյ լինիլ, ապա Քրիստոսի ծառայ ոչ կի: Տեսանեմ
,, զմեծ թիւն չարչին, և որ ի Քրիստոսի ծառայ թիւնէն
,, դիտէ տարակոյս առնել ,, ի Աե·Յե·Ր·Ե՞ա·Զ·
Ոչ էջ այնպէս. այլ ի վերայ այսր ամենայնի իբրեւ
անձանց դիւրս թիւնը շահասիրութիւնը և ժամանակա-
ւոր հանգստութիւնը պաշտպանելու համար պատրաստ
կոչնականցս թիւն ընելով՝ այս օրհասի օրս անխիղճ իրենց
քուն լակ աղաչին ուղղափառ և սուրբ եկեղեցին մեր-
ժելով, հալածելով և անարգելով՝ յաստուկ դիր տուած
են Թ. Պիտս պատճին, որ ան ալ իրեն նոր հանած հա-
մաօտագիր տետրակին մէջ անոնց տուած արժանաս-
խոտ դրութենէն քաղելով՝ և իբրեւ իրեն սրնտապարծու-
թեան երեխուքս և մարդահաճութեամբ պաշտպանող
ցուցանելով՝ կ'ըսէ: ,, Նա Աեներեկ նոտոզ Աստա-
,, նան միանձնոց վարդապետութեանը վերայօք ամենայն
,, հակառակութեան և կասկածը վերցուանելս համար,
,, կ'ուզենք որ դիտնանք թէ՝ նոյն կրօնաւորներէն իրենց
,, ուղղափառ հաւատքին և վարդապետութեան ըստա-
,, պայծառ դաւանութիւնը և յայտարարութիւնը պէտք
,, եղած ատարգրութիւններով մեզի խաբեցին, որ մեզի
,, ծայրագոյն մխիթարութիւն տուաւ, և մեր բաղձանքը
,, լիուլի հաճեցոյց: Ասոնց ալ ոչ միայն ձոխ բանիւք և
,, մտադիւք յաժարակամ սրտիւ կը խոստովանին և կ'ընդու-
,, նին Տուխնայ քահանայապետութեան և սուրբ ժողովք-
,, ներէն եղած կամ եղելոց վճիռներն ու կարգադրու-
,, թիւնները և մանաւանդ անոնք որ հերձուածողաց
,, հետ յաստուածայինս հաղորդակցութիւնը մարդելեն,
,, հապա նաեւ բոց և անպատրուակ կը յայտնեն, (ըսելով
,, կ'ըսէի Ախիթարեանց գրածը յառաջ բերելով կրկնել
,, թէ) Ընդհանուր մէկ մասը՝ որուն բարեացը և օգտին
,, առաւելապէս միայն կարգեալ է իրենց կրօնքը, խեղ-
,, ճաթաթ բաժանեալ կը գտնուի ի կաթոլիկէ առաքե-

,, լեաներ հռոմէական հաղորդութենէ տասն կը յայտ-
,, նեն թէ՝ որոնք որ սուրբ հռոմէական առաքելական
,, եկեղեցին իրեն որդիք կը ճանչնայինէ, իրենք ալ գտնուք
,, իրենց եղբայր կը ճանչնան ու կ'ընդունին, և հերձու-
,, ածող Տայոց մասութիւնները դատապարտելով՝ կը-
,, խոստովանին, որ անոնք Յիսուսի Քրիստոսի ճշմարիտ
,, եկեղեցին դուրս են, և կը խոստանան, որ ոչ երբեք
,, պիտի դադրին աղօթելու, քարոզելու, և բանիւք և
,, արդեամբք և գրովք հոգալու, որ ան մնըցեալք ի մո-
,, ռային Յիսուսի Քրիստոսի վարդապետութեան դառնան, որուն
,, մէջ երբադոյն հաւիտ դուրս և կեցուն է Տաճկայ
,, քահանայապետութեան պետութեան Պետրոսի յաջորդը,,:
Կը տեսնուի Ախիթարեանց կամակոր և անխիղճ
մտօք ճշմարտութիւնը մերժելնին, որ գրեթէ չէին տաներ
այնքան անհեթեթութիւն և քամահելի, եթէ որ անձանօթ
չըլլային Տայոց Եկեղեցւոյն ուղղափառութեանը և
բարեպաշտութեանը, ինչպէս որ կան անտեղեակներ, որոնք
մեզի տալիս են զղջալու Տայոց եկեղեցին՝ հերձ-
ուած և հերետիկոս շաղխապելով. բայց այս Ախի-
թարեանք քաջ գիտեն որ՝ Տայոց եկեղեցին ի սրբոյն
Գրիգոր Լուսաւորչէն ունի հաստատուն պահած շնորհիւ
սուրբ Տոգոյն Աստուծոյ, և անխափան կը պահէ մինչև
յայսօր ալքսանդրիա վարդապետութիւնը և առանձին
աստնդութիւնները, որ հաստատեն և սուրբ Աստուածա-
շունչ գրոց և առաքելական վարդապետութեան և աստնդութեան:
Եւ այս Ախիթարեանք մեր ուղղափառ սուրբ եկեղե-
ցւոյն հարց սրբոց և շնորհալի վարդապետաց աքանչելի
վարանաղրութիւնները՝ ոչ թէ միայն կարդացած են,
այլ և շատերն ալ տպագրած են և իրանք ալ առնոյ
ալքսանդրիա վարդապետութիւնը կը դավեն, և իրենց վանքերն
մէջ նոյն խակ սուրբ Տայոց եկեղեցւոյն շարականով և
ժամագրքով, ձայնով և արարողութիւնով ժամերգու-
թիւնները կը կատարեն, և ապեակ պահեն այս առիթը, թէ
որ Ախիթար Սբերցին ոտհմանագրութիւնը և կա-
նոնները չեն խորտակած և կամ այլայլած: Արդեօք այն

տուած գրքերին այս Թ. Պետս պատին՝ իբրեւ բան խոկ
Հանչցուած և ընդունուած Հնմարտս Հեանը Հակառակ է
և յայտնի մարդահաճս Թեան։

Ասրգ կը պարտաւորիմ հարցանելս այս տեղս որ մեկ
եկեղեցւոյն ուղղափառս Թեանը և բարեպաշտս Թեանը
ուրիշեց պետի լինացուի։ Զի՞ որ իբրեն ընդունուած և խոս-
տմանուած վարդապետս Թեանէն յայտնի պետի լիլայ, Թէ
որ հաճելուս է տէրը Աստուածոյին և առաքելական վար-
դապետս Թեան և առանդս Թեան՝ ուղղափառ է և բարե-
պաշտ. ապա Թէ ոչ, հերետիկոս է և մերժելի։ Այսր
համար չի՞ որ կը գրէ Յովհաննէս առետրականը. ,,Ամե-
,,նայն որ անցանէ՝ և ոչ կայ ՚ի վարդապետս Թեանն
,,Քրիստոսի, զԱստուած ոչ ունի՛ր, և որ կայ ՚ի վար-
,,դապետս Թեանն, նորա զՈրդի և զՀայր ընդունի։
,,Եթէ ոք գայցէ առ ձեզ՝ և զվարդապետս Թիւնս զայս
,,ոչ առնիցէ, մի ընդունիցիք զնա ՚ի տուն, և մի ողջոյն
,,տայցէք նմա։ Եւ որ առատոյ նմա ողջոյն՝ կցորդ լինի
,,չարեաց գործոց նորա։,, Ա. Յովհ. Ա. 9—10—11։

Այսպէս յայտնի կու է ոչ միայն վարդապետս Թիւնը
և ուղղափառ խոստովանուԹիւնը Հայոց եկեղեցւոյն՝
իբրեն ատենդատուած քրիստոնէական Հնմարտս հաստատ
ուղղափառ վարդապետս Թիւններէն անխախտ և առանց
պղտորելու պահելովը, զորոնք եկեղեցական գրքերովը
հանդիսացուցեր է և կը հանդիսացուցանէ, և բնաւ
երբէք չէ ընդուներ և չընդունիր հակառակ տէրը Աս-
տուածոյին և առաքելական վարդապետս Թեանց և ատեն-
դատ Թեանց նորահնար վարդապետս Թիւնն մը։ Ուրեմն
Հնմարտսկը և բարեմիտ ատտուածապաշտներուն վճռովը
այսօրուան օրս Հայոց եկեղեցին ուղղափառ է և բարե-
պաշտ. իսկ Մխիթարեանք այն ամենահերետիկ գրութիւնն,
որ գրած են առ Թ. Պետս պատին՝ արդարեւ կարի անբա-
ռատ Թեամբ զեղծարարուԹիւն ըրած են մարդահաճս-
Թեան ոգւով։

Այս տեղս երեւելի պարտք կը սեպեմ Հայոց եկեղեցւոյ հարազատ որդիքը, ուստի ամենայն

խոստեան և մխիթարուԹեան գրագրութիւնները իմանալու
անհրաժեշտ։ ,,Ջատանայ ինձ միշտ և ոչ մի հակառակու-
,,Թիւն, եթէ չսիրեցից և ոչ մի յանցաւորուԹիւն։
,,ԸնդհատուԹիւն ոչ առաջ երկնչել։ Այնք անխոնջ և
,,ուղղակի՛ անելիքդ այնպէս ընդունի զուսա զգուշու-
,,սուԹիւնս, որպէս վէմ ապառաժ զրկես ծովս, սա
,,վերահաս անշարժ կայ։ Յամենի որպէս զհամբաւն զհա-
,,կառակն դարձնելով համբաւացն,,։ Տրէ. Ա. ԹԺ. 93։
,,Ընդդէմ լեզուի քոյ զշնորհսն դատաստանց, որք կարող են
,,բարի կամ չար գործ առնել։ Որ ինչ ասիցէ գքեզ
,,մարդ որ ՚ի մարդկանէ, խոնարհ ահաւոր զանց արար, չարչ՝
,,քայլիս խրատուց չարեաց գայրս։ Զնոր որ պատրաստական
,,՚ի գործել որպէս զշնորհսկի, որք կարօտին անաչառ
,,դատաստանի,,։ Ա՛ՊԴ. ԹԺ. 96։

Որովհետև Մխիթարեանք մեր համարգելի պատուելիք և
եթէ օտար ազգի մէկերնիք, Թողլ մարդահաճս Թիւնով
և կամ ԹշնամուԹիւնով անարգին և զրպարտին մեր
Հայոց ուղղափառ եկեղեցին հերձուած և հերետիկոս
անուանարկի խօսքերով, զրերով և տետրակներով։ Հայոց
Հայոց եկեղեցին բնաւ երբեն վրայ ամեն չհամարիր, և
համբերատար ոգով կը տանի անոնց հայհոյութիւնները
և անարգուԹիւնները. երբեն ուղղափառ հաստատ,
աներկրայ յոյսը և կատարեալ սէրը հաստատած է ՚ի
վերայ անխախտելի և յաւիտենական Հնմարտս Թեան հօր
Աստուծոյ և Որդւոյն միածնի Յիսուսի Քրիստոսի և
Հոգւոյն սրբոյ։ Ասոնց որոյ Հայոց եկեղեցին երբեք
ձայնակից ըլլալով Պօղոս առաքեալին հետ կ՚ըսէ.
,,Ա՛նտրոյ և զայս չարչարանս կրեմ, այլ ոչ ինչ ամեն
,,համարիմ, քանզի գիտեմ յո՛ հաւատացեալ եմ, Թէ կա-
,,րող է զառաքն իմ պահել յօրն յայն,,։ Ա. Տիմ. Ա. 12։

Ինչ ընենք, Մխիթարեան պատուելիները մեզ Հայ
ջանքն կարող Թիւն ունին գործերս մէջ գտնուած
վիշտահատ արժանի առաջին պատերուն վերջերնին և
առաքելական հովեւոր վաստակին և արդիւնքներին, մինչեւ
գարեն մինչեւ հիմայ եկած պատերուն վարուց և հա-

կառավ առաքելական պաշտաման և վարդապետ Թ լան
դրծոցը հետ բազդատելու։

Ա. Ս՝ քանզ գիտեն և ճանաչեն, քայց իրենց անձանց
դիւրաթեանը և վանական հանգստատ Թեանը, և աշխարհի
մէջ հանդիպակ ըլլալը իրենց անձանց շահուն և օգտին
համար բազդատելը իրենց բանին ձեռք չետալ. Թէ որ
ձշմարտասէր հոգեւոր այժմեան պատկառն վարքը և գործքը
բազդատեն առաջին դարուց պատկերն յիշատակարժան
վարքերուն հետ, պիտի իրենք ալ համոզուին մեր ժա
մանակն պատկերը, քայց չեն կրնար, վասն զի ըստ առաջնոյ
,, Գիտ բաւ լաւ ի լսանելոյ դիշերային Թիւն, ոչ կամք
,, գիտել և խնդրել զանձին դիւրաթիւն ,,։

Թէպէտ յայտնին այս տեղս նախնի պատկերն առա
քելական վայելչութիւնը, խոնարհութիւն և անխռովութիւն
ընթացքին, իրաւունք չունինք մերժելու ընդ առեալ
նոյն քրիստոնէից անհաւատ սիրակից Թիւններն իրենց զան
հան ժողովուրդ Գրիգորի Ճանաչելով՝ և իրենց զան
նուր հօտ երկնաւոր Հօտապետին համարելով, որոնցմէ
էր առջեն Լինոս, որ շատ տարի Հռոմիոյ գահին
քահանայապետութիւնը վարեց Ջղնոպետական վարքով, և
Անտղիանոս օրով նահատակեցաւ։

Ա. յ երանելին որքան պետրոս առաքելոյն պէս
հաւատացեալները կը յորդորէր և կը քաջալերէր, որ
ձշմարտապէս բանաւոր աղաւոր ըլլան ձշմարիտ հօտապետին
Յիսուսի Գրիստոսի. անոր առաքելական խրատներ
բուն և երանաւէտ կոչմանը հետեւելով՝ հաւատոյ այս
անհատ ձեռնարկը կը հաստատէր Պետրոս առաքելոյն
խօսքովը, ,, Գրանգն նկէք իրրեւ ընչաքաղց մտաբեր,
,, այլ այժմ դարձարարք առ հովիւն և տիսուր ոգւոյ
ձեռոց ,, Ա. Պետ. Ա. 25։ Կը տեսնուի, թէ նշանակ հաստատ
և այս առիթ վարդապետութիւնը Յիսուսի Գրիստոսի ան
ժխտելի հրամանին, ,, Ընչաքաղց իմ ձայնի իմոյ լսեն, և ես
,, ճանաչեմ զնոսա և գիտեն իմ զան և ես տամ նոցա կեանս
,, արի յաւիտենից, և մի կորիցեն յաւիտեան, և մի
,, ոք յափշտակեսցէ զնոսա ի ձեռաց իմոց ,, Յհ. Ժ. 27։

Ա. յ երանելին Լինոս իրեն ձեռնադրած եպիսկոպոսներուն և երէցներուն խրատ կուտար որ իրենց հոգեւոր հովուութեանը հօտապետ Յիսուս Գրիստոսը ճանչնան, և անոր ընթացքները, որք են հաւատացեալք, ուղղամիտ վարդապետ Թիւնով պահեն, և անոնց վրայ չափաւորութեամբ Աստուծոյ կամացը յարմար հոգեւոր վերակացութիւն ընեն, և չըլլայ որ անոնց վրայ կամաւորութեամբ նաեւ իշխանութիւն բանեցնելով՝ ախորժեն, այլ հոգեւորապէս բարի օրինակ ըլլան ամենուն՝ որ հովուապետ Յիսուս Գրիստոսին յանխափանելի փառքին պատկառին։ Ա. յ խրատներէն հասկնալու է Պետրոս առաքեալին յորդորածը՝ որ կը գրէ երէցներուն. ,, Օ՛ն
,, ինչուան ոչխարի իրրեւ երկնակից և վկայ չարչարանացն
,, Գրիստոսի, և որ հանդիպակաւ փառացն հաղորդ.
,, արամեցէք որ ի ձեզ հօտ է Աստուծոյ, վերակացու
,, լինել, ոչ իրրեւ ակամայ՝ այլ կամաւոր ըստ Աստուծոյ,
,, ոչ պղծութեան Թեամբ, այլ յօժարութեամբ, ոչ իրրեւ
,, տիրել հօտապետին՝ ընդունելիք զանձառամ փա
,, ռացն պսակ ,, Ա. Պետ. Ե. 1։

Յիշենք առ երն Աղեմիս, որ Դամասկոսեան կառավարութեան քանի Թեանը իրրեւ քաջ ախոյեան Գրիստոսի արիացաւ հաստատել զառաքելոյն ուսմունս մահապարտ ծանրութեան խեղդամահ կառապետելով։

Աստոնց նման երանելի հանդիսացաւ առաքեալն Յակոբոս հայրապետ Երուսաղէմայ, որ անօրէն ազգային Ա
ղբիանոսի քահանայութիւնը նահատակեցաւ՝ ի Երուսաղէմ քահանայներովը տարիապետներովը և ժողովրդներովը, որոնք որ Երայոց Նկեղեցին կը տանէ։ Գայտակս և Գահատոս Բ. որ յաւուրս ամբարիշտ ազգային Գնիկոսի անտանելի չարչարանաց կատարեցաւ՝ ի Գրիստոս։ Յիշենք նաեւ առաքեալն Յակոբոսէ, որուն Գիտնալական ազգի Թիւքը շատ ախտաժաներ և հիւանդներ բժշկել Թիւն կը գտնային. սա՝ Աստուածով լեցուած կառապետ ազգին քարոզել զարձայ՝ ի հաւատս Գրիստոսի. այս երանելին էին

որ ՚ի քեզ ես ՚ի՛շտ, ,, Եւ հոգեւորական վաճառ Թագս իմ
,, հոգեւորական պարծանքս անունք են՝ որ ընդունած են
,, քրիստոնէական չնորհաբաժինը և կը խոստովանին
,, Յիսուս Քրիստոս վերին աշխարհի և անոր Ս. Հաւա-
,, տանին հրամայած և սրբազան առաքելոցն խօսքով քարող-
,, ած հաւատալ ու գործել զարդարուած են ,, : Այս
բանիս կը կրնանք պօղոս առաքելոյն խօսքը. ,, Բանիկ
,, ոմն է մեզ յայս կամ ընդ առաքեալսն կամ պատկ պար-
,, ծանաց մերոց, եթէ ոչ դուք ՚ի տէր՝ առաջի աեառն
,, մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի ՚ի նորա գալստեանն: Օ՛ն
,, դուք եք վաստք մեր և խնդութիւն,, Ա. Թես. Բ. 19-20:

Ահա այս երանելիները քրիստոսական սիրով և հե-
զութիւնով առին քրիստոնեայ ազգերուն հետ սիրակցու-
թիւն և հոգեւոր խնդակցութիւն ՚ի քրիստոս Յիսուս: Թող կար-
դան այժմեան պապերը առնոյ ձիշտ վարուց պատուա-
թիւնները. որովհետեւ այս առաջին դարերուն մէջ եկող
պապերը վերոյիշեալ սուրբ հայրապետներուն քրիստոս հե-
ղինակ և օրինակ ունենալով՝ քանի և ասոնցմէ հետ
մինչև ընթացք ունեցան: Ասոնցմէ առաջ քրիստոսեայ
ազգաց սիրելի և միաբանելի ՚ի քրիստոս, և ամենեն արժա-
նաւոր դասուիթիւններ ՚ի քրիստոսէ: Ասոնք գ չեն կրնար
արձանագրուիլ պատմութեան, վասնզի թիւնին կիրք, միշտ ՚ի տանէն աշխարհային վաճառքերը պատահելնին,
չեն ուզեր միջ ձանձրանալ ՚ի մարդկանէ, մանաւանդ
Թագաւորաց պէս չունենին արքայական պատիւ դուռ կրնին,
չունենին զինուորներ, չունենին և միաձայն պատասխանել,
և ոչ փոխանակ, մանաւանդ երկիրներու ծառայներու
պէս չեն. հասկնալու կրնաք, որ ընդ զինքնին պատուա-
ւոր, և անոնց մարդն քնաւ չեր անցներ՝ որ զինքնիք
չպատուեր՝ ու քրիստոսեայ ազգերէն որ ըլլան՝ պիտի անուա-
նին հերձուած և հերետիկոս: Այսու զի պիտի ըսէ՝
՚ի քանի հաւատոյ մոլորեալ չեղողները և քալի վարք
ունեցողները քալի քրիստոսեայ են, և ընդհանրական
սուրբ եկեղեցւոյ Յիսուսի Քրիստոսի բարոյական անդամք են, և նոյն

Յիսուսի Քրիստոսի ընդհանրական և յառաքելական
առաքելական իշխանութեան հովանաւորութեան տակը
ըլլալով՝ ամենքը կրնան եկեղեցւոյ մասնիկ անուանին,
և ամենքը Քրիստոսի հաւատոյ, յուսոյ և սիրոյ միու-
թիւնը ունենալով՝ մի եկեղեցի Քրիստոսի կը կազմուին,
և Յիսուսի Քրիստոսի սրբարար շնորհքները հաղորդ
ըլլալով՝ սուրբ եկեղեցի կը յորջորջուին, և սրբազան
առաքելոց պղծամիտ վարդապետութիւնները և եթէ քա-
նիսը և կամ դրամ առնդութիւնները և անընդհատ յա-
ջորդութիւնը ունենալով՝ ամեն ազգ քրիստոսեայ կո-
չուին Առաքելական եկեղեցի: Ինչ հասիր անոնք
էին հաստատ Հռոմայոց գահը կեդրոն միութեան հա-
մարով, և չէին պարծենար իրենց գահովը, այլ սրբազան
առաքելոցն պէս կը պարծենային Յաւուրց հանդերձեալ
սրբոյ Թեան վաստքով, և անոր վրկարար և հաշտարար
շնորհքներով. ըստ այնմ: ,, Պարծիմք յուսով վաստից
,, Յաւուրց: Եւ ոչ այնչափ միայն, այլ և պարծիմք եւս
,, Յաւուրս ՚ի ձեռն անաստն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի,
,, որով և ունաստութիւն ունիմք ընկալաբ,, : Հռոմ. Ե. 2-12:

Բայց նայէ, հիմնական պատճառը ինչ խաբէական
դրութիւն հաներ են, ընդհանրական գլխոյ ընդհանրական
եկեղեցւոյն Քրիստոսի, այնինչ բոլոր քրիստոսեայ ազ-
գերուն ընդհանուր հրամայող չհանաչողները և չընդու-
նողները հերձուած և հերետիկոս կը համարուին, և այս
դրութիւնը միջոցաւ յոյս ունին որ՝ իրենց բռնութիւնը, արձա-
կութիւնը և վաստանութիւնը կարնդուցած ձեռքէ հանած
բազմութիւն ժողովրդոց տերը՝ Յունաց, Հայոց, Ասորւոց և
այլոց քրիստոսեից ազգերէն պիտի լեցունեն, ինչպէս որ
հրաւիրուած պէսպէսներն յայտնի կ՚ընեն, և քարոզիչներով
կը խնդրեն ՚ի մեզ պղծանաց յանձնառու եկեղեցւոյ ժողովրդներէն. ՚ի՞նչ կ՚ըսէք, իրենց ազգային
և իրենց Հռոմայոց եկեղեցւոյն անհաւատ ժողովրդ-
ներուն հոգեւոր գիտութիւն և խոստովանութիւն և
հայրական տէր չընծաը, ՚ի տեր տեսնելի մասնաւոր մի թէ
ալ ուրիշ ազգաց պիտի խնամք գտնեն և տէր ընկ: Զեմ

ա՛ղբը այս անգը Շաքեմեմ անուն Հռոմմայեցի կին, ել պատմիչն կ՚ընդոց պատերազմ անուն դրկին Ր· հասարին մէջ յառաջ բերած միջնին դարու պատերազմներուն անդամ Թեմեան տոկալի նկարագրութիւնը կ՚ընէ, ու այսպէս կը խօսի ։ ,,Պատերազմն իրենց հա-
,,գեսին զատ մարմնաւոր իշխանութիւն մ՚ալ հաստա-
,,տելու համար բաւական անիրաւ ջանքերը այն առաքեան
,,հաստատ է, (ինքն), որ իրաւունք կընամք բռնել մեզ՝
,,բոլոր Եւրոպիոյ մէջ՝ մի դարձ դրուած արիւնհեղութեան
,,պատերազմներըմ՝ այս մարմնաւոր իշխանութիւնին համար
,,ցնելու և ընդունել տարբ հաւատք եղած է . . . և ոչ
,,միայն այժմ, այլ դարձ և առ յապայն շատ նման
,,օրինակ դէպքեր պիտի տեսանեմ այս հոգեւոր իշխա-
,,նութեանն՝ որն որ իրենց ինքնակոչ տէրութեան է ։
,,Հաստատի ինքնակալ փարիզու մէջ տարբր Խոր-
,,հրդարանի օրուան եղած կոտորածը · տակաւին կը
,,ներկայանամ դրեթէ առ աչօք · վեհապետն հռոմայ չափ
,,եղբայրաց սրբեցուցիչ դիակներըմ՝ որոնք կը ծա-
,,ածին վերջին շունչերնին իրենց ոտքերուն մէջ ։ Կը ներկա-
,,յի Ն· Պիոս և տիրշ շատերն որոնք ներկայ էին
,,տեսանին հարբը՝ որ Խաթերինէ հոյակ բոյնն ունէր
,,լսելիքեղ է, և որուն մէջ ոչ տակաւ անձնիք իրենց
,,ամբիծը թողնելին, ոչ երեք տիրշ բանի մը համար՝
,,այլ միայն առնուազն վերին Յիսուսի Քրիստոսի
,,օրինաւոր պետին հակառակ պատուհասները յարիշատա-
,,կելնելուն համար իշխանութիւնը չհանդիսանալուն հա-
,,մար · առանք զանազան կերպ տիտղոսներով կը պանծան,
,,և իրենց անդադարձ որսալնուն անողոքելի խղճմտքը բնա-
,,ղջութիւն և ապաշխարութիւն մը ունեցած չէ — Թագա-
,,ւորութիւն իմ չէ տասի ապրարար Ձայնը,— բայց ղար-
,,մանք չէ, (ինքն), Թէմուկի տասիկ հարուածի մը բնաւ
,,հպելէ ղարկի մարմնոյ մը զգացում չի պատճառելուն։

Այժմ կը հասնինք նաեւ տասնօր այժմեան Թ· Պիոսի իւր աշխարհի ղորութիւնը չի ձանչցընելուն քանի մը տարի առաջ ըրած ոտքոնները և դատապարտութիւններըմ

նկարագրել, Թէ որ տահմանադիր դրութիւն մը բռնած չըլլայ այս գլխոյս մէջ, և Թէ որ նպատակ մի ըստ
վերջ այժմեան պատերազմն դպրութիւնեան առնե-
տուղ ընթացքը պատմել ըլլար, որոնց համար արդար
երեսաւոր ըսած է Խոսքդ իւր նամակին մէջ Թէ ։
,,Պատերազմն և անոր արբանեակներուն անց ըը գրել ու-
,,զած ժամանակս ոչ բաղձայս և ոչ գրիչս շարժելու
,,յարձն կ՚առնեմ, որովհետեւ տաժանելի առպարէզ մը
,,պիտի մնայ, մանաւանդ Թէ մի ըստ միջէ Թուել
,,բազմահատոր գրուածոց պէտք են, կամ լաւ եւս է ասել՝
,,անհնարին է որդւոց մարդկան ,, ։ Ժ·Ջ· Կոմպէ ։

Վերեմ, հասնելով մեր բարեմիտ սիրելիները երեսունք առնին լինձի ընելու, որ ինչպէ կ՚աշխատիս այս Թ· Պիոս պապին հասկըցունելու և իմացունելու որ՝ նախնի երա-
նելի պապերուն քարոզութեանը և քարոզ ընթացիցը հակառակ է այժմեան ունեցած պապական հոգեւոր իշ-
խանութեան դրութիւնը ։ Այնոնք անիրաւասեր էին և մեծութեան անունը անպատ կը հերքէին կը մերժէին, Թէ անոնց հովնակութիւնը և երեսաւորը առանց ուղղա-
Թեան կանոն և ազդեցութիւն մը չեն տեսեր, ու Թէ ձեր դրիչը կարող պիտի ըլլայ առանց համզում մը տալ և խելամուտ առնել · չէ՞ որ առաջին Գրիգոր երջանիկ պապն իրեն բարի վարքովը՝ և որքաւոն առաքելոց շա-
ղաղը հետեւելովը հեղնակ պիտի ըլլայ այժմեան դա-
րուս պապերուն , և ոչ Թէ միայն բարի վարքովը՝ այլ և գրաւոր աստղութիւնն ալ ունի՝ որ կ՚ըսվի Հոմո վոլունտաս որուն մէջ Յիսուս Քրիստոսը օրինակ տալով՝ հոգեւոր հովիւներուն երեսաւ կուտայ աշխարհի մարմնա-
ւոր վարքերը և աբջայական Թագը մերժելու չընդու-
նելու համար ։ ,,Արքն աղաղակ, (ինքն) և ինքն մէջ-
,,տեղն Պատուհասն և մարդկան խոյս եւս չունձն առնուլ
,,Թագաւորել ի վերայ երկրի, այն որ գեր ի վերայ
,,ղկեալ քան զգիտութիւնն և զխնամատարութիւն վկեցն
,,հոգեղենաց՝ յառաջ քան զյաւիտեանս Թագաւորէ
,,յերկինս ։ Հանգէ գրեալ է, Յիսուս երբեւ գիտաց՝

,, եթէ զալոց են յանիշատակել դնա, դի սրատես դնա
,, թագաւոր, լոյս ետ անդրէն ի լեառն միայն։ Նբե։ 6։

Ա. յս աղտս խրատ ընելով՝ ալ պիտոյք է որ ըսենք պատճառն համար թէ՝ այս ինչ օր այս ինչ պատիկն թագադրութեան վառաւոր հանդէսը կատարուեցաւ, և կամ այս օր պատ Հաստատուց Հռովմայոց ամեն տահմանութեան մէջ իրեն ինքնիշխան տէրութիւնը, և Նբ- բոպիոյ ամեն տէրութեան հետ դաշնակցութիւն մը ըրաւ իր ինքնիշխան տէրութիւնը անվտանգ ընելու համար, և կամ գինուորութիւնը զօրացուց, գինուորական և քաղաքական օրէնքներ և տահմանադրութիւններ տալէ առաջ Կարգա Գրիգոր վեշտասանեորդ պատիկն համար գրուածը Հրոպան պատմութիւն կոչուած գրքին մէջ որ տպած են Ալխիթարեանք։ Հռոմ։ Ժ։ Նբե։ 510-511։

Գիտեմ, պիտի բսես. սիրելի ընթերցող, որ առանց այս գրութիւնը չէ թէ միայն նախնի ընաիր պատկերն հինգնակութեանը կը հակառակի, այլ և քրիստոսական անվիճելի վճռոյն անգամ, ինչպէս գրուած է, Յիսուս կանչեց աշակերտները իր քովը, ու բսաւ անոնց, գիտէք որ հեթանոսներուն անուանով իշխանները անոնց կ'իշխեն, և ան իշխանութեան մէջէն մեծամեծները անոնց կը տիրեն, բայց ձեր մէջը անոնց պէս չըլլայ պիտի, այլ ձեր մէջէն մեծութեան ցանկացողը՝ պիտի ըլլայ ձեզի պաշտօնեայ, և թէ որ ձեր մէջէն առաջին դլխաւոր ըլլալ ուզող կայնի՝ պիտի ըլլայ ձեզի ծառայ, ահա այս հրամանը մերժելոյ արդիւնք Յիսուս առաքելոց վարքին մեծութեան խորհուրդը՝ և խոնարհութիւնը հաստատուց, ,, Եւ Յիսուս կանչեց զնոսա առ ինքն և ասէ ցնոսա, ,, գիտէք՝ զի որ յազգս ան իշխանք են հեթանոսաց, տիրեն ,, նոցա և մեծամեծք նոցա իշխեն նոցա։ Այլ նմանպէս իցէ ,, և ի ձերում միջի, այլ որ կամիցի ի ձէնջ մեծ լինել, ,, եղիցի ձեր պաշտօնեայ, և որ կամիցի ի ձէնջ առաջին ,, լինել եղիցի ամենեցուն ծառայ։ Մտթ։ ժ։ 42—43։

Ա. յսպէս է նէ՝ առաքելական պաշտօն ունեցողները հոգեւոր հովիւները երբոր դլխաւորութեան, մեծութեան

անուն առածնալու կը հետեւին, կը հակառակին սուրբ Աւետարանին, որով չպիտի կարենան և առաջնին Յիսուս Քրիստոսին ծառայ բառի և հաստատութիւն։ Ինչպէս ահա վերերը յայտնի եղաւ Ա. Յովհան պատկերն աշխարհի թագաւորութեան վառաւորութիւնը ունենալով՝ մեծ և դլխաւոր ըլլալու հետեւելով և ամեն քրիստոնէից վրայ ընդհանուր իշխանութիւն բանեցունելու անիրաւ պահանջմունքը շարունակելով՝ նախնի ընաիր պատկերն դրութիւնն մերժուած են, և Յիսուսի Քրիստոսի անժխտելի հրամանին հակառակ շարժելով՝ անկեղծ բաժնուած հերձուած են։ Երբեմն կը հետեւի որ՝ առաքելական չքնաղաստիրութեան, անշահախնդրութեան և քրիստոսանման խոնարհութեան բարեր ընծայից հակառակ է այժմուան պատկերն պահանջմունքները և հետեւութիւնները. ըստ որում սրբազան առաքելները միշտ առանձ աշխարհային մեծութիւնները վառքերը, արծաթասիրութիւնը և պարծենկոտ հպարտութիւնը ընտ ամենայնի ատելի։ Ինչպէս Պօղոս սրբազան առաքեալ երբեմն առաքեալներուն կոչմանէ համարձակ կը խօսի Կորնթացւոց եկեղեցւոյն։ ,, Օ՛ն ո՛չ երբեք բանիւք ողջ- ,, քամոյ եղեալ առ ձեզ, որպէս և դուք լաւ դիտէք. ,, և ոչ ի պատճառս ագահութեան, որպէս և Աստուած ,, վկայէ, և ոչ խնդրեաք վառս ի մարդկանէ ոչ ի ձէնջ՝ ,, և ոչ այլոց։ Կարող եաք երբեմն Քրիստոսի առաքեալ ,, ծանրանալ, այլ եղաք հեզք ի մէջն ձերում, որպէս ,, և դայեակ մի՝ որ սնուցանիցէ մանկունս, նոյնպէս և ,, մեք ցնայաք ի ձեզ, հաճոյ Աստուծոյ մեզ տալ ձեզ ոչ ,, միայն զԱւետարանն Աստուծոյ, այլ և զանձինս մեր, ,, քանզի սիրելիք մեզ եղերուք։ Ա։ Թես։ Բ։ 3-6-7-8։

Ահա այս աւետարանական և առաքելական ձշմարիտ առանդութիւնը և կանոնը աղղակատ մաօք կշռադատելով՝ այս միջին դարերուս Հռովմայոց պապերուն սխալ և նորահնար դրութիւններուն և անիրաւ պահանջմունքներուն հետ բաղդատելով՝ վառք կատարյ Աստուծոյ աղղակատ եկեղեցին Հռոմայոց, որ այս օրուան օրս

իրեն հարազատ և բարեպաշտ որդիքը պապական չեն և ՚ի նոքունց պապերուն ինքնահնար աշխարհական պետութեան իբրեւ գերի ընկճուած նուաճուած չեն պարզապէս յիմարութեամբ, այլ քրիստոսական հնորհիւ և ձշմարտութեամբ խակ և խակ ազատ են։ Յով. Ը. 36. վասնորոյ ուղղափառ և բարի քրիստոնեայ են։

Ձայոյ եկեղեցին մարդապաշտութիւնը և մարդահաճութիւնը կը մերժէ Պօղոս առաքելոյն խօսքովը։ ,, Ընդ ,, մարդկան հաճոյ լինիցիմ, թէ Աստուծոյ. կամ խնդ- ,, դրեցեմ մարդկան հաճոյ լինել. թէ տակաւին մարդ- ,, կան հաճոյ լինէի, ապա Քրիստոսի ծառայ չ էի,,։ Գաղ. Ա. 10։ Բայց Մահմետական պատուելնելը թագ ՚ի նոյնհետև պապական մարդահաճութեան բացայայտ դրօշ Թ. Պիոս պապին անպատրաստակ խոստանան այս մեր ուղղափառ եկեղեցւոյն բարեպաշտ ժողովրդոց հետը յաստուածայինն հաղորդակցութիւն չընելու։ Թող գիտանան այս պատուելնելը, որ Ձայոյ եկեղեցին ոչ միայն կը մերժէ մարդահաճութիւնը, այլ և մարդահաճոյ անձանց խորհուրդս և գաւառական հաղորդակցութիւնը բնաւ չընդունիր։ Թող գիտանան որ Ձայոյ եկեղեցւոյն հարազատ մանկունքը աստուածայնին հնորհաց և վարդապետութիւնը ջընդունին եկեղեցւոյ քրիստոսագիրը սրբազան և վերկարգ խորհուրդներուն միջոցաւը, որ կը մատակարարի աստուածահաճոյ և ուղղափառ առաքելաշաւիղ եպիսկոպոսաց և երիցանց միջնորդութեամբը։

Ուրեմն այս մասին Թող չաշխատին Մահմետականք խաբել զմեզ, և պապական մարդահաճութեան լուծին մէջ ձգելու և ընկճելու, որովհետեւ մեր ուղղափառ եկեղեցւոյ հաւատարիմ և հարազատ բարեպաշտ սրտիքը համոզուած են առաքելական, որ Ձօր Աստուծոյ ամենակալին և ամենակարողին կենդանի հաւատով հաճոյանալ պէտք է, վասն զի խոստացած է Պօղոս առաքեալն եթէ՝ ,, Ուստի հաւատոյ անհնար է հաճոյ լինել Աստուծոյ ,,։ Եբէր. ԺԱ. 6։ Ըն գիտեն զի՝ հաւատարիմ է Ձայր Աստուած ձշմարիտ, և անսուտ են խոստմունք

նորա, որ միշտ կը հաճի իրեն ձշմարիտ և բարեպաշտ հաւատացեալները հաղորդակից ընել իրեն միածին որդւոյն Յիսուսի Քրիստոսի առատաձայնին շնորհաց և վարդաց, ըստ սրբազան Առաքելոյն բանի։ ,, Ձաւատարիմ է Աստուած, որով կոչեցարուք ՚ի հաղորդութիւն որդւոյ նորա ,, Յիսուսի Քրիստոսի տեառն մերոյ։ Ընդհեմ զձեզ ,, ՚ղեզարթ անուամբ տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, ,, զի զնոյն բան ունիցիք ամենեքեան, և մի իցեն ՚ի ձեզ ,, հերձուածք, քանզի եիք հաստատեալք ՚ի նոյն միտս, ,, և ՚ի նոյն հանճար ,,։ Ա. Կոր. Ա. 9-10 Փոփ. Ե. 23։

Ըստ համազգային սիրելիք, աստուածայնին շնորհաց և վարդաց հաղորդ ըլլալու յոյսերնիս պիտի հաստատ ունենանք Ձօր Աստուծոյ կոչմանը և նախասահմանութեանը, ըստ Առաքելոյն։ Պատ թէ որ միկը մեր այս հաստատ յոյսը այլայլելու ըլլայ կամ շարժելու՝ օտարաձայն ուսուցիչ մը եղած ՚ի ըլլայ և քրիստոնէական միաբանութիւնը նորաձեւ վարդապետութիւնով անմիաբանութեան և երկպառակութեան վտանգ ՚ի ըլլայ, հակառակութեան սրտմտացան կը հանարուի, և ուր տեղ կը քարոզուի այս հակառակ վարդապետութիւնը՝ յայտնի հերձուածողութիւն է, ըստ Առաքելոյն վերոյդրեալ աղաչարկութեան։ ,, Ընդ մի իցեն ՚ի ձեզ հերձուածք, քանզի եիք հաստատեալք ՚ի նոյն միտս և ՚ի նոյն հանճար ,,։

Ուրեմն այս հերձուածողութիւնը հաղորդ չենք կրնար ըլլալ, և մանաւանդ ողջամիտ վարդապետութեամբ սրբոյ հօրն մերոյ Գրիգորի լուսաւորչի և սրբազան գրոց հանդերձ մատուած միաբերնիս այն Մահմետական հաւատքը մեր չեն կարող և չպիտի կարողանան յեղափոխել ՚ի նոյն հերձուածողութիւն։ Պատ Թողունք այս գլխուն մէջ պապական և Մահմետական հակառակախօս ուսոյցնաբանութիւնները իրենց միայն հաճելի, և անցնինք ՚ի նպատակն մեր ՚ի բարի մարդն և բարի քրիստոնեայ։

ԳԼՈՒԽ Ժ.

Ա.ՅՍ տեղս հատառօտիւ արժան կը համարիմ քննել և իմանալ թէ՝ ինչ միջոցաւ մարդիկ պիտի ըլլան բարի մարդ, և քրիստոնեայներըս ալ ընթացքով անուանուին պիտի բարի քրիստոնեայ։

Մարդիկ թէ որ բնականապէս ունեցած իրենց բարոյականութեան լոյսը անուռակ վարքով մնալութենով չըխաւարեցուցանեն, և պայծառ պահեն բարոյական առաքինութիւնը անխափան գործածելով կ՚ըլլան բարի մարդ, ինչպէս Ա.քրիստոսէ ալ կ՚ըսէ, «Ա.առաքինութիւն է միայն ,,բարի և արժանի պատասխան, որպէս և միայն մնալութիւն է ,,շար և արժանի անարգութեան»։ Ա.որ նման կը գրէ առաքեալն Պետրոս Ա.ամբ.նայ։ «Ա.ըք բարիք լինիք, ,,եթէ ձեզ բնական օրինաց լինիք»։ Ի Ա.ԵՒՆ.ԱՂ։

Ա.յս բնական օրէնքը իրրեւ լոյս մտաց Ա.ստուած մը քնութեանը մէջ ապատուրը է, որ անով մը բնական բարոյականութիւնը հաստատուն պահելը և մնալութեան մեղաց որոգայթներէն ազատ ընելը. այս բնական աստուածատուր օրէնքը որ ե.նուս կամքերնուս մէջ թէ որ միշտ պահած ունենալիք, և աստ կանոնով խորհիլը ու խօսիլը, խորհուրդնիս խօսքերնիս և գործերնիս բարի ըլլայ. մենք ալ բարի եղած կ՚ըլլանք։ Ա.հա այս քնական աստուածատուրիս օրէնքին օգուտը նկատողութեամբ կ՚ըսէ Պաւղոս մարգարէն։ «Հեթանոսք որ չունին ,,գիտութիւն, և երբոր բնութեամբ ինչ որ օրինացը կը ,,գործեն՝ այսպիսիք թէպէտ և օրէնք չունին, ,,ինքեանք իրենց համար են՝ որ ցուցանեն գործ ,,օրինացն գրեալ՝ ի սիրտս իրենց վկայութեամբ մտաց ,,իրենց»։ Հռոմ. Բ. 14—15։

Ա.յս բնական օրէնքը, որ Ա.ստուած մեր սրտին մէջ գրած ու տպաւորած է, արդեօք ինչ աղէկութիւն և օգտակար ըլլալու մտաց կուտայ. ահա Յիսուս Քրիստոս իրեն աւետարանական օրէնքին ամենահարկաւոր կանոնը այս ըսաւ, «Օ.ամենայն զոր ուրանդամ կամիջիք, թէ ,,արասցեն ձեզ մարդիկ, այնպէս արարէք և դուք նոցա»։ Ա.ոս. Ի. 12։ Ինչ որ գուք ձեզ անձին համար կ՚ուզէք ու կը կամենաք, անանկ ալ դուք ամենուն համար կամիջիք ու ըրէք անանց ամենուն։ Ա.հա բնական օրէնքին հանճարոտութիւնը։ Ա.յս բնական օրէնքը կը յիշեցունէր Տաղթէի իրեն որդւոյն Տոբիայ, «Օ.որ գուք առեալ ,,և ումեք ուրիշ առնիցեն»։ Տոբ. Դ. 16։

Կ՚ուզենք որ ամենուն սիրելի պատուելի և յարգելի ըլլանք, ուրեմն պէտք է որ մենք ալ ամենքը սիրենք պատուենք և յարգենք։ Կ՚ուզենք որ՝ մեր կարեւոր պիտոյքը ամենուն հոգալու, ապա հարկ է որ՝ մենք ալ կարօտեալներուն օգնութիւն և ձեռնտուութիւն ընենք։ Կ՚ուզենք որ բնաւ մեկուն երեսին չնայ և չաղաքենք մը չառնուանք ու չկրճտանք, մենք ալ մեկու մը չնայ և չաղաքեն մը չխոտանք ու չնկատենք։ վերջապէս ինչ բան որ կ՚ուզենք մեր անձին համար, և ինչ բան որ չուզենք ուզել կ՚ասենք, այնպէս պիտի կամենանք ամենուն համար։

Ա.յս բնական օրինաց կանոնը հեթանոս մեկուն ալ գրած սրտերը արդարութեան և իրաւանց ղեկերու մէջ ալ գրած ունէին այս օրինակ։ «Ա.ման քու ղէր ինչ կամիս առնել ,,ձեզ, հատուցանես և արտացոս ղայն և քուամ ընկերին, ,,և ղէր չկամիս ընդունիլ յայլոց, և գուս ղայն մի կա- ,,միցիս տալ այլոցս»։ Ա.յս բնական օրէնքին զօրութիւն և

արտաքսելու թիւն կատարէ դրական տառնաբանական օրինաց մէջ այն առաջադրելին հրամանը, որն որ մեր վերևի Յիսուս Քրիստոսը կրնայ հրամայել։ «Արեւոյս զընկերը ,, քո իբրեւ զանձն քո ,,։ Մատ. ԻԲ. 39 Գ Ե–Ի. ԺԹ. 18։

Ա. յս առաջադրեալով բնական և դրական օրինաց պայծառութիւնը կը նահանջանէ և ըստ ամենայնի կը խաւարանէ մարդկային այն չարագրգիռ նախանձու չարախոտալատ կիրքը։ Ա. յս նեղբերն դժնդակ ախտը նախանձաւոր մարդուն սիրտը իբրեւ հիւծական հիւանդութիւն մը միշտ կը հալէ ու կը մաշէ. որովհետեւ նոյն նախանձոտը լանլով ու տեսնալով ընկերին յաջողութիւնը և բարեբաստութիւնը, անօրինակ տրտմութիւն մը և տաստիկ ախորժութիւն մը զանի պաշարելով՝ երեսին գոյնը անդամ կ'այլայլի իբրեւ մեկ մեծ վնասի մը հանդիպած։

Յիշենք այս առթս Մատիաս անուն այն նախանձոտ մարդը, որուն նախանձալուկ բարեացը վերջով կը գրէ Ժամատաէրն Յովսեփոս, էջ. 331։ Ա. յս նախանձաբեկ Մատիասի հանդիպեցաւ օր մը Պապոսիոս բանաստեղծը, և տեսաւ որ ախորժ դէմք մը կը ցուցունէր, և սիրտը վշտացած էր մեծ վնասի կամ չարագոյն դիպուածի մը հանդիպածի պէս. Պապոսիոս իրեն հետ եղողներուն ըսաւ զարմանալով մը. «Ո՞վ Մատիասը կամ չար բանի մը հանդիպեր է կամ ուրիշներուն բարին լսեր կամ տեսեր է։ ,, Բնաբէ։ կամ չար լուր պատահեցաւ Մատիասի. կամ ,, այլոց բարի լինչ ,,։

Նախանձու այս չարագոյն կիրքը նայէ լինչպէս առաջադրելի բնականաց օրէնքին ձիրքերը մերժելով ու խափանելով Աստեղծոյ հաստելի ըլլալը խնդացաւ, ասով չէ թէ միայն անոր սիրտը տրտմութեան խաւարով պատեց։ «Ու տրտմեցաւ Կայէն յոյժ ,,։ Ծննդ. Դ. 5։ Ա. յս և եղբայրական բնական սէրը մոռնալի աստիճան մը փոխեց։ «Յարեաւ Կայէն 'ի վերայ Հաբէլ եղբօր իւրոյ ,, և սպան զնա ,,։ Ա. Յովհ. Գ. 9։

Նախանձոտ չար մարդկանց օրինակ և հետևակ է սիրելի

եղբայրն Ստեփանոս, որ նախանձեցաւ Նախատաւելի մարդոյն եդեմական դրախտին մէջը Աստուծոյ շնորհաց վարքերը վայելելուն համար, և անոր խորհուրդները Աստուծոյ հրամանէն մոլորեցնելուն հնարքը խորամանկեց, ու անով այն անմահական վարուց վայելչութենէն զրկուելուն պատճառ եղաւ, և դարի անոր հետագայ ծրննդաբերը մահուան դատապարտութեան մէջ ձգելուն ,, Նախանձ ,, ձեռ բանսարկուին եմուտ մահ յաշխարհ ,,։ Յովհ. Բ. 24։

Արդեօք մի՞ եղաւ Հայաստանու խաղաղութիւնը վերջանալու և նախարարներուն մէջ ծածուկ խորամանկութեամբ սուսալի խռովութիւն ձգելու, և արտաքին թշնամիներուն ձանապարհ ցոյց տալով Հայաստանու մէջ հարձակ մտնալու, և Հռոմայեցոց հարիւր վաթսուն տարուան ծաղկեալ թագաւորութիւնը անիետայ կորնչանելու պատճառ, և այն մեր Ազգի ցանկալի մեծ քաղաքը որուն չորսհարիւրհոսդ նենգութեամբը մատնուեցաւ Կոստանդին Անտոնիոսոս Ալբայել Յունաց կայսեր։ Արիստակես Լասթիվերցի և Մատթէոս Ուռհայեցի պատմիչները Աստ Արդիս անուանելով անօրէն իշխանը ցոյց կուտան, որ նախանձոտ սրտովը և չարակամ խորհրդովը ամօթ և գոյժ սատանայի երեւեցաւ։

Ա. յս Աստ Արդոյն չարակամութիւնը յայտնեցաւ, երբոր Վ. Հռոմ Թագաւորին Յոհաննէս եղբայրը մեռաւ, որ քանի տարիի չափ Հռոմայեցոց Թագաւորութիւնը չարունակեց, և իրեն Թագաւորութեանը ժառանգ որդի չունենալովը՝ իրեն եղբօրը այսինքն Հռոմ Թագաւորին որդին Վռաթիսլաւ՝ որ էր Արիստոկրատ խնամատուն, հղօր քաջասրտութեամբն և ազգասիրութեամբ վառվռուն, իրրեւ օրինաւոր ժառանգ Հռոմայեցոց աոհմին Թագաւորութեանը, բարեմիտ և ազգասէր իշխանաց մեծարանութեամբը և Ազահրամ Պահլաւունի իշխանին խորհրդակցութեամբ Հայաստանու Թագաւոր դրաւ։

Որովհետեւ այս Ազահրամ Պահլաւունի ազարակատերը քնաիր և բարեգործ վարքը ունէր, և մանաւանդ աղգասիրութեամբ, արդարադատ անաչառութեամբ և ջերմ-

ռանդ կրօնասիրութեամբ շատ իշխաններուն քարի օրինակ եղած էր, և քարեաց հետեւողը քրիստոնէական հաւատոյ չքնարատութիւնը պաշտպանող և աղգասիրութեան ոգին ունեցող իշխանները այս Աշխրովին ունկնդիր և խոր հրդակից կ'ըլլային։ Ասոր գովելի վարուց օրինակ մը տեղեկութիւն ունենալու համար, յիշենք այս տեղս մեր իմաստասէր իշխանին մեծի Դրիգորի Մագիստրոսի դրութիւնը, որուն այսքանիկ հատուածս վկայութիւնը բաւական համարինք, որ կը գրէ առ Յովհաննէս արք եպիսկոպոսն Աղիւանից, որուն մէջ իւր խօսքը դարձնելով առ նոյն Աշխրոմ մեծ իշխանն կ'ըսէ, «Անքուր վարք, բուք և ողջախոհութեան յանգեալ ըստ քումդ նախնեացն՝ մերոյ Դրիգորի լուսաւորչի և ծնողի, հայրենասէր և աշխարհաշէն ըստ մերոյն Աբգարայ, քաջահան, չար և ուշեղ, իմաստուն և խոհեմ, հեղ և հանդարտ, արդարադատ և անաչառ, առատ և զուարթ, մարդասէր և օտարասէր, անոխակալ և անյիշաչար, անապատ, տասեր և կրօնասէր, և ամենայն բարեաց օրինակ»։

Իսկ ասոր ըստ ամենայնի հակառակ անլրբաւ և չարագրգիռ աղգատեաց և նախանձոտ Աեսա Աարգիս իշխանը կ'ուզէր որ դիմի մեհեանն Յովհաննէս Մագաւորին ինքը ժառանգել Հայոստանեայ Մագաւորութիւնը։ Այսոնոր իրեն պէս չարամիտ խորհրդական իշխաններով գաղանի նենգութեամբ ծածուկ Թշնամութիւն կ'ընէր Դաւիթ Մագաւորին, Թէև երեսանց բարեկամ կը ձեւանար, կը խորհէր հնարքով մը Հայոստանեայ Մագաւորութեան Հարստութիւնը յափշտակել և այն Ոչնչ մեծութիւնը չքեղագրդ ցանկալի քաղաքը մեհենել Կաստանդին Մոնոմախոս կայսեր Յունաց։ Իւր սրտին մէջ ծածուկ կը պահէր նախանձու կրից չարագործութիւնը Յունաց մատնելին պես, և Դաւիթ մարգարէին գրածին նման, «Ոչնչութեամբ և դատութեամբ և նենգութեամբ լեր քեզ, բան նորա, և՛ի ներքոյ լեզուի նորա ցաւք և վաստակք, նստի դարանակալ ընդ մեծամեծս՝ի գաղտնիս ոչ սպանանել զանլիսն»։ Սաղմ. Թ. 23։

Տեսաւ որ Դաւիթ իրեն խորհրդակից ունի ոչ միայն քաջն Աշխրամ Պահլաւունի մեծ իշխանը, այլ և ունի իրեն կատակից և անձնատիր սիրելի՝ ըստ ներքոյիցն Ընորհալի տեսրք Հայրապետին մերոյ առաքեալական հնարքս լեցուլ, իմաստութեամբ պայծառացեալ իմաստասէրը և աղգասէրը քաջախորհուրդ մեծ իշխանն Գրիգոր Մագիստրոս, վանտրոյ նախ սկսաւ միջամտութիւն ցուցանել արքային անոր այնպիսի մեծ իմաստութեամբ, մինչեւ որ անոր քովէն հեռացուց, և այնուհետեւ սկսաւ Թշնամութեան օրոմը հոգեւորին կողմն եւս սերմանել, Որովհետեւ Պետրոս երանելի կաթուղիկոսն՝ որ և Գետադարձ կ'անուանուի, կը սիրէր յոյժ զԴաւիթ Մագաւորն՝ անոր աղգասիրութիւնը դիտնալով և ինքը անիկայ Մագաւորը օգնական համար, վանտրոյ նախաձառ Աեսա Սարգիսը նոր լուծ չարայոյզ նենգութեամբ սկսաւ քարոզել կաթուղիկոսին և Դաւիթ արքային մէջ, վասն զի երբ կը մեռնուր երջանիկ կաթուղիկոսին քով՝ երբեւ հաւատարիմ ծառայ և քաղաքագետական սէր ցոյց տալով՝ չարախօսութիւն կ'ընէր արքային վրայով, և կը դառնար կը մեռնուր արքային քով երբեւ մեռելիմ անձնատայ քարեկամ ձեւանալով երանելի կաթուղիկոսին համար շատ մը պարսաւանքներ խօսելով՝ երկուքին մէջը մեծ աւերութիւն սերմանեց և միկրմիկու վրայ պատերնին խառնեց, Թէպէտ ինքն երկուքին մեռելիմ սիրելի ձեւացաւ, բայց երկուքը միկրմիկու հետ Թշնամեւսանելի ըրաւ։

Վասն ծածուկ Թշնամութիւն ձգելով կաթուղիկոսին և Մագաւորին, իշխանաց և նախարարաց մէջ՝ մինչեւ նահապետի և սիրոյ շաղկապը ամենուն սրտէն խզելց խորտակեց բաժանեց, և պատճառ եղաւ Հայոց Մագաւորութեան Հարստութիւնը, ուժը և քաջութիւնը վերջացնելու, և այն մեծաշէն և Մագաւորանիստ Անի քաղաքը մեռնելու՝ ի ձեռս Կաստանդին Մոնոմախոսի և Անբաւել կայսերց Յունաց։ Վասնոհետեւ սիրելց Հայոստանեայ վերայ սղքալի Թշուառութիւն մը. ամեն կողմէ

անագորոյն Թշնամիներուն յարձակման առնպարեզ մը ձեւացաւ Հայաստան. այնուհետեւ Թշնամիք այն բազմամարդ գեղեցկաշէն ամրոց քաղաքները և ցանկալի գաւառները աւերակ և անապատ դարձուցին, հրով և սրով անխնայ ջարդ ու աւեր տալով՝ անօգնական ժողովուրդը գերի վարեցին։ Բռնաւոր էր այս տեղս միայն օրինակ բերել Երեմիա մարգարէին ոտքը ու ըսել, ,, Օ՛նդր ,, զատուկ նոտաւ մենացեալ քաղաքն բազմաժողով՝ և եղեւ ,, իբրեւ այրի լեալ տրամեծաւոյ ,, Ողբ. Երեմ. Ա. 1։ Այս Աբիսաակեան հատկութեան կարի ալեկոծուած ազգերդութիւնը կարգալու է, զոր ժամանակակից ըլլալով՝ յորդահոս արտասուօք գրած է զանոնք Թէ մեզմէ ու Հայրապետականաց Թագաւորութիւնը վերջանալուն համար։

Տեսանք մեք, նախանձոտ սրտի մը չարախառն Թունին ինչ մեծամեծ վնաս, ինչ մեծամեծ քաղաքներու կործանում, և ինչպէս մեծ Թագաւորութեան մը վերջին Թշուառութիւնը յառաջ բերաւ. անանկ մէկ նախանձոտ սրտի մը պատճառաւ ինչ ցաւալի ահռելութիւններ բացուեցան, երկիրներուն երեսը գիտնալով լեցուեցաւ, մարդաշէն քաղաքները աւերակ եղան, խնամուած քաղաքակրթութիւնով փառաւորած ժողովուրդ մը անառակ ընչից գերի վարեցաւ։

Ուրիմ առանկ Աստուծոյ պէս նախանձոտ լլակ սիրտ չունենանք, մերժենք, ատենք, չընդունինք մեր սրտին մէջը չարախառն Թունն նախանձոտ և ատելութեան մեր հոգւոյն մահաբեր գժնդակ կիրքերը։

Դաւիթ մեր սրտին մէջը Աստուծոյ հնարհիւրը սիրտ առաւ ծանրանալ եղբայրասիրութեան և ազգասիրութեան սերմը, և փոյթ մեծ ունենալու եմք, որ ըստ ամենայնի արմատանայ և պտղաբերի. վասն զի ասոնք հանդիսանալու եմք առաջի սրտագետին Աստուծոյ բարի մարդ և բարի քրիստոնեայ, ասոր համար կը խրատէ սրբազան Պետրոս առաքեալը, ,, Նախ քան զամենայն՝ ,, սեր սիրտ ունել առ միմեանս ,, Ա. Պետ. Դ. 8։

Որը է այս հատուած կայուն և հաստատ եղբայրասիրութիւնը և ազգասիրութիւնը, որը գտնալու եմք արդեօք. պէտք է գիտնալ որ նախանձով՝ հայրասիրութիւնալ, յանդգնութիւնալ և փառասիրութիւնալ կաշկանդեալ և պարտադնդեալ սրտերուն մէջ տեղի չունի միայն եղբայրական և ազգային սիրոյն վայելչութիւնը. ,, Միթէ քաղցեօ՞ն ՚ի փշոյ խաղող, կամ ՚ի տատասկէ ,, թուզ ,, Մտթ. Ի. 16. ,, Միթէ կը պտղաբերի՞ ապտուղ ,, ռաժ քարը, Թէեւ սերմնահանքը անոր վրայ բաւական ,, սերմ ցանէ ,, Մտթ. Ժ. 5. ,, Միթէ կը բղխի՞ աղբիւր ,, տաղտկալի տեղէ մը ջուր քաղցր և բարեհամ ,, Յակ. Գ. 12. Այսանկ ալ Թոզ չի կարծուի չյաւատացեալ նախանձոտ սրտէ մը տեսնուիլ և վայելել եղբայրութիւն Թեան և ազգասիրութեան հաճելի Աստուծոյ և մարդկան աչխիւ և պատուական արգիւնք և գործ մը, վասն զի աստուածահաճոյ սէրը բնաւ չընդունիր և կը մերժէ խոպան նախանձը և չարախառնութիւնը. ինչպէս կը վկայէ պոլսո առաքեալը, ,, Սէր ոչ նախանձի ,, Ա. Կորնթ. Ժ. 4։ Ուրեմն ուր տեղ որ հաստատուի և Թագաւորէ ազգային և եղբայրական սէրը, այն տեղը նախանձու, չարախառնութեան և ատելութեան չարախաւսութեան և սատանայական կիրքը պիտի չտիրէ, խռովութեան դժոխային չարդէմ ոգին անկէց պիտի հալածէ. խաղաղութեան և բարեկամութեան սէրը և բարի հոգին միաձայնութեամբ այնուհետեւ կատարեալ եղբայրասէր և ազգասէր ըլլալու. ատոնկ սէրը սիրալ լուսաւորեալ սիրոյը միշտ ուրախ կ՚ըլլայ իրեն եղբօրը և կամ ազգին ունեցած բարութեանը երջանկութեանը և փառքերուն վրայով, և կուգէ որ իրեն օգուտը և բարիքը հասնի անոնց վրայ։ Ու նմանապէս պիտի ցաւի ու տրտմի՝ երբոր տեսնայ կամ լսէ իրեն եղբօրը կամ ազգին պատահած չարագէպ Թշուառութիւն և անարգութիւն մը. վասնորոյ խոկայն առաջնորդութեամբ բարի ոգւոյն պիտի տեսնուի պատահա ըլլալու իրեն եղբօրը կամ ազգին պատահած Թշուառութիւնը ու անարգութիւնը սիրժելու, և բարեվիճակ

հրջանակութեան և փառաւորութեան մէջ հանդիստացնելու, որով ինքն ալ պիտի անուանի սիրական և ոչ պիտանակաբար եղբայրասէր և ազգասէր։

Ո՞նչ երջանիկ կ՚ըլլան այս սիրական ճեմարանը մտած եղբայրութիւն մը և ազգ մը։ Հարստութիւն և երջանկութիւն պիտի ծագումէ անոնց մէջը, երբոր ամենքը մէկ սիրտ մէկ հոգի և մէկ անձն հանդիսանան։ Իմ, քո չըսելով՝ ամենքը մէկմէկու անգամ, մէկմէկու օգնական և բարեաց պատճառ ըլլալով։ Օրինակ ունենանք այս տեղս ժամացոյցը որ այն միջոց հրաշագործ անիւներուն մէկին երբ պատահի խանգարումն և աւերումն, այնուհետեւ կը տկարանայ իրեն պատշաճաւոր գործողութիւնը անսխալ կատարելու, այլ կամ խոտորնակ կ՚ընթանայ և կամ իսպառ կը դադարի։ Ուրեմն ալ երբոր ընկերութիւնը եղբայրական և ազգային հանգամանի և միամիտ սիրոյ ընթացակից չըլլան՝ կը դադարի բարեկարգութիւնը և կը տիրէ հոգեւոր և մարմնաւոր անկարգութիւնը։ Ըստ է առաքեալին՝ «Երկայնամտութիւնք կատարեալ տեսանելիք զբաղմապատիկ կամ զմեծամեծ պատուոյ հոգւոյ, զոր ունիք պարզելոյ զերկիր վերջանալ»։

Ասոր համեմատ է Պետրոս խնամատարին բարոյական առածը։ «Երբ մեծամեծք երկպառակ թեամբ կարնչեն, և վերջանութեամբ հատատանին»։ Սողոմոն այս ընկերական եղբայրութեան գովութիւն կընծայէ։ «Եղբայր յեղբօրէ օգնեալ երբեւ զքաղաք ամուր, և հզոր է երբեւ զհատատանալ թագաւորութիւն»։ Առակ. ԺԸ. 19։

Ընծաբանութեան առելութեան չար սպասն պատուղը և գործը մեր տէր Յիսուս Քրիստոս վերկիենիս յայտնի ըրած է։ «Ամենայն թագաւորութիւն բաժանեալ յանձն՝ աւերի, և տուն բաժանեալ յանձն՝ կործանի»։ Ղուկ. ԺԱ. 17։

Սպաթն չար և անօրէնն է այն մարդը՝ որ իր ազգին մէկ մասը կը հանդիսանայ, անոնց մէջ իրեն օգուտը կը նայի քաղել, և ի՛սկ որ իրեն ազգային ընկերները եղբայրները

միշտ իրեն օգուտ ունենան, իրեն բարութեանը համար աշխատին։ Երբոր իր ազգային ընկերներէն մէկու մը երեսն իրեն անձին վնաս մը տեսած կ՚ըլլայ, այնուհետեւ կ՚ըսկսի բոլոր իրեն ազգը տեսնել և անարգել, մինչեւ անգամ կրօնքով ալ բաժնուելու ձանապարհ մը կ՚ընտրէ։

Առաբ խորհրդածութիւն չըներ մոլորելով մտաց կուրութեամբ և անզգամութեամբ կամաց, անխիղճ կ՚ըսկսի իրեն ազգին վրայ հազարաւոր չարախօսութիւններ կարկատել և բիւր բամբասանքներ կուտել, և օտար ազգաց առջեւը հաճելի ըլլալու և քամահրելի չըլլալու համար ինքզինքը կ՚արդարացնէ, և բոլոր իրեն համազգայինքը մեղադրող և դատապարտելի ընելու կ՚աշխատի։ Ըսենք որ լսողները Պօղոս առաքեալին խօսքովը կը յանդիմանեն զինքը։ «Դակ եթէ սկիզբն առեալ է՝ և զանգուածն, և եթէ արմատն, ապա և ոստքն»։ Հռոմ. ԺԱ. 16։ Պատճառն իրեն խօսած անարգութեանը հաղորդ եղած է ինքնին, ըստ որում այն հայրենական զանգուածէն և արմատէն յառաջ եկած է, իսկ աննախանձ և բարեմիտ անձը, որուն սիրտը ազգային ամենու սիրոյն անօթ եղած է, միշտ իրեն ազգին բարի յառաջադիմութիւնը և հոգեւոր ու մարմնաւոր վառառորութիւնը կը կամի Պօղոս առաքեալին պէս։ «Ես կամէի զանձին օգուտ, այլ զբազումս զի ապրեսցին»։ Ա. Կորն. Ժ. 33։

Ասոր համար է որ այն երանելի առաքեալը կը պատուիրէ ամեն հաւատացեալց։ «Ի բարեաց ընկերին ոք հաճոյ լեսցի վասն շինուածոյ»։ Հռոմ. ԺԵ. 2։ «Ամենեքին զոք զանձին և եթէ կամեցաք, այլ և զընկերին»։ Ա. Կորն. Ժ. 24։

Այս տեսակ նախանձութեան սիրտ չունեցողներէն, բայց ազգասիրութեան պակաս և սուրբ հոգի ունեցողներէն իրեն մէկը մեզի կը յայտնէ Պատուական սուրբ գիրքը, որուն անունն է Յովնաթան որդի արքային Սաուղայ, նայէ, այս բարեմիտ անձը հօրը թագաւորութեանը ժառանգ պիտի ըլլար, բայց խորհրդածեց որ իրմէն աւելի արժանի էր թագաւորելու Դաւիթ մարդաբեն. որովհետեւ կը տեսնար որ հանճարեղ էր և խոհական,

հզօր և քաջայաղթ, անոր Թագաւորելը պղծին օգուտ պիտի ըլլար։ անոր համար ըսաւ Դաւիթ մարգարէին բարեմիտ աղքատութեան աղագաւորութեան անհնազանդ արարքն։ «Եւ դա Թագաւորեցաւ ի վերայ իսրայէլ»։ Ա. Թագ. ԺԶ. 17։

Բոլոր պատմութիւններէն վերահաստատ եղած է որ Ս. Հոգւոյն ժամանակաւ ունեցած հանճարեղ խնամառն միշտ հասարակաց օգուտը մտածող Թագաւոր մը, որուն անունն էր Ակերպ Աջողակ։ Ս. յիսուս իմաստուն Թագաւորը այնչափ հասարակութեան բարին ու օգուտը կը խորհէր, մինչեւ կոտակաւ ալ ատանդեց, որ յետ մահուան իւրոյ չընարուի Թագաւոր իրեն հարազատ որդին Ժառանգն Թագաւորութեան, այլ ուրիշ մէկը, եթէ առաւել քան իւր որդին արժանաւորութիւն ունենայ խելքով ու քաջութեամբ, որպէս զի Թագաւորութիւնը առաւել բարի և օգտակար ըլլայ Հեթանոց հասարակութեանը։

Տեսանք որ բնական օրինաց լուսովը ինչ բարի խորհուրդ ունեցաւ վերոյիշեալ Թագաւորը, հասարակաց օգուտը իր որդւոյն վառքէն աւելի սեպեց։

Ինչո՞ւ այս տեղս մենք չենք յիշեր մեր Աստուած Ա. զարշակ Թագաւորը, որուն պղծասիրութեան արդիւնքը նեղը սրբազան հարց մերոց Մովսէսի խորհնացոյն և Յովհաննէս կաթուղիկոսի զարմանալի և պեղեցկատող գրչներուն մէջ կը վայլեն։ Ս. յ պղծասիրական արդիւնքներուն մէջէն այս տեղս երեք տեսակ բարի խորհուրդներուն վրայով համառօտիւ խօսինք։ Նրբոր բաղմեցաւ իրեն Թագաւորական գահը՝ առաջին գործը ըրաւ իրեն իշխանութեանը տակ եղած Հայաստանեայ եկեղեցիները իր արհեստական քաջութեամբը և զարմանալի խոհեմութեամբը բարեկարգելու և ընդարձակ տահկանները պայծառացընելու, վասնորոյ արքայական կարգեր կանոններ տահկանց։ Նրբ եկեղեցական սիւտ հետազօտել վինտուել, որ Հայոց աղգը և անոր նահապետները նախնիքն և իշխանները ուրկից յառաջ եկած են,

և ինչ կարգ կանոն ունեցած են։ Նրբոր Հայաստանեայ մէջ չգտաւ յատուկ գրաւոր սեղկութիւն մը իրեն այս բանի խորհուրդին յարմար, խորհրդակից առաւ մէկ իմաստուն մարդ մը աղգաւ Ասորի, որուն անունն էր Մար Աբաս Կատինա։

Ասկից յետոյ որ Նինուէ քաղաքին արքունական գիւանին գրքատունը մէջ Հայկազանց ցեղին պատմութիւնը կը գտնուի։ Եւրկեց աղերսագրով մը այս խնդրոյն անձը իրեն մեծ նշանակը Ասրշակ Թագաւորին. այն ալ առաւ գրած նամակին մէջցաւը իրեն հարազատ եղբօրը աղգասիրական բաղձանքը և գովելի հետաքրքրութեան լինդիրը՝ շատ ուրախացաւ ու հրամայեց որ՝ Նինուէի արքունական գիւանը գրքատունը բանան, գտաւ հոն Մար Աբաս անանկ մեծ մատեան մը, որուն մէջը յայտնուեցաւ Հայկազեան մեծ տոհմին Ձիւդ պատմութիւնը, կը բերէ ղայն առ աղգասէրն Ասրշակ, որ երբ առաւ, լիացաւ ուրախութեամբ աղգասիրական բաղձանքը կատարուելուն. վասնորոյ իրեն առաջին մեծ գանձը համարեց այն ընտիր մատեանը, որ յանդարեն և ասորերէն գրուած էր, ինչպէս կը գրէ սուրբն Ազաթանգեղոս պատմիչն մեր։ Ս. Գրիգ. Ը. Թ.։

Ս. յ երկրորդ բաղձանք ալ կատարուելէն վերջը կամեցաւ որ իրեն Թագաւորական ծանր պաշտօնին մէջ հակառակ իրաւանց և արդարութեան բան մը ըըած չըլլայ. վասնորոյ երկու իրաւագէտ, ընտիր և իմաստուն մարդիկ պաշտօնի դրաւ և անուանեց զանոնք յիշեցուցիչ, որոնք միշտ իրեն քալը կը գտնուէին, ինչպէս կը պատահի երանելի Յովհաննէս կաթուղիկոսին պատմութեան։ Ս. ոնց մէկը երբոր Թագաւորը անիրաւ հրամանի մը կամ գատաստան մը ընելու ըլլայ, խնդրոյ իրաւունքը զրոյց պիտի յիշեցունէր, իսկ միւսը՝ երբոր ալքայն գատաստանին մէջ իւր հրամանաւ յանցաւորը պատժելու և անմեղը ազատելու անհոդ ըլլայ արդարութեան կշիռը չխրանեցունելու, խնդրոյ պիտի գրոյ յիշեցուցանէր անմեղը ազատելու, և մեղապարտը դատապարտելու արդարութեան

պահանջմունքը։ Տեսանք որ այս ազգասէր Աղաւնիակ Թագաւորը՝ իր կանքը և վառքը մեկդի ձգելով՝ ազգին հասարակաց օգուտը ընտրեր, և ամենուն վրայ տալով իր սէրը՝ ամենուն բարիք խորհեր է։

Սակից պէտք է որ ամեն իշխանաւորներ և ազգին հոգեւոր և մարմնաւոր գլխաւորութեան անհատները տուող բաղձն և ազգասիրութեան և բարեսրտութեան վայել և ջանք ունենան։

Աբեմն ազգային և եղբայրական սէրը երբոր մեր սրբոյն մէջ կը Թագաւորէ, այնուհետեւ ոգեւոր և առանձնական նախանձու չարագործ կիրքերնիս կը յաղթահարի, և այն գժտային նախանձու հուրը մեր սրտին մէջը նիւթ առելութեան չգտանալով՝ բորբոքիլ չունենար, բալորովին կը մարի։

Այնուհետեւ չբարձրամտիր ու չհանդրեր ուրիշներէն իրեն անձնական վառքը և պատիւը, չհետեւիր ամենէն բարձր երեւնալ այլանդակ մարդասիրութ գաղանի պէս յոխորտալով, անոր առը վրայ չյարձակիր, աղնուական բարի սրտերը չհատրեր չվշտացը առելութեան սրով, վասն զի սիրոյն զօրութիւնը առանք ամենը կը մերժէ. որով հետեւ այս սէրը ունեցողին միտքը վսեմ երկայնմտութեամբ կը հաղթէ ամեն կողմէն նիւթ չարախօսութիւններուն, և չը զայրանար, վեհ մխիթարութիւն չունը իրեն առելութիւն և թշնամութիւն ընողներուն, և իրեն վհատնձն քաղցրաբարոյութեամբը կը բարեխառնէ ուրիշներուն գժտնայ դառն վարմունքները։ Այսոր հասնիլ է որ երանելի Պօղոս սրբազան առաքեալը այս առաքինայն անժխտելի օրինաց քարոզած եղբայրութիւնը ազգասիրութիւնը առանկ կը սահմանէ. «Սէր երկայնա-
»միտ է, քաղցրանայ, սէր չ նախանձի, չ ամբար-
»հաւանի, չ հպարտանայ, չ յոգնի, չ խնդրէ
»ինքն, չ զրգռի, չ խորհի զչար»։ Ա. Կոր. ԺԳ. Ա-Ե։ Աբեմն հպարտ անձը այս բարեմասնութիւնները չունի, երկայնամիտ և բարեքաղց չէ, յանդուգն է. առանձինները խոհեմութիւնով իրենց անձին չափը կարողութիւնը կը-

առելու մասխոհ չեն ըլլար, այլ մանաւանդ միկենիմիկ ինքնահաճութեամբ իրենց կը խօսին, և յանձնառութեամբ կը խրախուսին և ամեն բանի և գործի մէջ մտնելու կը յանդգնին. առանձինները համար համարձակ թագաւորը իմաստասէրը այն բարոյական առածը, որ ամեն մարդկային հասակի և պաշտօնի գործադրութեան և խոհեմութեան կարեւոր և պիտանացու է։ «Ծա-
»նիր զքեզ»։ Այս բարոյականը այնքան գովելի հանգիսացաւ իմաստուն խորհրդականներուն առջեւը, մինչեւ ոսկեղէն տախտակներուն վրայ փորագրուելցաւ և ամեն տեղ հաճելի եղաւ։

Ինչ օգուտ կ'ըլլայ այն մարդուն, որ շատ իմաստութիւնով լեցուն միտք ունենայ, և աղնուական տանձ ազգի յառաջ եկած ըլլայ, ու այս բարոյական առածը սրտին մէջ չունենայ՝ անշուշտ կատարելութեան հասնալով զարգացած չհամարուիր ըստ առածին։ «Ա-
»շատ գիտէ, և քաջ գիտէ, որ զանձն իւր գիտէ»։ Այս այն է իմաստուն քաջագէտ, որ իրեն անձին չափը և բաւականութիւնը կը ճանչնայ, ինչ՞ կարող է, և ինչ՞ կարող չէ. միշտ կը չափէ կը կշռէ ինքզինքը, այնուհետեւ կ'սկսի խօսքի և գործի մէջ մտնելու, յանդգնութիւն չընէր ամեն խօսքի և գործի մէջ գտնուելու։

Ինչ ժամանակը Դաւթեայեան դատաստանները երբ կը վճռեին դատաստանաց յանդուգն մարդու մը պատիժ տալ, անոր աչ ձեռքին արիւն կ'տեսնէին այս իրաւունքով որ մեռանդային իրեն յանդգնութեան ախտին դարման մը ըլլայ, և իրեն մեծ ամբիծ նախատական պատիժ. վասն զի յանդգնութիւնը բնաւորապէս մարդուն մէջ լծքին արեան սաստիկ բորբոքմանեն յառաջ կուգայ. Այսոր ասանկ յանդգնութեան ախտը առաւել երեւցնողները կ'տեսնեինք. ինչպէս օրինակ է մեզի Շալիոն որ Ակիլեսն կ'տեսնուին մեծանուն զօրավարն Դաւթեան ցոյց, սա մինչ էր երեսուն տարի՝ մեծ համարձակութիւն մը ըրած ըստ բերման հասակին՝ որ յանդգնութիւն էր, քանզի երկու նաւտիաւ պատերազմելու դնայ իրեն հայ-

բնութեանը մէջ գիտնական Անդրէայ դէմ, որ բազմաթուած քաջ գործերով և պատերազմական սակալը պատրաստութեամբ կը հալածէր Հռովմայեցիները. պէտք էր Շխալիոնի մեծամեծ պատրաստութեամբ և արի գործերով երկար անոր դէմ, այս Շխալիոնի հանդիպմանը թեան գործը անմիտներուն գալիլ երեւցաւ, բայց իմաստուններուն գաղտուկը վհատեց որ սոդատանելի յանդգնութիւն էր, ուստի զի հասարակութեան վրկութիւնը առաւել մեծ վտանգի մէջ ձգեց քան թէ ազատելու անոնք մէկ երթալ և զօրաւոր Անդրէայ բռնութիւնն. ինչպէս կը գրէ Լուսաւորիչն Պետրոս Եպիս. 89։

Ա. յս անձին չարը հանդիպելու միտք բարի ունութիւնը մեղմ կը սորվեցնէ առ որ Աստուածը, ուստի զի Տէր Յիսուս վրկիչը քրիստոնէական կատարելութիւնը բարոյական խոհեմութեան օրինակաւ հաստատել ուզեց մեր միտք մէջ առնուն օրինակ տալով։ «Որ ,,ոք ’ի ձէնջ կամիցի շինել աշտարակ, և ոչ նախ նստեալ ,,համարիցի զծախան՝ եթէ ունիցի բաւական ’ի կատարումն։ ,,Զի դուցէ երբեմն արկանիցէ հիմն և ոչ կարիցէ կա- ,,տարել, ամենեքեան որք տեսանիցեն, սկսանիցեն ծաղր ,,առնել զնա, և ասել թէ՝ այս այր սկսաւ շինել և ,,ոչ կարաց կատարել։ Կամ որ թագաւոր երթեալ ,,տայցէ պատերազմ ընդ այլում թագաւորի, և ոչ ,,նստեալ նախ խորհիցի, եթէ կարող իցէ տասն հա- ,,զարաւ ղեմ առնել զայնորիկ, որ գայցէ ’ի վերայ նորա ,,քսան հազարաւ։ Զպա թէ ոչ՝ մինչդեռ հեռագոյն իցէ ,,իրեշտակութիւնն առաքեալ աղաչեսցէ ’ի խաղաղութիւն,,։ Ղուկ. ԺԴ. 28—32։

Յեսուի չար անձին չհանդիպելու անխոհեմութիւնը, սակայն ժամանակ կը պատրաստուի ու կը յաղթահարի ու չատով երեւան կ’երեւայ իրեն յանդգնութիւնը։ Մէկ մարդ մը եթէ պիտացածին ու սորվածին առաւել քանի մը ու գործի մը ձեռնհասութիւն ըլլայ, ոչ այն բռնած գործը կը կատարուի յառաջ տանելու, և ոչ ալ գործութեան մը արժանի կ’ըլլայ։

Ա. յս տեղս յիշենք առաքեալ նմանութիւնն այս ըսելու համար պատմութիւնը։ Մէկ տգէտ անհոգ մարդ մը արհեստ կարիւնէ, նայեցաւ որ իրեն արհեստին շահ առակով կարող պիտի չըլլայ ընդարձակ տպրելու և հարստանալու, ինչհեցաւ որ իրեն սորված արհեստը վնաս, միտքը պղտցուց ամեն արհեստաւորներուն վրայ, տեսաւ որ՝ բժիշկները հարստութիւն և միտգամայն յարգութիւն ունին։ Վնչ մը ժամանակ սկսաւ ձարտար բժիշկներու տունը մտնել ու ելլել, և քանի մը հատ ալ բժշկութեան վերաբերեալ դրքեր ուսցաւ, ու միշտ կը կրկը գրպանով իրեն հետը, և հարցուփորձներուն կ’րսկը։ բժշկութիւն սորվեցայ, վատորոշ ձգեցի իմ արուեստս. քանի մ’ալ բժշկական բառերը սերտելով՝ շատ պարզամիտներ ասոր խօսքերուն դայելով՝ հաւատացին բժիշկ ըլլալուն և շատերուն անտանի ձանչցուեցաւ։ Ա. յս յանդգնութիւնը և բժշկական արհեստին անծանօթ ըլլալը իրեն շատախօսութիւնովը կը ծածկէր, օտարականներուն և անմիտներուն անտանի կը ծանուցանէր իրեն դեղերուն զօրութիւնը, և իր վարդապետութիւնը անտանի կը ձեւացնէր, որպէս թէ ոչ ինքն կը սխալի և ոչ դեղերուն ներգործութիւնը։ Օր մը գինքը ալեկ ձանչցող խորամանկ մարքաւորին մէկը ուզեց որ այս ձեւացած բժշկութեան յանդգնութիւնը ծաղր ընէ, ուստի յատուկ մէկը խրկեց, ու հրաւիրեց իրեն տունը, երբոր եկաւ առաջին անգամը պատուով ընդունեց ու յետոյ ըսաւ, տասնիկ դիւանագութիւն մը ունիմ, անոր համար կուզեմ ձեր յարգութիւնը, այն ալ սկսաւ անոր տուտ հիւանդութեանը վրայ երբեւ ձմեռին՝ բաղնիսասիկ պատճառներ տալով խօսիլ, վերջապէս ըսաւ. Թէ որ կը կամիս այդ տասնիկ դիւանագութենէն ազատիլ ու փրկիլ, շուտով ինձի յանձնուէ, ուրիշէն դեղ մ’առնես, ապաքինիս միայն իմին հոգարարձութեանս և դեղերուս։ Վնչ մը համձնելէն վերջը այս հիւանդ ձեւացեալ խորագէտ անձը ծաղրարանելով մը ըսաւ անոր, որ կարձամիտ յանդգնութեան բաներեմ, ես ի՞նչպէս վստահիմ յանձնելու քեզ

համ գլուխս, որ ոտքիս մեկ մատը անգամ քեզի չեմ հա-
ւատար, դնա այդ յանդգնութեան արհեստդ անանց
ծախէ, որպէս զի քեզի պէս կարձամիտ և յիմար են։

Տեսաք յանդգնութեան պարտաւանոց պատուղը, ընչա-
դառն է, ահագին ծնաւ այս յանդգնութիւնը, ասոր
մայրը ոչ համարեցաւ։ ամբարհաւաճ հպարտութիւնը։
Ասոր համար Պօղոս սրբազան առաքեալը յառաջ կը դնէ
ամբարհաւաճանութիւնը և հպարտութիւնը, և ապա կը
յիշէ յանդգնութիւնը։ ,,Ակը երկայնամիտ է, քաղց-
,,րանայ, սէրը չ նախանձի, չ ամբարհաւաճէ, չ
,,հպարտանայ, չ յանդգնի,,։ Ա. Կոր. ԺԳ. Դ։

Ասպա այս անզգամ յանդգնութիւնը ամբարհաւաճ
հպարտութեան չարագոյն ծնունդ ըլլալը յայտնի վկա-
յեցաւ։ գիտնալ որ այս չարածնունդ կիրքը, որ սրտին
մէջը կը ծագուցուի կը սկսի, այնուհետեւ չէ թէ միայն
մարդ խոհեմութեան լոյսը կը խաւարեցնէ, այլ և բարի
և հոգեւոր մարգիկներուն հոգւոյ որ խրատները և բարե-
կեանց խօսքերը կ՚ատէ ու կը մերժէ. անոնց դէմ խոպան
կը խօսացնայ յանդգնութիւն պարտաւանդաւած այնպիսի սիրտը։

Յիշենք մեր անցնելիք այս տեղս այն բռնաւոր փորձան
ութային խօսացնող և դուռզացնող յանդգնութիւնը,
որ ընաւ չհանդուրժեցաւ Աստուծոյ և Աստծոյ ազգա-
խօսքերովը և պատգէլի նշանակներովը, որպէս որ յառաջ
Աստուծոյ կողմանէ իրեն խրկուած էին։ Եղեկ. Ե. 1։

Օ՜նց կ՚առնենք այս ամբարհաւճան խրոխտ յանդգնու-
թեան ժանտարմատ ծառէն սեռնուած դառնադառն
պտուղները, որ երբեմն մեր սրտմտիլ դժբաղդ Հայաս-
տանը քաղեց անոր ժանտահամ ամենադառն պտուղը,
որով մահացաւ Աշխատասիրաց թագաւորութիւնը, որուն
վրայ կոծացին սգացին մեծին Արշակ երջանիկ տուբք
կաթողիկոսն լաւ ընտիր եպիսկոպոսներովը, վարդապետ-
ներովը և քահանայներովը, և տուբքն Ներսէսէ իրեն
հոգեընտիր աշակերտներովը, և մեծ քրիստոնեայ Աշ-
խարհս խորհուրդն իրեն երջանիկ և շնորհալորդ ընկերնե-
րովը։ Աւդ՝ ուր տեղ սերտեցաւ և արմատացաւ այդ

յանդգնութեան ժանտաբոյս սերմը։ Զի՞ որ այն Աշխա-
տասիրաց թագաւորութեան ժամանակին դատաստ մեր
նախարարներուն և իշխաններուն խոտացած սրտերուն մէջը
անոնցմէ քաղուեցաւ այն մեծ թագաւորութեան
մահացուցիչ դառնադառն պտուղը։

Արդեհաւ աւելի քան թէ բարի և թէ չար մեկ պատ-
ճառէ մը յառաջ կուգայ, ահա այս նախարարներուն
խրոխտ յանդգնութիւնը որ երեւեցաւ սրբոյն Ահակայ
երանելի կաթողիկոսին մերոյ առջեւը, պատճառ ունէր
ան Աշխատասիրաց թագաւորին անառակ վարքը. ասոր հա-
մար եկան այս յիշեալ նախարարները և իշխանները առ
մեծն Ահակ սրբազան և երջանիկ կաթողիկոսն և սկսան
բողոքել ու դանդատիլ թագաւորին համար, և կ՚ուզէին
որ իրենց հետ մտանայ, ու երթան Պարսից թագաւո-
րին, Աշխատասիրին համար չարախօսեն ու ամբաստանեն,
և անկից խնդրեն որ իրենց համազգի թագաւորը հանէ,
և Պարսիկ իշխան մը դնէ Հայոց վրայ։ Սուրբն Ահակ
այս անկարգ խնդիրներն կատարելու չհանձն չառաւ, ու
շատ մը համոզիչ պզտիկ խօսքերով անոնց յայտնի ըրաւ
որ՝ այդ ձեր ունեցած խորհուրդը Հայոց աշխարհն շատ
վնասակար հետեւանքներ պիտի ունենայ. այնուհետեւ
աշխարհը և բոլոր Հայաստանը ըստ ամենայնի դէպի պիտի
ըլլայ հետեւանս Պարսից իշխանին տակը, վասն որոյ Աշ-
խատասիրաց թագաւորին համար ըսաւ երանելի կաթողիկոսը։
,,Թեպետ սխալտացեալ է՝ բայց ոչխար մեր է,,։ Ինչպէս
կը պատմէ սուրբն Մովսէս Խորենացին։ ,,Նա
,,(նախարարքն) ոչ կամէին, այլ զանազան համախոհութիւ
,,զնա (զսուրբն Ահակ) իւրեանց առնել։ Աստ նա
,,ասէ, ինձ քաւ լեցի մտանել գայլոց դէմ մնըրթալ
,,ոչխար, և ոչ պատել զբեկեալն կամ զկիւանդացեալն,
,,այլ գահավէժ առնել։ Օ՜ն ամէն եր հաւատացեալ
,,Թագաւորի առաջի վտիտ այն և ոչ յապաղէի յառա-
,,ջել զանդուռնն գլորելոյն, այլ հետամտաց՝ յառաւել
,,կոծանումն ոչ առնուի յանձն, ըստ այնմ ամէն մի
,,մանրը դաշտաց զանձն խոստովանող քեզ. քանզի

,, դրոշմեալ է աւազանեան, թէպէտ անառակ է, պոռ-
,, նիկ է, այլ քրիստոնեայ է, պիտացեալ է մարմնով,
,, այլ ոչ անհաւատ հոգւով, պնդա է վարուք, այլ ո՛չ
,, կրակապաշտ, ակօր է ՚ի կանայս, այլ ոչ ծառայ է
,, տարերց. Նո՛ւ զիա՞րդ լինիցի այդ, վասնզի զնո՛
,, ախտացեալ ոչխարն ընդ առաջ դազանի, որպ առաջ-
,, ջնթիւն է մեզ պատուհաս ,, Գ. Կորնթ. ԿԴ.

Նրանցմէ այս պատառոտ խրատը չաղկից այն չար դաւէն նախապարտաց խոտացեալ սիրտերուն, այլ ամենքը միաբանեցան և իրենց խորհրդական առնին Աստուծմէ անուն վառանալ և մարդահաճոյ չար երեսը, որովհետև անոնք խոտացած էին սրբոյն Ահակայ անպղծութիւնը կամաւ պահել. վասն որոյ այս չարը չարագործութեան նոյնն առաջնորդ ըլլալով՝ գնացին մանեցին Աղամ արքային Պարսից, ոչ միայն Աստուածը այլ և իրենց բարը Աշխատանաց Թագաւորութիւնը, հայաստաւաչէս Թագաւորնիս, և անոնց շատը նախատական խօսքերը և քրիստոնեական սուրբ կրօնքնիս անարգութիւն ընելէն վերջը սուրբ Ահակ հայրապետը և Աստուածը Թագաւորը արգիլեց Պարսկաստանի մէջ. և Աստուածնատուն հարստութեանը և կամաւակատարութեան մէջ լինչ որ կար բարերը յափշտակեց իրեն առաւ, և իրեն հպատակ Պարսիկ Աղգն Քրիստոսանուն մարդկան մը խրկեց Հայաստան, և այն Սուրբ անուն վառանալ կայ մեծի հայրապետին, աղաչելի հարստութեան և Թագաւորութեան Աշխատանաւքը և անագորոյն չարչարանքներուն և իշխաններուն մեծամեծ պարգեւներ տալեցան, զորոնք անխիղճ ընդունեցին իրենց վարձք անօրէնութեան և անիրաւութեան, ապա այնուհետեւ դերի եղան Հայաստան Պարսից ձեռքը և բոլորովին ոչընչացան վճռակի մէջ լինելու, որուն նկարագրութիւնը կընդ քեզ Թագհայրն մեր Անանիա խոստովանին այսպէս սկսելով՝

,, Աղքատ դքեզ, Հայոց աշխարհ, աղքատ դքեզ, հանուրց
,, հիւսիսականաց վհատիցն ,, և այլն. Գ. Կարգ. ԿԸ.

Տեսանք մի, ի՞նչ չարագոյն և ամենաձշտատ վասն ազնեցաւ ինքնահաւանի և չարամիտ հանճարի մը նախանձոտութեան և իշխանութեան խրոխտ յանդգնութիւնը, վասն դի երկար չկարցեցան իրենց քենէն գործին վերջ խոհեմութեան լուսով, որով կարող պիտի ըլլային ձանձնալու Հայաստանեայց Եկեղեցւոյն կործանումը և Հայաստանս Հշտութիւնը, եւս և պաշտպանելու կարող իրենց ունեցած բարիքներն. այնինքն Թագաւորութիւնն և բանական ազատութիւնն և հանգստութիւնն. Այս առանց խոհեմութեան եղած խորհուրդը կամ գործը չէր վերձան ի՛ւնենայ. խոհեմութիւնը մարդուս մտացը կառավարիչն է. Թէ որ ատոր խորհրդածութիւնը միաբը չշարժի, հարիւր կը մնայ երկայնամիտ և համբերող ըլլալու ամեն բանի մէջ, մանչ երկայնամիտ և համբերող ըլլալու ամեն բանի մէջ, մինչեն ՚ի մէկ չտիպուիլը կատարած կրնքը խօսքի մէջ, նահատելու, բանին վերջը չմոռնալով յանդգնութիւնը ընելու, խոհեմութիւնը մեզ կը յիշեցնէ Աղամանց խրատուներն խրատները, ,,խորհուրդ բարեաց ղգուշացիր ղքեզ, և միաբ սուրբք պահեսցեն ղքեզ: Մի՛ խառնիր ընտրեալ յաչ և մի յահեակ, զարձն զոտն քո ՚ի ձանապարհ չարէ ,, Առակ. Ր. 11. Դ. 27.

Ասկից խոհեմութիւնը առաջնորդ ունեցող միաբին տէրը բարեխորհուրդ և բարեգործ ըլլալու կարողութիւնը միջոցը կ՚ունենայ. որով բարի մարդ կ՚ըլլայ այնպիսին, խոհեմութիւն ունեցողը միշտ աղէկ կը խորհի, ամեն բանի մէջ երկար քննութիւն ընելով, այնուհետեւ ձեռնամուխ կ՚ըլլայ բան մը ընելու և գործելու, ժամանակին պատգամներէն կը նկատէ և իրեն խօսքը և գործը անոր կը յարմարէ. խոհեմազարդ միաբը ինքնահաւանութեան չարամտութիւն կերպը պիտի չունենայ միայն իրեն կարծիքը և դատումը հաստատելու համար, այլ միշտ հարցքննելով

գինեվոյ լաւ մը ամէն բանէն խոհեմութիւնը, առողջը և
ձշմարիտը իմանալու հետեւի, յետ այնորիկ համարձակի
բանալ և խօսելու թէ այս այսպէս է, և այն այնպէս է։
Ապէ, վայրենի ծառերուն պատուղները տեսիլ թմրե-
ցեալ և անպիտան, բայց երբ կը պատառատուին իրենց հա-
մեմատ բնտանի ծառերուն, կը փոխին իրենց բնական
դառնութիւնը և կուտան պտուղ քաղցր և բարեհամ։
Այսանկ ալ մարդիկ թէ որ կը թողուն ինքնահաճութիւնը
և կամակորութիւնը և կը հետեւին բարի խրատ առնե-
լու, կամ բարեյաղթուն դիրք կարդալով, և կամ առաքինի
բարեմասնութիւն ունեցող մարդկանց հետ տեսութիւն
և հաղորդակցութիւն ընելով կը կարողանան քաղցրա-
բարոյ և պինդ մարդ ըլլալու։ ասոր համար մեզի սեր-
տել կուտան խնամատարները այս բարեյաղթուն առածը։
«Որչափ առատել խնամատարն է որ, այնչափ առատել
»դիւրաբարոյ է բանաւոր վարդ»։ Յովհ. գլ. 343։
Ինքնահաւանութիւնը միշտ կը հակառակի խոհեմութեան
ազդեցութեանը, վասն զի ինքնահաւանութիւնը կը դրդռե
մեզը, ինչ բանի որ կը հաճի ու կը կամի շատախօսել
ընել, ապա դուր կամիս։ Իսկ խոհեմութիւնը կը ջանայ
համոզելու, խրատ կուտայ, որ նախ և յառաջ երկար
խորհի ընելու և խօսելու բանին վրայ, և ապա սկսի խո-
սելու և ձեռք ձգի ընելու։ «Լսա խորհուդ և ապա
»խօսեայ։ Նախ խելամուտ լեր՝ ի վերոյ առնելի լսուդ
»և ապա գործեայ»։

Ինքնահաւանութիւնը յանդուգն և լռկնի համար-
ձակութիւն մը կուտայ լեզուին անզսպ և անսանձ խո-
սիլ։ ասով շատ միտս իր անձին կը բերէ, և վատա-
հաբար կ'ըլլայ ամէնուն առջեւը։ «Ոչ պահէ զբերան
»իւր և զլեզուս, պահէ՛ի նեղութենէ զանձն իւր»։
Առակ. ԺԱ. 23։ «Լեզուս վաթը ինչ անդամ է և մեծա-
»մեծս բարբառի, ահա և սակաւ ինչ հուր զնորպիսի
»անտառս հրդեհէ»։ Յակ. գ. 5։

Իսկ խոհեմութիւնը միշտ կը համոզէ մեզը, որ ժա-
մանակին և պարապոյին հաճելուստ յարմարցունէ խօսիլը

և չը խօսիլը, լռելու տեղը չըլլայ որ խօսի, և խօսելու
տեղը չըլլայ որ լռէ։ «Ժամանակ լռելոյ և ժամանակ
»խօսելոյ»։ Ժող. Գ. 8։ «Զբեզ որ բանիս ոչ յանցա-
»նիցէ, նա է մարդ կատարեալ»։ Յակ. գ. 3։

Ինքնահաւանութիւնը միշտ հաճելի ցոյց կուտայ իրեն
խորհածը խօսածը և գործածը։ ասոր համար է որ ինք-
նահաւան ամբարիշտ մարդ մը ինքզինքին հաճելով,
չուզեր և չընդունիր բարի մարդկունեներէն խրատ առնելու,
առաքինի անձերէն օրինակ առնելու, իրեն կարծիքը
երբեք չշնորհուիր հաստատ ընդունի, ուրիշին բա-
րիքը խափանել ճուզէ, չուզեր որ մէկ արդիանքով մը
կամ բարի անուամբ մը մէկը հարթուած ըլլայ և գովա-
բանուի։ Այսանկներուն կը նմանին Օղիլա անուն ամբի-
ծօլեցի հռետորին, որ՝ ամէն ժամանակ ամէն ժողովք-
ներու մէջ կը պարծեցեր կը նախատեր երգիծանելով
իմաստասիրներուն դրուածները, և փիլիսոփաներուն ար-
գիւնքները, ինչպէս որ Պղատոնին, Արիստոտէլին և Զե-
նոնին դրուածոց վրայով հեգնական ձեւերով ոտանա-
ւորներ շինած էր, որ յանդգնեցաւ ալ զայն կարդալու
Պաղեստինա Աղեքսանդրեայ գրասէր արքային պատճառելի
ներկայութեանը։ վասնորոյ անոր առջեւէն մեծ անարգ-
գութիւն կրելով մեկնեցաւ։ Այս Օղիլոսի անուանը
իմաստասիրները երբ կը յիշեին, շատ կատաղի կ'անա-
նէին և հատուցում կ'ընէին։ Մեկ օր մը իրեն մեր-
ձաւորներուն մէկը հարցուց ասոր դուն ինչո՞ համար
կը համարձակիս պարսաւելու Պղատոնի և Զենոնի
դրութիւնները, որ սա հատարակ ամէն խնամատարները
կը գովեն ու ամենագեղեցիկ արդիանք մը կը համարին
անոնց գրուածները։ լռելութեամբ պատասխանեց թէ,
որովհետեւ կարող չեմ այն գրուածներուն չարիք մը հա-
ցոնելու, վասն որոյ անոնց գրուածներուն համար չար
կը խօսիմ կը վատաբանեմ։ «Զար խօսիմ զգրուածոցս,
»զի չեմ կարող չար հատուցանել գրողից»։ Ինչպէս
կը պատմէ Ղեւսաւրատ, երես. 229. Օրինակ. 160։

Աղոր նման էր Արիստարքոս Սամոթրակեցին, որ միշտ

կառույցդ էր և երգիծաբան, որով սիրտ հետամուտ
կ'ըլլար պախարակելու և ծաղրելու խնամատուներուն գըր-
ուածները իրեն ինքնահաւան թնուԹեամբը. Հայց խո-
հեմուԹիւնը ասոնք ամենը կը մերժէ ու խրատ կուտայ.
ինքզինքդ խնամատուն մի՛ ճանչնար, ակրոջմէն երկիւղ
ունեցիր ու միդին կեցիր ամեն առեակ չարուԹիւններէ,
,, Մի՛ լինիր խնամատուն քոյ անձին քո, այլ երկիւղ ի՛ր
,, առաւելն և խոտորեա՛ց յամենայն չարէ,, Ա. ԱՒԱԳ. ԳՐ. 7.
,, Մի՛ ամբարտաւանիր, այլ ընդ խոնարհս ընԹանայիր, մի՛
,, լինիր խնամատուն քոյ անձինս ձեր,, ՅԱԿՈՎ. ԺԲ. 16.

Ա. Այս տեղս պէտք է որ ինքնահաւանուԹիւնը առաջը
ելնէ, և խոհեմուԹիւնը մեծարող սիրտը չէ Թէ
միայն կ'ուզէ, այլ և սերտ ի բերան ընելու փոյԹ ունենայ
այն եօԹը խնամատուներուն խրատները, որ խոհեմու-
ԹեամԲ զարդարուած բարի մարդ ըլլալու կարճ և հա-
մառօտ կանոններ են, որոնց համար խնամատուները քանը
մեռօտ կանոններ են. Անդրէաս խոհեմաբնեան.

Ա. Ծաղէս խնամատուին կ'ըսեր որ եԹէ հրամայող
իշխան ես, առանձին առաջ դուս գնել ուզէ. ,, Եթէ
,, իշխան ես, անձամբ զանձն քո ուղեա,, Այսու կ'ըսէ
ալ Թէ պէտքը չէ որ դուրձերնիդ այն բանը, որն որ երբ
աբիշներուն վայ կը տեսնանք կը քամահրենք ու կ'անգո-
նեմք, ,, Զի պարտ գործել, զոր յայլ պախարակիւք,,

Ա. Ասէն խնամատուին ըսաւ այս առածը, ,, Պարտ է
,, յոմանոցին ղջալ ունել,, Ա. յոհնէն՝ պէտք է ոմանց
բանի մէջ չափ մը ունենալ, չափաւոր խորհելու է, որ-
չափ մտացի կարողուԹիւնը կը տանի, անկէ վեր հետա-
մուտ ըլլալու չէնք. չափելով՝ կշռելով խօսելու ենք խօսքդ,
որ երբը խօսածդ քեզի ամօԹ չբերէ. զգուշակիր կար-
ղուԹեանդ չափը գործի մէջ գտնուէ. անանկ բնաւ
տակ մտիր որ կարող ըլլաս ասանելու.

Գ. Պիտակոս խնամատուին կ'ըսէր. ,, Ընդ կա-
,, ռիցիք առնել ինչ, մի՛ երբեք պատճառիցիք ընդ այն, զի
,, Թէ ըստ ձախողակի լինի արկածից ոչ մարԹասիցիք ի
,, ելս ի հանել զայն, յայնժամ լինիք յոմանց նախատանաց.

Ասել է որ երբոր բարի բան մը կայնք կ'ընես սիրելու,
ջրլայ որ դործը չաւարտած պարծենաս, վասն զի կարելի
է որ ձախողակ դիպուած մը վերջ գալով կարող չըլլաս
կատարելու այն սկսած դործդ, որով յետոյ առիԹ ու
նախատինք կ'ըլլայ քեզի.

Գ. Պերիանդրոս խնամատուին այս խոհեմուԹեան
ընդդէմ կուտայ մեզի ըսելով. ,, Ընդժան է չափաւոր լինել
,, ի յաջողուածս, և ի ձախողակս զգոն,, Ասել է որ
անչափ վստահուԹիւն մը չունենանք յաջողուԹեան մէջ,
և եԹէ ձախողակ դիպուածի հանդիպելու ըլլանք՝ մեր
մտաց արԹնուԹիւնը յուսահատուԹեան չմատնենք.
այլ պէտք է ոչ յաջողուԹեան յուսալ՝ և ոչ ձախորդու-
Թեան առեն յուսահատիլ. որչափ աշխարհի մէջ եղած
յաջողուԹիւնը ու ձախորդուԹիւնը անընդհատ յաջոր-
դուԹիւն ունին մեզի համար, ինչպէս հիւանդուԹիւնը և
առողջուԹիւնը մեր անձին վայ կուգայ ու կ'երԹայ.

Ե. Կլեոբուլոս խնամատուին այս անվերապահելի կանոնը
կուտայ ըսելով. ,, Սակաւ խօսեա և լաւ բազում,,
Ասել է որ շատ սորվիլ ըսելով և քիչ խօսիլ հարկաւոր
ժամանակին. որովհետև ուր տեղ քիչ է խօսքը այն
տեղը աւելն կը փայլի խոհեմուԹիւնը, մինչ որ շատ կը
խօսի, իրեն ունեցած յարդը կը կորնցուցնէ. Ալյ
Ասրիչն բնուԹեան երկու ականջ տուած է, այն ալ
միտքով, բայց լեզու միակ. և այն շրԹամբ փակուած.
ասիկա քեզի նշանակ պատասխանուԹեան սակաւ խօսելու
և շատ լսելու.

Զ. Լիսա խնամատուին խոհեմուԹիւնը անկորուստ
պահելու համար այս մարդկային կենաց օգտակար խրատը
աւանդեց, ,, ԱմօԹուԹիւն և զգաստուԹիւն,,
,, Երկուք այսոքիկ հակառակ են խոհեմուԹեան,,
Ասոնք ալ սրամտուԹիւնը բարկուԹիւնը շատ չարիքներու
պատճառ կ'ըլլայ, ու ամեն բարիքները կը մերժէ, բար-
կացող մարդը բերնին եղած հայհոյուԹիւններովը եր-
բեմն կը շառագունի և երբեմն կը զալկանայ, ոտնգ-
նելէն բարկուԹեան ժամը արձակելով, շրԹունքները

դողդոջալով, մարդկութեան կերպարանքին կ'ելլայ, հրեշ ճիւաղ գազանի մը նմանութիւն կը բերէ վրան։ Ասոնց ղեկ կը գտնէ կը բառանչէ ցուրկ նմանը, կը մռնչայ իբրեւ զառիւծ, և վիշապի պէս կը շէ։ իբրեւ շուն կատաղի կը յարձակի ամէնուն վրայ անխտիր բարեկամաց և թշնամեաց։ արջի նման ոտքը գետինը կը զարնէ սաստիկ բարկութեամբ. ամէնքը կը սասանեցնէ։ Աբեմն բարկացողը իր մարմնոյն կերպարանքը կ'այլակերպէ. ատոր համար պղատոն վկայութիւն կը բերէ ասկէ մարդ, որ բարկացողին հայելի մը տանին, որ իրեն այլանդակ կերպարանքը տեսնայ անոր մէջ, ինքը լաւ զարհուրի։ բարկութիւնը չէ թէ խոհեմութեան մահ է, այլ կենաց ժանտախտ յանկարծ մահաբեր։ Ատոր համար է որ ճարտար բժիշկները իրաւ կոտան տեղի չտալ բարկութեան, ինչպէս կը դրէ Հիպոկրատես։ ,, Բարկութիւն և սրտմտութիւն ,, սատիկ յանկարծահաս մահուան է առիթ ,, ։ Այս բարկութիւնը չի սը՝ երբեմն ընդ երկար հիւանդանալու ժամանակ չի տար մարդուս, այլ իբրեւ անողորմ դահիճ մարդը կեանքին կը վերջացունէ։ բարկութիւնը մարդուս միտքին խոհական մտածմունքները կը խանգարէ, խոհեմութիւնը բոլորովին կը մերժէ, մէկէն ի մէկ մարդուն եկածը ընել կուտայ, անոր համար ըսած Հիւսս իմաստունը, ,, Սրտմտութիւն և դահավէժ խորհուրդ ,,։

Բարկութեան կիրքը մտց աչքը կույր կընէ, վանողոց չկրնար որոշել բարեկամը թշնամիէն, պարտաւորը անպարտէն, մեծը պզտիկէն, որ կողմը ըլլայ կը դահավէժի, կը տեսնտս որ բարկացող մը իւր մեծին վրայ յանդգնութիւնով կը յարձակի, անկէց ինչ մեծ մեծ վնասներ կը հանդիպի, այնուհետեւ չուզէ անձին ձանձրանալ կատան իրեն կամ անարգելով բանիւ կամ արժանաւոր պատիժ տալով։ ,, Մէկ կոպեկը ընդ առն հզօրի, մի ,, գուցէ անկցիս ի ձեռս նորա ,, ։ Ածս. Ը. 1. կը տեսնես որ բարկացողը երկինն վար եղող ատոր անղօր մարդկներուն կ'ըսկսի մարտնչիլ. չաչինար իրեն տկարութենէն, այլ իբրեւ հաստատութիւն հետ կը մտքտրի, որ չէ

թէ միայն շատ մեծ ամօթ տալ կ'ըլլայ և իրեն վեհանձնութեան չարդը կը կարնցունէ։ ,, Ա.ր բարկացող ,, նիւթեզ զգեխա, իսկ երկայնամիտն և զհանդերձեալն ,, ցածուցանէ ,, ։ Ա.առ. ժե. 18։ Բարկացողը երբոր իրեն բարեկամաց վրայ կը խրխնայ, սրտմտութեան նետերը աչքերնիս սիրտը կը վիրաւորէ. մեծ ապերախտութիւն ըրած կ'ըլլայ, որովհետեւ բարեկամը իրեն բարեգործ կամեցող է, իսկ բարկացողը անոր բարեկամութեանը փոխանակ ապերախտութիւնը չարիք կը հատուցանէ։ ,, Հատուցին ինձ չար փոխանակ բարւոյ, տրտմութիւն ,, փոխանակ սիրոյ իմոյ ,, ։ Սաղ. ճԸ. 3։ ,, Մի հատուցանէք ,, ոչար փոխանակ բարւոյ, չար՝ ի տանէ նորա մի պատ ,, հասեսցի ,, ։ Ա.առ. ԺԲ. 15։

Աբեմն բարկ մարդը և բարկ քրիստոնեայն բարկութեան կիրքը միշտ պիտի իրեն երկայնմտութեամբը և խոհեմութեամբը սանձահարէ, չըլլայ որ բարկութեան սրտմտութեան կրնջը հետեւելով գահավիժի անիրաւութեան խորխորատները մէջը, և մանաւանդ Ա.տուծոյ արդարաբնին դատաստանին պատասխանատու դառնայ։ ,, Բարկութիւն մարդոյ զարդարութիւն Ա.տուծոյ ոչ գործէ ,, ։ Յակ. Ա. 20։

Աբեմն, սիրելի՛ ընթերցող, այս տեսը եօթներորդ խմատասիրին Հիոբի հանճարեղ և ազդու առածը յիշենք։ ,, Պարտ է անձաւոր յանձնել զգուշանալ ,, ։ Հարկ է մեզի ոչ թէ միայն մեր բարկութեան կիրքը խոհեմութեան զօրութիւնով յաղթելու փոյթ ունենալնիս, այլ կարող պիտի ըլլանք չարագործ զգայական քաղաքներնիս զսպելու, չըլլայ որ մենք մեր անձին չար յօժարութեանցը քաղաքացը հետեւելով սխալինք վերջինք, առաքինութեան ուղիղ և լուսաշաւիղ ճանապարհէն ելլանք ու մոլութեան խաւարային կորստեան ճանապարհին մէջ թափթփուինք։ ,, Ճանապարհք արդարոց իբրեւ զլոյս ,, ծագին և առաջնորդեն՝ և լուսաւորեն, մինչեւ տիւն ,, ծագեսցի. Ճանապարհք ամբարշտաց խաւարինք, և ոչ ,, գիտեն զինչ գայթակղին ,, ։ Ա.առ. Դ. 18—19։

Աստուած մարդ զգաստանալու արհեստներ տայ պիտի ասնուագոյ իրեն անձին վրայ, որ ամեն մէկ զգաստութիւնը պահպանէ ամենեւնաճառութիւնով, մանաւանդ Աստուծոյ երկիւղը, որպէս զի չսնանագոյ չարութիւն, մեղաց սովորութիւնը, որ այս սովորութիւնը երթալով կ'ըլլայ երկրորդ բնութիւն, այնուհետեւ սանձելը կ'ըլլայ դժուարին։ Ասոր համար է որ Ներսէս Շնորհալի սուրբ հայրապետին այս տուն աղօթքը մեզի սորվեցուցած է, «Ամենահամ աչք, դիր պահապան աչաց իմոց զերկիւղ, «զի տեսից, ոչ եւս հայիլ յարատս. և ականջաց իմոց՝ «ոչ լսոյժիլ լսել զբանս չարութեան. և բերանոյ իմոյ՝ «ոչ խօսիլ զառութիւն. և սրտի իմոյ՝ ոչ խորհիլ զառութիւն. և ձեռաց իմոց՝ ոչ գործել զանիրաւութիւն. «և ոտից իմոց՝ ոչ գնալ՝ի ճանապարհս անօրէնութեան, «այլ ուղեւս զարժմունս սուտ լինիլ միշտ ըստ պատուիրանաց քոց յամենայնի»։

Անշտ պարտք է մեզի թէ որ ուզենք բարի մարդ և բարեպաշտ քրիստոնեայ ըլլալու, մեր մուտ ներքին խորհուրդը պիտի քննենք անձին առանձին, որ չըլլայ թէ մեր մուտ յիշողութեան պահարանին մէջը գողնայ սատանան ըլլան անօրէնութեան և անիրաւութեան մեղաց խորհուրդներ, թէ որ գտնանք զանոնք, իրրեւ թշնամի հոգւոյ և մարմնոյ մերոյ՝ խիստ հարկ պիտի հանարկինք մեզի Աստուծոյ նպաստաւոր շնորհքներուն յուսալով մտքերնուս գոլոս հանելու մերժելու և առելու։ «Ո՛վ տէր «իմ անձին քոմ, զոգեց լինիլ քան ծածուկ անօրէնսն։ «Ի սրտի քոմ»։ Ա. Օրէն. ԺԲ. 9։ «Եթէ զանձինս քոնն «նեաթ ապա ոչ դատապարտիս»։ Ա. Կոր. ԺԱ. 31։

Աստուած յիշենք մեր հոգւոյ լուսաւորին՝ սրբոյ հօրն Գրիգորի բազմերախտ հայրապետին մերոյ բարեպաշտ խրատը, որ մեզի ասանդեց։ «Արտիս լայս ոչ վտիտ՝ի «խաւար. այլ զվաստակն լուսաւորէ, և ոչ կեանք՝ի «մահ, այլ զվճռացեալն կենդանութեան՝ի տէր։ Այսպէս «կամք բարի՝ զանարգն Թոզս և զլուսն մեծարէ ընդ «հոգ Աստուածային»։ Ա. Տիմ. Գ։

Մարդ պիտի գիտնայ թէ, ուր տեղ կը գտնուի մեղկան խորհուրդները՝ որ միտքերուն մէջ տեղի կը գտնայ. խնամատարները ըսեր են որ դատարկաշրջիկ անձը, որ անգործ անաշխատ է մօտ և կամք, և ինքն է պատանի և երիտասարդ, վատախորհուրդ չարութեանց կ'ըլլայ միշտ ենթակայ։ Ասոր համար անգործ կեանք անցուցանող մարդը վտանգաւոր է քան զանգրան կենդանիս, թէպետ կը ծնանին երբեմն մարդ, բայց դատարկաշրջիկ անգործ մնալով՝ ժամանակնին կ'անցուցանեն ոչ երբեմն զմարդ գործուհեայ, այլ երբեմն անասուն ուտել և ննջել և շրջիլ ատա և անդադար դատարկ և պարապորդ։

Խնամատարներուն և աստուածաբաններուն այս առածը։ «Որ դատարկութիւն, անդ սատանայն տեսա և մեղութիւն։ Նա թէ, «Դատարկութիւնն է մայր ամենայն չարեաց»։ Զի որ մենք Աստուծոյ սրտիք ենք, մեր հայրենի ժառանգութիւնը չպիտի մոռնանք, որ է, «Երանելի երեսաց քոց կենդանի քո»։ Ամենանաք առաքեալական խրատը։ «Զի որ ոչն կամիցի գործել, կենդանի մի»։ Ա. Թես. Գ. 10։ Ինչ յուսով ապրիլը պիտի ընէ դատարկաշրջիկ մշակը վարձք ընդունելու այգիին տիրոջմէն, թէ որ բնաւ ինքը չէ աշխատեր այգիին մէջը։ Սատան կը հանարկուի այն մարդը քան թէ կենդանի, որ թէպետ աշխատելու համար ծնած է, բայց ծոյլ պղիրգ անգործ մնացած է։ Շատ բնական օրինակներ առնենք, որ գիտ աշխատելու և գործելու կը հրաւիրեն իրենց շարժելովը և գործելովը. ինչպէս արեգակը կը դառնայ երեն առանց քնի վրայ, աստեղները կը հոլովին. երկիրը միշտ շարժուն ունի. ջուրը միշտ է, եթէ անգործ մնայ մէկ տեղ մը, կը հոտ կը նեխի։ Անդուս ալ աստղմէ օրինակ առնելով՝ գիտցայ պիտի ու խնամատարէ որ երեն կեանքը գործելով պիտի պահէ. թողունք դրսի օրինակները. մենք մեր վրայ մտածենք, կենսական շնչառութիւնս նոյ շարժումն կենալու ըլլայ՝ կենդանութիւնս կը պահի. անանկ է նէ՝ ամենաշատ և մահաբեր կեանք կը վարէ այն մարդը, որ անգործ դատարկ մնացեր է, ոչ

մաւորական աշխատութիւն ունի և ոչ մարմնաւոր, ոչ աղատական և ոչ ծառայական պատեհութիւն կը պարտադրի։

Այս թշուառութիւնը նկարագրելով Սողոմոն խնամուն կը խօսի։ «Մինչեւ յերբ անկեալ կաս ով վատ, ,,կամ երբ ի քնոյ զարթիցես, փոքր մի ննջեցես, փոքր ,,մի նոտիցիս, փոքր մի նիրհեցես, փոքր մի հանդուցա- ,,նիցես զձեռն քո ի վերոյ լանջից քոց։ Այսպէս այնու- ,,հետեւ հառանիցի քեզ իբրեւ ջուր ճանապարհորդ ազ- ,,քատութիւն, և կարօտութիւն իբրեւ զմի որ սուրհանդակ. ապա թէ անդանդաղ լինիցիս, եկեսցէ իբրեւ ,,զաղբիւր առուն քո, և կարօտութիւն իբրեւ զայր մի ,,չար ինքնահալած լինիցի»։ Առակ. Ջ. 10—11։

Այս բարոյական խրատաներով՝ արդեօք ոմանց դիւրին պիտի երեայ հանդուրժելը. անշուշտ անոնք, որ ընդ երկար մնջորութեան մէջ չեն ծնցեր, չար կիրքերը իրենց բնական սովորութիւն մը չեն ըրած, շատով պիտի հանդուրժեն։ Իսկ անոնք որ՝ սովորած ըրած են մնջութեան հետեւիլը, իրենց բնական բերմունք բնութեան կը դարձեն, շատ դժուար է առանձինութիւն մոլին մէջը բարոյական առաքինութեան բարի սերմը սերմանել, ու անկէց պտուղ քաղելը յոյս մը ունենալ, մինչ ապառաժ քարը ըսյա կը բողբոջի. ասոր հասնիլը խնամատարները ըսեր են, «Ընդհակառակ սովորութիւն փոխի յերկիրսդ բնութիւն,, Այսահարները կը յանդիմանէ Այսուհետեւ Ելիսէ մարգարէ, «Մինչ փոխիցէ հնդիկ զմորթ իւր, և լինիցի ,,պանտուխտ իւր, և դուք լինիջիք կարողք գործել զբարի ,,ուսեալքդ զբարիս»։ Երեմ. ԺԳ. 23։

Այս անկարելին, այսինքն նոյն սովորութիւնը՝ որ երկրորդ բնութիւն եղած է, բնականապէս անհնարին պիտի Թուի մեզի շատ բարուց բարիք վարդապետութիւնը. եթէ բնականապէս խորհինք, հարկաւ պիտի ըսենք։ «Մինչ ,,քաղցնի՛ն ի վշոյ խաղող, և՛ ուսուսիկ Թուղ»։ Բայց երբոր միաբանիս ջերմեռանդութեամբ, կատարեալ յուսով հառաչանք առաւածային ամենազօրութեան շնորհքին ներգործութեանը վրայ, մենք ալ Գաղղիե

հրեշտակին հետ ձայնակից ըլլալով պիտի ըսենք։ «Ոչ ,,ոչ ակարացաւ առ Այսուհետեւ ամենեցուն բան»։ Ղ. ԺԵ. 27։ Այսպէս ալ վճիռ է քրիստոսական։ «Ամենայն ,,ինչ հնարաւոր է այնմ որ հաւատայ»։ Մարկ. Թ. 22։

Մինչ բնականապէս կը հաւատացուի արդեօք որ ջուր վայրենի գազանը մեկնի՛ն ի մեկ դալարի ծաղկի, և պտուղ բերէ. բայց սուրբ գիրքը կը վկայէ որ առաքաքինի շնորհաց ներգործութիւնը Աստուծոյ այն ջուր փայտեայ գազանը ծաղկեցուց, և ընկոյզ ալ պտղաբերեց, Թագ. Ժ. 8։ Ելք. Թ. 31։

Արդեօք յուսալի՞ է որ ապառաժ քարէ մը բարեհամ ջուր բղխի, բայց Այսուհետեւ հրամանին շնորհիւը Քրիստոս Մովսէս մարգարէն երբ գազանաց գործիքս Այսուհետեւ ցոյց տուած վկայութեան անկէ ջուր բղխեցուց. ինչպէս կը պատմէ սուրբ գիրքը։ Ելք. Ժ. 6։ Պաղ. Ձ. 9։ Ա. Կորն. Ժ. 4։

Տեսանք որ բնականին հակառակ եղած բանը առաքաքինի շնորհաց ներգործութիւնը կարելի կ՚ընէ միաքննիս բերնիս պօղոս առաքեալին դարձը. չարաչար առաքելոց հալածիչ մը եղած անոր Քրիստոսի եկեղեցւոյն ատելի թշնամութեամբ հայհոյիչ և հալածիչ ըլլալը, և քրիստոնեայներէն չարչարելը, բանտերու մէջ նետելը։ Գործ. Թ. 1—14։ Տիմ. Ա. 13։ Այսու երկրորդ բնութիւն եղած չարաչար սովորութիւնը և ճշմարտասէր բարքը մի վրեպեց քիչ ժամանակի մէջ. միթէ առաքեալին առաքաքինի շնորհաց առիւծակերպ ներգործութիւնը, այս շնորհքին լուսով ճանչցաւ ճշմարտութիւնը. առաջ Քրիստոսի եկեղեցւոյ հալածիչը բանին կենաց քարոզիչ եղաւ. առաջ Սօղոսը Պօղոս անուանեցաւ. ինչպէս ինքն ալ կը վկայէ։ «Ընդհօքն Այսուհետեւ եմ զի՛նչ և իցեմ, ,,և շնորհք նորա որ յիս՝ ընդունայն ինչ ոչ եղեն»։ Ա. Կորն. ԺԵ. 10։

Չէ՞ որ առաջ մաքառութիւնները և մեզաւորութիւնները մնջութեան և մեղայ ընտելացեալ չար սովորութիւններն են, ու Քրիստոսի հետեւելու արժանացան, յաւե-

տեղական վերին Հաւին, այս դերբնական ընդհայ
ատուածային պարգեւին համար կըդրէ Պօղոս առաքեալը.
,, Օ՛ր արդարացեալք ընդհօքն եղիցուք ժառանգաւորք
,, յուսով կենացն յաւիտենականաց ,, Տիտ. Գ. 7.

Ուրեմն մեղաւորները, մեղքերը և մանաւանդ մեղը-
ևալները Քրիստոս չըլլան, այլ խնդրեն Ա-
տուծմէ այս ընդհայքը, որով չարախաւալատ ունակա-
թիւնին, մեղկան բարքերուն դիւրաւ պիտի փոխուի.
Աստուածային ընդհայ ազբիւրը միշտ բաց է, մշտահոս
է, իրեն կը հրաւիրէ. ,, Եթէ ոք ծարաւի իցէ, եկեսցէ
,, առ իս և արբցէ ,, Յհ. Է. 37.

Զրկեայ որ այն մեղքերով և մեղ եղբայրները կամա-
պաշտաւութիւնով այս աստուածային ընդհայ ազբիւրէն
հեռացած ըլլան և աշխարհասիրութիւնով, փառասիրու-
թիւնով և անձնասիրութիւնով այն ձրիաբար ընդհայ-
ները ընդունելու անպատրաստ անընդունակ սիրտ ունե-
ցած ըլլան. առանինքուն համար Երեմիա մարգարէին
բերնովը Աստուած մեղադրելով գանգատ կ'ընէ. ,, Եր-
,, կուս ջրիս գործեաց ժողովուրդ իմ, զիս թողին զաղ-
,, բիւր ջուրց կենաց, և փորեցին իւրեանց գուբս ծակատս,
,, որք ոչ կարացին ունել զջուրս ,, Երեմ. Բ. 13.

Ահա այս տեղը շատ օրինակներ ունինք սուրբ գիրքէն
իրենց չարութեան մէջ յամառելով յանդուգն մեղապարտները,
որպիսիք են, Կայէն, Դաթան և Աբիրոն, որոնք պատժեցան
Աստուծոյ բարկութեամբ Թուոց. Ի. 32։ Ապօ. ՃԵ. 17։
Սաուղ թագաւոր, որուկ հեռացաւ Հոգին սուրբ Ա.
Թագ. Ի. 14։ Յերեմիայեմ որ Աստուծոյ շնորհաց
ազդեցութիւնները մերժեց իրեն կամապաշտաւթիւնով,
ու չնկոխեց իրեն չար բոլքը։ Ա. Թագ. Ի. 33։

Զեմ ուզեր յիշեցնել շնորհազուրկ արծաթասիրութեամբ
մոլեցած Յուդայ խակաբոլոտացին, որ մոլորելոյ և մոլո-
ցեցուցչոյ պարագլուխ դասելի է։ Զի մոռնանք, զմոռա-
նալութիւն չընենք այս տեղ Ղեթսեմանէ ըռւսած չարը։
որ հակառակեցաւ աւետարանական հնազանդութեան և
առաքելական վարդապետութեան և սանդուխանան, որ

միշտ չարաչար բռնակռիւ ըլլալով՝ կը յանդգնէր առա-
քեալներուն հետ վիճաբանելու, և առաքելոյ հաստա-
տած եկեղեցւոյ մէջէն պարզամիտ ժողովուրդները կը հա-
նելը, իրեն աղանդին դարձնելու ճշմարտութիւնը, ասոր
համար կը դիմէ Յովհաննէս աւետարանիչը։ Ղ. Կոր-
նթ. Ժ. 9—10։

Տեսանք շնորհազուրկ թշուառ հոգիները, հիմակ այս
առթիվ արտաքին պատմութիւններէն մէկ բարեպաշտ աս-
տուածասէր ծերունի մարդու մը ստահակ ամեհաւատ և
կատղի ապիկար որդւոյն համառօտ պատմութիւնը պիտի
լսես։ Ընտիրք քրիստոնէից մէջը կը բնակէր այն վերոյիշեալ
բարեպաշտ ծերը, թէպէտ ինքը ծեր, բայց սրտին մէջը
եղած աստուածախրութեան և բարեպաշտութեան ոգին
վառվռուն և քաջարթուն էր. ուստի իրեն միկհատիկ
գաւակը շատ փոքր ունէր որ ըլլայ յաւուրս քրիս-
տոսեան ատենից մէջ և հոգեւորին չերմեռանդ, վասն
որոյ միշտ իր առջեւը կը կանչէր և քաղցրաւանութեամբ
կ'ըսէր. Որդեակ իմ սիրելի, դու այս իմ ծերութեանս
միխիթարութեան առիթ պիտի ըլլաս, ահա ես հայրական
զգուշութեամբ քեզի պարտական եմ խրատ տալու, դու
ալ պարտական ես որպիսական հնազանդութեամբ ունկնդիր
ըլլալու ինծի, որ բարոյականութեան և աստուածա-
պաշտութեան գիտութիւնով զարգարուած՝ Աստուծոյ
հաճելի ըլլաս, և այս մեռաւորական աշխատութիւնդ չե-
կորսընցնես, մանկ ըսե Սողոմոն իմաստունին խրատը.
,, Որդի խրատեալ իմաստուն եղիցի, և անմիտն՝ ի ծա-
,, ռայութիւն վարեսցի ,, Առակ. Ժ. 5։ Որդեակ, այս
երիտասարդական հասակիդ մէջ նայէ որ միտդ զարդարես
Աստուծոյ օրէնքներովը, պատուիրանքներովը, որ քու կեն-
կանդ ընթացքը չըմոլորի չըդայթակղի. առաքինու-
թեան ուղիղ ճանապարհներու մէջ դանուիս. յիշէ ար-
դեակ, Պօղոսի մարգարէին այս խօսքը. ,, Ո՛չ ուղղասցէ
երիտասարդ զճանապարհս իւր, այլ՝ի պահել զբանս քո ,,
Սողմ. ՃԺԸ. 9։ Տես, որդեակ, երիտասարդութիւնը՝ թէ
որ ամենայնաժուութիւնը և համեստութիւնը, խոնարհու-

Թիւնը և պարկեշտութիւնը իրեն հետ միշտ սիրելի ընկեր չընէ՝ խնդասիրութեան կորովը կը դատուի, ու շատ վտանգներու մէջ կը գահավիժի։ Երիտասարդ մը թէ որ մտնէ, յանդուգն, լերդ և անապատ ընկերներու հետ տեսութիւն ընէ՝ իրեն հայրենական աղնուութիւնը և բարեժառանգաւորութիւնը կորսուելու կը սպառնայ։ Այո՛, տէս, որդեակ, մարդս ընկերներէն կը ձանչցուի, գիտե՞ս որ Պղատոն փիլիսոփային օր մը մէկ երիտասարդ պայազատ մը հանդիպեցաւ ու հարցուց անոր. ես քուկին խնամութեան համբաւը լսեր եմ, անոր համար եկայ այս ընդերը ընելու. գիտցիր, խնամիր, ես քաջի մարդ եմ, թէ չար. այն ալ պատասխանեց. այո՛, կարող եմ գիտնալու, թէ որ խնամամբ ընկերներուդ ձիւ ըլլալը, լինչ տեսակ երիտասարդներու հետ յաճախ կը նուաճես ինքզինքդ տեսութիւն կ'ընես. թէ որ քնկերներդ բարի և առաքինի են, անշուշտ հաղորդած կ'ըլլան քեզի իրենց բարի ունակութիւնը, դուն ալ հարկաւ բարի և առաքինի պատճառ կ'ըլլաս, իսկ նթէ չար և մոլի բնաւորութիւն ունեցող են՝ անեղկեղայ կ'ըսեմ որ՝ դուն ալ չար և մոլի ես, ըսած պատմի։ «Ումեն գնահատեն սիրէ»։ Ազնիւ միաբ առ, որդեակ, այս փիլիսոփային ձեռնարկութիւնը։ Յիշէ Պաւլոս մարգարէին բարի գիտաւորութիւնը, որ կը յայտնէր ըսելով։ «Ամեն ես ժողովս չարաց, և ընդ ամբարիշատս ես չեմ նստայց»։ Սաղ. ԻԶ. 5։ Այսպէս գիտէք այս երանելի Մարգարէն. որ միկը առաքինութեան մէջ յառաջադիմելի չկրնար ունենալ, գոնելի վարուց տէր չըլլար, թէ որ տեսնէ ըրած ընկերները չար բարքերու մոլեկան վարքերու տէր եղած ըլլան, մեծ կասկածի՞ է, որ միկը շատակեր ըմպաւոլ ձիւթով և չաղաղանայ չխոզի անոր անձը։ Միւկ բրե խնամատարին խօսքը։ «Որ շշարիկ գձիւթ՝ «ոզձեցոյ ինդնանկ, և որ կցորդի ամբարտաւանի՝ սիա» «ձանի զամբարտաւանութիւն»։ Սիրաք ԺԳ. 1։

Այն ըսեր, որդեակ, ես կ'ըղձանամ չեմ հաղորդիլ անոնց չարութեանը, իմին բարեկամութեանս ալնուա- կանա ըլլան չկրնար տեսակ մը ընդլէն, մոլի ըլլ-

Պղատ առաքելոյն խրատն ալ, ես իմ հայրական պարտաւորութենս տակակալ խօսած բարեկամական խրատներս տամ կ'ընեմ։ «Մի խաբիք, ապականեն զբարս քաղցունս «բանք չարք»։ Ա. Կորնթ. ԺԵ. 33։

Այս ծն սրի որդեակ, ահա գրավ աւանդեցի այս վեցը թերթիս մէջ գրուած կարճառօտ խրատս, նայէ որ ատոնց վրայ խորհրդածութիւն ընես, բարեկամական կապակցութիւն ունենաս, աստուածապաշտութեան կրթութիւնով խնամատար ըլլաս, որ ամեն բանի մէջ օգտակար է, կեանքիդ երանութեան աւետիս ունի, կատարեալ աստուածպաշտութեամբ մեզ երկնից արքայութեան ամենացանկալի վարձաց պիտի հասցունէ։ «Ըն մոլմնոյ «կրթութիւն առ սակաւ ինչ օգտակար է. իսկ աստուած- «պաշտութիւն, առ ամենայն ինչ օգտակար է, և զաւետիս «կենաց ունի զաղգիս և գհանդերձեալսն»։ Ա. Տիմ. Դ. 8։

Այդ՝ սիրելի ընթերցող, այս խրատներըս որ կատարած աստուածասէր և բարեպաշտ հայրը իրեն որդւոյն, և որդին ալ մոլի ընկերէն վերջը և թուղթին թերթերը կարդալէն յետոյ ինչ կ'ըսես, պետք չէ՞ որ որդիական հոգատարութեամբ խոնարհ ակնածութիւնով մը երախտապարտ շնորհակալութիւն մը ցոյց տար, և այս խրատարանութիւնը իբրեւ գանձ հայրենի ժառանգութեան պահէր և մտացը մէջ գանձէր։ Ո՞վ ինչ, ոմի քաղաքացիի յանդգնութեան և անառակութեան բարւոյ ատհակ և ապիրատ որդւոյն, որ վախճանակ շնորհակալութեան լերթեամբ պատասխան տուած, կը խոդրեմ հայր, ըսած, ինչու հանճար պարապ աշխատեցար, ինչու պարապ տեղը կը հոգնես, այս վախճաքաղ շատ գրամ ծախս ըրիր, յատուկ ուսումնական խնամատարը ուսուցչապետ կարգեցիր ինծի հանճար, ամեն օր ի՞նչ խրատներ կուտայիր որ ես ուսումնական և բարեկամութեան տէր ըլլամ, առանձնական սենեակ, և անոր մէջը գրատունը առանձին սակ թանգագին գրքերով լեցուցիր, արամագրութեան մը ընդունակութիւն մը չտնեցայ անոնցմէ բան մը գանձելու մտքիս մէջը, այդ տուած բարեկամութեան և աստուած-

պաշտօնեայն ըլլայիդ դէմ վախճան գոյանայ կը տես-
նամ իմ յիշողութեան մնացս ընդունակութեան պա-
տուհանները։ Ինչ որ կ'ուսուցանէին իմ խնամատարք
ուսուցիչներս վարժապետներս, ես ժամացոյցին կը նայէի,
որ երբ դասատուից ժամանակը դայ ժամանէ պիտի, որ
ես ընկերներուս սա ձաղկազարդ լուրթատանին մէջը
առանձնացած ուրախ ըլլալէն ետքս կամ թուղթ խաղալով,
Հնարք այն անհնարը որ գրքատունէն զարդարուած կը
առնուի, նկարտութեան տախտակ մը կը պաշարէ սրտիս
մէջը, բայց երբոր այն նայս կամ թուղթ խաղացող
ընկերներս կը տեսնայի՝ այնչափ ուրախ կ'ըլլայի որ եթէ
անոնց հետ առաւօտէ մինչեւ երեկոյ նստիմ և դիշերին
մինչեւ ցառաւօտս, յիրաւի կ'ըսեմ. քնաս չեմ զղջիր,
ասանկ խաղերու զբօսանքներու և ատոնց սիրոյ հետեւող
ընկերներու հետ առաւել հետեւիլ ախորժելի և ցան-
կալի է ինձ հայր իմ, քան թէ այդ խօսած ու գրած
բարոյականիդ միաք տալու, զբօսանքը և խաղը և քնու-
թեանս ըներմանց հետեւիլը ինձի անհամեմատ եղած է,
այս ընդարձակ ու համարձակ կենցաղավարութեանս սոս-
կումը չեմ կարող վոխել։

Ա. Յ խօսքերով ըստ ամենայնի յուսահատ եղաւ բա-
նիմաց հայրը այս տղային յանդգնի և լիրբ պատաս-
խանութեանը վրայ, և կտրած սրտով և տխրած
դիմօք դարձաւ առ ապստամբ և ստահակ որդին և ըսաւ,
ահա յայտնի ըրիր քուկինդ անհնազանդութիւնդ և ապի-
րատութիւնդ, ապա սրտմտութեամբ պիտի չըսեմ՝ ի հոդ
մահու. վասն զի գրուած է «Որդի անմիտ սրտմտութիւն
,, է մօր ,, Ա. Եւ գիտցայ որ դու նախատինք բերես պիտի
հայրն անուանես, ինչպէս գրուած է ։ «Ընծեք հօր որդի
,, անմիտ ,, Առակ. ԺԵ. 20. ԺԹ. 13. Ա. Յ ցառաջ
խօսքերը ըսելով մերժեց առջեւէն ինքնահաւան և մոլի
ստահակ որդին. և երկու տարիէն ետքը մեռաւ. և մնաց
որդին տիրող հայրենական ժառանգութեան։ Այլ
առանց քրտանց և աշխատութեան սեպհականեալ էր այն
ամեն հարստութիւնը, վասնորոյ մոլի և զեղջ բարքովը

սիտառ լրեն պատասխանի և փոխադարձ չար ընկերներովը
վատնել առնիքը՝ խաղերու զեղխութեան և անառակու-
թեան մէջ, ասկայն յետոյ այնպէս յետին թշուառու-
թեան մէջ ինկաւ, որ մինչեւ անգամ կը խնդրէր ծա-
ռայութեան մտնել, բայց և ոչ ոք կ'ընդունէր զանի,
քանզի թէ լրեն հայրենի ժառանգութիւնը վատնողը
մեծ այլոց հարստատութեան կընդառաջ ընել, քան այնմ,
,, Ոը ինքեան չար է, սրտի ուրախ բարի եղիցի ,, Առակ.
ԺԶ. 5. Այսպա թող օրինակ ըլլայ ատոր թշուառու-
թիւնը այլոց սոսկակ և անառակ սրտից, որ զգուշանան
ինքնահաւանութեան և յանդգնութեան չարախօսական
հիւքերէն, և ունկնդիր ըլլան սրտի մօք առաքինի ան-
ձանց բարի և օգտաւէտ խրատներուն, որով ըլլան բարի
մարդ և բարի քրիստոնեայ, չըլլայ որ վերջը մարմնաւոր
և հոգեւոր բարիքներու կարօտանան, ատոր համար խրատ
կուտայ երիտասարդներուն Սողոմոնեան առակը ։ «Որդեակ
,, որդեակ լսէր ինձ, և մի ապաքսա առնիցես զբանս իմ,
,, հետէ սրա՛ի նմանիլ զձանապարհս քո, և մի մերձենար
,, ՚ի դրունս տանց նորա։ Զի մի մանեսցես օտարագ
,, զկեանս քո, և զտարագուածս քո անողորմից։ Զի մի
,, լցցին օտարք ՚ի զօրութենէ քումմէ և մի մոցին վաս-
,, տակք քո ՚ի տուն այլոց։ Եւ զղջանայցես յետոյ,
,, յորժամ մաշեցին անդամք մարմնոյ քո։ Եւ ասիցես թէ
,, զինչդ ատեցի զկրթութիւն, և ՚ի յանդիմանութենէ խոր-
,, տասցաւ սիրտ իմ։ Եւ լսեի ձայնի կրթութեան իմոյ,
,, և ուսուցչի իմոյ ոչ դնէի զականջս իմ։ Սակաւիկ մի եւս
,, անկանէի ՚ի մէջ ամենայն չարեաց, ՚ի մէջ եկեղեցւոյ,
,, և ժողովրդոց ։ Առակ. Ե. 7—14։

Ա. ասս յետագայ գլուխն մէջ սորվինք թէ՝ ինչ մե-
ջացաւ առնել կընդանք ունենալ չար բնաւորութեան սո-
վորը մեր սրտին մէջէն ըստ ամենայնի խլելու և խոպան
մերժելու, որ այնուհետեւ տեղ չտնտեսի մեր սրտին
մէջը անկարդ աշխարհի ցանկութիւնները, անոնի և ըն-
դունայն բաղձանքները, ինքնահաւան վատաբարութիւնը
ու մոլորական և մոլեկան չար կիրքերը։

ԳԼՈՒԽ Ժ.

ԱՊԱՐԻՆ բնական օրէնքի լուսով զգօնացեալ շատ քարի մարդիկ կը գտնուին աշխարհի մէջ, կը տես նես որ հաւատարիմ են բարեկամութեան՝ և պաշտպան աղգասիրութեան՝ և եղբայրասիրութեան կանոններուն, և պատրաստ են միշտ քաջութեամբ յայտնելու ընկերութեան և ազգայնութեան աղնիւ սիրոյն պարտաւորութիւնը գործով և արդեամբ. կը տեսնես որ հաճոյս և բարի վարք ունին, և անկեղծ սիրով հաստարակութեանը բարերար և օգտատարապյղ կը հանդիսանան, առատաձեռնութեամբ միլիոներով կ'ըլլան աղքատաց, բարեկրթութեամբ խոհական և քաջալաւ տանուտէրը եղած են և բարեկարգող գերդաստանի հայրանց: Ահա՝ ատանկ բնական լաւութիւն և բարեմիտ բնաւորութիւն ունեցողները կ'անուանուին բարի մարդիկ աշխարհի, որ միայն բնական օրինաց առաջնորդութեամբը բարի վարուց մէջ կը գտնուին: Հռով. Բ. 14: Ա.յս բնական օրինաց լոյսը ամենակարող արարիչն Աստուած մեր բնութեանը շնորհեր է. որ ատոր կանոնովը վարէ մարդս իւր կենացը ընթացքը ուղիղ և անմեղաբար, մանաւանդ զգաւշանայ խօսքի և գործի մէջ չմեղանչել: Սաղ. Լ.Զ. 3:

Ա.յս իսկ է բնական դատախարակ մարդկային մտաց, որ կ'ուսուցանէ և կ'առաջնորդէ մարդուս հարը բարիին որոշել, պարտաւորը դատել և անպարտը պաշտպանել, ժիր և նախանձաւոր ըլլալ բարեգործութեան և փութաջան, մերժել և անարգել չարագործութիւնը:

Ա.յս անգր շատ ապացոյցներ ունինք տալու, բայց ատոնց մէջէն բաւական կը համարիմ յիշելու միմիայն պատանեկին քաջասիրտն և աղքատկին Ա.բրայ գեղեցիկ որդին Ա.բրամայ քաջին, արդարև գեղեցիկ ոչ միայն արտաքին տեսլեամբ զարմանալի գեղաւոր, այլ և ներքին բնաւորութեամբ քաջալաւ և բարոյական լուսով շքեղապանծ. այս գովելի վեհ բնաւորութեանը չքնաղութիւնը

հանդիսացոյց աղջախտ քաջութիւն դէմ կենալով վախճանական Շամլրատայ Ալինոսի Աստուծոյ Թագաւորին չարախտաւոր կնոջը. վասն զի երբ որ այս Շամլրամ Ալինոսի մեռնելէն ետքը նստաւ մեծ Թագուհի Ասորեստանի մէջ, և անուանեցաւ Թագաւոր Ասորեստանի, լսեց Ա.բրայնը աքանչելի գեղեցկութիւնը, սկսաւ չարաչար առաքինութիւնը ցանկալ. այնուհետեւ մեծամեծ և ծանրագին ընծայներ և յաւուրէ մարդ խրկեց, որ Ա.բրայն գեղեցիկ հասնուցանի հասնի գնալու առ Շամլրամ և անոր հետ ամուսնանալու, և կը խոստանար որ բոլոր Ալինոսի երկիրները իրեն տայ, որ անոնց վրայ Թագաւորէ: Շամլրամին այս առաքանոց կանչը մերժեց Ա.բրայն գեղեցիկ ըստ ամենայնի դէմ կենալով յանձն չառաւ կատարելու անոր չար կանչը. ասոր համար ատոնիկ բարկացաւ Շամլրամ և պատերազմ բացաւ Ա.բրայնվրայ, ու եկաւ մինչեւ Ա.յսրարատ լեռանը մօտ դաշտին քովը. ու այն տեղը Ա.բրայն ալ իրեն զօրքերովը պատրաստեցաւ պատերազմիլ, բայց առ քաջասիրտն Ա.բրայ Շամլրամայ Հայաստանու վրայ անիրաւ չարձակմանը համար իրաւամբ սատակ բորբոքած ըլլալով՝ իրեն բանակին դլուխը անցաւ, ու կամեցաւ ինքնին մարտնչիլ իրեն թշնամւոյն հետ, և յանկարծ հանդիպելով անոնց սրոյն դիւցազնական մահուամբ մեռաւ. ինչպէս կը պատմէ Յովհաննէս կաթողիկոս պատմիչը: Տեսանք բարոյական գեղեցկութիւնը և բնութեան բարերարութիւնը. որ թէպէտ մեռաւ, բայց իր քաջալաւութեան և վեհանձնութեան անմահ յիշատակը թողուց:

Ա.յս բնական օրինաց կշռաւորը և չափաւորը կենցաղավարել, և աշխարհիս մէջ բարեկեցիկ ըլլալ կը վարդապետէ Սակրատ Լինոսատասերը, որ մեկնելի ձգեց աշխարհին փիլիսոփայական հետազօտութիւնները ու բնաշնորհական քննութիւնը, միայն բարոյական լինոսատասերութեան հետեւեցաւ, և կը պարապէր երիտասարդներուն սորվեցնելով կրթութիւն ունենալ, բարի և առաքինի վարուց առաքինութեան հետեւիլ: Կիկերոն կը հաստատէ Տակուեան խնդրոց երրորդ գրքին մէջ, որ Սակրատ եղաւ նախ

կին ուսուցիչ բարոյական խնամատարութեան Յանուց աղգին Ս.Թենդի մէջ։

Ս.յս խնամատարը դժբաղդ ժամանակի հանդիպեցաւ. վասն զի այն ժամանակները Ս.Թենդի մէջ բարքերուսանողքն երեսաւն բռնակալքնեը բացարձակ իշխանութիւն կը վարէին. Ս.ասոց ըրած և գործած անօրէնութիւնները կը հակառակէին բնական օրինաց բարոյական խնամատարութեան, որն որ կ'ուսուցանէր Սակրատ, Օր մը տեսաւ որ ասոնց քովը գիտութիւն չկայ՝ անգիտութիւնը սիրելի է, ասոնց մէջ ամբարտաւանութիւնը, անժուժկալութիւնը, անառնթութիւնը, անիրաւութիւնը կը շարունակուին, որով խղճալի հասարակութիւնը ասոնց բռնակալութենէն կը հարստահարի կրտաղնապի կը չարչարի, շատ կը ցաւէր կ'ուզէր որ ասոնց անօրէն գործոցը համար հանդարտ տանեսրանութիւն մը ընէ անոնց բռնակալութիւնը դադարեցնելու համար, Ա՛սոն որոյ երբոր Ս.Թենացաւ մէկ երեւելի ժողովքին գնաց նստաւ՝ անոնց մէջը ներկայացաւ Սակրատ և ազատ հանդարտ ըսաւ։ Ո՞վ Ս.Թենացիք մեծամեծք և փոքունք, լսարնք ինձ, հանգստօտ բանիս օրինակ մը ունիմ տալ ձեզ բարոյականութեան։ Ինկ անդհորդի մը չանձնեցին շատ մը անդհպք որ նոսամ տանի պահպանի ու սրածէ. որպ՝ Թէ որ այս անդհորդը երբոր նոսամելու տեղը՝ այն կենդանիները անհնամ Թողու և օրէ որ նիհարացանի և անոնց Թիւերը պակսեցնէ. ի՞նչ կ'ըսէք, հարկաւ պիտի խոստովանիք, որ այն անդհորդը անշուշտ չար ու վատ մէկն է. այսչափ ըսաւ ու լռեց։ Ս.ին տեղը կայնի այն երեսաւն բռնաւորներէն երկուքը Կրիտիաս և Ալկիբիադես, հասկցան որ խնամատարին այս ըրած այլաբանութիւնը իրենց հասնար էր, վասն որոյ խոկցին նոր օրէնք սահմանեցին՝ որ Ս.Թենդի մէջ չը սորվեցընեն մէկու մը ազատ խօսելու արուեստը, իմացաւ Սակրատ որ իրեն համար հակառակութեամբ սահմանեցաւ այս օրէնքը բռնաւորներէն, որպես զի ինքն ալ արգելուի աշակերտներն սորվեցունելէն բարոյական խնամատարութիւնը, զոր գործ կը ժողվեն

երիտասարդները և ինքն ալ կ'ուսուցանէր։ Ս.յս երկու օրէնսդիրներուն քովը մտածեաւ Սակրատ, իրրեւ յանգիտ արգելման պատճառը հարցուց, ինչէ՞ն հարկաւորեցաւ այդ նոր օրէնքը սահմանելու, այդ չէր հրամանը ի՞նչ խնամատարութիւն։ Երբոր անպատասխանի մնացին երկու բռնաւորները Կրիտիաս և Քարիկլէս, Սակրատայ խնամատարութեամբ ըրած լանդրոյն բռնաւորական իշխանութեամբ չանգիտեցան պատասխանելու. քեզ տեսէք, այսուհետեւ չըլլայ որ քու քովդ ժողվես աշակերտներ, և ուսուցանես. այլ և համարձակ կ'ըսեմք քեզի, չժողվիս պիտի քու քովդ ուսանողներ, և դուն ալ ուսուցիչ պիտի չըլլաս մեկուն մէջ անգամ։ Ո՞րմանալի՞ չանգիտութիւն, դիտեր, սիրելի՛ ընթերցող, Թէ երբ Կրիտիաս բռնաւորը, ժամանակաւ յառաջ Սակրատայ աշակերտներեն մէկն էր, որ իրեն ամբարտաւան վատ և ժանտ բնաւորութեանը հակառակ երեւցաւ Սակրատայ բարոյական վարդապետութիւնը, վասնորոյ չէ Թէ միայն հրաժարեցաւ աշակերտութենէ, այլ մեծ բռնաւորներուն հետ միացաւ ու իրեն առաքինի և բարոյական վարժապետին հակառակեցաւ ու եղաւ մեծերիմ Թշնամի։

Ս.յս բռնաւորներուն ժողովը շատ նեղութիւն և տագնապ կուտային Սակրատին բազմաթիւ նախատանօք, որ չը սորվեցունէ բարոյական խնամատարութիւնը, բայց այն ամենը մէկդի ձգելով՝ կը շարունակէր իրեն հանդարտութիւնը առաքինական վարքը օրինակ ըլլալով ամենուն։ Ինոր համար նայեցան այն բռնաւորները զրպարտեցին Սակրատայ վրայ այս երկու բանը, մէկ մը որ կ'արգիլէ հասարակութիւնը մեր աստուածոց (կուռքերուն) պաշտօն մատուցանելէն, ու նոր աստուածներու պատիտալով՝ անոնք պաշտել կը սորվեցունէ. երկրորդ զրպարտութիւնն էր այս։ Ս.Թենացւոց երիտասարդներուն վարքը վատ ընելու ապականելու խրատ կուտայ։

Ս.յս երկու չարաչար զրպարտութիւնը Անէլտոս Սակրատայ սիրելի Թշնամին հնարեց, որ անիրաւ ձարտարախօսութեամբ և ճառամարտութեամբը համոզեց շա-

տերուն միտքը ու մահապարտ դատելին Սիլուանը, որ միայն իրեն կոչմը ունէր իրեն անձնազոհելուն և ձշմարտութիւնը ու անուղ կը մխիթարուէր։

Ու այն անիրաւ բռնակալներուն ժողովին մէջ հանուածակ և անվեհեր խօսեցաւ Սիլուան՝ այսպէս. զիտիք, ով Թեոդոսիք, որ ես բնաւ պատիւ և փառք չեմ ընդուներ մեկէ մը բարոյական վարդապետութեան համար։ Այլ ալ յայտնի է որ իմ նախանձոտ հարսնիս Թշնամիներս, որքան որ իմ վրայ սխալանքներ գտնուած են, բնաւ չեն կրնար պարտաւոր կամ յանցաւոր ընել զիս յայտնի վկայութեամբ մը, վասն զի իմ քարոզանդակ գործս, վարդապետութիւնս և խրատս այս երեք ամենուն միանգամայն ձերբերուն և երկտասրդներուն մարմնաւոր զգայական բաղձանքներու չը հետեւիլ, աշխարհի անցաւոր և խաբուսիկ սիրոյ չը կապուիլ, այլ հանդերձեալ բաղձանաց բարոյական առաքինութեան հետեւիլ և անոր սիրովը վառուիլ։ Ոչ Թեոդոսիք, ես ձեզի բնաւ վարդապետած չեմ որ առաքինութենէն չը ընդունիլը մարմնաւոր ճոխութիւնը և հարստութիւնը, այլ միշտ ընդ հակառակն ուսուցի խօսեցայ, որ մեծութիւններըը յաւիտենական առաքինութենէն և անկէց ծնունդ առնեն ամեն մնաւոր և մարմնաւոր բարիքներըը։ Այդ թէ որ այս օրինակ խօսքերս երկտասրդներուն մոտը և վարուցը վնաս և ապականութիւն կը բերէ, ասա ես ինքնին կը խոստովանիմ, ոչ Թեոդոսիք, որ ես իսկ մեղապարտ եմ և դատապարտութեան պարտաւոր։

Վասն այնը ըզքէք, ինչպես որ կըհաճիք, դիտցիք, որ ես բնաւ չեմ ապրիլ ուզեր, չեմ ուզեր վերադարձնել իմ վարդապետութիւնս բարոյական ուսմանց վերայ, իմ ձեռքս չէ այս ուսման ընթացքին դադար ընելը, և կամ այս կերպով վարժելու պաշտօնս դադրիլը, վասն զի այս պաշտօնին մէջ կարգեց զիս Աստուած (1)։ Ես ինչը բարեբաղձ իմ սրտիս

(1) Սիլուան երեն բարոյական խոստութեան ըստովը եմացաւ որ աստիճան աշխարհի կայ, և այն է Աստուած, որ և անուանեց վերնականեան առաքինութիւն։

մէջը այս բարոյական ուսման հետանդը, որով պիտի վարժուէի հրահանգեմ իմ սիրելի քաղաքակիցներս, եթէ այժմ ինձի համար պատրաստած դատն մահուան երկիւղը ստոնձութիւն տայ՝ ու թողում այս բարոյական ուսմունքը, որն որ յանձնից ինձի վերնականեան առաքութիւնը, և պատրաստ է մահապարտել հայրենեացս։ Այսքէն վատաղարծ և դատուելու արժանի ըլլալի անօրինի մը պէս, և աստուածային հատատոյ պահանջմունքէն մերժուած։

Վասն ձեր մտքին մէջը հաստատ դրեր էք զիս խրատելու որ լռեմ այսուհետեւ և քոտ ամենայնի դադարիմ բարոյական ուսմունք սորվեցնելէն։ այս մասին ձեզի իմ պատասխանս այս է, ով Թեոդոսիք, կը պատուեմ կը մեծարեմ զձեզ, և երբեք իմ սիրելի հայրենակիցներս կը սիրեմ զձեզ, բայց քաջ համոզուած եմ որ շատ բարի է և լաւագոյն Աստուծոյ հնազանդիլ քան թէ ձեզի, որչափ կենդանի եմ չպիտի լռեմ, հարկ է պարտք է ինձի խնամատարութիւն և պիտի յորդորեմ զձեզ, որ հետեւիք ուսանիլ, մի յուսաք ինծմէ, ով Թեոդոսիք, որ մահուանէ պիտի երկնչիմ, ու ձեզի պիտի ապաստանիմ և ձեզմէ իմ վրկութիւնս պիտի խնդրեմ այս դատաստանին մէջ՝ որ ամբարիշտ և անիրաւ մարդու մը պէս կը զրպարտուիմ ու կ'ամբաստանուիմ Անտիոքեան (1)։ Այսպէս քաջասիրտ և լրջամիտ խորհրդով և վճռականն դիմեք հրապարակախօս առնուազդութեան ըրաւ Սիլուան, իրեն իրաւունքը և հաստատուն մտաց խորհուրդը յայտնելով ամենուն, և ամենքը թէպէտ ան ’ի բերան եղան, բայց այն անադորոյն բռնաւորաց յանդուգն նախանձը և ժպիրկ սրտմտութիւնը առաւել ևս զայրացուց և բորբոքեցուց յետին Թշնամութիւնը, անիրաւ դատաստանաւ վճռեցին Սիլուանոյ անպարտական մահ, որն որ ընդունեց անվրդով և անխռով

(1) Անտիոք երկու՝ Պիսիդեայ և Մելիտոս սովորեալ Թշնամիներն էին Սիլուանոյ, ասոնք առիթին մէջ զրպարտութեան և ամբաստանութեան երեն Սիլուանոյ վրայ, մինչեւ հանեցին անիրաւ վճիռ մահուան։

ոգւով։ Ա.ին տեղը դանուելոյս հաւատարիմ աշակերտներն ժկիլ Պողոսեան անուն, և ապէխոսալ սրտիւ աղաչակեց բարձրաձայն այն անիրաւ ժողովին մէջը, ահա անպատճառ մեռանի Սակրատ, որ դարձաւ անոր քաղցրալիր դիմաք ու ըսաւ, սիրելի՛դ իմ, ինչ կ՚ուզեիր, կը խընդրեիր որ ես մեղապարտ մեռանիմ, գիտցիր, որ Աստուածը ու Մեհեստոսը զիս կը մեհաթանեն իրենց աստուածանալու Թեաւքը և զպատրաստեցեալը, բայց միւս մը չկայ այս տեղս։ Ատանկ անվերջով և անվերհիս քաջասրտութեամբ կը խօսէր, և ամենուն իրեն սրտմտիլը կը հանդիսացուցանէր և կը զարմացանէր մինչեւ վերջին շունչը, որն որ սպառեցին մոլեխինդ դեղ մահու արբուցանելով։

Ա.յս գերահռչակ խմաստասիրին Սակրատայ գիւտաղնաւեան արիութեանը քաջահմուտ են ուսումնասէրները, որունք որ կարդացեր են Պղատնի հնախօսութիւնը։

Պատճէն տեսանը որ այս Սակրատ խմաստասէրը ինչպէս եռանդուն էր բարոյական խմաստասիրութեան հոգւով, որով կը փութար և կը հոգար միշտ Աթենացիները կրթելու և բարոյական ընելու, որպէս զի ամենքը ըլլան բարի վարուց տէր և բարի մարդ աշխարհի։

Խմաստասիրին այս աշխոյժ և վառվռուն ոգին ոչ ոք կարողացաւ խափանել և կամ շնջուցանել, մանաւանդ վատթարագոյն չարասէրը կրնաք բարոյական աղնիւ կրթութիւնը առեցողները բարբարոս սուզ թշնամիները բնաւ երբէք կարող չեղան այս վեհանձն և բարեհամբաւ խմաստասիրը ապառնալիքներու երկիւղներով արգիլելու, և կամ հրաժարեցնելու իր մտացը հաստատուն դիտաւորութենէն որ էր միայն անխոնջ ուսուցանել ամենուն բարոյական խմաստութիւնը։

Ա.րդ՝ այս տեղս, ո՛ բարեմիտ ուսումնական սիրելի, կշռադատեա մաօքդ բաղդատելով հոգիտդը մարմնասիրին հետ, և ապա սկսի՛ր իրաւամբ ըսելու, թէ որչափ առաւել քան զՍակրատ խմաստասէրն վատթարչան վատահամբաւ էին և քաջադոյն արիացած քրիստոնէական հաւատոյ ճշմարտութիւնը քարոզող սրբազան Աւետարանիչները

եւ Աքաւնները՝ առաքելապատիւ սրբազան Հայրապետները և վարդապետները։ Վասն զի ասոնց քարոզութեան պաշտօնը գերազանց էր քան զպաշտօն խմաստասիրին, ասոր կրթութեան ուսմունքը մարմնաւոր էր և բնական օրինաց կը հետեւէր, իսկ անոնցը հոգեւոր էր և շնորհական և աւետարանական օրինաց կը ծառայէր։ Գիտենք որ բարոյական գիտութիւնը մարդս ըստ աշխարհի քաղաքավար և աշխատական բարի մարդ կ՚ընէ, բայց հոգւոյն երջանկութիւնը կարող չէ տալու, որ է Աստուծոյ շնորհացը և փառաց ժառանգ ըլլալ, որով պիտի ըլլանք բարի մարդ Աստուծոյ, բայց և այս կ՚ըլլայ աստուածպաշտութեան կրթութիւնով։ Որքան բարոյականին հետեւողը կ՚անուանի միայն բարի մարդ աշխարհի, իսկ աստուածպաշտութեան հետեւողը միանգամ կը կոչուի բարի մարդ Աստուծոյ։ Ինչպէս այն գերագոյն և վեհ վերատութիւնը կոտայ Պօղոս առաքեալը կատարեալ աստուածպաշտութեան, ուղղափառ քրիստոնէական հաւատոյ ճշմարտութեան հետեւողներուն այս օրինակ շքեղ անուանակոչութեամբ։ ,, Ա.յլ դու ո՛վ մարդ ,, Աստուծոյ փախիր յայնցանէ և երթ զհետ արդարութե՛ ,, աստուածպաշտութեան զհաւատոց ,, Ա. Տիմ. Զ. 11։

Բարոյական գիտութիւնը մարդուս չար ու մոլի կիրքերը կը յաղթէ ու կը մեռցէ և վարքերը ուղղէ բարի ընելու։ Իսկ հաւատարեալ քրիստոնէական կրթութիւնը անկրօնութեան մոլորութիւնները և աստուածայական շնորհաց թերագրութիւնները կը յաղթէ ու կը մեռցէ մարդուս կամքին միտքին ու սրտին, և աստուածային շնորհաց ձիրքերով կը զարդարէ և աւետիս յաւիտենական կենաց կը պարգեւէ։ ապա ըստ առաքելոյն։ ,, Արմնոյ ,, կրթութիւն առ ոսկաւ ինչ օգտակար է, իսկ աստուածպաշտութիւն առ ամենայն ինչ օգտակար է, և զաւետիս ,, կենաց ունի զարդիս և զհանդերձեալսն ,, Ա. Տիմ. Դ. 8։

Բարոյական գիտութեան լոյսը կուտայ բնական օրէնքը՝ որն որ աստեղաց նուազ լուսաւորութեանը կը համեմատէ Լուսնկոտրանը, իսկ հատարեալ աստուածպաշտութիւնը

կը լուսաւորի քրիստոնէական հաւատոյ ճշմարտութեան պայծառագոյն լուսովը, որ կը համեմատի ըստ Պահլեւ բանին արեգական համատարած լուսափայլութեանը։ Յով. ԺԲ. 36—46։

Բարոյական մաքրութիւնը մարդս հոգւով և մարմնով կատարեալ բարի և Աստուծոյ հաճելի կառնէ, բայց քրիստոնէական ճշմարիտ հաւատոյ լոկ չէ ընելը, այլ քրիստոնէական ճշմարիտ հաւատոյ բաւական հոգեւոր կրթութիւնը հրահանգութիւնը կատարեալ բարի կընէ մարդը և Աստուծոյ հաճելի։ ըստ այնմ։ ,,Օրը մեքն քարոզեմք, և խրատեմք զամենայն ,,մարդ, և ուսուցանեմք զամենայն մարդ կատարեալ ՚ի ,,Քրիստոս Յիսուս,, Կող. Ա. 28։ ,,Աստանց հաւատոյ ,,անհնար է հաճոյ լինել Աստուծոյ,, Եբր. ԺԱ. 6։

Արդ՝ թէ որ այսքանիկ հաւատօրէն մը խոնարհութիւն կայ քարոյական մաքրութեան և քրիստոնէական հոգեւոր կրթութեան մէջ, ապա այս Աբեւտարանի ճշմարտութեան հոգեւոր ուսուցչներուն և քրիստոնէական ազգային վարդապետութիւնը տարածող քարոզիչներուն հաւատքէն անկեղծ արիւթիւնը և եկեղեցութիւնը առաւել ազատ չելլէ պիտի ըլլայ բարոյական խնամատարութիւնը տալէ ցառնող Աստուածն և ուրիշ խնամատարներուն։ Այսպէս վերջին խնամատարութեան անուսուցը և անպատշաճ լուսովը վայելուն զարդարուած կին։ ,,Օ խնամատարն խօսիմք ,,ընդ կատարեալս, զխնամատարին ոչ աշխարհիս այսորիկ, ,,այլ խօսիմք զԱստուծոյ խնամատարին ծածուկ խոր- ,,հրդով,, Ա. Կոր. Բ. 6։

Սուրբ Հոգւոյն Աստուծոյ առնակարող անյաղթելի զօրութեանը արհասած կին։ ,,Մեք ոչ եթէ կիսոյկ ,,աշխարհիս առաք՝ այլ կիսոյն որ յԱստուծոյ,, Ա. Կոր. Բ. 12։ Նէ Յիսուսի Քրիստոսի հաւատոյ ձրձռատնէ սիրովը սասակի վառուած կին։ ,,Այլ մեկնեսցէ ,,զմեզ ՚ի սիրոյն Քրիստոսի, ներզուէ, թէ անձկութի, թէ ,,հալածանք՝ թէ սով՝ թէ մերկութի՝ թէ վիշաք՝ թէ սուր. ,,արկեալ և գրեալ է, վասն քո մեռանիմք զօրհնեալդ, ,,համարեցաք իբրեւ ոչխար ՚ի սպանդ,, Յռոմ. Ը. 35։

Վանաւանդ առաւել սրիւթիւն ունէին հաւատոյ ճշմարտութիւնը, աւետարանական ազգամիտ վարդապետութիւնը քարոզելու համարձակ և անեղկիւղ։ որով հետեւ անքննելի տպաւորած է իրենց յիշատակութիւնը մէջ և հաստատուն ներգործած այն Յիսուսի Քրիստոսի անվոխելի և ամենազօր խոստումնքը։ ,,Օ և ես տայ ,,ձեզ բերան և իմաստութիւն, որում ոչ կարիցեն կալ ,,հակառակ կամ ատել պատահանի ամենեցուն հակառակ- ,,կացեք ձերոյ,, Ղուկ. ԻԱ. 15։

Ուրեմն ունկնդիր ըլլալէ այս համարձակ քարոզիչներուն սրբազան Աւետարանիչներուն և Առաքեալներուն և առաքելական սրբազան Հայրապետներուն և վարդապետներուն, որ սուրբ աւետարանը ազգամիտ վարդապետութիւնով, սուրբ դիրքերուն հեղինակութիւնովը կը քարոզեն, և ուղղափառ քրիստոնէական կրօնքին ըստ շաւղով ձանապարհին կառաջնորդեն, և աստուածային շնորհացը և փառաց արժանաւոր կընեն։ այս տեղ հետեւաբար վկայութիւններուն ալեկոծ մը մեզ մտաց խորհրդածութիւնը տանք։ ,,Այլ ոչ վասն նոցա միայն ապա- ,,չեմ, այլ և վասն ամենայն հաւատացելոց բանիւն ,,նոցա յիս,, Յով. ԺԷ. 20։

,,Օ ամենայն որ կարդացէ զմեռն տեառն, կեցցէ։ ,,Իսկ զնացէք կարդացէք, յոր ոչն հաւատացին, կամ ,,զնացէք հաւատացէն, որում ոչ լուան, կամ զնացէք ,,լուիցեն առանց ուրուք քարոզելոյ։ Ղուկ. Ի. 15–14։

Այս ուղղափառ հաւատոյ ճշմարտութեան և փրկութեան ուսմունքը մարդկային մտաւարժութեամբ և բնական դիտութեամբ ստացուած արդիւնքնիս չէ, այլ աստուածային ներքին շնորհոյ յայտնութեան և ներգործութեան ձիւ պարգեւն է, որ կը շնորհի Աստուծոյ անսահման մարդասիրութիւնէն, և դերբնականապէս կը լուսաւորէ խոնարհութեամբ և սրբութեամբ սրտի ընդունողներուն միտքը, որով կարող կըլլայ հաւատոյ ճշմարտութիւնը ըստ ամենայնի ընդունելու և սրտի մտաք ճանչնալու ու այնուհետեւ մոլորութեան ու անհաւա-

տութեան կորստապատիւը դաղափարները միտքին մերժե-
լու և անհետ ընելու. սակը հանար կը գրէ Պօղոս առա-
քեալը. «Օ՛ի ընդհօք նորա էք վիրհատեալք՝ ի ձեռն հա-
»ւատոյն, և այս ոչ՝ ի ձէնջ, այլ Աստուծոյ պարգեւ է»։
Եփես. Բ. 8։ Ա. Կորն. ԺԲ. 9։

Ա. յս առաւածային ներդործական շնորհաց պարգեւը
արդեօք ոմն արժանի կ՚ըլլայ առնելու և արդիւնաւորե-
լու սրտին ու մտքին մէջը, անշուշտ ոմն որ Աստուծոյ
երկիւղը ունի սրտովը և պարզութեամբ մտաց կը կարդայ,
կամ մեկ կ՚ընէ առաւածաշունչ սուրբ գիրքերը, և
անոնց ողջամիտ վարդապետութիւնը լսելու և սորվելու
կը հետեւի, որով կ՚ըլլայ կատարեալ հաւատացեալ և
բոլոր քրիստոնեայ բարի վարք ունենալով. և առնցմով
բոլոր մարդ Աստուծոյ, այս խօսքերուս հետ հշտապատճ
բաղդատէ երանելի Պօղոս առաքելոյն գրածը, «Ամենայն
»գիրք առաւածաշունչ և օգտակարք՝ ի վարդապետու-
»թիւն են, և՝ ի յանդիմանութիւն և յուղղութիւն,
»և՝ ի խրատ արդարութեան, զի կատարեալ եղիւ մարդն
Աստուծոյ, յամենայն գործս բարութեան հատուցեալ»։
Բ. Տիմ. Գ. 16—17։ Սակ ապացոյցը կ՚ուզին առնալ,
կարդան Գործք առաքելոցը, որուն մէջ կը տեսնուս, որ
յաւուկ առաւածային ազդեցութիւն մը եղաւ Փիլիպ-
պոս առաքելոյն, որպէս զի երթայ Եթովպացւոյ հարա-
ւային սահմանակողմը, որ կ՚ըսուէր Գազա կամ անա-
պատ, իսկոյն երթաց Փիլիպոս այն կողմը, և տե-
սաւ որ անկեց կառքովը կ՚անցնէր այն առաւածավախ
անուանի հզօր նեղբինի մարդը, որ Սաղմոսեան տա-
ճարին երկրպագութիւնը ընելէն ետեւ Երուսաղէմէն
վերադարձ կ՚ընէր, և այն կառքին մէջ նստած Եթովպ
մարգարէին գիրքը կը կարդար. նոյնժամայն վերտին
Աստուծմէ ազդեցութիւն եղաւ Փիլիպոս առաքելոյն
այսպէս, մտեցիր ու ել այդ կառքիդ մէջ. մօտեցաւ
Փիլիպոս նեղբինին կառքին, և նայեցաւ որ կը կար-
գար Եթովպ մարգարէութիւնը, մեկն՝ ի մեկ հար-
ցուց անոր. արդեօք կը հասկնաս այդ կարդացածդ միտքդ։

այն ալ պատասխանեց ի՞նչպէս կարող կ՚ըլլամ գիտ-
նալու իմանալու. թէ որ մեկը չառաջնորդէ չըսորվե-
ցունէ լինի, և այս ըսելով՝ հրաւիրեց Փիլիպպոս առա-
քեալը իրեն կառքը ու իրեն քովը տեղ, և կարդացած
Եթովպ մարգարէութեան գիրքին տեղը այսբացուած էր։
»Իբրեւ ղոչխար՝ ի սպանդ վարեցաւ, և իբրեւ գորով
»առաջի կտրչի անմռունչ, այնպէս ոչ բանայ զբերան
»իւր. ՚ի խոնարհութեան նորա դատաստան նորա բար-
»ձաւ, և զազգատոհմն նորա ո՞ պատմեսցէ, զի բառնի
»յերկրէ կեանք նորա»։ Եսայ. ԾԳ. 7։

Ա. յս տեղս մտաւութեամբ մը կարգալով նեղբինին
սկսաւ խնդիր ընել Փիլիպպոս առաքելոյն, կ՚ազաչեմ
քեզ ըսաւ, Եսայի մարգարէն այս խօսքը որո՞ւ համար
կ՚ըսէ, իրե՞ն համար, եթէ ուրիշ մեկու մը համար։
Ա. յնուհետեւ Առաքեալը խօսելու սկսաւ ու քարոզեց
անոր, որ այս խօսքերը մարգարէութիւն է Յիսուսի
Քրիստոսի մարդեղութեան ու չարչարութեանն և խաչե-
լութեանն վրայ՝ և թէ Յիսուս Քրիստոս է Որդի Աստու-
ծոյ և փրկիչ աշխարհի։

Կ՚ա տեսանի, որ երկիւղած Աստուծոյ բարեմիտ նեղ-
բինին կարդալով Աստուածաշունչ սուրբ գիրքին Եսայեայ
մարգարէութիւնը, և անոր վրայ խորհելովը Աստուծոյ
կողմանէ խրատեցաւ իրեն Փիլիպպոս առաքեալը, և անոր
ողջամիտ քարոզութիւնը լսելով՝ և մտացը մէջ գանձե-
լովը վերտին աստուածային ձրիական շնորհաց հանդի-
պեցաւ և քրիստոնէական հաւատոյ պարգեւին մասնակից
եղաւ, և՝ ի ձեռն նոյն առաքելոյն Փիլիպպոսի մկրտե-
ցաւ, և զօրացուցիչ արդարացուցիչ շնորհաց սուրբ Հո-
գւոյն Աստուծոյ արժանացաւ, ինչպէս գրուած է։
»Եթաց Փիլիպպոս զբերան իւր և սկսեալ՝ ի գրոց
»յայսցանէ՝ աւետարանեաց նմա զՅիսուս։ Իբրեւ եր-
»թային ճանապարհայն, եկին՝ ի ջուր մինչ, և ասէ
»նեղբինին, ահաւասիկ ջուր՝ զի՞նչ արգելու զիս՝ ի
»մկրտելոյ, և ասէ ցնա եթէ հաւատաս բովանդակ սրտիւ
»քով՝ մարթէ։ Պատասխանի ետ և ասէ, հաւատամ

,, եթէ Յիսուս Քրիստոս է Որդի Աստուծոյ։ Եւ հրա-
,, մայեաց կացուցանել զկառան՝ և իջին երկոքեան ՚ի
,, ջուրն, Փիլիպպոս և նեղքինին, և մկրտեաց զնա։ Եւ
,, երբեւ ելին ՚ի ջրոյ անտի, Հոգին սուրբ եկն ՚ի վերոյ
,, նեղքինոյն ,,։ Գործ. Ը. 26—29։

Ահա այս է առաւելագոյն գերբնական իմաստութենէն հաւատոյ աշխարհութիւնը սորվելու միջոցը և կերպը, և անկէց լուսաւորելուն հնարքը. ըստ այնմ։ ,,Գրեալ ,, է ՚ի մարգարէս, և եղիցին ամենեքեան ուսեալք Աս-
,, տուծոյ, ամենայն որ լսէ ՚ի Հօրէ և ուսանի, դայ առ իս։
,, Յհ. Զ. 45։ Եթանէ քեզ Սիմոն որդի Յովնանու,
,, զի մարմին և արիւն ոչ յայտնեաց քեզ՝ այլ Հայրն իմ,
,, որ յերկինս է ,,։ Մտ. ԺԶ. 17։ Ա. յս առաւելագոյնս հնարհոյ պարգեւին հանդիսեցաւ այն Աստուծոյ երբ կիրեղաց Յիսուս անուն կինը, որ երբոր Պօղոս առաքեալն քարոզելիքնը լսելով գնաց, ու պարզ մտօք և երկիւղածութիւնով մոկի կ՚ընկնէր, առաւելագոյնս նեղքին հնարհոյ ծագեցաւ անոր սրտին մէջը՝ որով արժանաւորեցաւ քրիստոնէական հաւատոյ աշխարհութեան առաւելագոյնս պարգեւը ընդունելու և մկրտուելու Պօղոս առաքելոյն ձեռքով. ինչպէս գրուած է։ ,,Կին ան-
,, անուն Յ Լեդիա ծերասպաձառ՝ ՚ի Թիւատիրա քաղաքէ,
,, երկիւղած Աստուծոյ՝ լուաւ, զորոյ սիրտ Տէր բացաւ
,, զիւրա անսալ խօսիցն Պօղոսի ,,։ Գործ. ԺԶ. 14։

Այս այս երանաւետ հաւատոյ աշխարհութիւնը մեզի աշխարհիս և բարի քրիստոնեայ պիտի ընէ, վասն որոյ այս ուղղափառ հաւատոյ դաստիարակութիւնը և կրթութիւնը մեզի սուրբ եկեղեցին Քրիստոսի առաքելական լուսով, և մանաւանդ սուրբ գրոց հնչնականութիւնով կը մատակարարէ այն առաւելագոյնս հաւատոյ շնորհքները ողջախոհ և անարատ վարդապետութեամբ. առոր համար կը գրէ Պօղոս առաքեալը Տիմոթէոս աշակերտին, որ հաստատուն պահէ ողջախոհ վարդապետութեան այս անարատ գաղափարը որ լսեմն լսեր ու սորվեցուցեր էր։ ,,Ընդէնս օրինակ ողջմտութեան

,, քանիցն, զոր լուար յինէն լսեալ՝ հաւատովք և սիրով որ
,, ՚ի Քրիստոս Յիսուս ,,։ Բ. Տիմ. Ա. 13։

Ա. յս աստուածանական ողջմտիկ վարդապետութեան մէջ պիտի զօրանայ ամէն մեր աստուածհաճոյ առաքինութիւնը օր ըստ օրէ. և մեր անձը հոգեւոր երջանկութեան և բարեաստութեան մէջ գտնելով՝ սուրբ Հոգւոյն Աստուծոյ շնորհքներն պիտի պաշտպանեն, և ուղղափառ հաւատով և մաքուր սրտով Աստուծոյ մերձենալ և հաճելի պիտի ըլլանք։ Ա. յս էր որ մեզի քարոզից մեծ Հայրապետն մեր սուրբ Գրիգոր լուսաւորիչն, ըսելով։ ,,Պիտոյ է մեզ դաստիարակութիւն
,, աստուածայնոյն ՚ի հրահանգել զմեզ ՚ի լաւութեան կեր-
,, գըս, զի յանձանձեալք ՚ի շնորհաց սուրբ Հոգւոյն,
,, չխարաստութեամբ առ եղծուածս զվատաթափ արդարու-
,, թեան սուրբ սրտիւ և ուղղափառ հաւատով Աստ-
,, ուած ,,։ ՚ի Նար. Բ. Յաճախ։

Այսպէս պարտ է մեզի միշտ զգուշանալ, որ չըլլայ թէ հակառակ ողջմտիկ վարդապետութեան առաքելականն աշխարհութեան, և սուրբ գրոց վկայութեանը անհամեմատ՝ նորահնար խաբեական մարդկային դիւրաթափոր մտացը հաճելի, և մարմնասէր անօրժակաց ընդունելի, և աշխարհային ցանկութեան յարմարատոր մոլար վարդապետութեան ունկնդիր ըլլալով՝ առեղծ և մերժոտ գտնուինք ուղղափառ հաւատոյ ողջմտիկ վարդապետութեանը. վասն զի Պօղոս առաքելոյն սուրբ Հոգին աղեկ, և այն ալ մարգարէացաւ ու Տիմոթէոս աշակերտին գրեց թէ՝ ժամանակ պիտի ըլլայ, որ հաւատացեալ մարդիկներն մոկի պիտի չընդունին ուղղափառ հաւատոյ ողջմտիկ և անարատ վարդապետութեան, և հակառակին պիտի սուրբ եկեղեցւոյն Քրիստոսի միակերպ և ուղիղ և աշխարհ քարոզութեանը, այլ կողմնակցութեամբ մեկզմեկ բաժնուելով՝ ամեն մեկ կողմը իրենց կամացը հաճելի և ըսելացը ախորժելի քարոզիչներ պիտի ունենան, և Քրիստոսի աշխարհութենէն պիտի հեռանան, ուրանգի եկեղեցի ժամանակ, ըլլ ողջմտութեան վարդա-

,,պետութեան ոչ անապացեն, այլ ըստ խրատուն
,,ցանկութեանց կատեսցեն իւրեանց վարդապետս, ըստ
,,մորմանջելոյ ականջաց իւրեանց, և ի ճշմարտու-թենէ
,,անտի դարձուցանիցեն զականջս և յառասպելս կործա-
,,նեսցին,, Ա. Տիմ. Դ. 3—4։ Ա.յս անմիաբանու-
թիւնը և բազմատեսակ բաժանումը և վարդապետու-
թեան անհամաձայնութիւնը հակառակ չէ՞ մի աւետա-
րանական ճշմարտութեան և առաքելական ոչղամիտ քա-
րոզութեան։ Ա.յ՛ պիտի ըսես, թէ որ աւետարանական
և առաքելական ճշմարտութեան ուղղափառ մօտ հետե-
ւող ես, վասն զի Յիսուս Քրիստոս ինքնին յայտնեց, որ
իրեն բարեբար կամացը հակառակ լակ է անմիաբանու-
թիւնը և քրիստոնէից բազմատեսակ բաժանումը, ասոր
համար յայտնի և ամենուն լսելի խնդրուած ըրաւ առ
Հայր Աստուած, որ ամեն հաւատացեալները հաւատոյ,
յուսոյ և սիրոյ միութեան մէջ ձնան, զանազան վար-
դապետութիւն և բազմատեսակ քարոզիչները չունենան
և այլայլութիւն չբերեն քրիստոնէական ոչղամիտ և ու-
ղիղ հաւատոյ միութեանը մէջ. ըստ այնմ՝ ,,Ա.յլ ոչ
,,վասն նոցա միայն աղաչեմ, այլ և վասն ամենայն
,,հաւատացելոց բանիւն նոցա յիս. զի ամենեքեան մի լինեն,
,,որպէս դու Հայր յիս՝ և ես ի քեզ... Ընդ ես զնոսա
,,զոր եառեր ինձ՝ եառ նոցա, զի լինեն մի, որպէս և
,,մեք մի եմք,, Յով. ԺԷ. 20—21։ Այդ, տես, քննէ,
Քրիստոսի եկեղեցին չէ՞ որ այս հանգամանք և հանգիստ
միաբանութենէն ձերբազատ և բազմացաւ։ ,,Ընդ
,,ի կատարել աւուրցն պենտեկոստէից էին ամենեքեան
,,միաբան ի միասին։ Եւ բազմութեան հաւատացելոցն՝
,,էր սիրտ և անձն մի,, Գործ Բ. 1։ Դ. 32։

Տէս, Պօղոս առաքեալը քրիստոնէական խորհրդական
միաբանութիւնը անխոտոր և հաստատ պահելու համար
ունեցած անժխտելի պատասխանութիւնն, ինչպէս ճշմա-
րիտ ու ճիշդ պատգամներով կ'ինքնաբանէ։ ,,Փոքր
,,պահել զմիաբանութիւն հոգւոյն յօդիւ խաղաղութե-
Եփես. Դ. 3։ Ասոնք ամենը մէկ սեպհական ժողովուրդ

Քրիստոսի ենք, և ամենքս հոգեւոր և խորհրդական
մարմին Քրիստոսի ենք, և մէնք ես ամենուն ընդհան-
րական դրախ կենդանարար և զօրացուցիչ ամենեցուն։
Եփես. Ա. 22։ Կողոս. Ա. 18։

Եւս և ամենքս մէկ հօտ պիտի անուանիմք Քրիստոսի
և մէկ աւետարանական ճշմարտութեան հոգեւոր փարա-
խին մէջ ժողոված, և ամենուս վրայ ինքնիշխան մի մե-
ծին հովիւ քաջ և հովուապետ ամենայնում ինքն Յի-
սուս Քրիստոս է խոստացեալ։ Յով. ժ. 11—14—16։
Գործ. Ի. 28։ Եբէր. ԺԳ. 26։ Ա. Պետ. Ե. 2—3։

Այսպէս ինչպէս որ ընդհանրական և կենդանարար դրախ-
նիս մի և նոյն Քրիստոս է, և ամեն ուղղափառ և բա-
րեպաշտ քրիստոնեայներդ անոր խորհրդական մարմնին
կ'անուանին, հաղորդուած ըլլալով անոր սրբարար շնոր-
հացը և փրկագործ զօրութեանը, և միանգամայն ամենքս
անոր սեպհական բանաւոր ոչխարներն ենք, և այն խակ է
ամենուս վրայ ամենակալում և ամենիշխան հովիւ, և
ամենուս յոյսը մէկ է հաստատուած աստուածայնին պար-
գեւներուն վրայ, որով կանչուած ենք յարդիւրութիւն
Հօր Աստուծոյ ի ժառանգութիւն յաւիտենական կեանց
և երջանիկ վաստաց ալքայութեան երկինց, ուրեմն մէկ է
ակնկրնիս Յիսուս Քրիստոս, որ իրեն փրկագործու-
թեան իւրաքանչիւրովը ամենքս ստացած է իրեն սեպհական ժո-
ղովուրդ, և ամենքս անոր սրբեցուցած Հնմանիա և կա-
տարեալ մի և նոյն հաւատքը պիտի ունենանք, որ նա
ինքն է առաջին հիմնական և նախկին հաստատիչ և պար-
գեւիչ մերոյս ուղղափառ և կատարեալ հաւատոյ ճշմար-
տութեանը։ Եբէր. ԺԲ. 2։ Եւս և ամենքս ունինք անոր
հաստատած հոգեւոր և խորհրդաւոր ծնունդը սրբարար
և հոգևոսրդ մկրտութեան, ,,Մի մարմին և մի հոգի,
,,որպէս և կոչեցարուք ի մի յոյս կոչման ձերոյ. մի է
,,տէր, մի հաւատք, մի մկրտութիւն,, Եփես. Դ. 4-5-6։
Ա.յ պատճառներով չէ՞ որ ամեն զանազան այլայլութե-
քրիստոնեայ ազգերը հոգեւոր խորհրդածութեան մէջ
միաբան միասիրտ և համակամ ըլլալու համար, սրբազան

առաքեալներուն ժողովքը առնուն միանգամայն այս առաջնամեայ եւ գերամեծար անունը առնելն, կոչելով Երկնառանձայ։ «Դու եղիր նոցա դուն ոչխարի ժողովել յերկինս, եւ ուսուցանել ժողովուրդ քաղաքաւ, եւ անուանել նոսա Ս. Նահատակք զաշակերտն քրիստոնեայս»։ Վարք Յ. Ա. 26։ Ինչ պանծալի անուն է այս, երբ որ այս քրիստոսաշնորհ անունով զօրացաւ նկուղցին Երկիրս, մարախրանքը նահատակները այս պաշտելի անունով ալեւացած կ՚ելլային կռապաշտ բռնաւորներուն առեւանը, այս անուան սիրովը վառուած կը հանդիպէին տառապիկ տանջանքներու եւ կը դիմային դառն մահու, այս շնորհապարգեւ եւ երջանկազարդ անունով կը զօրացունէր կը հաստատէր հաւատացեալները պետրոս առաքեալը։ Ա. Պետր. Դ. 15—16։

Ասդ՝ որ է միացեալ այս ամենամեծար երկնաշնորհ քրիստոնէական անուան շքեղութիւնը, որ միայն տալը դրքին մէջ կը տեսնուի, իսկ քրիստոնէից սրտին ու մտքին մէջ ինչու չգիտեմ թագաւորէ եւ չը վառաւորուի, ինչու համար քրիստոնէական անունին սիրոյ, միաբանութեան եւ խաղաղութեան ամենազօրաւոր բարձրաձայնչ շառաւիղները քրիստոնեայ ազգաց մէջը խամրած ու արիւնները դէզ դէզ պակաս եղեւին. մինչ միայն անունովն լսելով տալը դրքէն եւ երբեմն քարոզիչներուն բերնէն կ՚ըմպելնիք եւ երանութիւն կուտանք այն առաջին դարերուն մէջ գտնուած քրիստոնեայներուն, որոնց մէջը քրիստոնէական սէրը, միաբանութիւնը եւ խաղաղութիւնը կը փայլէին, հիմակ անոր հակառակը կը տեսնուի տեղ տեղ, անմիաբանութիւն եւ խռովութիւն. ամենքը Ս. Հաւատոյն կ՚ընդունինք եւ աւետարանական Ճշմարտութիւնը կը ճանչնանք, բայց այս է զարմանք, որ Ս. Հաւատոյն քրիստոնեայ ազգաց մէջ բանակռուութեան հարցմունքները հանելով, հակառակ ոգիովին վարդապետութեան տալը Ս. Հաւատոյն՝ նորահնար սէս սէս վարդապետութիւն հնարելով, ուղղափառ քրիստոնեայները տակաւ եւ աշխարհային մոլմեռաւ ազատութիւնովը խոտանալով,

պարզամիտները որսալու կը հետեւին գայթակղեցուելով եւ բաժանելով իրենց ազգային ուղղափառ եւ անարատ Եկեղեցիեն, իրենց կողմը դարձնելու եւ իրենց ժողովուրդ շահագործելու կ՚աշխատին, ձեն բնաւ աշխատիր այն աւետարանական քրիստոսաճիր սէրը, միաբանութիւնը եւ խաղաղութիւնը սերմանել քրիստոնեայ ազգաց մէջ, այլ քան ամենայնի բանակռուութիւն, տառապիւթիւն, վրդովմունք, բաժանումնք, քրիստոնեայ հայրը քրիստոնեայ որդիին, քրիստոնեայ գերդաստան մը իրեն մեծաւոր ազգային քրիստոնեայ գերդաստանին. այն կ՚ըսէ, քրիստոնէական Ճշմարտութիւնը եւ վերկութիւնը իմ կողմն է. նոյնպէս եւ միւսը, ահա առանձ առջը Աւետարանին Ճշմարտութեան եւ բարեմասնութեան հոգեւոր սերմանելը՝ առապարութեան, բանակռուութեան, խռովութեան եւ վրդովմունն վտանգելու մէջ կ՚նայելով հերձուած անպատուղ կը ճնայ, «Աչս այլն անկաս ՚ի մէջ վշոց, եւ ելին փուշքն եւ հեղձուցին զնա»։ Մատ. Ժ. 7։ Այս մեզք մեզ սրտին մերժենք մտքաւ պահենք մեզ միաբը բանակռուութեան, առապարութեան, խռովութեան վշասաբեր չար կիրքերէն, նորահնար եւ օտարաձայն վարդապետութիւններէն եւ ուսուցիչներէն եւ ուսմունքներէն հեռի կենանք, որպէս զի իրրեւ երկիր բարի ընդունինք աւետարանական Ճշմարտութեան եւ քրիստոսական վարդապետութեան սերմանը, հոգեւոր արգասիքներ արգիւնաւորելու եւ պտղաբերելու. ըստ այնմ՝ «Աչս այլն անկաս յերկիր բարի, եւ տայր պտուղ, եր որ հարիւրապատիկ եւ եր որ վաթսնապատիկ, եւ եր որ՝ երեսնապատիկ»։ Մատ. Ժ. 8։

Այս եւ նորահնար վարդապետութիւններն օտարաձայն նոր եւ հակառակ տալը Աւետարանին ըլլալը այս նշանակ յայտնի ըրած են իրենք, որ իրենց մէջ իրենց հնագոյն վարդապետութիւնը մէկ տեղ կայանք չեն տուած, այլ միմեանց հակառակ մէկ մէկի տարբեր, իրենք իրենց մէջը բաղմատեսակ եղած են. տասնկ օտարաձայն վարդապետութիւնէ միտքնին ապատ պահելու համար գրած է Պօղոս առաքեալը։ «Յառնելոն պէսպէս եւ օտարաձայնս

,, մի դանդաղէք ,, ԵՐԷ. ԺԸ. 9. Եւ այս խօսքէն յառաջ
ալ մեր միտքը անանկ օտարաձայն և պետպէտ գայթակ-
ղեցուցիչ ուսմունքներէ վարդապետութիւններէ ազատ և
անարատ պահելու միջոցը և կիրքը սրտիցս մեղմ նոյն
առաքեալը խրատեցավ : ,, Յիշեցէք զառաջնորդս ձեր, որք
,, խօսեցան ձեզ զբանն Աստուծոյ , հայեցեալք ի կէր-
,, ցից նոցա , նմանիմք եկեղեցւոյ հաւատոյն ,, ԵԲՐ.
ԺԳ. 7. Ի՛նչ ըսել է, բնաւ միաբերնիւք մի հեռացունիք
ձեր հոգեւոր առաջնորդներէն, որոնք որ ձեզի քարո-
զեցին Աստուծոյ աւետարանական Ճշմարտութիւնը , և
ձեզի հաւատոյ առաջնորդ եղան և հաւատոյ լուսով լու-
սաւորեցին ձեր միտքը , անոնց առաքելութիւնը և հո-
գեւոր երախայքը մի մոռնաք , մանաւանդ նայեցէք , որ
անոնց ձեզի քարոզած հաւատքին Ճշմարտութիւնը ան-
խախան պահէք , ասիկ դարձեալ օտարաձայն վարդապե-
տութեան ախանջասրը չըլլաք ընաւ :

Պօղոս սրբազան Պաղեստին այս հոգեշահ խրատներն կը
յորդորեր նաև Տիմոթէոսի միշտ մեր սրբազան հայ-
րապետներս չհեշտանք և անոնց մեզի քարոզած հաւատոյ
Ճշմարտութեան լուսաշող ջահերն դարձ չնենք լա-
լելու , ասիկ օտարաձայն վարդապետութեան չհետեւե-
լու , որպէս զի չըլլայ թէ ապերախտութեան չար անունը
ժառանգած ըլլանք , և Աստուծոյ սրտմտութեան
պարտաւոր գտնուինք . ասոր համար է , որ մեր Հայոց
ուղղափառ առաքելական , մեր քրիստոնէական հաւա-
տոյ առաջնորդ՝ և աւետարանական Ճշմարտութեան քա-
րոզող՝ բազմերախտ մեծ Հայրապետն մեր առաքեալ Գրի-
գոր լուսաւորչին յիշատակելով չմոռնալ անոր հոգեւոր
երախտիքը , որ առաքեալներէն ետքը մեզի ամենամեծ
բարերարն եղաւ , մեզ ամբողջ ազգովս քրիստոնէական
հաւատոյ լոյսը , առաքելական Ճշմարիտ վարդապետու-
պարգեւները և աւետարանական սրբազան վարդապետու-
թիւնը , որով կոչեցաք և անուանեցաք սրտիկ լուսոյ ,
եկեղեցի Քրիստոսի : Ո՛հ այս երախտագիտութեան
յայտնի կ՚ընենք , ոչ միայն Հոր Աստուծոյ ըսա՛ ընդ

առաջ Հոգւոյն Ընծայելը՝ և Յիսուսի Քրիստոսի կամքը
անոր հաւատաւոր ուղղափառ եկեղեցիին երբէք չջաժ-
նուելով անձամբ և սրտիւ , և անոր քարոզած հաւատոյ
Ճշմարտութիւնը , սրբազան և ուղղափառ վարդապետու-
թիւնները և առաքելական վարդապետութեան
նները , խորհրդաւոր և վայելուչ ծէսերը ու արարողու-
թիւնները , իբրեւ հաւատարիմ առանդապահ ամենայն
զգուշութեամբ պահած ենք ու կը պահենք ընորհիւն Աս-
տուծոյ , այլ և կը յիշատակենք անոր արժանն և պանծալի
հոգեւոր հովուապետական մեծահռչակ անունը , հրաշալի
բարեմասնական հոգեւոր արդիւնքները , ոչ թէ միայն սրտիւ
և մտօք այլ և եկեղեցական երգով վերապատմելով .
ըստ այնմ՝ ,, Աստ զվանականն Գրիգորիս՝ի խառնել
,, նատեալսդ , զՎրէժսրիսա առաքն Հայրապետին , եկայք
,, վերապատմեսցաք : Աստ զանապատական Հոգեւոյն պար-
,, գեւս բաշխող սրբոյ Կաղոտնոյ , յորդիս լուսոյ նոմա-
,, ծնեալք եկայք վերապատմեսցաք : Աստ զաստա-
,, ծային բանին պատուոյ՝ի Հայաստան աշխարհ՝ աշա-
,, կերտաւոր նմա մանկունք , եկայք վերապատմեսցուք ,,
՝ի Շարական :

Աստ՝ թէ որ կշռադատէք բազմարդիւն Հայրապետին
մերոյ սրբոյն Գրիգորի լուսաւորչի՝ մեր վրայ ունեցած
հոգեւոր երախտիքը , բազմաեռակ պիտի գտնուիք . ապա
ուրնին մենք ալ անոր երախտագիտա ընծայութիւնը
կը պարտաւորուինք շատ ու շատ , ,, Մեռանի՝ որպէս շատ
,, ոսկա , շատ խնդրեսցի՝ի նմանէ ,, Գ Ե՛ԼՔ. ԺԲ. 48 :

Աստ երախտագիտութիւնս Հայոյն ըսած ենք և կը-
նենք ամենակարող ջօրութեամբ և ընորհիւն Յիսուսի
Քրիստոսի , որ սուրբ Լուսաւորչին քարոզութեամբը հա-
ւատաւոր ուղղափառ Եկեղեցիին սրուշած ու զաս-
ուած ենք գայթակղեցուցիչ խօսքերէ այլասիրել կամ
վրդովիլ և օտարաձայն բանախոսութենէ գրգռուիլ
և հանդուրժել , ասոնք ինչպէս կրնաք դիտել առնել
և մերժել , և ապահովաբար արձակախոսութեան ոգւոյ
մոլորիլ , բնաւ մեկ կողմէ մը չենք կարող մեր հաւատոյն

միաքը թեւլագրել ու հրապուրել որ այս մեր աղօթից եկեղեցական ամբողջութենեն և միութենեն յիմարաբար և ապերախտութեամբ բաժնուինք և սրսըխլինք։ Այսու ըղ Դաղատացոց եկեղեցւոյն ժողովրդոցը պէս ծանծաղամիտ դիւրախաբ չենք, որ վսիսխսիսիք և յարիսիք այսօր այս կողմը, վաղը այն կողմը, որոց վասյ մեծապէս զարմանալով կ'ըսէը Պօղոս առաքեալը։ ,,Օ արհանամ ղն այդ,, պէս վաղվաղակի վսիսխսիսիք յայնմանէ որ կոչեացն զձեզ ,, ի շնորհսն Քրիստոսի՝ յայլ աւետարան ,, Գաղ. Ա. 6։ Եւ Կարնեթացւոց եկեղեցւոյն ալ կը գրէ որ բնաւ վսիսխսիսիլա չըլլան իրենց հոգեւոր և անձնական պաշտօնատարութեան մէջը անգամ։ ,, Ներաքանչիւր որ յոր կոչեցաւ եղբայրք, ի նմին կացցէ առաջի Աստուծոյ։ Ա. Կոր. Է. 24։ Եւսոլ երանաստէտ և հաւատարիմ կը պտնուինք մեր լուսաւորչին բազմերախտ հայրապետին սրբոյն Գրիգորի, որ այն աստուածատուր ձրիատուր պարգեւը քրիստոնէական հաւատոյ անվախճան գանձը որ մեզ աւանդեց քարոզելով։ ,,Գանձ անկապուտ են հաւատք,, ,, որք զգաստան՝ ի մեզ ամբարեն ,,։ ի Յաճախ. Շաբ. ԺԱ. Այս աստուածատուրգեւ հաւատոյ գանձը անկորստ և անպակասելի պահելինք այնպան հաստատուններնով հարատեւ հաւատքներն կրնալով քրիստոնէութեան շքեղ անուանը կրնալ, եւս և անսխալական հայրենիքներնուս գոյքին բռնատիրներեն, եւս և անսխալական հայրենիքներնուս գոյքին ըլլալով մարմնաւոր հարստութենեն մերկացած, ամեն կերպով ու ամեն կողմանէ վիշաներ նեղութիւններ, ըստ Պաւղոսի։ ,, Ա վիշաս՝ ի գետոց, վիշաս ,, յաւազակաց, վիշաս յազգէ, վիշաս՝ ի հեթանոսաց, ,, վիշաս՝ ի քաղաքի, վիշաս յանապատի, վիշաս՝ ի ծովու, ,, վիշաս՝ ի սուտ եղբարց ,,։ Ա. Կոր. ԺԱ. 26։

Այսպ այս բազմաեռակ հալածութիւններուն և վիշտերուն մէջ առաւել գովութեան արժանի են Հայոց Եկեղեցւոյ հարազատ և հաւատարիմ անդամները, որոնք ոչ միայն անպակաս և անկորստ պահեցին այն աստուածատուրգեւ հաւատոյ գանձը, այլ և աստուածահաճոյ ջերմեռանդութեամբ եւ առաքինական բարեմասնութեամբ բազմապատիկ շահեցին։ Որդ ըստ աւետարանական առակին եթէ այն ծառայ՝ որ իր տէրոջը լսելն յանձնած քանքարին (տաւկին) կրկնապատիկը շահելով վաստակեցաւ, ինչպէս տէրը կը վճռէ։ ,,Ընդունիր ,, ծառայ բարի և հաւատարիմ ,,։ Մտ. ԻԵ. 23։

Այսպ ուրեմն մեր Հայոց Եկեղեցւոյ պիտի և հաւատարիմ հարազատ որդիքը խորհրդաւոր բարեպաշտութենով և առաքինական բարեմասնութենով շահ ու վաստակ ունենալու համեմատ առատաձեռնարդեւ հաւատոյ անկապուտ գանձին, այսօրուան օրս պիտի Յիսուսի Քրիստոսի են, և հաւատարիմ Եկեղեցւոյն բարի քրիստոնեայ։ Ուրեմն ըստ երանելոյն Պօղոսի առաքելոյն, ոչ մարմնաւոր ձեռք հարստութեամբ և փառք և բնական գիտութեամբ ունելի պարծիլ, այլ քրիստոսական և սուրբ ուղղափառ կեդրոնի հաւատով։ ,,Պարծիմք ի Քրիստոս Յիսուս և ոչ ի մարմին պանծացեալ ,,իմք,,։ Փիլիպ. Գ. 3։

Այսպէն շատ ու շատ առաւել արժան է քրիստոնեին իրաւամբ պարծենալ քրիստոսական հաւատոյ ճշմարտութեամբը, որուն բազմաեռակ սքանչելի և լոմանալի նեղութիւնները դիմանալով և խոստովանելով արժան և հարկ է միշտ յիշել Պետրոս առաքելոյն այս քարոզած իրատը։ ,,Արդարև լինիջիք՝ որ այժմ սակաւիկ ինչ ,, ըստ պատշաճի երացդ տրտմեալ եք ի պիսպիս փորձութիւնս, զի հանդիպս ձերոյ հաւատոյն առաւել քան ,, զսակի կորստական պատուական է, որ հրով փորձեալ՝ ,, գտանի ի գովեստիւն և ի փառս ,,։ Ա. Պետ. Ա. 6-7։

Այս առաքելոյն խօսքերուն մէջ յայտնի կ'երեւին քրիստոնեական հաւատոյ սքանչելի ներգործութիւնները, որ ջերմեռանդ և ուղղափառ հաւատացեալը հոգւով պիտի զգայ այն ամենը։ Նախ ուրախութիւն մխիթարութիւն մը աշխարհային տրտմութիւններու և զանազան փորձութիւններու մէջ, վասն զի քրիստոնէական ճշմարիտ և ուղիղ հաւատքին զօրութիւնը սրտին մէջ հաս-

առաւել պահով հաւատացեալը չգիտէ յաւտահատ աշ-
խարհի ձախորդութեան և տրտմութեան դիպուածներու
և զանազան փորձութիւններու հանդիպած ժամանակը,
այլ պիտի ամենուն յայտնի հաւատով համբերատար և
երկայնամիտ ըլլալով։ ,,Օ՛ն ամենայն որ Աստուծոյ
,,ծնեալ է յաղթէ աշխարհի, և այս է յաղթութիւնն
,,որ յաղթէ աշխարհի հաւատքն մեր։ Եւ ո՞վ կայ որ
,,յաղթէ աշխարհի, եթէ ոչ որ հաւատայցէ՝ եթէ
,,Յիսուս է որդի Աստուծոյ։,, Ա. Կաթո-ղ. Յհ. Ե. 5-6։
Եւս և հոգեւոր մեծամեծ և անկողոպտելի հարստու-
թիւն է և ամենամեծ փառքաւորութիւն բարեպաշտ քրիս-
տոնէից ուղղափառ հաւատքը, որ աստուածային յայտնու-
նական և երանուհետ փառացը հաղորդ կ՚ընէ մեր հոգին.
վասն որոյ ըսաւ առաքեալն Պետրոս։ ,,Ուրուեք քան
,,զսակի կորստական պատուականն է,,։ Ա. Պետ. Ա. 7։
Այսոն զի այս ամենայն աշխարհի մեծութիւնը և հարըս-
տութիւնը անցաւոր է, և ունայնութիւն, իսկ աստուա-
ծայինն յաւիտենական է, և ճշմարտութիւն։ ,,Օ՛ն մեծ է
,,որ՛ն ձեզ է քան զայն որ յաշխարհի է,,։ Ա. Յհ. Դ. 4։
Աստուծոյ մարդասիրութիւնը կը կամի որ այս իրին ան-
ճառ փառաց մեծութիւնովը փառաւորիմք։ Մտթ. ԻԲ.
21։ Ա. Կորնթ. Ը. 9։ Ա. յայտ անբերելի լսմնալը աստուա-
ծային փառաց ժառանգութեան շքեղութիւնը, երկնաւոր
և անապատում հարստութեան առաւելութիւնը և զո-
րութիւնը հաւատոյ լուսով պիտի ճանչնանք, և այս աստ-
ուածային հաւատոյ պարգեւն յայսը պիտի առաջնորդէ
մեզ սրժանապէս ժառանգելու երկնից արքայութեան
այն հանդերձեալ անճառելի փառքը. և այս անցաւոր
կենացը մէջ ալ պիտի ճանչցուինն մեր մտացը այն ամե-
նայնական երանութեան զօրութիւնները ու վայելչա-
թիւնները, որով յայտերնիս պիտի աներկբայ հաստա-
տուի, և սէրերնիս մշտնջենաւորապէս զօրանայ և բո-
րբոքի. ասոր համար Պօղոս առաքեալը ալօթիւք կը խընդ-
րէր, որ Հայր Աստուած սուրբ Հոգիով նեղոտրձէ հաւա-
տացեալներուն մտացը մէջ ուղղափառ քրիստոնէական

հաւատոյ տնտեսութ լոյսը, որ կատարեալ գիտութիւն և
ծանօթութիւն ունենան ամենքը աստուածային հանդեր-
ձեալ փառաց վրայ, և միշտ հաւատոյ լուսով գիտուն
ու խնամուտ ըլլան հոգւով. ըստ այնմ։ ,,Ես դադա-
,,րիմ՛ի գոհանալոյ վասն ձեր, յիշել զձեզ յաղթութ,
,,զի Աստուած տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի Հայրն
,,փառաց՝ տացէ ձեզ զՀոգին իմաստութեան և յայտնու-
,,թեան գիտութեամբն նորա. լուսաւոր առնել զաչս
,,որտից, առ՛ի գիտենալ մեզ՝ զի՞նչ է յոյս կոչմանն նորա,
,,և զի՞նչ մեծութիւն փառաց ժառանգութեանն նորա՛ի
,,սուրբս, և զի՞նչ է առաւելութիւն մեծութեան զօրութե
,,նորա՛ի մեզ հաւատացեալս։,, Եփես. Ա. 16-17-18-19։

Այսպէս այս ճշմարիտ և ուղղափառ հաւատոյ, գիտու-
թեան և իմաստութեան ամենապայծառ լոյսը չմնցողը,
և աստղ մշտ լուսաւորուած չեղողը արդէն խաւարի մէջ
է, և չէ կարող աներեսաբար աստուածային աներեւոյթ զօ-
րութիւնները, շնորհաց ներգործութիւնները, հանդեր-
ձեալ փառաց վայելչութիւնը, և բնաւ չունենալով հաս-
տատ ակնկալութիւն և աներկբայ յոյս ժառանգելու այս
ամենը, բնաւ չի գտնափարթ անանձնութեան միտքին մէջը
հաւատոյ ճշմարտութեան ստորագրական ահռելիութիւնը, որ
տուած է Պօղոս առաքեալը։ ,,Օ՛ի՞նչ են հաւատք,
,,եթէ ոչ յուսացելոց իրաց հաստատութիւն և յանդի-
,,մանութիւն որոց ոչն երեւին,,։ Եբր. Ժ.Ա. 1։ Իսկ
հաւատոյ լոյսը երկնային իմաստութիւնը և Հոգւոյն սրբոյ
շնորհաց գիտութիւնը ունեցողները, ստուգ գիրքերուն
առաջնորդութիւնովը ճանչցած եղած կ՚ըլլան աստուածա-
յին բարեբար կամացը և հոգեւոր պարգեւներուն, հոգւոյ
փրկութեան և փառաւորութեան աստուածային զանա-
զան խորհուրդներուն և անօրինութեանցը։ Ասոր համար
վարդապետաց մեզի մեծ հայրապետն մեր և լուսաւորիչն
հոգւոց մերոց սուրբն Գրիգոր, ,,Ճշմարտութիւն հա-
,,ւատոյ լոյս է աչացն մտացն շարժմանց՝ խորհրդոյն յի-
,,շատակաց, զդեցեալ զլոյսն գիտութեան և իմաստու-
,,թեան շնորհաց սուրբ Հոգւոյն, որ զառաջնորդական

,, ղերան լուսաւորէ, և գրովք՝ որբովք յանդիման կացու-
,, ցանէ զաներեւոյթսն, իբրեւ ՚ի աեսիլ սրեզականն
,, լոյս ,, ՚ի Յոճաք. Ա՞ա. Դ։

Աբեմն երանելի է հաւատոյ լուսով պայծառացեալ մտաց աչքը առաւել քան զայնոսիկ, որոնց մէջքը աշխարհային աեսակ աեսակ դիտութիւններով զանազան լեզուաց ճանաչմ ըլլալով՝ զարդարուած են, բայց անդէտ են և չեն հետեւիր հաւատոյ Աչմարտութեան աստուածային գիտութեան Աչմարիտ լուսով լուսաւորելու։ Խարեռը խօսեր է Յակեբերան։ ,, Օ՜ի՜նչ օգուտ է մարդկային
,, բազմատեսակ հանճարներով դիտութիւններով զար-
,, դարուիլ մարք, և աշխարհի մէջ պայծառ անուն ունե-
,, նալ, և մոլորեալ մոլի վարքով անդառնը չար կրնաք
,, հոգեկորոյս խաւարի մէջ հոգւով խարխափիլ ,, ՚ի Ա՞ա-
Ա՞ա։ Ի՞նչ կը նմանին դիտնի բարեմիտ ընթերցող. մարդ մը թագաւորական հարստութիւն ունենայ աշխարհի մէջ. երեւելի և նախանձելի փառքերու և պատիւներու տէր ըլլայ, մեծամեծ անուանի գերդաստան ունեցած ըլլայ, հարստութեան ու վաստաց անուները հռչակուած ըլլայ բոլոր աշխարհի մէջ, բայց անձը հիւծական հատնդութեամբ ախտացեալ ըլլայ, որ անով օրէ օր կենսական զօրութիւնը կըսկսի հաշիլ ու մաշիլ. վատիլ ու վատթարիլ. ի՞նչ օգուտ այն ունեցած աշխարհային մարմնաւոր հարստութիւններն ու փառքերն, աշխարհալոր հմայքներն և վաստաստութիւնէն իրեն նեղքին ունեցած ախտաստութիւնը։ ,, Օ՜ի՜նչ օգտիցէ մարդ՝ թէ զաշխարհս ամե-
,, նայն շահեսցի, և զանձն իւր տուժեսցէ. կամ ի՞նչ
,, տացէ մարդ փրկանս ընդ անձին իւրոյ ,, Ա՞ա. Ժ. Զ. 26։
Օ՜ի՜նչ օգուտ է արտաքին գիտութիւններով պայծառանալ, մոլի ու մոլեկան կիրքերով խաւարանալ։ Պատկէն բարի ու գերազոյն օգուտ է հոգւոյ բարեպաշտ քրիստոնէից, որ չերմեռանդ սրտով, և առաքինական սիրով կը ձգտին հաւատոյ Աչմարտութիւնը, իսկ գիտնոյն չար է և վերատակար անոնց հոգւոյը, որոնք որ վերջէն սիրով կը հեռուին միայն դանձելու և ստա-

նալու իրենց մտացը մէջը երկրաւոր մարդկային իմաստութիւնները և գիտութիւնները, բայց սրտովնին կամակոր հեռացած են հաւատոյ ամենապայծառ լուսաւորութենէն։ Պատ Թող չգիտնան որ այն արտաքին գիտութիւնը և իմաստութիւնը իրենց հոգւոյ աչացը լոյս է, և Թող չզարթնին որ լուսաւորուած բարի մարդ Աստուծոյ և բարի քրիստոնեայ են, այլ մանաւանդ այն իրենց լուսաւորութիւն մտաց կարծմանին քրիստոնէական հաւատոյ Աչմարիտ լուսոյն քովը խաւար է սուրբ Աւետարանին վճռովը։ ,, Լոյսդ որ ՚ի քեզ՝ խաւար է,, Մաա. Զ. 23։

Պատ այս վերոյիշեալ քրիստոնէական հաւատոյ անաղօտ լուսովը պայծառացած՝ Յիսուսի Քրիստոսի փրկարար շնորհքներուն արժանացած սրբազան աշակերտները և առաքինազարդ քրիստոնեայները իրենց վերջ սուրբ Աւետարանին մէջը գրուած Յիսուս Քրիստոսէն վճռուած հաւատոյ Աչմարտութեան դերագոյն և ամենավեհ անուններով կը սեպհականեն ու կ՚ուտանան, զոր օրինակ. հաւատոյ Աչմարտութիւնը կ՚անուանի լոյս լմնանալի, որովհետեւ աստուածային ձրիատուր պարգեւ է. վասն զի Պատուած է լմնանալի և անաղօտ Աչմարիտ լոյս։ Յօհ. Ա. 9։ Եբէր. Ա. 3։ Յակ. Ա. 17։ Ա. Պետ. Բ. 9։ Ա. Յօհ. Ա. 9։ Այսու որով սուրբները՝ առաքեալները ու ամեն բարի քրիստոնեայները այս աբանդելի լուսոյն ուղղափառ հաւատով, և բարի գործով հաղորդ ըլլալով այս ամենայանկալի անուններով կը կոչուին։ ,, Դուք էք լոյս աշխարհի։
,, Այսպէս լուսաւորեսցէ լոյս ձեր առաջի մարդկան, որ-
,, պէս զի տեսցեն զգործս ձեր բարիս և փառաւորեսցեն
,, զՀայրն ձեր, որ յերկինս է ,, ։ Մաա. Ե. 14—16։
,, Օ՜ի Թեպէտ և էիք խաւար, արդ լոյս էք ՚ի տէր ,, ։
Եփես. Ե. 8։

Պատուածաշունչ սուրբ գիրքը տասնկ վեմ վերատուելով աստուածային մարդասիրութենէն պատուաստած ցոյց կուտայ աստուածահաճոյ սուրբ անձինքները, որ Պատուոյ զանազան շնորհքներուն հաղորդ ըլլալով,

աստուածային բարեբար իմանալը հարազատ ու հաւատացեալ ծառայութեան պաշտօնը կատարելով՝ Աստուծոյ միայն խոհակից յատկացած աքանչելի անուններուն շքեղութիւնովը փառաւորուած ու գովաբանուած են։ Որ օրինակ։ Աստուած է միայն բարի։ ,,Ձեր ոք բարի, բայց մի Աստուած,։ Բայց բարեպաշտական ոգւով Աստուծոյ կամաց ծառայութիւն ընծայողներն ալ բարի կ՚անուանին։ ,,Ընկնիս ծառայ բարի և հաւատարիմ,,։ Ղուկ. ԺԹ. 17։ ,,Ապրդ բարի՛ և բարի գանձուց որոյ իւրոյ հանէ զբարիս,,։ Մատ. ԺՒ. 35։ Հռոմ. ԺՒ. 2։ Գ. Յովհ. Ա. 11։ ,,Աստուած է միայն սուրբ։ Սուրբ է աեր Աստուած մեր,,։ Սաղ. ՂԸ. 10։ Եսայ. Զ. 3։ Յովհ. ԺԻ. 18։ Սուրբերը և բարի քրիստոնեայներըը աստուածային արքայութեանը հաղորդ ըլլալով՝ անունք ալ կ՚անուանին սոսկ։ ,,Երթամ ,,Աբրահամէ պաշտել զսուրբսն,,։ Հռոմ. ԺԲ. 25։ ԺԶ. 15։ Ա. Կորնթ. Ա. 1։ ԺԳ. 12։ Եփես. Ա. 1։ Բ. 19։ Ա. Պետ. Ա. 15—16։ Աստուած է միայն երանելի։ ,,Օրը յիւր ժամանակս ցուցցէ երանելին, և միայն հզօր, ,,Թագաւոր թագաւորաց և տէր տերանց,,։ Աստուծոյ ծառայներն ալ երանելի կ՚անուանին։ ,,Երանելի են ծառայքն այնոքիկ,,։ Ղուկ. ԺԲ. 38։ ,,Երթէ զայս գիտէք երանելի եւս էք, եթէ առնիցէք զսա,,։ Յովհ. ԺԳ. 17։ Սաղ. Ա. 8։ ԺԳ. 14։ Ճ.Ա.Ը. 1։ Աստուած բառը զօրութիւններով միայն արարչին առնական ամենակարողին և ամենակալին յատկացած է։ Ծննդ. Ա. 1-7-19։ Եսայ.։ ,,Ո՞ր խորհէլ տէր Աստուած քո տէր մի է,,։ Ա. Օբդի. Ջ. 8։ ԼԲ. 4—10։ Երեմ. Գ. 6։ Սաղ. Հ. 20։ ՁՒ. 1։ Բայց Աստուծոյ հրամանը կատարող սուրբերըը այս մեծ պաշտելի առաւելութիւնը կրնալ և պատնաշելու արժանացան։ ,,Ընդ առ տէր ցՄովսէս, ահա ,,եւս զքեզ Աստուած փարաւոնի,,։ Երեմ. Ի. 1։ Ա. Թագ. ԻԸ. 13։ ,,Աստուած եկաց՛ի ժողով աստուածոց։ ,,Ես ասացի Թէ աստուածք իցէք,,։ Սաղ. ՁԱ. 1-6։ Յովհ. Ժ. 34։

Այսպէս է նէ մարտիրոսներըը նահատակներըը արժանապէս կը կոչուին երկինքին դուռը, արքայութեան հանապարհը, կրկին արժանաւորութեամբ։ Նախ Քրիստոսի վերկեցին միջոց հաւատոյ լոյսը սեպհականած էին, և անոր Հնչմարտութիւնը անվեհեր համարձակ կը խոստովանէին։ ապա անոնց սրտին մէջը ներգործած ու գրաշնած էր Յիսուսի Քրիստոսի յատկացած այս անուններուն զօրութիւնը, որ ըսած էր իրաւամբ։ ,,Ես եմ Հանապարհ,,։ Յովհ. ԺԴ. 6։ Այս երկնից արքայութեան Հանապարհը ոչ թէ միայն Հանդէսին ըսած մարգարէին Դաւթի ըսելով։ ,,Ցուցեր ինձ հանապարհս քո կենաց, լցուցեր զիս ,,ուրախութեամբ երեսաց քոց,,։ Սաղ. ԺԶ. 11։ Այլ և այս արքայութեան Հանապարհին մէջը դանուելով՝ իրենց կենաց ընթացքը մարթարոսական մանուածով կատարելին, ապա իրաւամբ սեպհականած են այս արքայութեան Հանապարհին վսեմ անունը։

Եւս և վերկինն մէջ՝ գուռն յաւիտենական կենաց Յիսուս Քրիստոսը չէ թէ մարգարէական հոգւով հնուէն տեսնալով Դաւթի մարգարէին պէս կ՚երգէին։ ,,Եթէ այս գուռն տեւական է, և արդարք մտանեն ընդ սա,,։ Այլ և հաւատով, յուսով և սիրով առաւել մերձաւոր եղան, և մարթարոսական մանուածէ այս յաւիտենական կենաց դրան շնորհնիւը համարձակ արքայութեան մէջ մտնալու հոգւով արժանացան, վասն որոյ այն յաւիտենական կենաց դրան Քրիստոսի վերկեցին միջոց անուանովը կը մեծարեն գուռն կենաց։ Երկրորդ սուրբերըը, բարի քրիստոնեայներըը աշխարհի մէջ Քրիստոսի ցոյց տուած նեղութեան, տառապանքներու և չարչարանքներու անձին նեղ գանդն և Հանապարհն կ՚անցնին, ու արքայութեան յաւիտենական կենաց կը հասնին ու կը ժառանգեն։ ,,Մտէք ընդ նեղ դռնէն, քանզի ընդարձակ է ,,դռնէն՝ և համարձակ Հանապարհն՝ որ տանի՛ ի կո,,րուստ, և բազումք են, որ մտանեն ընդ նմա։ Քանզի ,,անձուկ է դռնէն և նեղ Հանապարհն՝ որ տանի՛ ի ,,կեանս, և սակաւք են որ գտանեն զնոսա։ Մատ. Է. 13—14։

Այս այս նեղ և անճոռնի տառապանաց նեղութեան և չարչարանաց Հանապարհէն և դուռնէն մտնող ու անցնող բարի քրիստոնեայներդ, մարախրանքը, երանելի նահատակներդ արժանի խոկն անուանելու զուռն երկնից և Հանապարհ արքայութեան, որովհետեւ Յիսուս Քրիստոսի աւետարանական զօրացուցիչ հրամանը կատարելոյն դարձով և արդեամբ։ Այնպես բարեպաշտ քրիստոնեայներդ կ՚անուանին զնուագրեալ նկելեցի Քրիստոսի ի վերայ երկրի։ Որովհետեւ անյայտելի զնիքերով աւետարանական օրինաց ջուրեթիւնովը և քրիստոսական անապարանելի Հոգոյ լուսովը զնուագրած ու զօրացած են. ասով ոչ մէկ մեայն տառանդական մոլորութիւնները դեմ կը կենան, և մարմնաւոր ցանկութիւնն կը զսպեն, այլ և աճեցնալով զօրացնելու Յիսուս Քրիստոսը օգնական ունենալով իրենց՝ արդարեւ քաջ ախոյեան մարախրոս յաղթող եղան ընդդէմ քրիստոսական Հաւատոյ հակառակողաց բարբարոս անհատներդ հեռատեսութեան պատերազմելով, որոնց յաղթեցին ըսելով՝ ,,Օձն զնուագրութեան մերոյ ոչ է մարմնաւոր, այլ ,,զօրաւոր Աստուծով առ՚ի քակելոյ զամուրս,,։ Բ. Կորնթ. ժ. 4։ Նա առանով կատարեցան մարախրոսական մահուամբ, որով պաշտպանեցին քրիստոնէական Հաւատոյ Հանապարհը, վասն որոյ անոնց Հաւատով, յուսով և սիրով զօրանալը և արիանալը հոգեւոր զէնք մը եղաւ իրենց, և Հաւատացելոց ալ անոնց մարախրոսական մահը յուսադրութեան ու քաջալերութեան զէնք մը եղաւ անոնց վհերը մնալու անհաւատ բարբարոսներուն մէջը և Հաւատքնին մարձակ խոստովանելու քրիստոնէական Հանապարհը։ Այսը Հաւատը է որ Պօղոս առաքեալը Հաւատացեալներուն զէնք յուսոյ և քաջալերութիւն տալու Համար, երանելի մարախրաններուն և նահատակներուն յիշատակութիւնը կ՚ընէ, ,,Յուսահատ և մեք՝ որ այսչափ շուրջ զմեզ ,,մածած ունինք զբազմութիւն վկայից, զնպարատուն զանունայն ,,ի բաց ընկենուցանք, և զմեզ կարեւորս, հանրեռանդ ընթացս ,,զոր՚ի պատերազմ, որ առաջի կայ մեզ,,։ Եբր. ժ. 1։

Այս հոգեւոր պատերազմին մէջը վահան ամրութեան և պաշտպանութիւն հոգւոյ ունենալու առաքելական Հաւատոյ Հանապարհը Քրիստոսի զնուագրելը, երանելի մարախրոսները, երջանիկ նահատակները, և ամեն Հաւատացեալներուն ուսուցիչ եղան, որ մշտ ունենան այս Հաւատոյ վահանը, որով ազատ մնան առաքանայական մոլորութենէն նեռատգութենէն և անհաւատներուն ստած Հալածանաց չարչարանաց բռնութենէն, ըստ Պօղոսի, ,,Առէք զվահանն Հաւատոյ, որով կարող ,,լինիջիք զամենայն նետս մեռս չարին շիջուցանել,,։ Եփես. Զ. 16։

Ուրիմն ստոյգ գիրքերուն վկայութիւններուն Համեմատ և շատ յարմար խորհրդածութիւնով շարադրեր է Շնորհալի ստոյգ հայրապետն մեր այս տուն շարականը սրբոյն Սարգսի քաջայաղթ վկային Համար, որ առանձին գրուած է, ,,Այս արտասուիք դիշատակ սրբոյն Սարգսի զօրավարին, ,,որ է դուռն երկնից, և Հանապարհ արքայութեան, և ,,մեզ զէն յուսոյ, վահան Հաւատոյ,,։ Որ ըսել է յիշատակենք այս տեղս մեր ստոյգ եկեղեցւոյ մէջ սրբոյն Սարգսի զօրավարին վկայական մահը, որ եղաւ իրեն երկնից դուռն և արքայութեան Հանապարհ, և ասոր մարախրոսութիւնը՝ ի սէր քրիստոսական Հաւատոյ, արդարեւ Հաւատացելոց քաջալերութիւն և յուսոյ զէնք մը եղաւ, և ասոր անվհեր և անդրդուելի խոստովանութիւնը և Հաւատոյ Հանապարհը աքանչելի վկայութիւնը առաջի կատարեալ Հոգւոյն արքային Պարսից, որուն ներկայութեանը նոյնպես չարչարուցանելով զնուագրուն քրիստոնէական Հանապարհը քարոզելը՝ և անոնց միաբերան ազատակելին՝ եթէ քրիստոնեայ եմք, արդարեւ Հայոց բարեպաշտ Հաւատացելոց Հաւատոյ զէնք եղաւ վահան զնորհեցաւ աստուածային անօրինութիւնը։

Ուրիմն անոնք էն այս տուն շարականը ըստ շաղակրատ բանից ոմանց, և առանց խորհրդածութեան չէ շարադրուած. մէկ ոք կը համարձակի զնուագրելու այս տուն շարականին վրայ, յայտնի կ՚ընէ իրեն ստոյգ գիրքին վրայով

ունեցած տպիտաքիւնը։ Մեծ ամիրքը գիտնան որ Հայոց ուղղափառ Եկեղեցւոյ մէջ եկեղեցական ընթերցմունքները՝ ները՝ եթէ երգերը՝ եթէ աղօթքները և մաղթանքները ամիրքը խորհրդաւոր և համեմատ սուրբ գրոց են։ Ուժան կը համարիմ այս տեղս համառօտիւ ծանօթութիւն մը տալ սուրբ Մարգոյ վրայ։ Ասոր երանելին քարոզած Աղեքսանդրիան թաղաքին մէջ աբի զրաւարն ըլլալով՝ կապադովկացւոց աշխարհին մէջ մեծ Սարասիւսա գիւղական կարգուած էր, բայց կարճ դնախանձադիւը ըլլալով քրիստոսական ճշմարտութեանը և հաւատոյ պաշտպանութեանը կը վախեցը որ քրիստոնեական ճշմարիտ հաւատքը և աւետարանական լոյսը տեղ տարածուի և տիրէ։

Ասանօրոյ ուր որ կը հանդիպէր, քրիստոնեութիւնը կը քարոզէր, ու կառապաշտութիւնը կը մերժէր, որով շատ կառապետներ կործանեց ու շատ կառապաշտներու աչքերն բարոզութիւնովը պատճառ եղաւ հաւատացեալ ըլլալուն։ Ասանօրոյ երբ լսեր և ուրացողն Յուլիանոս թագաւորեց ու սկսաւ հալածել քրիստոնեայները, և երբ մեծեցաւ Կապադովկացւոց աշխարհին, երկնային ազդեցութիւն մը եղաւ երանելոյս, որ ելլայ երկրէն երկիրն, վանորոյ երկրէն Աթոռիոս անուն որդին առնելով հետը եկաւ Հայաստան մեր Ն. Տիրոջ ծննդեան քովը. ժամանակ մը մնաց այն տեղը. տեսաւ որ պիղծն Յուլիանոս այն կողմերուն մեծեցաւ, անկից ալ երթալ գնաց Հռոմ պատկից ծննդեան քովը, որն որ տեսնելով սուրբ արքեպիսկոպոսութիւնը, կարգեց զօրապետ երկրին զօրքերուն վրայ, ու երկուց Յուլիանոսի վրայ, որ եկած էր պատերազմելու Պարսկիներուն դէմ։

Ասոր երանելին կը տեսնայր որ Պարսից զօրքերը Յուլիանոսի կողմը եղած զօրքերուն շատութիւնը տեսնալով զարհուրած կը թուլնային պատերազմելու, անոնց քաջայայտ և հանդգնակ կը քարոզեր Քրիստոսի ամենազօրութիւնը ու կը քաջալերէր։ Ասոր շատ մը յաղթութիւն երկին և յաղթութիւններն ընկեր հաւատացեալներ

ի Քրիստոս զօրքերէն շատերը։ Երբոր լսեց սուրբ յաղթութիւնը և զօրքերէն քրիստոնեայ ըլլալը խիստ կատաղաց Յուլիան թագաւորը, հրամայեց զանի երեն տանջելը, ու առաջին անգամ յարդանօք պատուեց և հետեւաբար հրամայեց, որ երթայ կառաւորը ու զոհ մատուցանէ պաշտամունքին ու կուռքերուն։

Բայց երանելին անարգեց թագաւորին այս հրամանը կրակապաշտութիւնը և կառապաշտութիւնը, և համարձակ Քրիստոսի ճշմարտութիւնը և կատարեալ աստուածպաշտութիւնը կը քարոզէր։ Տրամեցաւ Յուլիան թագաւորը ու հրամայեց բռնութեամբ կառաւորը տանիլ, կառնցան երանելոյն վրայ քրմերը և քրմապետները, և կրատխեին որ երկրպագութիւն ընէ ու պաշտէ կրակը և կուռքերը, բայց անօգուտ։ Ան տեղը Աթոռիոս անուն որդին իր հօրը առջեւը մեռցուցին, որ սիրտը պատրէ և ատիպատ զոհելու կուռքերուն, բայց նա երբ տեսաւ երեն սիրելի որդուն Աթոռիոսին ի սեր Քրիստոսի նահատակիլը, փառք ու գոհութիւն տուաւ Աստծոյ, որ երեն որդուն ի վարուց հաւատոյ ճշմարտութեան նահատակիլը տեսաւ, երեն վրայ ալ ժողովեցան զինքը նահատակիլու։ Յուլիան թագաւորը պզտիկեց, յայտ ունենալով որ բանակի մէջ պզտիկելով մարքը հանձնէ, վասն որոյ հրամայեց որ այս երանելին կապեն երկաթի շղթաներով ու խստապարին բանակի մէջ դնեն, ու զանազան տանջանքներով նեղեն, բայց նա ուրախութեամբ գոհութիւն ու փառք կը մատուցանէր Յիսուսի Քրիստոսի, ու կը լնդրկէր որ մարտիրոսական մահուամբ ժանի ըլլայ երանութեան պսակին։ Ասանօրոյ երբ կրկին անգամ թագաւորին առջեւը՝ շատ սիրելով խոստանալով փառքը ու պատիւները, մեծութիւնները և հարստութիւնները, որ ուրանայ Քրիստոսի հաւատոյ ճշմարտութիւնը ու դառնայ ի կրակապաշտութիւն, բայց երանելին միշտ հաստատ համարձակ կը խոստովանէր Յիսուս Քրիստոսի զօրութիւնը և ճշմարտութիւնը, ու ինքզինքը պօշտ առաքելոյն սիրէր, «Ինձ կեանք Քրիստոս է և մեռանիլ շահ,

Այսպէս այնուհետեւ հրամայեց Թագաւորն որ արուի դլխատեն, և ասանիկ վկայական մահուամբ կատարեցաւ տուրքն Արգիա, որուն հետ շրջբատեան խոստովանող գինուորներն ալ մարտիրոսացան և արժանացան երկնից աքքայութեան երանական փառաց պսակին։ Այս վկայական մահուան նոցին վճիռն եղաւ ի Շապուհ արքայէն յերեսունեւրորդ տուր յունվար ամսոյ։ Այսն որոյ վկնի ծննդեան առաջաւորաց պահոց շաբաթ օրը կը կատարէ տօնախմբութիւն տուրբ Նկիղեցին մեր Հայոց։ Որոյ Յունաց ազգէն մեր ազգին համար ոգիւքաբար դրպարտութիւն ընծղնիր կրան տուր շինծու անտեղի խօսքեր հնարելով, որպէս թէ այս տուրբ Արգիա տօնը, որն որ Հայոց եկեղեցին կը կատարէ կախարդ Արգիա մը յիշատակ եթէ է, և անոր ոկունդին (ֆինայ շանը) պատիւ, որ երբն առջեւն ի՛երթար ուր որ երթալու էր ինքը, և սոր համար Հայք առաջաւորաց պահք ի՛անուանեն այն շաբթուան պահքին անունը, այն կախարդ Արգիային առջեւն գնացող շանը անդամ պատուելով։ Այս դրպարտութիւնը և անտեղի շինծու անարդութիւնը տուղ ներուն համար գրից տուրքն Ներսէս Շնորհալի հայրապետն մեր առ կիս Մանուել կայսրն Յունաց, ատոր ծանօթութիւն տալով մեր առաջաւորաց պահքին վրայ, և մերժելով այն Յունաց տգիտաբար ըրած դրպարտութիւնը՝ այսպէս գրելով։

,, Ասացեք և փաքը ինչ վանն առաջաւորացն ի մէնջ
,, անուանեալ պահոցն, զոր հայհոյեք տգիտաբար, Արգիա
,, ուրումն ասելով կախարդի, ևշ և գոկունդ անուղի, ի
,, յայտատակութենէն ի հաստատս մերոյ առաքելական
,, նեալ ի զանազան լեռ՝ վանն տրէին, և պատմելով
,, ասայոդ բանիւ՝ առաջի ձեր, բայց առ մեզ՝ այսպիս
,, տուր Արգիա մեր ազգին համար տգիտաբար զրպարտութիւն
,, ընծղնիր, զի նա թէ և գոյութիւն ոչ
,, ունի անտեան պատահեցաւ. իսկ Արգիան այն՝ ոչ գո-
,, յութիւն ունի յազգս մեր, և ոչ անուն։ Ուր թէ
,, և ուրիք, թէպէտ և մեզ անյայտ է, նոքին գնա
,, կատարէ ընթերցուածոյ Նկիղեցւոյն վրայ
,, տաք նորա և զննդատնող, զի զանազան նորա չէ որ լը-
,, եաւ յագգս մեր բայց ի ՚ուանց, որ ասեն զրպար-
,, տելով զմեզ, Ա.ՐԼ մեր վկայութեամբն Աստուծոյ՝
,, յայտնապէս զրեցուք զչիմարութիւնն վանն տրէին
,, իրաց, զի մի որ տգիտութեամբ հայհոյեցէ, և միւս
,, գործեսցէ անձին իւրում։,,

,, Ըստ՝ Առաջաւորք ասի սա. վասն զի առաջին պահք է
,, Հայաստանեայց, և պատճառն այս ինչ ,,

,, Սուրբն Գրիգոր լուսաւորիչն մեր՝ յորժամ էլ ի
,, վերապէն, և ժողովեցան առաջի նորա Թագաւորն Հայոց
,, Տրդատիոս պատուհասեալ ի Աստուծոյ ի կերպա-
,, րանս վարազի նմանեալ, և իշխանքն ամենայն և զօրք
,, այսաւուրեալք, եղ ամենեցուն առ հասարակ պահս
,, հնգօրեայ անուսուցանելոյ, զի մի ինչ ձանձրեսցեն,
,, որպէս Ալինաեացիքն, որոյ եղեւ բժշկութիւն նոցա
,, ի ձեռն նորա, և զայս պահս որ վասն այսր պատճառի
,, յառաջագոյն եդաւ ի սրբոյն Գրիգորէ. նոյն ինքն
,, Լուսաւորիչն աստուածազգ Նկիղեցիս Հայաստանեայց,
,, զնոյն պահել ներբանին յամենայն ամ ընդ պատուական,
,, որպէս զի մի մնասցին երկոքեանքն Աստուծոյ եղեալ
,, առ նուազ,,։ Ընդհանրապէս։

Տեսանք սրբելի ընթերցող Հայոց Նկիղեցւոյն վրայ պիտոյ աչք բաբեմասութեամբ նայելնիդ պիտի կարող ըլլան անոր անարատութիւնը, չքնարատութիւնը և բարեպաշտութիւնը տեսանելու և ճանչնալու և վկայելու. բայց երբոր այն Հայոց ուղղափառ Նկիղեցիին տեսնելու ոգւով կը հետանան ու հետուէն տեսնելու աչք կը դնեն, ծուռ ու մուռ և չար ու վատ դատաստան կ՚ընեն անոր վրայ, բայց պէտք չէ օր տեսնէ անիրաւ դատաստան ընողները վրայ զարմանանք ու վշտանանք. վասն զի կամ կանխակալ մտօք տգիտութեամբ է խոտածնին ու գրած-նին, և կամ տեսնելու չարագործ կրնք, տպա հարկաւ ուղիղ և ճշմարիտ ընտրութիւն և դատաստան չենք կարող ընդունել. վասն զի մնացեալ կը տեսնան պաշտ-

բուած ըլլալով ոգիաւորեան կամ առելութեան համա-
ետրու։ «Ամենայոյս աչք՝ ի գլոյ իւրում, և որ անմիտն կ-
»ընդ խաւարն գնայ»։ Յովհ. Բ. 14։ «Հանգիր վկայեմ.
»ոչա՝ զի գիտասցեն Աստուծոյ անուն, այլ ոչ գիտաս-
»թեամբ, Օձի ագետ են Աստուծոյ արդարութեանն,
»և զնորա խնդրեն կացուցանել»։ Հռոմ. Ժ. 2–3։
Այս է խաւարային ոգիաւորութիւն մտաց,
որով կ'աշխատին ու կը ջանան իրենց անհիմն կարծիքը
և թիւր գաղափարը իրենց ճշմարիտ և ուղիղ ընտրութիւն
հաստատել։ Նոյն այս գաղտնի արդասիքներէն ունին աս-
տուածպարծութիւն և կիրքերուն խաղաղարար պաշտպան,
սիրտերէն բղխած խորհրդածութեան խօսքերը և գա-
ղափարները, «Այս որ առեալ զերծայր իւր՝ ի խաւարի է,
»և ընդ խաւար ընկղմ»։ Ա. Յովհ. Բ. 11։

Պարտէն մենք չունենանք կանոնակոր ոգիաւորութիւն մտաց
և անձնահաճ կամապաշտութիւն խաւարասէր, այլ աստ-
ուածպարգեւ և հաւատոյ լուսով զարդարուած ու պայ-
ծառացոյն լուսատուած ըլլան միաբերնիս ու սրտերնիս,
«Այս լոյս յաշխարհ եկի, զի ամենայն որ հաւատայ յիս՝
»ի խաւարի մի մնասցէ»։ Յովհ. ԺԲ. 46։

Բայց այս ալ դիտնանք որ այս աստուածային հաւա-
տոյ լոյսը չի ձառագայթեր և չի ներգործեր այն միաբեր-
րութեան մէջ, որուն մարդկային մարմնաւոր
խնամատարութեամբ կը պարծինն, և մարմնաւոր քաջութեամբ
ու հարստութեամբ, և աշխարհային իշխանութեամբ ու
մեծագիր աղնուական ըլլալով՝ կը հպարտանան ու կ'ամ-
բարտաւանին անոնք որոնք չեն խորհրդներէ միաբերնին
ու սրտերնին մաքուր պահելու համար գրեց Պօղոս առա-
քեալը Կորնթացւոց եկեղեցւոյն։ «Թեպէտ և զնե
»կոչեցեալ աստուածք եղբարք, զի ոչ բազում իմաստունք
»ըստ մարմնոյ, և ոչ բազում հզօրք, և ոչ բազում
»ազնուականք, այլ զիմարս աշխարհի ընտրեաց Աստ-
»ուած՝ զի յամօթ արասցէ զիմաստունս, և զտկարս աշխարհի
»ընտրեաց Աստուած՝ և զչքնաղս, և զարհամարհեալս ընտրեաց Աստուած՝ և զչգոյսն,
»զի զգոն լինի ամենայն մարմին յերեսաց նորա»։

»ամենայն մարմին առանձին Աստուծոյ»։ Ա. Կոր. Ա. 26։
Արեան հեղումով և խաչելութեամբ ընդունելութ-
և պահելս մեզի ունենանք մեր ուղղափառ հաւատոյ
ճշմարտութեան լոյսը, որ ջնջէ թէ մեր հպարտա-
թեամբը և ամբարշտութեամբը միաբերնուս և սրտերնուս
պայ մնայ թերահաւատութեամբ և մնախաբ մնըդա-
թեան հոգեկորոյս խաւարը։ «Գնացէք մինչեւ զլոյսն
»ունիք, զի մի խաւար ձեզ հասցէ»։ Յովհ. ԺԲ. 35։
Այս հաւատոյ լուսատիպութիւնը ու պայծառա-
թիւնը կը մշանջենաւորէ, թէ որ աստուածասիրութիւն-
նիս ու եղբայրասիրութիւննիս կատարեալ հաստատու-
թիւն կ'ունենայ մեր սրտին ու կամքին մէջ, ասով պիտի
յայտնուին հաւատոյ արդիւնքներս ու աստուածահաճոյ գործ-
քերնիս ըստ վկայութեան Պօղոսեան, «Հաւատք սիրով
»յայտնեալ»։ Գաղ. Ե. 6։

Ասոնք զի հաւատոյնիս սիրով ունի արդիւնաւորել քա-
րեգործութիւններ, այսինքն հաւմտատ մեր քրիստոնէական
ճշմարիտ հաւատոյ աստուածասիրութենիս և եղբայրասիրու-
թիւննիս պիտի յայտնենք աստուածահաճոյ բարեպաշտու-
թիւններ և առաքինութիւններ գործելով, և մեր հաստատ
կրից եղբայրներուն օգնական լինելքը և հոգեւոր ու մարմնաւոր
բարութիւնը կամենալով և կատարելով. ահա ասոնցմով
հաւատքնիս՝ սիրով գործած մեր բարեպաշտութիւնով
և առաքինութիւնովը պիտի արդիւնաւորի, և հաւատոյ
ճշմարիտ և խնամալի լոյսը մեզի պարգեւած Հայր Աս-
ուած պիտի փառաւորի, ըստ այնմ՝ «Այսպէս լուսա-
»ւորեսցէ լոյս ձեր առաջի մարդկան, որպէս զի տեսանեն
»զգործս ձեր բարիս և փառաւորեսցեն զՀայր ձեր որ
»յերկինս է»։ Մատ. Ե. 16։ Եւ այս առաքինութեամբ
պարպարուած հաւատքնիս զմեզ ոչ թէ միայն բարի մարդ
Աստուծոյ և կատարեալ բարի քրիստոնեայ կ'ընէ, այլ և
աստուածային յատկութեան փառաց և բազմաթեամբ
շնորհքներուն պատուականութենանը արժանի կ'ընէ, ըստ
այնմ՝ «Վասն պատուական խաղաղութեան՝ ի վերոյ ամենայնի՝
»որ գործէ զբարին»։ Յովհ. Բ. 10։

Ա.րդ հաւատոյ լուսով կը ճանաչենք աստուածային
ձեռնարկութիւնը, մեծութիւնը և բարութիւնը և մար-
դասիրական անօրինութիւններուն խորհուրդները։ Իսկ
անոր անժխտելի հրամանները ու պատուէրները գործով
կատարելնիս յայտնի կ'ընէ որ կատարեալ աստուածա-
պաշտ ու աստուածասէր ենք։ Ապա թէ ոտրը դիւրին
հրամայած պատուէրները իրեն կանոչը հաճելիօրէն չկա-
տարենք գործով, զանցառութիւն, ծուլութիւն և կամ
կամապաշտութիւն ընելով, այն ժամանակը կ'ըլլանք աստ
և խաբեայ աստուածապաշտ և աստուածասէր, ինչպէս
կը վկայէ Յովհաննէս աւետարանիչը. «Եւ յայսմիկ գի-
տեմք եթէ ճանաչաք զնա, եթէ զպատուիրանս նորա
պահիցեմք։ Որ ասիցէ՝ եթէ ճանաչեայ զնա և զպատ-
ուիրանս նորա ոչ պահիցէ, ստուտ է և ճշմարտութիւն
՚ի նմա ոչ գոյ։ Իսկ որ պահիցէ զբան նորա, արդարև
՚ի նմա կատարեալ է սէրն Աստուծոյ»։ Ա. Յհ. Բ. 3-5։

Հաւատացեալ քրիստոնեայն ինչքիլ սիրէ յայտնէ,
որ երեն սրտին մէջը հաւատոյ ճշմարտութիւնը կատա-
րեալապէս տեղհականած ու պահած ունի, և անոր անաղօտ
լուսովը հոգւոյն միաքը լուսաւորուած է, կարծեմ որ ատրը
դիւրերուն բանին նայելով ուրիշ կերպով կարող չըլ-
լար հաւատալու, այլ միայն իրեն քրիստոնէական և
առաքինական գործքերովը, որոնք պիտի ըլլան վկայ հա-
ւատարիմ։ Աստ հասնիր կը գրէ Յակոբոս առաքեալը,
Աբրահամ նահապետին ալ օրինակ բերելով. «Օ՛ինչ
օգուտ իցէ եղբայրք իմ, եթէ ասիցէ ոք հաւատս ունել
և գործս ոչ ունիցի, միթէ կարիցէ՞ն հաւատքն ապր-
եցուցանել զնա... Հաճեա գիտել ով մարդ անտի,
զի հաւատք առանց գործոց դատարկ են։ Աբրահամ
հայր մեր ո՞չ ապաքէն ՚ի գործոց արդարացաւ՝ հանեալ
՚ի սեղան զորդին իւր զԻսահակ՝ պատարագ։ Տեսանե՞ս
զի հաւատքն եղեն գործակից գործոցն նորա, և ՚ի գոր-
ծոց անտի հաւատքն կատարեցան»։ Յակ. Բ. 14-20-22։

Ա.յս տեղս պէտք է որ նկատեն, որ երկեց պիտի յոր-
դորենք, որ կը լսէ մեզի շարժառիթ՝ բարեպաշտա-

թիւն և առաքինական բարեգործութիւնները ընելու։ Չէ՞
որ առաք դիւրերուն վկայութիւնը կը հաստատէ և
մեր հոգեւոր նեղբին զգացմունքներնիս ալ կը յայտնէ,
որ մեր քրիստոնէական ճշմարիտ հաւատոյ հետ թեւա-
կից և զուգակից եղած անբաժանելի յատկութիւն է, որով
կ'ուսումնասիրենք բարեգործութիւնն և բարեպաշտութիւնն
առնել և պատրաստ ըլլալ առաջին Աստուծոյ, և ապա
պարտ է անկասկած պատրաստ իլ հանդերձեալ վարձա-
տրկնէն արքայութեան, ժառանգել զայն երկրս վարձ
առաքինական գործոց մերոց, ըստ այնմ՝ «Դիրեւ
ըսաք ճշմարտութեան ձեր որ՝ ի՛ նկատառ Յիսուս՝ ի տէր
մեր, և զերկն որ ընդ ամենայն տերբս ունիք, վասն
յուսոյն որ պահի ձեզ յերկինս, զորմէ լուարուք բա-
նին ճշմարտութեան Աւետարանին որ եհաս առ ձեզ,
որպէս ընդ ամենայն աշխարհ ամէն և պտղաբերէ, որ-
պէս ՚ի ձերում միջի»։ Կող. Ա. 4—6։ «Դիմեք ու-
րախ գոհութեամբ ընդունել զայն որ ասի ձեզ, որ
ըստ գործոյն, զոր շինեաց՝ կացցէ, վարձս առցէ»։ Ա.
Կոր. Գ. 15։ Դ.էբ. Ժ. 34—36։ Մտ. Ե. 12։
Մրկ. Թ. 40։ Գ.ղ. Զ. 35։

Ա.յս աստուածաբանական յայտը բաղմատեսակ բա-
ժանմունքներու տակ կը ձգեն աստուածաբանները, բայց
մենք այս տեղս երկու գլխաւորը անունցուի առնելով՝ յի-
շենք։ Առաջինն է յայս վերկութեան հոգւոյն, և երկ-
րորդն՝ յայս հանդերձեալ կենաց և վերաց ժառանգու-
թեան. առաջինը կ'ըսուի յայս արդարացուցիչ, և երկ-
րորդը յայս երանացուցիչ։

Յայն է առաքինութիւն աստուածաբանական, որ է
անկասկածութիւն ապագայ աստուածային խոստացեալ բա-
ցից, որով մարդուս նեղբին բաղձանքը կ'ըսպասէ ՚ի հա-
տուցումն ժամանակին առանալու և ընդունելու Աստուծմէ
այն պարտաստուած և խոստացած գերբնական բարիքը։
Աստուածային անձը կը համբերէ անդրդուելի կամօք այն
հաստատուն յուսովը, մինչեւ որ այն երեն խոստացեալ
ձանաչելու բարիքը ժառանգէ։ աստ հանաչ կ'ըսէ Աւա-
քեալը. «Յոյս տեսանելի չէ յոյս, զի զոր տեսանէ ոք,

,, զի՞ եւս յուսայ Աստ թէ զոր ոչն տեսանէմք յա-
,, սահք, համբերութեամբ ակն ունիմք։ Հռոմ Ը. 14-15։

Ահա մարդկային հոգւոց առաջին յոյսը ակնկալու-
թիւնը Յիսուսի Քրիստոսի մարդելութեան վասն էր,
որուն գալստեանը կ'սպասէին նահապետներըը և մարգա-
րէները. վասն որոյ մարդաբեսական հոգւով կը գոչակէին
կը քարոզէին իրենց խոստացուած փրկութիւնը. Ա-
նոյ փրկիչ Յիսուս Քրիստոսը, ,, Ա՛ի պահապետդ իշ-
,, խան Յուդայ, և մի պիտ յերանաց նորա, մինչեւ եկեսցէ
,, որում նովա հանդերձեալքն և նա է ակնկալութիւն հա-
,, ւաքմանց։ Ծննդ. խթ. 10։ Ահաւասիկ Աստուած իմ,
,, փրկիչ իմ աէր, և յուսացեալ եղէց ՚ինա, և փրկե-
,, ցայց նովաւ, և ոչ երկեայց, զի ուժգին իմ և օրհնու-
,, թիւն իմ ՚ի աէր, և եղեւ ինձ ՚ի փրկութիւն։ Եսայի,
,, ԺԲ. 2։ Լուր մեղ Աստուած փրկիչ մեր, յոյս ամե-
,, նայն ծագածց երկրի։ Սաղ. ԿԲ. 6։ Օ՛ն ՚ի այն իսկ
,, վաստակեսցի, և նախանձին յանձն առնուցի, զի յա-
,, սացեալ եմք Աստուած կենդանի, որ է փրկիչ ամենայն
,, մարդկան, մանաւանդ հաւատացելոց։ Ա. Տիմ. Դ. 10։

Ի՛նչպէս հասկըցանք որ մարդկային հոգւոց առաջին յոյսը
իրենց փրկութեանը համար աստուածային մարգարէու-
թենէն պարզեւած խոստացեալ Ա՛նձայն էր, որ է մեր
տէր փրկիչը Յիսուս Քրիստոս և Օրէնսդիր Աստուածոյ Որդին միածին, որ եղաւ ամենուս յոյս փրկու-
թեան և արդարացուցիչ։ ,, Քանզի կատարած օրինացս
,, Քրիստոս է յաւիտենական ամենայն հաւատացելոց,
,, Հռոմ. ժ. 10։ Ա՛յսոր փրկութեան ժառանգեալ ի-
,, րեանք։ Ա. Պետ. Ա. 68։

Ապաքէն զանք երկրորդ ունեցած երանաւէտ յոյսերը
նոյս վրայ փորը ինչ խորհրդածել. որոն համար կը
դրէ Պօղոս առաքեալը. ,, Ա՛ինպէսզի երանելի յուսոյն
,, և յայտնութեան փառաց մեծին Աստուծոյ, և փրկչին
,, մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի։ Տիտ. Բ. 13։ Ա. Ա. յս երա-
նագործ առաքեալը յայտնութիւնս կը յորդորէ զմեզ
բանիւ երանագործ Հնմարտապէս վարդապետութեան

Յիսուսի Քրիստոսի փրկչին մերոյ՝ աշխարհային հարըս-
տութեան չյուսալ և փառասիրութեան չը հետեւիլ,
այլ սրտով ու կամքս աղքատ ըլլալ, որ երկինից արքա-
յութեան աստուածային փառքերը վայելելու արժանի
ըլլանք։ ,, Երանի՛ աղքատաց հոգւով, զի նոցա է ար-
,, քայութիւն երկինից։ Ր. Կը խրատէ որ գործած մեղ-
քերնուս վրայ խոստովանիմք, ղղջանք և ապաշխարեմք,
և ապաշխարութեան սուգը ունենանք մեր սրտին մէջը,
և աշխարհիս անցաւոր և ընդունայն ուրախութենէն չը
յափշտակուինք, որ երկնային երանութիւնը մշանջենաւոր
միխիթարութիւնը վայելենք։ ,, Երանի՛ սգաւորաց, զի
,, նոքա միխիթարեսցին։ Ր. Ի՛սատցանէ քաղցրաբարոյ
ըլլալ հեզ ու խոնարհ առաքինութիւնով զարդարուած,
որով երկիրն կենդանեաց վերին Երուսաղէմի ժառանգ-
նութիւն հանգստութեան երանութիւնը ժառանգենք։ Սաղմ.
ԼԶ. 16։ ,, Երանի՛ հեզից, զի նոքա ժառանգեսցեն
,, զերկիր։ Ր. Կը խրատէ մեզի որ բնաւ չը դադրինք
արդարութենէն, այսինքն՝ բարեգործութիւն առաքի-
նութիւն գործելէն, այլ միշտ ընչացս քաղցեալը անո-
թին հացի կերակուրի եռեւի կ'ըլլայ, և սաստիկ ծարա-
ւած ջուր կը խնդրէ, ասանկ ալ քաղցեալ և ծարաւած
ըլլանք ու փափաքինք, խնդրենք արդարութիւն առաքի-
նութիւն ստանալ, և անով մեր վերջին երջանիկ վախ-
ճանին հասնելով՝ արքայութեան մէջ աստուածային փառ-
քերը վայելելով յաւիտեանք լեսնանք։ Սաղմ. ԺԶ. 15։
Ա՛յսպէս զի այս աշխարհային փառքերը, մեծութիւնները
և նարտարութիւնները մեր հոգին չեն կարող յագեցունել.
որովհետեւ մեր հոգւոյն խնդրած ու փափաքած փառքը
և մեծութիւնը չեն, այլ մեր հոգւոյն խնդրածը աստ-
ուածային երանաւէտ փառքերուն վայելութիւնն է։
,, Երանի՛, որ քաղցեալք և ծարաւիք լեսնեն արդարութեան
,, զի նոքա յագեսցին։ Ե. Կը հանդիպէ ողբութիւնը
քննել հարկաւորէց, զի ողբութիւն քննել անօգնական խղճա-
լեաց, ամենողորմ մարդասիրութեան Աստուծոյ
գթութեան և ողորմութեան նմանանալու։ Ղուկ. Զ. 36։

Եւ որովհետեւ այս գիտութիւնը եւ տղայութիւնը առ Աստուած Յիսուս Քրիստոս կը վերաբերի։ Ա՛ոմ. ԺԲ։40։ Այդպես ասել՝ հանդիսական անշնորհ բայց զգուշանալու եւթ առաւելութիւն ունի տղայութեան պատկով պատկուելու եւթ։ «Երանի՛ տղայութեան, «ձայ, զի նոքա տղայութիւն դասին»։ Զ. Կարինդոսնէ խոհեմանքներ՝ որ զգոն և զգաստ դանուի սիրտը մեր պահելու բազմաեռակ մեղաց խորհուրդներէն իրրեւ զինք մեր հայելի, որով առաւելութեան ամենագանելի տեսութիւնը արժանաւոր լլայ։ «Երանի՛ այնպիսի որք «տեսքը են սրտից, զի նոքա զԱստուած տեսցեն»։ Ի։ Կը քաջալերէ որ խաղաղասիրու թեան բարի հոգի ունենանք. որով արժանապէս պաշտօնեայ Քրիստոսի հանդիսանք. որ՝ «Աբար զհաղաղութիւն տեսեալք խօսին «իբր, որ ինչ լսեկիցեն և որ ինչ լսեկիցի»։ Կող. Ա։20։ Եւ այս խաղաղասիրական առաքինութեամբ պիտի արժանապէս անուանիմք որդիք Աստուծոյ, և մանաւանդ վասն այնորիկ նոքին կոչին որդիք Աստուծոյ Յիսուս Քրիստոսի ժառանգակից լլանք։ «Երանի՛ խաղաղարարաց, «զի նոքա որդիք Աստուծոյ կոչեսցին»։ Ը։ Անը երանացեալ յաւոյն մէկ յորդորմունքն ալ է համբերել նախատանաց անարգանաց և հալածանաց, երկնից արքայութեան սիրովը բարեպաշտութեան և առաքինութեան չարչարուելու համար, որուն հակառակելով անհաւատները քարքարոսներ և չար մորդիներ, հալածանք և նախատինք և մահաբեր առնջանք կուտան. և այս հալածմունքները նեղութեան և նեղութեանց ամենայն սիրով համբերելով՝ պիտի սնպհականիմք երկնից արքայութեան յաւիտենական հանդստութեան երանական փառաց և արդարութեան պսակաց զարդարուած։ «Երանի՛ որք հալածին «նեպէ՛ք ինչն վասն արդարութեան, զի նոցա է արքայութիւն երկնից»։ Ա՛ոմ. Ե։ 3-4-5-6-7-8-9-10։

Այսպէս արդար և առաքինաշուք հոգիները փառաւոր և երանաւոր ելիք՝ ոչ մորդիական մտացածին հանճարով և ոչ երկրաւոր

մրիպական իմաստութեամբ, այլ քոյն խոկ աստուածային բանիւ Աստուածաշունչ մէջ կուսուցանէ մեզի երանելի ըլլալու միջոցը, որով մեր հոգւոյն յաժառաքինութիւնը և բարձրանքը առաւել կը զօրանայ հանելու ժամանակս այն երկնային ակնկալեալ և հանգիստ աստուածային փառաց։

Այս մեր հոգւոյ նեղքին բարձրանքները կատարելագործեալ տեսնելու յոյսերնուս Աստուած և անոնով ուրախ վարդապետութեանը մէջը կը բանդակին ու կը պարտնակին տեսիլը դիրքերով հատատուած բազմատեսակ ցանկալի երանութիւնները, ուսն զի աստուածային ծայրագոյն երանութեան ազբիւրին, այսինքն Յիսուսի Քրիստոսի տեսան մեր շնորհաշէտ և կենդանաբաշխ աստուածային բերանէն քովեցաւ այս լիակատար ուխտն կերպ երանութիւնը. ինչպես բացայայտ գրած է Ա՛ատթէոս աւետարանիչը։ «Եւ տեսեալ զժողովուրդն, «ել՝ ի լեառն, և իբրեւ նստաւ անդ՝ մատեան առ նա «աշակերտքն նորա, և բացեալ զբերան իւր ուսուցա«նէր զնոսա և ասէր»։ Ե։ 1—2—3։

Աբեմն բարի քրիստոնեայն երբոր սրտին ու մտքին մէջը հաստատ ունի այս երանաւետ յոյսը, իւրն երջանկութեանը վախճանին կը սպասէ, ինքըզինքը աշխարհիս մէջը պանդխտած և անցաւոր ուխտի մէջ տեղ կը դնէ։ Սաղ. ԼՀ։ 14։ Ա՛. Պետ. Բ։ 11։ Իրեն երանութիւնը երջանկութիւնը հանգստութիւնը այս աշխարհի անցաւոր ունայն փառքերու վայելչութիւններու և հարստութիւններու մէջ չի փնտռեր, մանաւանդ միայն աշխարհի վրայ եղած կ՚երեայ, բայց հոգւով և մտօքը յաւոյն առաքինութեամբ միշտ կ՚ուղեւորի ու կը ցանկայ հասնիլ՝ ի յաւիտենից պատրաստեալ երկնային իսնամալի գառնին ընտանեաց Աստուծոյ։

Ա՛ամէն առաքեալը յաւակնիլ փափաք ունենին, անոր համար կ՚անարգեին աշխարհային վայելչութիւնները ու երկրաւոր հայրենիքնին սիրով կը ձգեին, ու աշխարհի մէջ պանդխտութեան նման կը շրջեին, չարչարանքներու

նեղաբեմնեցրած կը համբերեին, միշտ կը փափաքէին համ-
նեցաբ երկնային հայրենեաց արքայութեան երկիրը, և
համարձակ կ'ըսէին. «Հանդէպ ոչ եթէ ունիմք քաղաք որ
,,աստէն ծնալոց իցէ, այլ զհանդերձեալսն խնդրեմք,,
Եբր. ԺԳ. 14. Փիլիպ. Գ. 20.

Այս յոյսը սրտին մէջը հաստատուն չունեցող քրիս-
տոնեայն այս աշխարհային վայելչութեան և փառքին
հետը սրտով ու մտքով կապուած ըլլալով՝ քանի քրիս-
տոնեայ չտառապիլը, և երկին մնայինքը երկրի
կեցոյց մէջ ըլլալը չզգալուս պէս մնայն երկիրը
սիրը, հոգւոյն երջանկութեանը չի փափաքիր, որ պիտի
ստանայ գոնոյ արքայութեան մէջ, Աստուծոյ յաւի-
տենական փառաց հաղորդ ու ժառանգ ըլլալով։

Հարկ քրիստոնեայն կատարեալ հաստատ Աստուծոյ
Ձեռնարկութիւնը կը ճանչչէ, և աստուածային սէրը
միտ վարդապետութիւնները կը խոստովանի և առաքե-
լական գրով և կամ բանիւ ուսանողութիւններըը չը մոռ-
նար, այլ սրտի մտօք կ'ընդունի։

Ա. Յոհաննէս. Հոգւոյն քաղձանքը և փափաքը երանու-
նա յուսոյը կ'ուզէ գալ՝ որ երկնային հանդերձեալ
աստուածային փառքերուն, և անոր հասնելու կը յո-
ժարի ու կը ջանայ, այս երջանկական յոյսին կատարեալ
կատարեալ աստուածպետութիւն, և ասոր աստուածա-
կան կանոնը հաճելի բարեպաշտութեամբ և առաքինու-
թեամբ կ'արդիւնաւորի. և պատ. Հաստոյ ունեցած
կ'ըլլան։ Ասոնց վրայ քրիստոնէական Ձեռնարկութիւնը
պատրաստ պիտի ձանչցուի, որք են բարեպաշտական և առա-
քինական պարծք։ Ինչ որ հաստատուած չըլլայ, և բարեպաշ-
տական աղաղակով ու հաստատուած չըլլայ, և բարեպաշ-
տական առաքինի գործերով պատուհաս արդիւնաւորած
չըլլայ, աստուածային եղած կը համարուի և աշ-
քերնական։ Այս տեսլ վախ ընդդէմ Հակառակ սըր-
բազան առաքելոյն օրինակաւ հաստատած ոչխարին վար-
դապետութիւնը։ «Ասա հաստատ գի ամի ես Աստուած,
ո՛րպէսզի պահես, և գործ հաստատ և տարին։ Ամին

,,գիտել ոմի մարդ ոնտան, գի հաստատ առանց գործոց
,,դատարկ են։ Աբրահամ հայր մեր ոչ ապաքէն ի գոր-
,,ծոց արդարացաւ՝ հանեալ ի սեղան զորդին իւր Իսա-
,,հակ՝ պատարագ։ Տեսանեմ գի հաւատքն եղեն գոր-
,,ծակից գործոց նորա, և ի գործոց անտի հաւատքն կա-
,,տարեցան։ Եւ կատարեցաւ գիրն՝ որ ասէ։ Հաւատաց
,,Աբրահամ Աստուծոյ, և համարեցաւ նմա յարդա-
,,րութիւն, և կոչեցաւ բարեկամ Աստուծոյ։ Տեսանէք
,,գի ի գործոց արդարանայ մարդ՝ և ոչ ի հաւատոյ միայն,,

Ա. յս Ձեռնարկութիւնը ընելով, նայէ
ինչպէս մեր միտքը հասկնալու համար մեզի սեռ դիւրին
օրինակաւ մ'ալ կը վարդապետէ ըսելով։ «Օդը օրինակ
,,մարմին առանց հոգւոյ մեռեալ է, այնպէս և հաւատք
,,առանց գործոց մեռեալ են,, Յակ. Բ. 19-22-24-26։

Այս ուրեմն հաւատոյ Ձեռնարկութիւնը, յուսոյ հաս-
տատութիւնը և սիրոյ կատարելութիւնը համեմատ
ըստ գործոյ համարելու ենք, մեկզմեկէ անբաժանելի
պահելու ենք, ինչպէս Աստուածային ալ կը քարոզէ.
«Հայոյ սրտ մնան հաւատք, յոյս, սէր, սոքա երեքեան»
Ա. Կոր. ԺԳ. 13։ Գիտել է որ այս երեք առաքինութիւնները մեկզմեկէ չբաժնուելու հա-
մար առաքինութիւնները մեկզմեկէ չբաժնուելու հա-
մար կատարելութիւն մը ունին։

Ա. յս երեքը թեպետ այլ և այլ ներգործութիւն ունին,
բայց մի և նոյն է առարկանին, այսինքն՝ մի և նոյն Աս-
տուծոյ Ձեռնարկութիւնը և բարեկամութիւնը։ Այն պէս
Աստուծոյ մեզի յայտնած Ձեռնարկութիւնները
կ'ինամուելէ։ յուսով անոր խոստացեալ երկնային ապրու-
մը բարեկամութիւնները վայելելու ակնկալութիւն և
վստահութիւն ունենալէն, սիրով՝ այն աստուածային հանդեր-
ձեալ բարիքները ժառանգելու համար արժանաւոր բարե-
պաշտական առաքինական գործոց արդիւնքները կատարելէ։

Ա. յս զարմանալի դասուրութիւնը աստուածաբանա-
կան առաքինութիւններնուս, այսինքն՝ հաւատոյ, յուսոյ
և սիրոյ, երբեմն թեպետ կատարելութիւնը ոչ ամենա-
աստուածաբանութեան հետ ելլով, արժան է որ նուիրեցը

աստուածային երկիւղ անձանց, հաւատքը առ Հայր Աստուած, յոյսը առ Որդին Աստուած, և սէրը առ Հոգին սուրբ Աստուած։ Որովհետեւ հաւատոյ ճշմարտութեան նշանակ լսողը իբրեւ պարկեշտ կատարեալ մեղմ շնորհուած է, ասոր կը շնորհուի Հոգի Աստուծմէ. ըստ այնմ. ,,Արժանի ,,և արիւն ոչ յայտնեաց քեզ, այլ Հայր իմ որ յերկինս ,,կինս է ,,։ Մատ. Ժ. 17։ ,,Օ՛ն տուրք բարիք և պարգեւք կատարեալք՝ ի վերուստ են իջեալ առ ի Հօրէն ,,լուսոյ ,,։ Յակ. Ա. 17։

Այսպէս ալ յայտնուին հաստատուած է՝ Քրիստոս Յիսուս, որ է յոյս մեր փրկութեան և երանութեան, որովհետեւ յոյս փրկութեան և յոյս երանութեան Որդոյն Աստուծոյ Յիսուս Քրիստոսէն պարգեւեցաւ և միշտ կը պարգեւի։ ,,Որոյ կամեցաւ Աստուած յայտնել, Թէ ո՞վ է մեծութիւն ,,փառաց խորհրդոյ նորա՝ ի հեթանոսս, որ է Քրիստոս ,,՝ի ձեզ յոյս փառաց ,,։ Կող. Ա. 27։ Այնհետեւ երանելով ,,նելի յուսոյն, և յայտնութեամբ փառաց մեծին Աստուծոյ ,,և փրկչին մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի ,,։ Տիտ. Բ. 13։

Գերբնական սիրոյ աղբիւր է Հոգին սուրբ Աստուած. անկէց պարգեւեցաւ ու կը պարգեւի կատարեալ հաւատով և հաստատ յուսով զարդարուած հոգիներուն այն աստուածային սիրոյ զօրութիւնը, ինչպէս կը վկայէ Պօղոս առաքեալը։ ,,Սէրն Աստուծոյ սփռեալ է՝ի սիրտս մեր ,,՝ի ձեռն Հոգւոյն սրբոյ որ տուաւ մեզ ,,։ Հռովմ. Ե. 5։

Պատգէն աստուածային մեր այս ,,Խորհուրդ և բարի ,,քրիստոնէից ,, անուանի սիրտս զրաւոր գործելոյս վերջացնելէն առնուի, այս երկիւղ անոնք աստուածային միջոցաւ։ Որովհետեւ հաւատոյ, յուսոյ և սիրոյ ներգործութիւնն է արդիւնաւորութիւնը բարի մարդոյ և բարի քրիստոնէից ըլլալու համար, և առնչութիւն ունենալու համար Հոգւոյն Աստուծոյ և բարեմիտներուն ուժանակաւոր կերպով, և մանաւանդ երկնից արքայութեան առնչութիւն ունենալու փառաց երանութիւն վայելելու համար հարկաւոր է և մանաւանդ բաւական եմք։

Արեմն հնարեցին քանք մը և նոյնացին՝ ի փառս պաշտելի և երկրպագելի անուան ամենատուրք Երրորդութեան Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն սրբոյ, որոյ միասնական փառաւորելի միութեան զգաստութիւն հաւատոյ ճշմարտութիւնը, և յուսոյ երանութիւնը, և սիրոյն երջանկութիւնը, առաքն Պետրոս Կարեկացին՝ ողջամիտ և աքանչելի վարդապետութիւնով, խորհրդաւոր վերջաբանութիւն կընէ Կարեկ անուանեալ աղօթագրոյն տասներորդ Հատին մէջ այսպէս գրելով։

,,Երրորդութեան փառաւորելի անուանքն պատուեալս ,,հաւատք՝ ընդ սիրոյն դասեալ և յուսոյ։ Օ՛ն Թէ ,,և ղերխին հաստատուն առանձնաւորականս՝ ի մի և՝ի ,,նոյն խորհուրդ դիտեցեալս, յաչէտ մեծասքանչ նոքօք ,,՝ի Հայր Աստուած, քանզի Թէ հաւատաս՝ ի նա և սիրես, որով և յուսաս աներեւութից պարգեւաց ընդլին ,,նա փառք յաւիտեանս ,,։ Ամէն։

„Անօրենաքը նիւթեան զջարիս, զաղօրմու-
„թիւն և զշմարտութիւն նիւթեան բարիք՝՝
Յոան. Ի. 22.

„Հաւատալիմ է բանս, և՛ի սոյն կամիմ
„զքեզ հաստատուն լինել, զի վոյթ ապատցեն
„դրծոց բարեաց վերակացու լինել հաւա-
„տացեալքն Ա՛ստուած, զի այն է բարի և
„օգտակար մարդկան՝՝ Տիտ. Գ. 8.

ՅՈՒՑԱԿ

ԿԱՐԵՒՈՐ ՆԻՒԹՈՑ

ՊԱՐՈՒՆԱԿԵԱԼՈՑ Ի ՄԱՏԵՆԻՍ

Էջ

Ադաման աղանդաւորք 114
Ադեասիրութիւն 206
Ագգասիրութիւն 203
Ազատութիւնք սուրբ Գրոց, աղանդաւորներէն . 110—113
Անարգելն զԱրիստոնեայ, ոտ Առուած վերաբերի . . 33
Անապաշխոյ անուանակոչ աղանդաւորք 114
Անդորդութիւնն՝ ամենայն չարեաց մայր է 227
Անդրանիկ ի՞նչպէս կ'ըսուի Քրիստոս . . . . . 71—75
Անմիաբանութիւնն՝ հոգեւոր և մարմնաւոր ինառուց պատճառ է. 208
Անմիտ որդի ամօթ հօր 234
Աշխարհասիրութիւն 28
Առաջնաւորաց պահք 268
Առաքելական յաջորդաց պարտաւորութիւնք 143
Առաքելական պաշտօնեայք որո՞ց քարոզիլու են
Աւետարանը . . 82—93
Աստուածաբանական առաքինութիւնք . . ի Յոհաննէս-Քեռ.
Աստուածային անձինք երկոք են, այլ ի են բնութեամբ,
խոհութեամբ եայլն . 4
Աստուած ջուրեք մեզաւորին կորուստը . . . . 30—31
Աստուծոյ պատկեր է մարդ 6
Աստուծոյ ընծայքներըն և խորհուրդներըն միայն հոգեւորապէս
քննելի են 106
Աւազ գեղեցիկ 236
Աւետ և Աւետնոսք 168
Աւետարբոս Սամոսատեցի 221
Աւմենոսեան աղանդաւորք 114
Աւշակ Թագաւոր Գաբեց 211
Աւտաշէս Թագաւոր Հայոց 217
Աւետարանի հրահանգը պէտք է ամեն Քրիստոնէից . . 249
Բաժանմունք աղանդաւորաց 113
Բաժնեան աղանդաւորք 114
Բարեխօսութիւն Սրբոց . . . . . 117—120

Բարեպաշտական գործքերը միշտ հաճելի են Աստուծոյ և չեն աւելորդապաշտութիւն . 38—40
Բարի մարդ և բարի քրիստոնեայ ի՞նչպէս կ'ըլլայ մարդ . 278—279
Բարկութիւն . . . . . 223—225
Բարոյական գիտութիւն օգուտները . ի Յառաջաբանութիւն և 236—244
Բարեաւ մտայն հանգիստ ըսելով, ինչ ըսել կ'ուզէ Առաքեալը . 124
Բիւզիւնեան աղանդաւորք 114
Բնական բնազմունքը քնութեան մարդոյ բարի է . ի Յառաջաբանութիւն
Բնական գիտութեան օգուտները . ի Յառաջաբանութիւն և 236
Բնական լուսով կամ օրէնքով ինչ կ'ըլլայ մարդ . 200—202
Գագիկ բագրատունի Թագաւոր Հայոց . . . 203—205
Գլուխ երեսունչորս մի է . . . . . 149—151—194
Գրիգոր Ա. Պապ Հռոմայ 195
Գրիգոր Ժ. Պապ 196
Գրիգոր Մագիստրոս 204
Դրանոլէօա աղանդաւորք 114
Ընութեան աղանդաւորք 59
Երեսունչորս պարտէ ըլլալ մի հատ և մի հովիւ 250
Երեսունչորս մէջ օրէնապետութիւնը միայն Աստուծոյ է . 191—194
Երեսունչորս պաշտօնեայք աշխարհի իշխանութիւններէ չպիտի ունենան . 144—147
Եղբայրք և քոյրք Քրիստոսի ոչ են 76
Էնկրատեան աղանդաւորք 59
Եպիսկոպոսականք 114
Երիցեան աղանդաւորք 114
Երկրաւոր գիտութիւնք առանց Աստուածային գիտութեան չեն առաջնորդեր յերկնային փառս . ի Յառաջաբանութիւն և 260
Իւաքեայ հայհոյութիւնք 169
Օրհնուրեալ Երեսուն 264
Ջոյելոս բանասաեղծ 221
Ջուինգեան աղանդաւորք 114
Լնտեքեան հերետիկոսք 114
Լհանեֆեան հերետիկոսք 114
Լնդերկար սովորութիւնը երկրորդ բնութիւն կ'ըլլայ մարդուս . 226
Ծարդմանութիւնք սուրբ Գրոց . . . . . 104—110
Թլփատութիւնը խորհուրդ չէ . . . . . 127—131
Թլփատութիւնը ու Մկրտութիւնը մի և նոյն խորհուրդ մը չեն 127—131
Թոնեանեան աղանդաւորք 114

Իմաստուն որ՞նք կ'ըսուին տիրապէս . . . ի Յառաջաբանութիւն
Իւնիթեան և Իւնիթեսալեամ անուանեալ աղանդաւորք . 114
Իսպիմեամ անուանեալ աղանդաւորք 114
Լինոս պապ Հռոմայ 190
Լուտերական հերետիկոսք 114
Խորհիլ պարտիմք օտարոտոյն ընթերցուածներէ . . 18—21
Ծննունդ վերստին . . . . . 122—130
Կալվինական հերետիկոսք 114
Կելեստ Սեքստոս Եգիպտացի Թագաւոր Աթենացոց . . 210
Կերպարանեալ հովիւներին պարտիմք զգուշանալ . . 37—83
Կղեմէս Ա. Պապ Հռոմայ 191
Կոմարեան հերետիկոսք 114
Կոստանդին մնոմախոս կայսր Յունաց 204
Կուսակրօնութիւնը ինչ օգուտ ունի աւետարանական քարոզութեան . 41—45
Կուսութիւնը Աստուածածնէ մշանջենաւոր է . . . 68—78
Կրետիաս Թշնամի Սոկրատայ 238
Հայոց եկեղեցին ընաւ շեղած չէ յուղղափառութենէ . 198—199
Հայոց եկեղեցին բոլոր քրիստոնէից համար աղօթք կ'ընէ . 33
Հայոց եկեղեցին կրօնական խարութիւն չունի . . 33—35
Հայոց եկեղեցին հաւատարիմ է իւր վաղեմի հաւատքին վարդապետութեանը . . 256
Հաւատքը ինչ է 259
Հաւատքը գործքին կը ձանչցուի . . . . . 271—272
Հերբինպոլէ հերետիկոսք 114
Հերետիկոս և հերձուած որո՞ց կ'ըսուի . . . 165—172
Հիմնոս, Հիմնեան հերետիկոսք 172
Հռոմայ պապերուն և սրբոյն Պետրոսի մէջ եղած տարբերութիւնները . 144—149

Մահմետ հոգեմարթին հայհոյութիւնք 168
Մանիքեցւոց հերձանոտական սկզբանց ցուցումն . . 2—3—59
Մար Աբաս կաթինայ պատմագիրը Աստղի 211
Մարդիկ բնականապէս բարի ստեղծուած են 1
Մարդիկ ինչ բանի համար ստեղծուած են . . 102—104
Մարդիկ ինչպէս կը հաւատարին անանուոյ անբանից . . 10
Մարդիկ ազատ կամք կը վարժանչեն . . . . . 6—10
Մարդիկ երբեմն զգայութիւնը առարկաներուն կը հետեւին . 12—23
Մարդիկ ինչպէս Աստուած անուաներ են 262
Մարդկան պիտոյիցը համար ստեղծուած է ամեն բան . . . 99

Աբրահամեանց Հեռանոսական սկզբանց ցրուին . . 2—3—59
Աբեմնասէրը չէ բարի քրիստոնեայ 164
Աբրահրոս որդի սրբոյն Սարգսի զօրավարին 266
Ակնամխուճ անուանեալ աղանդաւորը 114
Ակլուպաս Թշնամի Սիրոտայ 239
Ականջալուծութիւնը մարդս վտանգաւոր հիւանդութեան մէջ կը ձգէ . 141
Ականեան անուանեալ աղանդաւորը 114
Աթաբանական սէրը 207
Աիմեոնեան հերետիկոսք 114
Ամենայն ծնաւ զորդին եւ զանդրանիկ, ի՞նչպէս իմանալու է . 69—75
Ամէն մարդոյ ի խնամս տալին հասատատալ է խօսքը, նշանը իմանալու է . . . 23—30
Անհաւատութեան վրայ . . . . . 120—130
Անուանի երգարանք . . . . . 189—199
Առաւելեան երգարանք 114
Առաքելոս նախանձոտ 202
Այն ամենք որ զկնի յայտնականալոյ խօսքը, ի՞նչպէս իմանալու է . . . 55—61
Այր . . . . . 273—278
Այրոյ բաժանումնը . . . . . 273—277
Երկուորի հայհոյութիւնը . . . . . 168—169
Նեստորական է, որ չխոստովանիլն զսուրբ կոյսն Աստուածածնին համ Աստուածամայր . . 168
Նկրտութիւն 146
Շամիրամ Թագուհի Ասորեստանեայց 237
Շապուհ Թագաւոր Պարսից . . . . . 265—268
Շիլխան զօրավար Հռովմայեցւոց 213
Շուխնահիպոքսիկս հերետիկոսք 114
Որդիք Աստուծոյ որո՞նք կ'լսուին . . . . 78—130
Որո՞նք են առաքելական պաշտօնեայներըն 83
Ովհաննեան աղանդաւորը 114
Պաբակամն փնձին բարեկամ չքլլալ ընկերին . . . 235
Պար բնաւորութիւնը ի՞նչպէս կրնայ ըսուիլ . . . 258
Պարն է պահաստութիւն բարւոյ 5
Պատահարութիւն 222
Պեք ինչ սահմանուած ի բնէ չար 1
Պեք ոչ բարի խօսքը, ի՞նչպէս իմանալու է . . . 96
Պեք որ բարի խօսքը, ի՞նչպէս իմանալու է . . . 60—68
Պահեցողութիւն 150
Պատճէն գերագահութիւնը 222
Պարծանքը մարդս ամօթով կ'ընէ 222

Պարծիլ արժան է հաւատոյ ուղղափառութեան վրայ . 257
Պարտ է եպիսկոպոսն լինել մայ հինգ այր, ի՞նչ կը ձեւնուի . 46—50
Պետրոսի դէպատարութիւնը վրայ 148
Պետրոս հաւասար էր Աստուածութեամբ . 149
Պիւթագորեան աղանդ 59
Պողպիոս բանասաւէղծ 202
Պրոքեան հերետիկոսք 114
Սահակ կաթուղիկոս Հայոց 216
Սարգիս զօրավար 265
Սարգիս Վահան . . . . . 203—206
Սաբատանեան հերետիկոսք 114
Սկիզբն է հաւատքը արդիւնաւոր ընդ . . . 271
Սիմոնեան հերետիկոսք . . . . . 59—172
Սխալուածն Պետրոսի 141
Սկիսման զօրավար Հռովմայեցւոց 213
Սոկինեան հերետիկոսք 114
Սոկրատ վերլուսոփայ 237
Սուրբ գիրքը աղաւաղելու դէմ Աստուածայրն ապառնալիք . 111
Սուրմակ անարժան կաթուղիկոս 218
Սանհանեսս Հռովմայ Հայրապետ 191
Վաչիրամ Պահլաւունի իշխան Հայոց 205
Վաղարշակ Թագաւոր Հայոց . . . . 210—212
Տացիանեան հերետիկոսք 114
Փարսա Քրիստոսի . . . . . 160—163—177
Փիլիպեան հերետիկոսք 114
Փրկիչ այնքան նպատ շուտն կենդանի խօսքը ի՞նչպէս իմանալու է . 104—110
Քինչ խօսիլ ու շատ լսել 223
Քուէքը անուանեալ աղանդաւորը 114
Քրիստոնեայ անուամբ պարծիլ արժան է աստուածապաշտից . 93—95—244
Քանկրելենոցալեան հերետիկոսք 114

023

ՎՐԻՊԱԿԻՐ ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՍԽԱԼ	ՈՒՂԻՂ	ԵՐԵՍ	ՏՈՂ
Նօրհնութեան	Անօրհնութեան	17	14
Անբաւբաւալ էին	Անբաւաւալ էին	30	21
Լալ	Լլալ	45	29
Խշմշմանքը	Խշմշմանքը	56	5
Վկայութ եւթ իւնեը	Վկայութիւնեը	65	2
Ինդրե	Ինչե	116	30
Հարհատող	Հարկատող	174	23

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՍՌ ՊԵՏԱԿԱՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ
ՀԱՅԿ-СОР А.
ՀՍՍՌ Մշակ. հուշ.
Ա. ՕՀԱՆԻՍԻԱՆԻ ԱՆՎԱՆ

Учительской 1-й Тифлисской семи:

Ученицы 3-го класса

Надежды Васильевны Шалашовой

Надежды Васильевны Шалашовой

и

Сабины Васильевны Шалашовой

595

0026964

595

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0026964